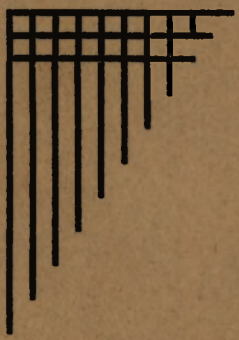
333
Sz42

KUNÁGOTA KÖZSÉG AGRÁRPOLITIKÁJA

IRTA ÉS KIADJA:
Dr. SZEDER PÁL

NYOMTA 1933 ÉVBEN
CSERNAI ISTVÁN ÉS TÁRSAI KÖNYVNYOMDÁJA
HOMOKON.

333
S242

KUNÁGOTA KÖZSÉG AGRÁRPOLITIKÁJA

Irta és kiadja: **Dr. SZEDER PÁL.**

HELYTÖRTÉNET 320

Csernai I. és T-sai nyomdai műintézete, Homokon.

Hódolattal ajánlom e munkát a vezérnek, Jákfai vitéz Gömbös Gyula ur Őnagyméltósága Magyarország miniszterelnökének, a magyar földmívesnép megértő, testvéri, igaz barátjának.

Dr. Szeder Pál.

Mezőkovácsházi Városi Könyvtár
H304
Mezőkovácsháza
2009 AUG. 24

BEVEZETÉS.

Kunágota nagyközség Csanádmegyében van, a Kétegyháza-Mezőhegyes-i vasutvonal mentén, Magyarbánhegyes állomástól 8 km.-nyire. Lélekszáma igen közeljár a 7000-hez, területe meghaladja a 13,000 kat. holdat. Birtokviszonyaira jellemző, hogy területének kb. fele 250—1000 holdas középbirtok. A helyi agrárpolitikai anyag feldolgozása érdektelen törekvés a lokális gazdasági problémák jelentőségének felemelésére az országos kérdések mellé, — közvéleményünk előtt. Meggyőződésünk, ha többet és rendszeresebben foglalkozunk a közeli kérdésekkel, vagy legalábbis ugyanannyit, mint az általános — országos és az egész emberiséget érdeklő problémákkal, ezáltal hathatósan egyengetjük a kibontakozás utját. A helyi kérdések helyett az általánosságokkal való törődés, a hozzánemértés, vagy a tudatos elpalástolás jele.

A magyar agrárpolitika célkitüzéseinek figyelembe vételével összegyüjtöttük a lehetőséghez képest községünk 1931—1933 évi gazdálkodására vonatkozó adatait. Az adatok elvi jelentőségü következtetéseink támpontjai. Főtörekvésünk volt elgondolásaink konkrét és megvalósitható megfogalmazása. A községek időszerű gazdasági problemáit főbb vonásaiban felsorakoztattuk. Ezek nagyobb része ismert és csak a teljesség kedvéért illeszkedik tárgyalásunk anyagába s ami tanulmányunkban novum, az az élet realitásának elvétve gyakorlatilag már alkalmazott, kipróbált és bevált, éppen ezért általánosabb megbecsülésre érdemes gazdasági jelenségeinek propagálása akar lenni. Tanulmányunk vázlat, amelyet a vég-

legesség minden igénye nélkül, mint szerény téglát helyezünk a magyar agrárpolitika hatalmas épületébe. Áthatja a magyar jobb jövőjébe vetett bizalom, amely azonban mentes az indokolatlan, felületes optimizmustól. A gazda szemével figyeljük az eseményeket tárgyilagosan, más foglalkozási-ágat és társadalmi osztályt sértő elfogultság nélkül, szemelőtt tartva az egész magyar mezőgazdaság érdekközösségének ideálját.

A tanulmány homlokterében a mezőgazdaság kiadásainak és bevételeinek egyensulyi kérdése áll, nem tévesztve szem elől a vele foglalkozó népesség ellátásának jelentőségét. Következtetéseinket fokozatosan végrehajtandó programmban fejtettük ki.

Ha Kunágota községet, mint tipust fogjuk fel, a minthogy a falvak életének a valóságban sok hasonló problémája van, akkor tanulmányunk jelentősége kiemelkedik a község szűk határából és nem érdemtelen a magyar községek agrárpolitikáját alakitó összes tényezők, tisztviselők és a gazdaközönség figyelmére.

Kunágota, 1933. március 25-én.

Dr. Szeder Pál.

Kunágota község fejlődéstörténete.

A mai Kunágota kincstári telepes község, amelyet 1843 év tavaszán Geöcz, kincstári tiszt telepitett jórészben felvidéki magyarokból. Tárgyunk szempontjából e fejezet világítja meg, hogyan szereztek földtulajdonjogot a község mai birtokosai. A telepités történetének ismertetése jelentőséggel bir még azért is, mert a legutolsó nagyarányú és befejezett magyar telepités volt, amely nem a telepes vagyoni helyzetére támaszkodott, hanem annak becsületességére és szorgalmára. A községet alapító telepeseink, mint vagyontalan bérlők kerültek birtokba. A későbbi telepítések a megbízhatóságon és becsületen kivül a telepestől már anyagi garanciát is megköveteltek, amely a gazdasági felszerelés értékén felül kb. 10 %-át tette ki a kérdéses birtok értékének. A kunágotai telepitést megelőző telepitések pedig — amint azt később részletesebben is kifejtjük, nemcsak a birtokot, hanem a felszerelést és forgó tőkét is bocsájtottak a telepes rendelkezésére.

Csanádmegyének Kunágotát is magába foglaló része rövidesen a török hódoltság után szállott a kincstárra. E vidéken a török uralom előtt nagy kiterjedésű uradalmak voltak, amelyek a kincstári kezelés alatt felerészben kisbirtokká alakitattak.

Kunágota határát 100 év előtt legelő töltötte ki, a török pusztítások eredményeképen. A török háborukat megelőzően visszamenve a legrégibb időkig, sok-sok történeti hagyomány tanuskodik arról, hogy e vidéken mozgalmas élet volt. (Avar lelet a népvándorlás korából, a csanádi püspökség alapítása.) A XVIII. században Kunágota vidékén kunszállások lehettek, legalább is a helység neve erre enged következtetni s még az 1783-beli térkép is a „kunágota szállás“ elnevezést használ. IV. Béla király a kunokat nagyon kedvelte és e termékeny vidéken telepítette le őket.

A török a mohácsi csata után elözönlötte ezt az országrészt, kiaknázta és majdnem minden 10—20 évben teljesen elpusztította. A török kivonulása után néptelen pusztaság maradt vissza.

III. Károly császár-király e vidéket 1732-ben a mutiniai hercegi uradalomhoz csatolta, illetve estei Rajnált, madenai hercegnek adományozta: e családnak rövidesen magva szakadt s az óriási területek 1790-táján vissza szállottak a kincstárra. Községünk Csanádmegyéhez tartozandósága 1803-ban állapíttatott meg. Az elnéptelenedett, szinte végtelen pusztaság képét mutató területét a kincstár bérbeadás útján hasznosította.

A nagybérlők kizárólag állattenyésztéssel foglalkoztak. Az Erdélyben vásárolt marhát legelőiken feljavították s lábon hajtották fel a budapesti vagy bécsi vásárra. Talán részben hadseregszállítók lehettek. A földbérek holdanként 22—30—35—48 krajcárt tettek ki.

A bérletek árverésen adattak ki és akkor magasabb bér nem volt elérhető. A vidék mezőgazdasági jelentősége még csekély, szántóföldi mivelésre nem alkalmas a mocsaras, ingoványos jellege miatt. Az időben még valóság volt a ma már poétikusan hangzó „berkek, nádak, erek“ meghatározás és a mocsaras jelleg csak a Maros és Kőrös folyók szabályozása után fokozatosan szünt meg. Munkaerő nem lakott a közelben s a közlekedés és értékesítési viszonyok rendkívül nehézkesek voltak. Emellett igen csekély védelmet nyujthatott a törvény a „szegénylegények“ és „betyárok“ ellen, akiknek garázdálkodása minden emberi számítást áthúzott. Nagyon sokszor kellett a vármegyéhez panasszal fordulni a „megyebeli pusztákon lakozó haszonbérlő uraknak“ amig a gaztettek ellen orvoslás eredményes volt. Nem egy közülök elhagyni kényszerült a lakását és minden vagyonát elprédálta, csakhogy életét megmenthesse.

A személyi és vagyonbiztonság hiánya a sok egyéb körülmény mellett nemcsak a ma már igen jutányosnak látszó bérleti feltételeket eredményezte, hanem szerfelett megnehezítette a vidék fejlődését és ujjáépítését.

Mintegy ötven évvel a török kivonulása után a közel 100 ezer holdas kincstári birtokon mindössze 22 szerény épület volt. Kunágota pusztán 6 épület volt: lakóház, pince, lóistálló ökörpajta, tehénistálló, pandurlakás. A vidék kopárságára jellemző, hogy Kunágota pusztát fás tanyának nevez-

A török a mohácsi csata után elözönlötte ezt az országrészt, kiaknázta és majdnem minden 10—20 évben teljesen elpusztította. A török kivonulása után néptelen pusztaság maradt vissza.

III. Károly császár-király e vidéket 1732-ben a mutiniai hercegi uradalomhoz csatolta, illetve estei Rajnált, madenai hercegnek adományozta: e családnak rövidesen magva szakadt s az óriási területek 1790-táján vissza szállottak a kincstárra. Községünk Csanádmegyéhez tartozandósága 1803-ban állapíttatott meg. Az elnéptelenedett, szinte végtelen pusztaság képét mutató területét a kincstár bérbeadás útján hasznosította.

A nagybérlők kizárólag állattenyésztéssel foglalkoztak. Az Erdélyben vásárolt marhát legelőiken feljavították s lábon hajtották fel a budapesti vagy bécsi vásárra. Talán részben hadseregszállítók lehettek. A földbérek holdanként 22—30—35—48 krajcárt tettek ki.

A bérletek árverésen adattak ki és akkor magasabb bér nem volt elérhető. A vidék mezőgazdasági jelentősége még csekély, szántóföldi mivelésre nem alkalmas a mocsaras, ingoványos jellege miatt. Az időben még valóság volt a ma már poétikusan hangzó „berkek, nádak, erek" meghatározás és a mocsaras jelleg csak a Maros és Kőrös folyók szabályozása után fokozatosan szünt meg. Munkaerő nem lakott a közelben s a közlekedés és értékesítési viszonyok rendkivül nehézkesek voltak. Emellett igen csekély védelmet nyujthatott a törvény a „szegénylegények" és „betyárok" ellen, akiknek garázdálkodása minden emberi számítást áthúzott. Nagyon sokszor kellett a vármegyéhez panasszal fordulni a „megyebeli pusztákon lakozó haszonbérlő uraknak" amig a gaztettek ellen orvoslás eredményes volt. Nem egy közülök elhagyni kényszerült a lakását és minden vagyonát elprédálta, csakhogy életét megmenthesse.

A személyi és vagyonbiztonság hiánya a sok egyéb körülmény mellett nemcsak a ma már igen jutányosnak látszó bérleti feltételeket eredményezte, hanem szerfelett megnehezítette a vidék fejlődését és ujjáépitését.

Mintegy ötven évvel a török kivonulása után a közel 100 ezer holdas kincstári birtokon mindössze 22 szerény épület volt. Kunágota pusztán 6 épület volt: lakóház, pince, lóistálló ökörpajta, tehénistálló, pandurlakás. A vidék kopárságára jellemző, hogy Kunágota pusztát fás tanyának nevez-

ték, — egyik vertfalu épülete előtt álló néhány akácfáról. Hatvan év multán ugyanennek a Kunágotának egyik 1000 holdas bérbirtokán számlálhatunk 40 db. gazdasági épületet és dohánypajtát, 52,000 élőfát s a házi kertben 7000 gyümölcsfát.

A lakatlan pusztaság mívelésalá vétele és betelepitése 1820-ban nagy lendülettel megindult. Ebben az évben Hengelmüller Mihály, az alsóausztriai loosdorfi uradalom tulajdonosa, Ritter József bécsi nagykereskedő társával együtt — 12 évre — bérbe vette az egész pécskai uradalmat, amelynek területe 93,000 holdat tett ki s 11 nagy pusztát foglalt magában. Az évi bér 95,000 forint volt. A holdankinti 1 fr. ¼ krajcáros haszonbér a megelőző 40-50 krajcáros bérekkel szemben tetemes bevételi többletet jelentett a kincstárnak. A birtok kezelése is egyszerübbé vált, mert a sok bérlő helyett csakis egy bérlővel kellett tárgyalni s emellett Hengelmüller alapvető és uttörő munkája adta meg a kincstárnak az utbaigazitást a birtok további hasznositására vonatkozóan.

Hengelmüller vagyonos és rendkivüli képességü bérlő volt. A bérleti szerződés aláirásakor készpénzben lefizetett a kincstárnak 236,000 forintot. A társa, Ritter József 4 év mulva kilépett a bérletből s tőkéjét is magával vitte.

A bérleti kezelés központja az öt utvonalkeresztezési pontján fekvő meggyespuszta volt, a Kunágotával szomszédos Meggyesegyháza község helyén, ahol alkalmazottai részére ma is fennálló kápolnát épittetett. Hengelmüller óriási erőfeszitéssel nagyszabásu földmivelési és állattenyésztési kulturát teremtett és maradandó épitkezéseket eszközölt. Ménesei és gulyái hiresek voltak. Óriási birkászatot teremtett.

Kellő munkaerőről való gondoskodás okáért telepitette Apácza községet 1813-ban a Kincstári Uradalom ellenzése dacára. Miután felvette a mezőgazdasági fordába a dohánytermelést is, számos családot hozott feles dohánykertészek cime alatt albérlőül. Mintegy 50,000 holdat házi kezelés alá fogott.

Apácza község telepitésének ténye azért is emlitésre méltó, mert avval vette kezdetét a kisexisztenciáknak e vidékre való telepitése. A feles dohánykertészek telepitését később a kincstár rendszeresen folytatta. Az aradi jószágigazgatósági levéltár megszállása lehetetlenné tette számunkra az apáczai telepitésnek mégcsak vázlatos ismertetését is,

Azt a kétséget kizáróan megállapitottuk, hogy Hengelmüller az albérlőin nem nyerészkedett s árendájukat a magáéhoz viszonyitotta. Maga a község annak idején nem tulajdonitott különös jelentőséget a telepitőnek s egy 1880-ban kelt jelentésében csak annyit emlit, hogy „1813-ban egy Hengelmüller nevű bécsi mészáros“ telepitette a községet. Apácza község mintájára, néhány évvel később telepittetett Dombiratos község, amely szintén a kincstári uradalom területén létesitett magántelepités, a következőket jelenti a Vármegyének a község megalakulására vonatkozóan: 1842-ben Ráth József nagybérlő 72 családból álló kertésztelepet alakitott, átadván nekik a község területéhez tartozó földek egyrészét az első években feles termelésre, később pedig, bérletének lejártáig 1854-ig, alhaszonbérletbe. 1854-ben a kincstár a bértelepet átvette, rendezte és 21 oda telepitett családdal létesitette a mai Dombiratos községet.

Hengelmüller Mihálynak, a „királyi Kamarai Arad-Mutiniai puszták haszonbérlőjének“ vállalkozása kezdetben úgy látszott, hogy sikerülni fog. A királytól 1827-ben — érdemei elismeréséül — magyar nemességet kapott. Később azonban az áldatlan termelési és értékesitési viszonyok miatt fizetésképtelen lett. 1831-ben a kincstár bérhátralék miatt zár alá fogta. (A zárlat tárgyát képezte: 55,846 selyembirka, 2143 magyarmarha, 102 sveicerei, 186 ló, 115 épületet emelt a saját költségén és 93-at az albérlői.) A megindított pert mindkét részről nagy erélyel folytatták és végül is Budán, — az Udvar közbenjárására — egyezséggel fejezték be. A kincstár átvette a bérlő összes épitkezéseit, élő és holt felszerelését és őt 450,000 váltóforinttal kártalanitotta. A kincstár mint földesur nem nyujtott engedményt a bérlő úttörő és sok áldozatot felemésztő munkásságáért.

Hengelmüller bérlő munkásságáról állapitja meg néhány évtizeddel később Érkövi, kincstári jószágigazgató: „Ez a gazdasági kultura valóságos magvetés volt, mert utánzókat támasztott és hozzájárult, hogy alig tiz évvel később a tetemes telepités lehetségessé váljék.“ 10 évvel Hengelmüller távozása után már 18 község van a Pécska kincstári uradalom 41.000 holdnyi területén s emellett 100 befásitott, beépitett nagybérlet s kb. 36.000 ember foglalkozik e területen, amely alig 1—2 évtizeddel előbb néptelen pusztaság volt.

Ma már teljesen elfelejtette e vidék Hengelmüllert, bármily korszakalkotó volt is működése. Munkájának érde-

méből el nem von semmit a kincstárnak vele szemben tanusított magatartása és német származása.

Ezután a kincstár folytatta tovább, de rendszeresebben Hengelmüller nagybérlő módszerét s 500—1000 holdas középbérletekre, valamint 8—13—18 kat. holdnyi kincstári dohánykertészségek létesítésére törekedett, 100—150—200 családú községek telepítésével.

Kunágotára 1843 év tavaszán telepitett Geöcz nevü kincstári tiszt 130 családot, amelyeknek egyenkint 20·5/1100 □-öles hold földet adott 10 éves szerződés mellett haszonbérbe. Ezt a 130 családot tekinthetjük a mai Kunágota megalapítóinak.

Ezért gazdaság történeti jelentőséget kell tulajdonítanunk annak a szerződésnek, amely őket idevonzotta és lekötötte. Eredetiben őriznek egy ilyen szerződést a szomszédos Almáskamarás község irattárában. A 36 §-ból álló terjedelmes szerződés tartalmát vázlatosan ismertetjük:

A „Haszonbéres szerződés“ bekezdésében olvashatjuk „ . . . a királyi kincstári uradalom . . . a dohánytermelésnek nagyobb terjedelmet adni, ezáltal a honi ipar és szorgalom gyarapításához a maga részéről is hozzájárulni óhajtván . . . stb.“ A szerződés 1850 okt. 31-től 1860 okt. 31-ig terjedő időre köttetett. Négy példányban állíttatott ki s csak felsőbb jóváhagyás után lesz érvényes.

A dohánytermő és szántóföldek négy hasonló nagyságu nyomásra felosztvák:

	2480	hold
B) rét	—	—
C) legelő	416	—
D) házitelek	119	—
E) határvonal, ucca, út, temető	11/1100	—
Összesen	2986/1100	hold.

Minden kertésznek a következő földosztályzatok bocsájtattak rendelkezésére:

minden nyomásban 5 hold dohánytermő és szántóföld	20	hold
legelő	4	„
házitelek	1	„

azzal a feltétellel, hogy „ . . . a haszonbérlők kötelezik magukat, hogy a kincstár által jóváhagyott elosztási tervet a legkisebb mértékben változtatni nem fogják.“

A haszonbérlő kötelezi magát, hogy az egyik nyomás-

ban — váltakozva, — csupán dohányt termel és pedig a legnagyobb szorgalommal.

A termett dohány felét a kertész átengedi a kincstárnak haszonbér fejében, a dohánytermés másik felére pedig elővételi joga van a kincstárnak s annak átvétele felől nyolc nap alatt nyilatkozni tartozik. A dohánycsempészés szerződés szegés, amelyet a kincstár a legszigorúbban megtorol. Más nyomásban dohányt termelni tilos, azt egészben elkobozza a kincstár. „A hanyag kertész rendbirsággal sulytatik 10 ezüst forintok mértéke szerint.“ A nem dohánytermelésre használt földek haszonbére holdankint 2·30 rénes forint, ezüst pénzben. A bérfizetés időpontja majus hó 1 és október hó 1. Hátralék után 6 % kamat fizetendő.

A kertészek maguk közül választanak egyeseket, akik a pénzt beszedik és a pécskai pénztárba juttatják.

A házi telken a kertész épitkezhet, kertet, gyümölcsöst létesíthet, azonban ha nem sikerülne uj szerződést kötni, köteles egy fertály esztendő alatt mindent elrontani. A határban engedély nélkül épitkezni nem szabad, kut azonban létesíthető.

A bérlő kertészeknek az épitkezésekért, beruházásokért semmiféle kárpótlásra nincsen joguk.

A szerződést a kertész felesége is tartozik aláirni s a kötelezettség a temesi jószágigazgatóság engedélyével másra is átruházható. Korcsma, serház, pálinkafőzés, malom, bolt, mészárszék, vadászat stb. jog az uradalomé marad.

„A bérlőknek sohasem lészen joguk, akár marhadög, vizáradás, jégeső, szárazság, tüzveszély vagy más elemi csapás miatt, vagy bérleti időközben a haszonbérlettől elállani, vagy pedig bármikor a haszonbérleti summa leszállitását követelni.“

A bérlők összes ingósága ezennel leköttetik a kincstár követelésének biztositására.

Miután a bérlők munkájuk után éltek s ezenkivül egyéb vagyona, egykoru hatósági megállapitás szerint 1/10-ed részének sem volt, a kincstár a szerződés betartását „közkezesség“ formájában is biztositani óhajtotta, hogy ezáltal a bérlők gazdálkodását és magatartását — a kincstári tisztek felügyeletén kivül — az érdekeltek is ellenőrizzék.

A bérlő kertészek kötelezik magukat, „.... hogy ezen szerződés minden feltételeiért in szolidam, azaz mindnyájan

mindegyikért és mindegyike mindnyájáért teljesiteni fogják...“

„Ezen szolidáris követelés a pénzbeli haszonbér fizetésére nem terjed ki, minthogy a bérlők egymást elegendően nem ismerik, mindazonáltal az előljárók a makacs fizetőt az Uradalomnak jó eleve bejelenteni tartoznak, hogy az az árenda behajtása tekintetében intézkedhessen, — ha pedig az Előljárók hanyagsága miatt az Uradalom kárt szenvedne, akkor az Előljárók, — amennyiben vagyonuk elegendő nem volna, — az egész község, fizetni köteles. „Az egész termés a bér lefizetéséig zálognak tekintetik.“

A kincstárnak joga van 15 napi késedelem után, „minden előre bocsájtandó megitélés nélkül“ a szerződést haladéktalanul megszüntetni, vagy pedig a bérlőt a törvényes eszközökkel teljesitésre szoritani. A szerződés igen részletesen intézkedik a nem fizető bérlőkkel szemben alkalmazandó eljárások felől

A haszonbérlők az árvák és azok vagyoni ügyeinek intézését az árvák attyára és egy ellenőrre bizzák.

Elhalálozás esetén az utódok és hozzátartozók három hó alatt kötelesek nyilatkozni, hogy óhajtják-e a szerződéses viszony fenntartását, illetve magukat alkalmasnak érzik-e a feltételek teljesitésére? „Jobbágyok sorába a bérlők nem tartoznak, ezért magában fennálló községet nem képeznek, úrbéri jogokat és viszonyokat soha semmi szin alatt követelni nem fognak.“

A legelső telepes kertészek a kincstárnak fizetendő árendán kivül még adót is fizettek, amely nem tünik ki ugyan a szerződésből, azonban összege és az egykoru adórendszer alapján megitélve kéményadó lehetett. Kisházy Vince községi pénztárnoknál őrzött nyugta szerint a község az „1845/46 évre járuló adó fejében 133 forintot“ szolgáltatott be. A befizetést nem a községi előljáróság, hanem a Geöcz telepi kertészség teljesitette.

A kincstár 1875-ig, — 32 éven át — hasznosította birtokait haszonbérleti kezelés formájában. A bérösszeg időközben emelkedett.

1844—54-ig	kisl. oldankint	2	fr.	60	kr.	és a dohánytermés	fele.
1854—64-ig	„	4	„	50	„	„	„
1864—70-ig	„	5	„	50	„	„	„
1870—75-ig	„	6	„	—	„	„	„

Hengelmüller által fizetett 1 forintos holdankinti bérrel szemben a kistelepesek a kincstárnak lényegesen magasabb bért fizettek, már a legelső években is, tehát a kincstárnak anyagi érdeke is fűződött a kisbérleti rendszer kifejlesztéséhez.

A dohánykertészközségekkel kötött szerződések időtartama községenkint változó volt. A már emlitett Apácza községgel pl. 1843-ban a kincstári urodalom 20 éves szerződést kötött, holdankint 2 forintos haszonbér mellett. Dombiratos községgel első izben csak hat esztendős szerződés köttetett. Tekintve a szerződés megujitásával járó jelentékeny béremelkedést, a községeknek természetesen érdeke volt a hosszabb szerződési idő. 1870 körül azonban, „a már akkor szándékba vett telepitvényi rendezés közelgő, de bizonytalan idejére való tekintettel" évenkint ujitották meg a kertészközségek szerződését, illetve a régi szerződést megujitási záradékkal látták el. Az egyre rövidülő szerződési időtartam egy-egy évre való összezsugorodása természetesen a kistelepesekre rézve sok hátrányt jelentett.

A sok áldozatot és munkát igénylő felesdohány termesztése a telepes kertésznek nem volt mindig kifizető s minősége sem elégitette ki a kincstár igényeit s ezért kölcsönös megegyezéssel nagyon sok községben 1850 körül az 5 hold dohányföld holdankinti bérét 10 ezüst forintban állapitották meg. Később pedig, — 1875-ben — amikor a dohánytermelés a kelleténél nagyobb mérvet öltött,a dohánytermelési kötelezettség kihagyásával köttettek a szerződések.

Miután a „telepesek nem tőkepénzesek, hanem saját szorgalmuk és az évenkinti termés áldások sikerére utalt szegény emberek" voltak, a kincstár egyetemleges felelősség, „közkezesség" formájában biztositotta a bér pontos fizetését. Azt is mondhatjuk, hogy a telepesek mint földbérlőszövetkezet állottak szemben a kincstárral s az anyagi garanciát az egymásért vállalt szolidaritás helyettesitette.

Egy, a község telepitése után 10 évvel Kunágotára költözött Kisházy János utazási igazolványából következtethetünk az egykoru telepes vagyoni viszonyaira. Kisházy a „karhatalmi birói végrehajtást szenvedte" szomszédos, — ma már nem létező — Bánkut községből utazik Kunágotára, feleségével és öt gyermekével. Magával hozott 10 köböl buzát, 4 köböl árpát, 2 véka tengerit: élelemben. Házibutora két ágy, egy láda, egy asztal és konyhaedényekből állott. Gazdasági esz-

közök: egy kocsi, egy eke. Marhákban három fias tehén, egy meddő tehén, egy három éves tinó, egy üsző és három ló. Készpénz vagyon: 40 váltó forint ezüst pénzben.

Kétségtelen, hogy Kisházy János a többi társához mérten jómódu telepes volt s állatállománya feltétlen garanciát nyujtott a bér nem fizetése esetén. Más, egykoru iratokból még az tünik ki, hogy kb. 2 marha létszám volt az a minimum, amellyel minden kisbérlőnek birnia kellett, hogy egy telep „numerust" elnyerhessen.

A kisbérletek holdankinti bérösszege két évtized alatt 2·6-szorosára emelkedett. Ilyen mértékü emelkedést természetesen az értékesitési viszonyok terén nem észlelhetünk. Minden valószinüség szerint a telepesek munkája következtében a föld kulturállapota lényegesen javult, amely tetemes jövedelemtöbbletet is jelentett számukra. Értéktöbbletből ez a kincstár is részesedni óhajtott és fokozatosan emelte a bérösszegét.

A bérleti szerződés bármily szigoru volt is, a bérlő helyzete a jobbágyénál — sokkal kedvezőbb volt. Amikor hire ment a vidék termékenységének, megsokasodott azoknak a száma, akik kisbérletre igényt tartottak. E körülmény ismét hozzájárult a bérösszeg emeléséhez. A 60-as évek után a kincstár tullépte azt a határt a haszonbér összegével, amelyet az akkori viszonyok megengedtek s attól az időtől fogva a kezdetben pontosan fizető telepesek mindinkább szaporodó bérhátralékokkal küzdenek.

A kincstár a hátralékokat szigoruan kezelte s 1878-ig a battonyai járásbiróság utján elégittette ki igényeit, később a tetemes per és illeték költségek miatt eltért a pereskedés utjáról és közigazgatási uton, közadók módjára hajtotta be követelését. A nemfizető bérlő ellen árverést kért s vevő hiányában — nem egyszer potom áron — maga a kincstár vásárolta meg a bérlő ingóságait, amelyeket azután szabadkézből értékesitett. Nem egyszer fordult elő az az eset, hogy egész községek ellen, mint egyetemlegesen kötelezett bérlő testület ellen a kielégitési végrehajtást megkérte, — legtöbbször azonban, vevők hiányában, az árverés ilyen esetekben elmaradt.

A haszonbér erőltetett emelésének legfőbb oka az volt, hogy e kincstári birtokok meglehetősen túl voltak terhelve dominialis kölcsönnel s a kincstár rá volt utalva a bérjövedelemre. A hatvanas években 8-10 évig a „bécsi bank ke-

zelte a birtokokat, rideg üzleti szelemmel s abban az időben mutatnak a bérek ugrásszerü emelkedést.

A magasra emelt haszonbéreknek igen sulyos következményei lettek a telepesek életében.

Ugyanis a kormány a viszonyok hatása alatt megalkotta az 1873 XXII. törvényt, melyben az állami és magántelepitéseket szabályozza. A harmincas években a kormány egyáltalán nem foglalkozott az elnéptelenedett Alföld tervszerü betelepítésének gondolatával. A kisbérlőkkel való közvetlen szerződési viszony is csupán a magasabb jövedelem elérése érdekében történhetett, ami a részletesen ismertetett első szerződéstartalmából ki is tünik. Kiköttetett, hogy a haszonbérlők külön álló községet sohasem alkothatnak s ha a szerződés megujitása nem sikerülne, minden épitményt — amelynek ellenében semmi igényük nem lehet — 3 hó alatt kötelesek lerombolni és az épitmények helyét simára elegyengetni.

A legelső telepesek — 130 házszámnak osztatott ki egyenkint 20·5 kishold föld — tehát ideiglenes feltételekkel kezdettek a község alapitási munkájához. Bár a szerződés szelleme nem arra törekedett, hogy minél maradandóbb épitkezéseket, tartósabb beruházásokat eszközöljenek, avagy középületek emelésére törekedjenek, mégis tudomásunk van arról, hogy letelepedett elődeink, ideiglenes szerződési feltételeik mellett is, kezdettől fogva, rendezett községhez méltó életet éltek. A vármegye különös gondoskodásba fogadta az ideiglenes telepitvényeket. Rövidesen, 1844-ben lesz a Geöcz telepi kertészségnek tanitója, jegyzője, papja s már 1870-ben megépiti katolikus templomát, néhány évmulva pedig református templomot is emel. Mindezt az első 130 család, akiknek a szorgalmukon kivül egyebük sem volt. A második telepités 1866-ban történt, amikor 35 házszámnak 2—2 kis hold föld, 35 házszámnak pedig 1—1 kis hold föld osztatott ki.

A haszonbéres telepesek községi szervezeteit szentesiti az 1873 évi telepitési törvény, amely lehetővé teszi a bérföldek megvásárlását. A törvényt nálunk 1875-76 években hajtották végre s azóta a telepesek nem haszonbért fizettek a kincstárnak, hanem örökváltság részleteket.

Az 1873 évi telepitési törvény elvi rendelkezéseit a következőkbe foglalhatjuk össze:

A váltságtőke nagysága az évi bértartozás 20-szoros összegében állapittatott meg.

Az évi bérösszeget az előző 10 évben fizetett bér átlagában határozza meg.

A vevők kötelesek a föld vételárát előzetesen fizetendő félévi részletekben 22 év alatt letörleszteni.

A vevők kötelesek a telepet terhelő és még a haszonbéres időszakból eredő bérhátralékot 10 év alatt, félévi részletekben, 5 % kamat mellett lefizetni.

Ha a vevők három félévi részletfizetést elmulasztanak, jogositva van a kincstári uradalom, az egész hátra lévő tartozás erejéig per, végrehajtás és árveréssel, vagy anélkül magát kielégiteni.

A megvett telepállományt terhelő állami egyenes adót és közterheket a vevők kötelesek fizetni.

A törvény alapján 1-1 numerus, amint a nép a 20·5 kisholdnyi birtok egységeket elnevezte, holdankint 150 forintért eladatott. A mintegy 3075 frt-ot kitevő válság tőke évi törlesztő részlete 246 frt.-ot tett ki, míg azelőtt az évi haszonbér összege 112 frt. volt. A telepesek évi fizetési kötelezettsége több, mint kétszeresére emelkedett.

Az utolsó évek magas haszonbérösszegei után a telepesek fizetési kötelezettségének ilyen arányu emelkedése önmagában véve is sok bajnak lett az okozója. A bajokat még sulyosbbitotta a törvény végrehajtása alkalmával elkövetett két hiba, amelyet a községi és megyei közigazgatási hatóságok utólag a kincstár tudomására is hoztak.

Az egyik hiba az volt, hogy a megváltandó földek értékelésénél eltértek azoktól az elvektől, amelyeket alapul elfogadtak. A kincstár elhatározta ugyanis, hogy a földek értékelése a következő szabályok szerint történik:

1. Figyelembe vették a kincstári telepitvények szomszédságában lévő magántelepitések örök adásvételi szerződésének feltételeit, az ár, törlesztési idő és kamat tekintetében.

2. Kimunkáltattak a telepitvényes községek körüli nagybérleti haszonbérek.

3. A 100 holdas kincstári birtokok nyilvános árverésen elért árai.

Figyelmen kivül hagyattak a 3—6 évre kötött kisbérletek, mert ezek haszonbérátlaga szerfelett magas.

A gyakorlatban sajnos, ezek a megfontolások nem érvényesültek olyképen, hogy azok végrehajtása elősegitette volna a telepesek gyarapodását.

E szabályoknak, illetve a föld értékelésének birói uton kellett volna érvényesülni, illetve megállapittatni, azonban a

kincstár a kölcsönösség mellőzésével, egyoldaluan állapitotta meg a föld eladási árát, az állam financiális érdekeinek szemelőtt tartásával.

Ez uton a valóságos értéknél jóval magasabb megváltási árak keletkeztek, amelyek mögött messze elmaradtak a tényleges bér-érték huszszorosának megfelelő árak.

A másik hiba az volt, hogy a törvényt késedelmesen hajtották végre, az első fizetési terminus 4 év multán esett, amikor nem egy félévi törlesztést követelt a kincstár, hanem visszamenőleg mind a nyolc félévi „hátralékot", vagyis a telekváltság 36 %-át, amely összeghez a bérhátralékok s azok kamatai is hozzá adattak. Természetes, hogy lehetetlen volt ekkora összeget megfizetni. Az addig is nehéz, de elviselhető gazdasági viszonyok között élő telepesekre igen rossz évek következtek a jó törvény rossz végrehajtása miatt.

A kincstár természetesen ragaszkodott jogaihoz, 1878-ban 25 ház kivételével az összes telepest perbe fogta s közülük hatot teljesen elárvereztetett. 1880-ban a kistelepesek összes esedékes tartozása 107 ezer forintra rugott, ami akkor igen nagy pénz volt.

Az anyagi romlás okait „Csanád vármegye telepitvényes községeinek" Darányi Ignác földmivelésügyi miniszterhez benyujtott kérelme tárja fel. E kérvényben „a rájuk nehezült örökváltság terhek elviselhetővé tételéért és ezáltal küszöbön álló végpusztulásuktól leendő megmentésükért esedeznek". A kérvényben „az általános elszegényedés és nyomor keserű következményei" őszintén előterjesztettek. A kérvényben a telepesek azt igyekeztek bizonyitani, hogy az örökváltság kötelezettségeiknek semmiképen nem felelhetnek meg, azok oly magasan állapittattak meg. Állitásaikat számadatakkal is indokolták, amelyek szerint egy 15 kat. holdas telepes évi kiadásai a következőképen alakulnak:

Örökvételi (2) részlet	460·82 K.	32·2 %
Beosztott régi haszonbér	45·13 „	3·4 „
Állami egyenes adó	64·90 „	
Községi és egyházi adó	48·50 „	
Megyei közmunka	4·80 „	
Községi közmunka	1·20 „	8·6 „
Gazdasági igaerő tartás	300·— „	21·6 „
Élelem 4 tagu családra	300·— „	
Ruházat	160·— „	33·2 „
Összesen:	1385·35 K.	100·- %

A kiadásokkal szemben, — állapitja meg a felterjesztés — egy kat. hold föld évi jövedelme 10 évi átlagban alig tehető 90-100 koronára. A telepesnek a rendes évi törlesztő részletekre is épen, hogy telik a föld hozadékából, a felgyülemlett hátralékok fizetésére, hasznos beruházásokra vagy a gazdálkodás fejlesztésére gondolni sem lehet. E gazdaságilag lehetetlen helyzet miatt Csanád—Arad—Békés vármegye 24 telepes községe a terhek elviselhetőbbé tételéért együttes akciót inditott. Beadvánnyal fordult a kormányhoz, hogy „a végpusztulástól megmeneküljenek.“ Kérelmükben sokszor utalnak a „koldustarisznya és a kivándorlás veszedelmére“, s előttünk nem lehet kétséges, hogy a telepesek helyzete abban az időben sokkal sulyosabb volt, mint utódaiké ma. Ezért emlékeznek az idősebb községi lakosok ugy szüleikre, mint igen egyszerü emberekre, akik nagyon szegényesen éltek és öltözködtek. (Pl. mezitláb jártak a templomba, sőt, a biró is a községházára, hazánk egyik legtermékenyebb határu községében). Az örökváltság sulyos feltételei miatt az egykori telepesek közül többen feladták a gazdasági önállóságért és függetlenségért folytatott, meddőnek látszó küzdelmet, amelyet — igaz — legtöbbnek csakis utódai élvezhettek, s potom ellenszolgáltatásért: egy kotló alj csibe, egy hizott disznó, stb. ellenében átadták telküket, annak terheivel együtt másoknak.

Tekintettel arra, hogy a Vármegye a lakossága 1/4-ét kitevő kistelepesek gazdasági romlását nem nézhette tétlenül, erélyes közbelépésre határozta magát. 1880-ban jelentéseket kért a községektől, amelyeket Kemény Mihály tanfelügyelő rendszerezett és terjedelmes emlékiratba foglalt. Az emlékirat a helyzet tarthatatlanságát tárta fel és kérte a kormánytól az örökváltsági szerződések megváltoztatását. Az emlékiratot a megye 150 példányban készitette el s egységes közvélemény kialakitása céljából az összes miniszteriek, képviselőknek s az érdekelt községek plébánosainak és jegyzőinek megküldötte.

Az emlékirat forrásmunkáit képező községi jelentésekből meritettük a következőket:

a) A föld 150 forintos megváltási árát magasnak tartják a telepesek s indoklásul hivatkoznak négy környékbeli magántelepitésre, hol 110 forintos megváltási árak vannak érvényben.

b) A kincstár exponensei avval védekeznek, hogy a kistelepesek nem fizetnek több holdankinti örökváltságot, mint

a nagybérlők haszonbért. Ezt a beállitást a községek elöljárósága megcáfolja. U. i. a nagybérlők katasztrális holdankint fizettek — „néhol több, néhol kevesebb“ — haszonbért, mint a kistelepesek 1100 □-öles örökváltsága és nem fizettek adót, ami a kistelepeseknél holdankint 4 fr. 39 krajcárra rugott. Az épitkezéseket a kincstár eszközölte s nem terhelte a nagybérlőket a községi és egyházi igazgatás költsége sem. Ezt a hátrányosabb helyzetet azután teljesen elviselhetetlenné tette, amint már megjegyeztük, a négy évi válságtörlesztés egyszerre való követelése.

c) Hivatkozott a kincstár a telepesek késedelmességével szemben még arra is, hogy a dohánytermelő hivatal által rendelkezésre bocsátott holdpénz és zsinórpénz összege maga is megközeliti az évi váltság törlesztés összegét. A dohánytermelési előlegek folyósítása tény, amit az előljáróságok is elismernek, megjegyezvén, hogy azt kis- és nagybérlő egyarát megkapja, tehát nem tekinthetők egyáltalán a kistelepesek kedvezményének. Másrészt pedig a dohánytermelési felszerelés és munkálatok a tetemes előlegeket teljesen felemésztik. Kunágota 132 telepese ezen felül mindössze 1845-ben kapott a dohánytermelési hivataltól 8125 forint kölcsönt, kötelezvény ellenében.

d) A kunágotai telepesek vetés forgója 1880 körül $^2/_3$ részben buza, $^1/_3$ részben kapásból áll s a föld váltságtörlesztését tulnyomórészben a buzára alapitják. A dohány területe évek óta állandóan csökken az engedély megvonás és a jövedelmezőség hiánya miatt. Ugyanakkor a korábban telepitett községekben a dohány még mindig nagy szerepet játszik és a buza mellett a repce és tengeri mivelése is jelentékeny.

e) 1875 óta a gazdák vagyonosodása ijesztő mértékben csökkent. A község külalakja a pusztulás képét mutatja. A lakosoknak volt 1875-ben 359 marhájuk, 1880-ban már csak 58 db. A legtöbbnek nyomasztó magántartozása is van. Az 1877-ben idetelepített 94 családból már csak 20 található.

Mindezek eredményképen megállapitják a telepes községek, hogy a „reménynek egy halvány sugara sem kecsegtet, miszerint az örökváltság terheit egy község is elviselhetné.“

Községek jelentéseit a vármegye az Országos Gazdsági Egyletnek is rendelkezésére bocsájtotta s arra kérte, hogy véleményét és javaslatát terjessze a kormány elé.

Az OMGE 1881 junius 12 én tette meg javaslatát s azt tanácsolta a kormánynak, hogy

1.) a törlesztési időt 22 évről 35·5 évre emelje fel, 2.) a hálralékos haszonbér a törlesztési időnek megfeleően hosszabb időre osztassék be, ennek kamatai engedtessenek el, azon „hozzáadással, amennyiben a földváltság le nem fizetett része és a hátralék összege a föld forgalmi értékét felülmulná, ezen többlet végleg elengedtessék," 3.) a kamat szállitassék le 6 %-ra, 4.) adófizetési kedvezmény nyujtassék. Az első öt évben csak 1·5-rész volna fizetendő, amely fokozatosan emelkedne ötévenkint. 5.) egészitessenek ki a telkek 20 holdig, a hibás felmérések helyesbitessenek, a papnak, tanitónak, jegyzőnek ingyen adjanak földet, u. i. ezek váltság törlesztése a községi és egyházi terheket aránytalanul emeli.

Az OMGE. vázlatosan ismertetett javaslatából kitünik, hogy szakavatottan és tárgyilagosan foglalkozott a kérdéssel. E javaslatról Érckövi kincstári jószágigazgató, korának kiváló telepitési szakembere a következőképen véle kedik. Mindenekelőtt az OMGE felterjesztését „minden gondolható kedvezményt kérelmező feliratnak" tekinti. A hosszabb törlesztési idő kedvezményét megadni véli, ha annak elnyeréséért egész községek folyamodnak s a régi haszonbérhátralékok hoszabb időre való beosztása szintén indokolt. A kisebb telkek kiegészitésére vonatkozó javaslat találkozik a Pénzügyminisztérium ujabb gyakorlatával s megjegyzi, hogy a szomszédos nagybérletekből állandóan van hozzávásárlási alkalom a kis telepesek számára. Megemliti, hogy a jegyzői földek fél áron adattak.

Annak ellenére, hogy a kincstár szakemberének figyelmét elkerülte a kamatcsökkentés kedvezményére és a forgalmi értéket meghaladó váltság összeg elengedésére vonatkozó javaslat, ő is sok minden módositást szükségesnek érez a kistelepesek érdekében, ami legjobban bizonyitja az eredeti megállapodások tarthatatlanságát. Ugyanakkor pénzügyi igazgatásunk szükkeblüsége miatt közel egy évtizedig elhuzódott a javaslat mérlegelésének és latolgatásának időszaka. Kétségtelen, hogy megkötötte a kincstár kezét a birtokot terhelő 7,000.000 forintnyi dominiális kölcsön s az anyagi érdekek mellett a nemzetgazdasági szempontok csak nagynehezen kerekedhettek felül.

A vármegyei felterjesztésben meggyőzően kifejtetett a telepes helyzetére vonatkozó adatok feltárása mellett az a lélektani rugó, amely a földszerzés érdekében rendkivüli szor-

galomra serkenti és hihetetlen önmegtagadásra készteti a kisexisztenciákat... „a telepes tudja, hogy reális és maradandó birtok megszerzéséért küzd, fáradozik, törekszik fizetni, nem pedig adósságát szaporitani."

A megye felirata 10 év mulva, 1891-ben nyert érdemben elintézést. A 1873 évi telepitési törvénytől 1891-ig a telepesek élete igen küzdelmes és reménytelen volt, mert a tőkésített kamatok és perköltségek a föld örökváltságának összegét 15 év alatt megkétszerezték. 1891-ben a kormány elrendelte a terhek leszámolását és ujra való beosztását. A terhek átalakittattak 50 év alatti 4 % kamat és 0.6 % tőketörlesztésű váltság tartozássá. Az enyhités azonban nem bizonyult elegendőnek, mert az évi annuitási részletek a késedelem következtében megnövekedett váltságtőke miatt — emelkedtek.

A vármegye 1894/3865 számú határozatával bizottságot küld ki, amely a helyszinen győződik meg a helyzet tarthatatlanságáról. A gyakorlatban észlelt visszásságokat a vármegye ismételten a kormány elé terjeszti és a telepesek számára elviselhető feltételeket kér s javaslattal szolgál. Darányi Ignácz földmivelésügyi miniszter — végre — elrendelte a kérdés revizió alá vételét és 1908-ban uj leszámolást rendelt el, amely alkalommal eltekintett a késedelmi kamatok felszámitásától és az évi törlesztő részletet lényegesen leszállitotta. A fenntmaradó örökváltságösszegét ujabb 50 éves, 3·5 % törlesztésű kölcsönné alakitotta át. Darányi miniszter intézkedésével — az akkori fejlődő gazdasági viszonyok között — lehetővé tette az évi annuitási részletek pontos fizetését és a telepesek gyarapodását. A kistelepesek megváltási ügye az 1908-iki kormányintézkedéssel hosszú időre nyugvópontra jutott. Jogos követeléseik a vármegye erőteljes akciója révén, ha késedelmesen is, de érvényesültek és a váltságfeltételei elviselhetők lettek. A kistelepesek számára csak az 1922-ik esztendő hozott ujabb meglepetést, amikor a kincstár váratlanul megszüntette a váltságrészletek elfogadását és valorizációs igényekkel lépett fel a telepeseivel szemben. A kincstár magatartásában egészen szokatlan jogi felfogás érvényesült. A bankok pl. kénytelenek voltak elfogadni, minden korlátozás nélkül, aranykoronában eszközölt kihelyezéseik ellenében, leromlott papirkoronát, mert nem volt semmiféle paragrafus a befizetések elfogadásának megtagadására és a valorizációs igény érvé-

nyesitésére, — ugyanakkor a kincstár kivételes módon cselekedett.

A végrehajtott valorizáció a telepes községek átlagában 32 %-os átértékelésnek felel meg. Az átértékelő bizottságok megközelitően két évig dolgoztak a vármegyénkben, azonban eddig még ki nem deritett okból Kunágotára és a mezőkovácsházai járás többi községeibe nem jutottak el, aminek következtében e községek számára az átértékelés csak évek mulva és sulyosabb feltételekkel valósittatott meg. Ezért egyes községi lakosainknak az örökváltság terhek törlesztése ma is fennálló fizetési kötelezettséget képez.

Közigazgatósági hatóságunk — ez esetben a Főbirói Hivatal — természetesen nem nézi a késedelmes és aránytalanul magas valorizáció keresztülvitelét tétlenül, hanem azonnal szorgalmazza a kivételes és méltánytalan elbánás helyesbitését.

Főbiránk 3440/932 számu, a földmivelésügyi miniszterhez intézett felterjesztése immár a harmadik lépés a kormánynál a valorizáció miatt. Azt megelőzte az érdekelt községek együttes kérelme, amely eredménytelen maradt s ugyancsak nem járt sikerrel a vármegye törvényhatóságának 1927 évi akciója sem, jóllehet a határozatot személyes deputáció terjeszti a Miniszter elé, élen a főispán és országgyűlési képviselővel.

Ez alkalommal megigérte a Miniszter a küldöttségnek az egyenlő elbánás elvének alkalmazását, azonban nyilván valami tévedésből kifolyólag, 1927 VII. 27-én ugy határozott a minisztertanács, hogy a mezőkovácsházi járás — tehát a Kunágota községé is — váltságtőke tartozásai, aranykoronánként 60 P. fillérrel értékeltessenek át, amely kulcs 51·60 %-os valorizációnak felel meg, a többi telepes községek fenntebb emiitett 32 %-os átértékelési kulcsával szemben.

Megemlitünk egy, az igazságtalan leszámolásra vonatkozó példát. A szomszédos Almáskamarás községben 1924-ben a leszámoló bizottságok 2000-szeres szorzószámot állapitottak meg oly időben, amikor a tényleges kulcs 17,000 volt. Azok a telepes községek, amelyek számára ilyen kedvezően állapittatott meg a valorizációs kulcs, teljes örökváltság tartozásaikat könnyüszerrel, rövid idő alatt kifizették. Ezzel szemben azok a telepes községek, ahol a valorizációt 1927-ben hajtották végre, magas kulcs alapján, a sok egyéb fizetési kötelezettségük mellett még ma is jelentékeny holdankinti annuitási részleteket kénytelenek fizetni.

A valorizációt csupán a földvételárra mondották ki, a végrehajtás alkalmával azonban — igazságtalanul — átértékeltettek a tőkésített kamatok és a lejárt, s a kincstár egyoldalu magatartása miatt be nem fizetett annuitási részletek is, vagyis végeredményben a valorizációs kulcs nem 51·60 %-ra, hanem 60-70 %-ra is felment. A 218 forintot kitevő örökváltság tőke 50 évi törlesztés után ma cca. 900 P. kat. holdankinti terhet jelent községünkben, amelynek évi annuitási részletei 40-45 P-re rugnak.

A valorizáció aránytalansága miatt felszóllaló és kifogást tevő telepessel szemben a kincstár még 1927-ben is a föld visszavételével fenyegetőzött. Az egyességet csaknem olyan módszerrel csikarták ki a telepesek utódaiból, mint 50 évvel ezelőtt, amikor az egyezkedés tónusa a kincstár megbízottja részéről kb. az volt: „nem egyezkedni, alkudozni jöttem, hanem a kész átadási feltételekkel, azokon változtatni nem lehet, akinek nem tetszik, mehet amerre lát!“ Akkor a legenyhébb fenyíték a birtokból való kimozditás volt s 50 évvel később, jóllehet a kormányzati szellem azóta sokat változott, — az igazságtalan és méltánytalan átértékelés alkalmával kötött egyezség megkötésének idején, a kincstár szinte ugyanazokat a hangokat ütötte meg, és mint mindig, — egyoldalúan határozott.

Az örökváltság terhek átértékelésének minden hibáját feltárja a mezőkovácsházai járás főszolgabirája a Földmivelésügyi Miniszterhez intézett felterjesztésében, kéri a legutolsó leszámolás revízióját, az egyenlő elbánás elvét, uj leszámolást és az átlagos kulcsok alkalmazását. A kistelepeseink örökvételi ügye tehát a mai napig nem jutott nyugvópontra, a megoldást csakis a legutolsó felterjesztés szellemében történő, méltányos és igazságos rendelkezés hozhatja meg, — bár, a tartozások teljes törlése sem indokolatlan ábránd, mert ezek a fizetési kötelezettségek mindenképpen a gazdasági egyensúly megbontására vezetnek és az adófizetői készség rovására esnek, amely két tényező megrendüléséből és zavaraiból az államnak nagyobb veszteségei származhatnak, mint amennyit a sok hibával keresztül vitt leszámolások maradványainak követeléséből nyerhet.

A valorizáció helyesbbítése érdekében megindított mozgalom szülte 1932 decemberében a következő Földmivelésügyi miniszteri határozatot:

A sulyos gazdasági viszonyokra vonatkozóan a követ-

kezőket rendelem el: 1925 nov. 1-ével a 93.117 FM rendelet alapján megállapított régi (arany) telepváltság tartozások — szemben az akkor engedélyezett koronánkint 60 P. filléres átértékeléssel szemben — koronánkint csak 36 pengő fillér számitandó át.

2. Az ily módon számított pengő tartozások után 1926 évi nov. 1-től, tehát 6 évre évi 2·5 % kamat számítandó. Az össztartozásból az időközi kamatok levonandók, a fennmaradó összeg pedig 1932. év nov. 1-től 40 év alatt 2·5 %-os utólagos kamat mellett, minden év nov. 1-én törlesztendő.

3. Lehetséges külön végtörlesztés teljesítése is, melyet külön számvevőségi tisztviselő teljesít.

4. Uj egyesség kötendő azokkal, akik a 40 éves törlesztési tervet fogadják el.

5. A folyó évben nem kötelesek telepváltság tartozásokat teljesíteni, mert az első évi részlet a köv. év nov. 1-én válik esedékessé. A pereket is beszüntetem.

6. A nagymérvű engedményekre való tekintettel a kincstár nem vállalhatja a költségek viselését, hanem azokat a telepesek kötelesek vállalni, amelyek összege 3 ezrelékben állapíttatik meg.

Ha figyelembe vesszük azt, hogy a kedvezőtlen gazdasági helyzet az e módon lefaragott terheket is csak nagyon nehezen tudja elviselni, még akkor is szembetünő az a messzemenő belátás és engedékenység, amit a jelen rendelet révén tapasztalhatunk.

A község kisexisztenciáinak meggyökereztetése tehát 22 év helyett kb. 80 évig huzódott el az esetek legnagyobb részében s egy kisebb része pedig még további 40 évig törleszt, hogy a földváltság terhétől teljesen mentesülhessen.

Kunágota község telepítésének történetét a közigazgatósági hatóságok felterjesztései alapján ismertettük. A vármegye a legutóbbi napokig komolyan, előszeretettel foglalkozott a telepesek helyzetének könnyítése ügyével, alaposan tanulmányozta, birálta a felsőbb hatóságok eljárását s a tényleges tapasztalatokon alapuló megoldási módszereket ajánlott. Az intő szót, a felterjesztéseket, a küldöttségek panaszát azonban a kormány sohasem vette azonnal figyelembe, hanem minden egyes esetben sok év multán, csakis a viszonyok kényszerítő hatása alatt tette meg a legszükségesebb engedményeket.

A gazdasági viszonyok, a termelési és értékesítési lehetőségek, a közlekedés és a forgalom a telepítés kezdetétől fogva emelkedő, fokozatosan javuló irányzatot mutat. A gazdálkodási formák is kedvező átalakuláson mennek keresztül. Az első években még a török hódoltság idejéből fennmaradt állattenyésztő irányt folytatták elődeink. A török megszállás idején azért kedveltebb üzemág az állattenyésztés a földmíveléssel szemben, mert menekülésekor a lábas jószág elhajtható, míg a bevetett földek termését gyakran az ellenség aratta le. A kezdeti állattenyésztési kulturának kedvezett még a vidék vizállásos jellege, a rossz útviszonyok és a gyér lakosság is. A kistelepesek megjelenésével nagyarányú mezőgazdasági kultura indult meg, — számukra a kincstár irt elő vetésforgót. A határ 4 nyomásra osztatott s minden nyomásban egységes gazdálkodást folytattak. A nyomások felhasználása — valószinűen — őszi —, tavaszigabona, ugar és dohány beosztása szerint történt. Minden nyomás annyi egyenlő részre oszlott, ahány telepes volt. A nyomásos gazdálkodás az örökváltság bevezetésével szünt meg s a község határa tagosult. Minden telepes gazda külön, egy darabban kapta meg földjét, amelyen továbbra teljesen önállóan, függetlenül és szabadon gazdálkodhatott. Tehát nemcsak az értékesítési viszonyok és a föld kulturállapota lett fokozatosan kedvezőbb, hanem az egyéni gazdálkodás lehetősége is. Ezzel szemben a bérleti feltételek emelkedő, az örökváltság feltételei pedig — dacára a javuló gazdasági helyzetnek, — csökkenő tendenciát mutatnak. Mint fenntebb kimutattuk, a holdankinti bér három évtized alatt 2·6 szorosára emelkedett. Áttekintés kedvéért csoportositjuk az örökváltság tartozás alakulását a különböző leszámolási időpontok szerint:

								Évi törlesztés
I.	1873	22 év	5 %	kamat	3·- %	tőke	együtt	8·- %
II.	1892	50 „	4 „	„	0·6 „	„	„	1·6 „
III.	1908	50 „	—	—	—	—	„	3·5 „
IV.	1927	30 „	—	—	—	—	„	2·5 „
V.	1932	40 „	—	—	—	—	„	2·5 „

Ha az 1927 évi, látszólag igen kedvező leszámolási és törlesztési feltételeket a tulmagas valorizáció miatt kikapcsoljuk s csak az előző három leszámolást hasonlítjuk össze, azt látjuk, hogy a kölcsöntőke törlesztési hányada, a %-os

kulcs csökkenő tendenciát mutat, mig a törlesztési idő 22 évről 50 évre emelkedik.

Ha az összes leszámolásokat időbelileg egyformákká alakitanók, 50 évesekké, akkor az örökváltság törlesztési %-a következőképen alakul:

I.	3·5	%
II.	4·6	„
III.	3·5	„
IV.	1·5	„
V.	2·—	„

Ilyen alapon összehasonlitva a törlesztési terveket azt láthatjuk, hogy a kedvezményt nyujtani akaró második leszámolás csak látszólagos, időbeli előnyt nyujtott, mert 1·1 %-kal terhesebb az elsőnél, mig a harmadik leszámolás kulcsa megegyezik az elsőével. E leszámolás pedig a feljegyzések szerint elviselhető állapotokat teremtett. Darányi miniszter tulajdonképen nem nyujtott kedvezményt, csak elaprózta a kincstár követeléseit, összegszerű engedményeket nem tett a törvényes járandóságokból, hanem azok esedékességét meghosszabbitotta. A legutolsó leszámolás törlesztési %-a igen kedvező, kár, hogy nem evvel a kulccsal kezdődött meg a földek váltságtörlesztése.

A telepitési törvény intenciói helyesek voltak, a végrehajtás során elkövetett hibákon kivül legnagyobb fogyatékosságának azt kell tartanunk, hogy rövid törlesztési időt állapitott meg. A kincstár minél hamarabb óhajtotta megkapni a birtokainak ellenértékét, pedig mint földesurnak felül kellett volna emelkednie a financiális és fiskális szempontokon és az állam érdekeit kellett volna elismerni befolyásoló tényező gyanánt. Az államérdek pedig megkövetelte volna a jól megalapozott magángazdaságok, önálló existenciák mielőbbi létesitését, akik mindenkor helyes gazdálkodási elveket követnek s hüséges és pontos adófizető polgárok. E szempont mellőzésével a kincstár minél magasabb bérjövedelem elérésére törekedett, amig birtokai bérben voltak, az eladás alkalmával pedig a lehető legmagasabb vételárat igyekezett kicsikarni rövid törlesztési időt állapitva meg. A község első telepes kertészei a kincstár ilyen magatartása mellett is lassan, szorgalommal, kizárólag munkájukkal, — minden egyéb vagyoni biztositék nélkül, — kezdették meg birtokszerzési munkájukat, mint bérlők, egymásért felelősséget vállalva több évtizeden át, nyögve a sulyos feltételek alatt, — de munkájuk végre

is eredményes volt. A birtokszerzési lehetőségeket számukra a kincstár már kezdettől fogva könnyebbé tehette volna, de még sulyos feltételeikkel is községünket megalapitó kistelepesek a közelmult egy élénk emlékezetü példáját szolgáltatják a telepités végrehajtásának oly esetben, amikor a föld illetékeseinek vagyoni fedezetük nincsen. A nem is tervszerüen, hanem a gyakorlati élet által statuált példa a következő: A föld megváltása néhány évtizedes bérleti időszakkal kezdődik. Ez alatt az idő alatt a telepes megismeri a földet és a viszonyokat, járatosságot szerez az illető vidék speciális gazdasági ágazataiban, beszerez okszerü gazdálkodásra alkalmas felszerelést, tartalékot gyüjt, vagyis gazdaságilag kissé „megelőzi magát". Ez természetesen csakis akkor lehetséges, ha a bérfeltételek és a bérlő, — vagy ha úgy tetszik a leendő telepes, — egyénisége, szorgalma, lelkiismeretessége, kitartása arra egyaránt alkalmasak. Minden ilyen esetben az volna a helyes érdek, ha a mérsékelt és méltányos bérfeltételekkel szemben a föld tulajdonosa fenntartja magának a bérelt területen való gazdálkodás felügyeletének jogát, amely jog, helyesen alkalmazva a bérlőnek is csak előnyét szolgálhatja, viszont a tulajdonost megóvja minden indokolatlan károsodástól s általa az esetleges bajok megelőzhetők. Felfogásunk szerint a cél érdekében az a megoldás látszik a legalkalmasabbnak, ha a bér összegét nem pénzértékben, vagy valamely főtermény meghatározott mennyiségében állapitjuk meg, hanem azt az összetermés hányadrészével fejezzük ki, pl. feles bérlet. Ha a felügyeleti jog gyakorlása biztosithatja az okszerü gazdálkodást és a bérleti jövedelem takarékos felhasználását, beosztását, illetőleg a nem kivánatos bérlők szelekcióját, akkor e módszerrel nyerhetünk 1-2 évtized után olyan bérlő gárdát, amelynek a tulajdonos aggodalom nélkül eladhatja birtokát, vagy annak részeit. Minden elkövetkezendő telepités számára magyarországon a fenntebb vázolt kincstári telepitések módszere követendő például szolgálhat akkor, ha annak megismeréséből fakadó tapasztalatokat gyümölcsözően felhasználjuk s mindjárt azzal a formával kezdjük meg, amelyet telepes elődeink a magunk számára hosszú küzdelem után kivivtak.

Az összehasonlitás és párhuzam kedvéért vázlatosan ismertetjük a Károlyi grófok telepitésének módszerét. Van-e lényeges különbség a kincstári telepités és a Károlyiak magántelepitése között? A kincstári telepitésnél kb. egy év-

századdal korábban a gróf Károlyi család a török pusztitás, majd a kuruc és labanc harcok nyomán elnéptelenedett birtokaira svábokat telepitett, nem nemzetiségi, hanem kizárólag gazdasági célok által vezérelve. A Károlyi család, amelynek egy 1780-ban kelt összeirás szerint 38 falva volt, 1712—1838-ig, 31 községébe 2072 családot telepitett le (Vonház I. A szatmármegyei telepités története 1931.) Ma kb. 40.000 leszármazott hirdeti e telepités sikerét, rendezett csinos falvakkal, jó gazdasági helyzetükkel. A telepités sikerét főként gróf Károlyi Sándornak köszönhetjük, aki jeles hadvezér, kiváló államférfi és jó gazda volt egy személyben, aki mint földes ur, legfőbb vagyonának a mezőgazdasági népességet tekintette s birtokai rendszeres benépesitése érdekében tekintélyes anyagi áldozatokat hozott. Rendkivüli ambicióval karolta fel a telepités ügyét. A telepitői munkája azért érdekel minket, mert az ő sváb telepesei is — mint a kincstár telepesei — teljesen vagyontalan, s emellett idegen ajku munkás nép voltak.

A telepeseknek a király utközben teljes vámmentességet biztositott. Az utazás költsége a határtól és az élelmezés költsége az első hónapokban a telepitő földesur terhét képezte. A telepesek megkapták a magyarok elhagyott házát és telkeit, vagy pedig házhelyet, ingyen épület és tüzifát, valamint kincstári épitkezési anyagot beszerzési áron. Teljes vagyontalanságukra való tekintettel minden család kapott kölcsön: 2 ökröt, egy fejős tehenet, az első évben 12 kassai véka vetőmagot, gazdasági felszerelést, ekét, ásót, kapát, szekeret. Az utiköltséget és az élelmezési segélyt nem kellett visszaadniok. Az állatokat és a felszerelést pedig „apródonkint“ pénzben, vagy természetben, vagy munka formájában téritették vissza az uraságnak. A telepesek az első három évben a részükre átadott földek teljes termését élvezhették, minden ellenszolgáltatás nélkül s mentesek voltak mindenféle adózástól, további három év tartamára pedig részleges adózástól mentesitettek a telepesek. E részleges adómentesség kiterjedt a megyei adóra és a katonai beszállásolásokra.

Az első három évi adó és szolgálatmentesség kb. 20 kishold föld szabad és ingyenes használatát jelentette a telepeseknek, akiknek a földesur védelmet és oltalmat biztositott megfelelő magatartás esetére.

Itt közbevetőleg megjegyezzük, hogy a telepités terén uttörő földesurnak, gr. Károlyi Sándornak módszerét átvette

és tovább fejlesztette II. József császár, aki nagyarányu állami telepitést folytatott. Kb. 7600 külföldi családot telepitett a bácskába s egy család letelepitése az államkincstárnak 507 forintba került.

1782 szeptember 21-én kelt nyilt levelében tudtul adja az érdekelteknek a telepeseknek nyujtandó kedvezményeket:

1. Szabad vallás gyakorlat, ingyen iskola, pap, tanitó.
2. Minden család házat, kertet kap.
3. A földmivelők szántóföldet, tenyész és munkaállatokat, felszerelést fognak kapni, mindezt ajándékul.
4. Az iparosok kapnak lakást, házi eszközöket és ipari szerszámok beszerzésére 50 forintot.
5. A legidősebb fiu gyermek felmentetik a katonai szolgálat alól.
6. Ingyen odautazás és ellátás, mig képesek lesznek magukat ellátni. Saját vétke nélkül nélkülözésbe jutott család három év alatt visszafizetendő kölcsönnel gyámolittatik.
7. 10 évi adó és szolgálatmentesség.

A Károlyi féle magántelepítés és II. József állami telepitése célszerü formája a munkaerő telepitésének s a telepitő részéről tetemes előleget igényelt. A kunágotai kincstári telepitésnél a telepesnek nyujtandó kedvezmények már szóba sem jöhettek s a telepitésnél kezdetben rideg üzleti elvek érvényesültek. A legujabb állami telepitéseknél pedig, amelyek az 1900-as években voltak, a telepitő már csak olyan kis exisztenciákat telepitett, akiknek felszerelése és kb. 2000 K. értékü vagyona volt. E telepitésekről szóló jelentés megállapitja, hogy a földekért fizetendő évi annuitás összege kisebb, mint a hasonló földekért fizetett haszonbér s tekintve, hogy a fizetéseknek alig 7 %-a nem folyt be, leszögezi, hogy megtaláltatott a telepités helyes módja!

Természetesen e megállapitás megfelelt a tényeknek a maga idejében, de azóta annyira megváltoztak a gazdálkodás körülményei, hogy a telepités helyes módjának megállapitása ismét megoldásra váró probléma. Mig másfélszázaddal korábban a telepitő adott tetemes előleget, a legujabb telepitésnél a telepes rendelkezett tartaléktőkével, ma az a helyzet, hogy sem a telepitő, sem a telepitendő személy nem tud épület és felszerelés, illetve nagyobb váltság tőkét előlegezni. Különösen a telepitendő osztályunk részéről áll a tőkeszegénység ténye. De a telepitendő osz-

tály részéről adandó nagyobb előleg megkövetelésétől eltekintetni késztet bennünket az elmult évtizedek tapasztalata. A szerzés vágya annyira igénybe vette a mezőgazdasági munkás életenergiáját, hogy az szinte agyondolgozta magát és élete delén megrokkant. De gyenge életenergiáju — megfigyeléseink szerint — az ilyen szülőknek gyermeke is, a gyermek korai munkábaállítása miatt. A telepitendő munkástól megkivánt anyagi garancia tehát két generációt sujtott, még a normális években is.

Mindenesetre meg kell állapitanunk, hogy a Kunágotát is magában foglaló délvidéki telepítés a telepitési módszerek gyökeres változásának idején történt. A kincstár, a Károlyiak és II. József kedvezményeit már nem adhatta meg s az ujabb és a gyakorlati élettől helyesbített módszerek még nem forrtak ki. Éppen ezért telepes elődeink küzdelmes élete a magyar agrárpolitikában uttörő és példát mutató tevékenység volt.

A párhuzam érdekében összehasonlítjuk a kunágotai és a Károlyiak telepítésének főbb mozzanatait, lévén mindkettő kezdeményező tevékenység a maga idejében.

A Károlyi grófok telepítése során is merültek fel időközben ellentétek a telepitő földes úr és a telepesek között. Ilyen esetekben a telepesek közvetlenül a Földesúrhoz fordultak méltányosságért és enyhítésért s helyzetük rövidesen javult, mert a panasz azonnal kivizsgáltatott és elintéztetett, nem sok évi halogatás után. Ha e rövid ismertetés alapján állítjuk egymással szembe a Kunágota vidéki kincstári telepítést és az egy évszázaddal korábbi szatmármegyei Károlyi grófok magán telepítési munkáját, akkor azt látjuk, hogy a két telepitési munka között az első szembeszökő különbség a telepitői szándékban van. Az elnéptelenedett földbirtok benépesitése elsőrendű kötelesség. Ezt a kötelességet a Károlyi grófok tervszeüen teljesítették, amint arra alkalom kinálkozott, a háborúk szünése után, ellenben a Kincstár az elnéptelenedett alföldi birtokait eleinte, mint jövedelem forrást aknázta ki elsősorban s nem foglalkozott a rendszeres községalapítás gondolatával. E körülmény az első kistelepesekkel szemben kötött szerződés tartalmából világosan ki is tünik. „ . . . a bérlők . . magában fennálló községet sohasem képeznek . . .“ A kisbérlőkkel nem is volt a kincstárnak olyan szándéka, hogy őket állandóan megtartsa birtokain, „ . . . a kertész a házitelken épitkezhet, de ha nem

sikerülne uj szerződést kötni, köteles egy fertály esztendő alatt mindent elrontani, gödröt behuzni . . . " stb. „Az épitkezésekért semmiféle kárpótlásra joga nincsen a kertésznek." . . . A kincstár csak későbben, három évtized multán, határozta el magát a telepités megvalósitására, amikor a kisbérlőkkel szemben úgyszólván kényszerhelyzetbe került.

A másik körülmény, amely különbséget képez a két telepités között, a telepes gyarapodásának előmozditásában rejlik. A Károlyi grófok sulyt helyeztek telepeseik gazdasági megerősödésére s érdekükben jelentékeny anyagi áldozatokat hoztak. Az első években adó és szolgálatmentességet élveztek telepeseik, akiket a földes ur látott el mindennemü gazdasági felszereléssel „aprodonkint visszafizetendő" kölcsön formájában. A kincstár ellenben nem segitette semmivel vagyontalan kistelepeseit, sem előleggel, sem kedvezményekkel. A telepités történetéből azt tudtuk meg, hogy a kisbérlők helyzetének némi javulása után a kincstár irracionálisan magasra emelte a bér összegét, a szerződési időt mindinkább röviditette, ugy annyira, hogy végül is évenkint ujitotta a megállapodást. Már a legelső szerződésben is kikötötte, hogy a bérlőknek soha nem lészen joguk a haszonbérleti summa leszállitását követelni még vis major eseteiben sem. 15 napi késedelem esetére is, „minden előre bocsájtandó megitélés nélkül" rendelkezési jogot biztosit magának a bérlővel szemben. Vagyis mig a Károlyiak anyagi áldozatok árán igyekeztek a telepeseiket kedvező gazdasági körülmények közé juttatni, addig a kincstári telepités a földes ur részéről tartózkodott minden effajta hozzájárulástól, sőt, a szerződés feltételeit mindinkább sulyosbbitotta. Azt nem állithatjuk, hogy a kincstár a sulyos szerződés betüszerinti teljesitéséhez minden esetben ragaszkodott, de az tény, hogy a szerződés biztositotta törvényes eszközök alkalmazásától csak igen nagy és nyomós okok miatt tekintett el. Pl. a község közgyülési jegyzőkönyveiben emlités történik affelől, hogy az 1862/63 évi katasztrofális aszály kár miatt, a kincstár az árenda 4/6-részét elengedte. 1859-ben fordult elő olyan eset is, amikor maga a kincstári Uradalom lazitotta az egyetemleges felelősség szigorát. Ugyanis a 36,000 fr-ot kitevő dohánypénzből csak 12,398-at tartott visza 44,660 fr-nyi követelése ellenében. A felszaporodott bérhátralékok is arról tanuskodnak, hogy a kincstár a bérlő késedelmessége esetén nem szüntette meg azonnal a szerződéses viszonyt. A

kincstár a szerződés sulyos kikötéseivel egyfelől a legmagasabb bérjövedelmet akarta a maga számára biztositani, másfelől pedig a mezőgazdasággal együttjáró minden kockázatot és veszteséget a bérlőkre akart átháritani. Megjegyezhetjük, hogy e tekintetben lényeges változás a legutóbbi napokig nem történt. Pl. az ujabb telepitési ügyeket tanulmányozva kezünkbe került a makói Vertán telep munkásházainak egy jegyzőkönyve, amely a Falusi Kislakásépitő Szövetkezet, a Vármegye és a munkás jogviszonyát szabályozza. E jegyzőkönyv egy kikötése élénken emlékeztet a kincstár régi felfogására, ugyanis kiköti, hogy a pénz esetleges értékcsökkenése esetén a munkás nem a leromlott pénzzel, hanem a buza árához viszonyitott pénzzel köteles az annuitás részleteit törleszteni. Vagyis az egyik fél a maga anyagi érdekeit jó eleve, minden eshetőség ellen biztositani igyekezett, de nem gondolt arra, hogy időközben a másik félnek, a munkásnak a kereseti lehetősége is leromolhat, nemcsak a pengő!

(Természetesen a szerződés egyoldalusága, amely a legtöbb hasonló esetben fennforog, mit sem von le a makói ujabb telepités rendkivüli szociális jelentőségéből. Hogy mást ne emlitsünk, a nagy értékeltolódások ellenére a központhoz 10 percnyire fekvő telep mintaszerüen megépitett lakóházai törlesztése ma is kevesebb, mint ugyanolyan lakás haszonbére. Ugyanakkor orvos, csecsemővédelem a helyszinen, a gyermekeknek napközi otthon és — nyáron fürdő a telepen, stb.)

További külömbség a Károlyi-féle és a kincstári telepités között a telepesek panaszainak figyelembevétele tekintetében van. A kincstár több évtizeden át nem tanusitott kellő megértést telepeseivel szemben, panaszaikat, kérelmeiket nagyon késedelmesen vette figyelembe és sok évi halogatás után intézte el. A Károlyi család ezzel szemben állandóan ébren őrködött telepeseinek ügyes-bajos dolgai felett s kéréseiket azonnal meghallgatta és elintézte. A kincstár eleinte az előzetesen elkészitett szerződések feltételeiből semmit nem engedett, nem volt hajlandó alkuba, egyezkedésbe bocsájtkozni, mig a Károlyi grófok sokat alkalmazkodtak a telepesek jogos igényeihez s az előre megszerkesztett urbéri szerződésen sokat változtattak. Lényegesen enyhébbek azok a feltételek, amelyeket Károlyi elfogadtatott telepeseivel, mint azok, amelyeket megajánlott nekik.

A kincstári telepités történetét, — mint már megjegyeztük — a hatóságok felterjesztéséből ismertük meg. Nem magunk állapitottuk meg annak fogyatékosságait sem. A vármegye igen szigoru birálója még ma is a kincstár magatartásának s tiszteletreméltó eréllyel képviseli a telepesek jogi és gazdasági érdekeit.

A vármegyével szemben állott a kincstári jószágigazgatóság tisztikara, amely nem vette tulkomolyan a telepesek panaszait s nem is tartotta azokat őszintének. A nagybérlőkkel egy kalapalá igyekeztek sorolni azokat s nem tekintették azok könnyebb fizetési feltételeit, a nagybani gazdálkodás és értékesités kedvezőbb voltát, sem pedig azt, hogy a puszták épülettel való ellátása a kincstári feladata. Mindenesetre tény, hogy felfogását a kincstár soká tudta érvényesiteni, a telepesek nagy kárára.

A jelenlegi kincstári telepkezelő azt állitja, hogy — tudomása szerint — a régi telepesek nem vették elég komolyan kötelezettségeiket, sem a bér, sem az örökváltság fizetését, hanem azokat ugy fogták fel, mint a „kegyes kincstárt" illető adományt. A fizetendő összegek alacsonyan állapittattak meg, s a telepesek mégis megragadtak minden alkalmat, hogy a kincstártól engedményeket csikarjanak ki.

Egy öreg községi lakosunk, aki a község telepités esztendejében született, azt adja elő, hogy józan élettel és szorgalommal meg lehetett felelni a fizetési kötelezettségeknek. Ő 75 hold földet és 7 házat szerzett a család munkája révén; de nem mulasztotta el ugyanakkor megemliteni, néhai felesége igen nagy szorgalmát sem.

Említés történik az egyik hatósági felterjesztésben arról is, hogy a telepesek amiatt rossz fizetők, mert 1848-ban a jobbágy felszabaditáskor a kisexistenciák előnyösebb feltételek mellett szerezhettek birtokot s mintegy rossz érzéssel tekintik a kincstár eljárását, aki számukra oly sulyos feltételeket szabott.

Itt közbevetőleg megjegyezzük, hogy az 1873 évi telepitési törvény elvileg ugyan arra az álláspontra helyezkedett, mint jobbágyokat felszabaditó 1847/48-iki VIII. és X. tc., amely kimondja, hogy az urbéri szolgáltatások igazság szerint felbecsültetnek és a megbecsülendő haszonérték huszszorosa teszi a kármentesitési tőkét. A kincstári telepitéseknél a megváltási ár ugyancsak az évi haszon érték (haszonbér) huszszorosa.

Hogy fogalmunk legyen az urbéri szolgáltatás évi érté-

kéről, tudnunk kell, miből állottak a jobbágy terhei? 1848 előtt Magyarországon csak is nagybirtok tulajdoni rendszer volt. A nagybirtok két részből állott, u. m. a majorsági földekből és a jobbágy telkekből. Az előbbi termése a földes urat illette, mig az utóbbié a jobbágyé volt. A telek használatáért a jobbágy meghatározott szolgáltatásokkal tartozott a földesurnak, amelyek három részre oszlottak: robot, dézsma, és pénzbeli urbéri szolgáltatások. Csanádban az egész jobbágy telek kb. 36 hold szántó és 20 hold rétből állott s az utána járó szolgáltatások évi összegét az 1836 VII. tcz. a következőkben állapitotta meg: 3 forint készpénz, minden föld terméséből $^1/_9$-ed rész, a belső telek és rétek kivételével, hetenként egy igás, vagy két kézi napszám. Ezeknek értéke becsültetett fel a jobbágyfelszabaditás idején a földesurnak mutatkozó haszon szerint.

Az 1847/48 X. tcz. 2. §-a azt mondja erre nézve, hogy a megbecsülés alapja egyedül azon haszon, amely abból (a jobbágy szolgáltatásaiból) a földes urakra valósággal háramlott, nem pedig azon teher, melyet az azt szolgáltató alattvalók viseltek. Ilyen szempont szerint felbecsülve a csanádi jobbágy telek értékét, annak pénzértéke 682 forint és 50 kr.-t tett ki, az 1868 XXIII. tcz.-ben található megállapítás szerint. A jobbágy telkek örváltság összege tehát lényegesen kisebb a kincstári telepesek által téritett váltság összegénél, még akkor is, ha tekintetbe vesszük a kettő közötti 25 évet kitevő időkülönbözetet, amely idő alatt a földárak emelkedésére is számítanunk kell s nem is szabad csodálkoznunk afelett, hogy a jobbágyfelszabadítás még élénk emlékezetben lévő földárai telepeseinkben a méltánytalan és egyenlőtlen elbánás elvét váltották ki s nem hatottak buzdítóan a magas váltságösszeg fizetésére.

Megjegyezzük, hogy Magyarországon hivatalosan 1848-ban megszüntetett jobbágyság az Alföldön már jóval korábban megszünt. A délvidéki ujföldesurak legtöbbje a török kivonulása után bérmunkával látott hozzá a birtok kihasználásához a „robot“ sem a régi avult reneszerhez a földesúri hatalom káros kinövései és a jobbágytelkek elaprózódása miatt. A kincstári kertésztelepek földesúri jogát 1848-ig vagy az Uradalom, vagy pedig egy megbizott nagybérlő gyakorolta. Kunágotán az uradalom gyakorolta s tisztje a községben lakott.

Gróf Károlyi korábbi sváb telepeseivel szemben a kincstár telepeseinek sokkal nehezebb volt a helyzetük. A

kincstár nem foglalkozott mindjárt tervszerüen a telepítés gondolatával, a feltételeik sulyosak voltak s minden kívánságukat sok évi halogatás után teljesítették. Ezeket a hátrányokat még tetézte az a kötelezettségük, hogy a község alapítás munkája teljesen reájuk háramlott. A mai Kunágota község területének mindössze 14·3 %-át birták, mig a terület többi — 85·7 %-ot kitevő rész, amelyen nagybirtokosok és nagybérlők gazdálkodtak, a községi költségekből az első 20—25 évben semmit nem viselt. A sulyos feltételekkel küzdő 130 kistelepes — pusztán önmagára támaszkodva létesit községházát, iskolát, róm. kath. és református templomot. A községalapítás költségeinek aránytalan megoszlása a kincstár homályos telepitői szándékából önként következik s amiatt a nagybirtokosokat nem illetheti szemrehányás. Az ő magatartásukat ugyanis a kincstárral kötött szerződés szabályozta, abból pedig reájuk semmiféle kötelezettség nem háramlott a községi költségvetéshez való hozzájárulás szempontjából.

E tényről a régi községi közgyűlési jegyzőkönyvek is tanuskodnak. Az 1866 V. 4-iki gyülésen „több községi lakosok előterjesztik, hogy a tanyai birtokos és bérlő urak is viseljék a községi költségeket, mert az ott lakó 3—400 alkalmazott is foglalkoztatja a község előljáróságát."

E gyűlés hozta azt a határozatot, hogy a tanyai birtokosok és bérlők csak akkor folyhatnak be a község ügyeibe és a jegyző választásba, ha hozzájárulnak a közköltségvetés összes pénzbeli szükségleteihez és aránylagosan részesülni fognak a földbirtok mennyiségéhez képest, a község lakosságával együtt, a közmunka és a jegyző természetbeni járandóságának szolgáltatásában is. A község előljárósága — hozzájárulásként, — minden hold föld után 2 krajcárt vesz számításba.

E községi határozatból arra lehet következtetni, hogy a nagybirtokosok még a közköltségekben való részesedésük előtt igyekeztek bizonyos befolyást gyakorolni a község ügyeire, ugyanakkor felszínre vetődött a költség megosztás problémája is.

A tanácsülési határozat vétele után a „pusztai urak" tanácskozásra gyültek össze, amelyre kiküldötte a község a bírót és a jegyzőt. A tanácskozás eredményéről nem sokat tudunk, de, hogy a nagybérlők nem óhajtottak a költségekhez hozzájárulni, az kiviláglik abból, hogy komolyan szóba került a Kunágota községtől való elszakadás lehető-

sége. Azonban a szomszédos Magyarbánhegyes község — hasonló feltételekkel — nem igyekezett megragadni a községi terület megnagyobbítására kínálkozó alkalmat; — jobb megoldás nem lévén, megmaradtak a puszták s fokozatosan bekapcsolódtak a községi szervezetbe. Jellemző azonban, hogy a községi kiadások reájuk eső részének vállalására őket abban az időben semmiféle hatóság nem kényszeritette. Egy község életében pedig maradandó nyomokat hagy az a körülmény, hogy területének 85·7 %-a a legelső három évtizedben kivonhatja magát a közköltségek és a szerepvállalás viselése alól. Az erre vonatkozó első lépések és tanácskozások magántermészetüek voltak.

A mai Kunágotának 14·3 %-át kitevő telepes rész, amely sokáig a vármegyénél mint kunágota-Geöcztelep szerepelt, nagy népességénél fogva korán vezető szerepet vitt a község többi részeivel szemben.

Csanád vármegye közigazgatási beosztását az 1836-beli térkép három főrészre osztja, u. m. makói járás, nagylaki numerus és a battonyai numerus. A battonyai numerus magába foglalta: Tornya városát, Battonya helységet és 12 pusztát, amelyhez tartozott Kunágota szállás és Kupapuszta. E két puszta tölti ki a mai Kunágota község határát. Abban az időben még egész területe rétség volt és átszelte a Pest-Arad-régi monori út és a Pest-Arad uj út s e két főközlekedési út a fejlődésére előnyösen hatott a legelső években. A dohánykertészség létesitése utáni 1847/48-as népességi összeirás három egységben tartja nyilván Kunágotát. 1. Kunágota-Geöcztelep 132 lakóház, 849 lélek; Kunágota 26 ház, 104 lakos; Kupa 28-ház, 110 lakos. A terület 14·3 %-án lakott a népesség 79·8 %-a. Igen természetesnek kell tehát tartanunk, hogy a kis terület aránylag sürü népességében felvetődött az a gondolat, hogy a természetes egységet alkotó pusztákkal, a község jobb fejlődése és a költségek helyesebb megoszlása érdekében egyesülni kellene. A puszták évtizedekig külön közigazgatási körzetet képeztek, külön jegyzővel.

A község jelenlegi közép és nagybirtokosai közül a a Vásárhelyi, báró Urbán és Biró család vásárlás utján szerezte meg a tulajdon jogot, mig a Jakabffy, Sármezey, Szilágyi, Nágel, Ráth, és Vajda birtokos családok elődei mint kincstári bérlők költöztek e vidékre. Szerződési feltételeik, minden valószinüség szerint kedvezőbbek voltak a kisbérlőkénél s természetesen kedvezőbb volt termelési és értékesitési lehetőségük is. A

telepitési törvény megalkotásával egyidőben a nagybérletek is eladásra kerültek, amelyeket a tényleges birtokos bérlő rendszerint meg is vásárolt. A hiányzó tőkét a Földhitel Intézettől szerezték meg s a kincstárt készpénzzel egyenlítették ki. E közép és nagybirtokosok is szegényen és szerényen kezdették e vidéken munkájukat. Céljuk a földtulajdon megszerzése volt, a nemzet szempontjából pedig a ma virágzó mezőgazdasági kultura megteremtése. Feladatuk mindkét részét szépen megoldották. Birtokaik váltság törlesztése körül nem keletkezett annyi panasz és nyomorúság, mint a kistelepeseknél s azt hamarabb sikerült tehermentesiteniök. Két-három évtizeddel korábban szentelhették egész tevékenységüket és anyagi erejüket a birtok fejlesztésére. Ezért dacolhat nagyobb gazdaságaink legtöbbje ma is sikerrel a katasztrófális válsággal. A nagybérlők egynémelyike, aki nem vette komolyan a gazdálkodást, hanem a mágnás földes urak fényüzését igyekezett utánozni, már a béke éveiben fizetésképtelen lett. Az ilyen nagybérleteket a kincstár szabadkézből eladta, lehetőleg kisembereknek, készpénzfizetés mellett. Hasonló módon jutott a kunágotai gazdák birtokába a Jenő föld, Kovács Jenő volt bérlő neve után, 1888-ban kisholdankint kb. 300—320 forint egység áron. Ezidőtájt került ugyancsak eladásra a Vajda kistanya és a Winterföld. A későbbi telepitéseknél már kikötötte magának a kincstár az elő és visszavásárlási jogot, valamint a terhelési tilalmat, mig az első telepitéseknél ezekről még nem volt szó.

E későbbi telepitések leginkább visszatükrözik a telepesek anyagi helyzetét. Ugyanis a „kis ember“ (kisbirtokos) nem riad vissza a föld vásárlástól, ha az nem látszik teljesen reménytelennek; lemond minden igényéről, megkettőzi szorgalmát, ha valamit „ragaszthat“ birtokához. E későbbi telepitések közül a Jenő földet teljesen az erősebb kunágotai telepesek váltották meg, mig a kb. 500 holdas Winter pusztát a szomszédos Almáskamarás község sváb lakosai vásárolták meg s azoktól a puszta felét a kunágotai gazdák később megvásárolták. A Vajda kistanya eladásakor pedig sem a kunágotai sem a szomszédos kisbirtokosok nem jelentettek be vételi igényt, s az egész 500 holdas pusztát, amely parcellázásra kerülhetett volna, a szomszédos birtokos vásárolta meg. Ez utóbbi tételnél nem egyeznek a kortársak véleményei; egyik részük azt állitja, hogy a biró és jegyző önkényesen informálták a kincstárt akkor, amikor a

község nevében kijelentették, hogy az eladásra kerülő földre senki nem tart igényt a lakosság közül; ezzel szemben a másik csoport, akik között az egyik öregebb jelentékeny szerepet játszott a közelmult községi életében, a leghatározottabban állitja, hogy a 90-es években olyan nehéz helyzetben voltak a telepesek, hogy senki sem gondolhatott ujabb terhek vállalására. A történeti tények ismerete alapján az utóbbi állitás felel meg a valóságnak.

Amig a község nagybirtokos lakossága örmény, magyar, német és zsidó eredetü, addig a kistelepesek kizárólag magyarok.

A tömeges telepitések Nográd, Gömör, Heves, továbbá Arad megyei eredetüek. Egyes később bevándorolt családok a legkülönbözőbb vidékekről származnak. E sok helyről összesereglett, különböző származásu és társadalmi állásu birtokos osztály jellemvonásait a föld tulajdonjogáért folytatott szivós küzdelem sok tekintetben maradandóan befolyásolta. Különösen virágzó földmívelés fejlődött ki, amely országos átlagban magas szinvonalu. Kiváló a kapás növények mívelése, amelyek között legfontosabb a dohány, tengeri, cirok, cukorrépa. E helyütt sajnálattal kell megemlékeznünk arról, hogy a kistelepesek életében eleinte oly nagy szerepet játszó kultur növény a dohány utóbb teljesen kiszorult azok vetésforgójából. Az állatárak emelkedése és a szántóföldi termelés jövedelmezősége önmagától kiszoritotta onnan, s a természetes fejlődést elősegitette a helytelen osztályozás miatt elért alacsony dohánybeváltási ár és a kistermelők ellenőrzésének nehézségei. Ez utóbbi ok miatt a kincstári dohánytermelő hivatal is igyekezett a dohányt nagyüzemi növénnyé átszervezni. Ma már ismét lenne hajlandóság kistermelőinkben a dohány felkarolása iránt, de erre, mert a termelés a kisebbedő fogyasztás miatt nem bővithető s a termeléshez szükséges berendezés is hiányzik, — egyenlőre gondolni sem lehet. A legelők fokozatos feltörésével fejlődött vissza a béke éveiben hires katonai hátasló tenyésztésünk; szarvasmarha tenyésztés terén számottevő eredményt a köztenyésztésben nem tudtunk eddig felmutatni, mig a sertés tenyésztés és hizlalás jelentős szerepet tölt be.

A történeti események ismerete számunkra érthetővé teszi, miért elütő községünk jellege pl. a dunántuli falvaktól, rendezettség és csin tekintetében, és magyarázattal szolgál lakosságunk főbb jellemvonásairól.

Községünk rendszertelenül épült alföldi nagyközség. Mi sem természetesebb, mint a kistelepeseket lekötő ideiglenes szerződések nyoma az építkezéseken végérvényesen meglátszik. A mi lakosaink a külső formák szépségére és stilusára a multban nem nagy gondot fordithattak, de nem szentelnek nagyobb figyelmet arra a jelenben sem. E sajátosságot az első évtizedek ideiglenes állapota mellett, a szerződésük sulyos feltételeivel indokolhatjuk leginkább. Igen fontos körülmény az is, hogy községünk nem régi település. A jobbágy községek már sok évtizedes multra tekintettek vissza, amikor Kunágota község települt. A jobbágy felszabaditás után a Földes ur hatalma a régi falvakban megszünt ugyan, de nem szünt meg jótékony befolyása a község ügyeibe és a közköltségekben való részesedése. Nagyon sok régi községben ma is a Földesur a legnagyobb erkölcsi, szellemi és anyagi tekintély. A mi községünkben másként van. A kincstár homályos telepitési szándékai miatt a község életében a földesuraink sem anyagi, sem szellemi szerepet nem játszottak az első 2-3 évtizedben. Amig tehát más vidékek községi élete nagyobb multtal dicsekedhet és a fejlődés kezdettől fogva a község egyetemére támaszkodott, addig Kunágota község nem nagy multra tekint vissza s az eleinte az anyagilag és szellemileg legértékesebb lakosainak szerepvállalását nélkülöznie kellett. A kezdet tervszerütlenül és aránytalanul indult meg. A kincstár nem törekedett egyáltalán arra, hogy községünk fejlődésével mielőbb megközelitse azokat a falvakat, amelyek sok évtizedes fejlődés eredményeivel dicsekedhetnek, sőt a szerződés megszerkesztésével és sulyos feltételeivel a telepesek magasabb ambicióit is megfolytotta. Az örökváltság feltételei alakitották ki nálunk a birtokosnak azt a tipusát, amely a földbirtok vagyon anyagi és foglalkozásbeli előnyeit teljesen a maga számára, egyéni érdekeinek megfelelően használja fel.

Az a körülmény ismét nem kedvezően befolyásolta a fejlődést, hogy a vezetésben aktiv részt földesuraink nem igényeltek. A községi élet iránti aktiv érdeklődést legfeljebb képviselő választások idején tanusitottak, a társadalmi élet s gazdasági fejlődés kérdései terén azonban mindenkor passivitást tanusitottak. E magatartásukat lakosságunk magatartása nagyban elősegitette. Nálunk nem volt a multban földesuri hatalom, a földbirtok vagyont ki-ki saját erejére támaszkodva szerezte meg, s ezért a földesurat sohasem a tekin-

télytisztelet olyan megnyilvánulásával fogadják, amely annak pl. a dunántul kijár. Önállóságra és függetlenségre törekvő népességünk a demokrácia tónusán érintkezik és beszél a földesurainkkal, akiknek multját többé kevéssé ismeri. Azt el kell ismernünk, hogy községünk nagyszámu és legkülönfélébb felfogásu lakosságával szemben a Földesur helyzete nehéz, szerepe kényes. Esetleges közeledését ugy, a multban, mint a jelenben bizonyos kétkedéssel fogadták, mert nem láttak benne egyebet, mint az egyéni érdekek érvényesítésének különös utjait. A földesuri szereplés mindkét részről fennálló akadályait végképp a község hátrányára, mind a napvilágra hozta a kommun, amikor lakosságunk megtévedt csoportja, vandál őrülettel rombolt minden tárgyi alap nélkül, pusztán a felbujtókra hallgatva egyes birtokosaink lakóházaiban. E cselekedet a hálátlanság és rosszindulat megnyilvánulása volt, s eredményeképpen a birtokosaink teljesen visszavonultak minden közszerepléstől. A nehéz idők szellemének megfelelően, gazdaságaikban a legnagyobb foku munkásjólétet megteremtették, gazdasági üzemrendszerük ellen általánosságban nem emelhetünk kifogást, ezen tulmenően azonban, a községi közügyek terén nem munkálkodnak.

Nagyobb birtokosainknak a községi élettől való távolmaradását a legelső időtől napjainkig könnyen lehetővé tette gazdaságuk jövedelmezősége, amely a függetlenség mellett még a hosszabb utazásokat, városi tartózkodást is biztosított. Nem volt érdekük a község fejlesztésén való munkálkodás s nem is hiányzott nekik a közeli civilizáció, de nem is bántotta őket. A mezőgazdaság jövedelmezőségének hanyatlásával minden rendü birtokosunknak egyaránt csupán a foglalkozással együtt járó látszólagos függetlensége maradt meg, a rentabilitással járó gondtalanság és az abszencia lehetősége megszünt, — talán örökre. Nagyobb birtokosaink részéről is elengedhetetlen lett a gazdaság közvetlen kezelése és a birtok csekély jövedelme egész éven át a pusztához köti a tulajdonos családot s a társasérintkezés helye többé nem a nagyváros, hanem a szomszédok és a község. Az egyre romló helyzet, minden történeti, és társadalmi és vagyoni ellentét dacára, községünk gazdatársadalmát egymás előtt rokonszenvessé teszi és közeledést eredményez. A nagyobb birtokosaink csak most kezdenek ráeszmélni a falu kulturális és egyéb elmaradottságára, most kezdik közelről, szemtőlszembe látni a falu és a város fejlődése közötti óriási, szinte

áthidalhatatlan szakadékot. A legutóbbi hónapokban többször volt alkalmunk hallani a helyi gazdatársadalmi megmozdulások alkalmával a nagyobb birtokosaink részéről, hogy a kormány eddig teljesen elhanyagolta a falut s minden civilizációt a nagy városokban koncentrált. E tény amennyire kormányzati hibának minősíthető, legalább annyira a nagyobb birtokosok hibája is. Magyarországon a multban sem a kormányzat, sem a nagyobb birtokosokban nem volt meg az érzék a lokális egységek fejlesztése iránt, különösen a „széleken". Épp úgy a jelenben is, amennyire a helyzet megváltoztatása kormányzati irányváltoztatást tételez fel, ugyananynyira kell, hogy a nagyobb birtokosaink és a község egész lakossága egyaránt vitális érdeknek tekintse szellemi és vagyoni erőinek a községe érdekében való gyümölcsöztetését.

Községi életünkben a vezető szerep a tisztviselő társadalomra hárul: főként a lelkészekre, jegyzőkre és tanítókra. Éppen a község nagy lélekszámára való tekintettel, amely sok tanítót feltételez, a hangadó, a kezdeményező, a szervező munkában reájuk hárult a döntő szerep, amelyet a tanító munkaidőbeosztása és természete is érthetővé tesz. A sok szünnap és az előadókészség állandó gyakorlása a tanítóinkat predestinálta a községi életben való aktiv szereplésre. Sokan voltak mindig a község egyéb tisztviselőihez viszonyitva, közöttük mindig akadt olyan jelesebb erő, aki az aktuális godolatokat felvetette, amelyeket azután a többi tanító szolidaritására és a néppel való közvetlen kapcsolatra támaszkodva rendszerint keresztül is tudott vinni.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy községünknek nemcsak közlakossága, de tisztviselő társadalma is bizonyos tekintetben speciális jellemvonásu. A kölcsönösség hatása teljesen érvényesült. Régebben még élénken élt a köztudatban a telepítés vázlatos ismerete. A történet abban összpontosult, hogy mindenki semmivel kezdette, kis és nagybirtokos egyaránt, s néhány évtized alatt tekintélyes vagyont gyüjtött. E történet hatása alatt a közelmultban községi tisztviselőink is, nem kis hajlandóságot éreztek magukban a vagyonosodás iránt s a helyzetüket igyekeztek e cél érdekében lehetőleg kihasználni. Közülük azok, akik vezető szerepet játszottak, tekintélyes anyagi előnyök birtokába jutottak. Természetesen megengedett és legális uton. Gazdálkodtak, vállalkozásokba kezdettek. Az ő emlékük bizonyos torzitásokkal ma is él. Eredményeképpen a mai tisztviselő tipu-

sunk, anyagi ellenszolgáltatás nélkül, hivatali munkáján kivül semmi egyébbel nem foglalkozik, annak ellenében azonban mindenre kapható. Az önzetlen, áldozatrakész közszereplés, legfőként gazdasági téren, ismeretlen fogalom. A történeti tanulságok és a lakosság természetének megfelelően tisztviselőink nagyobb része visszavonult, „magának való“ életet él. Birtokosaink és tisztviselőink magatartása a lakosság részéről a legcsekélyebb mértékben sem befolyásolható, jóllehet azok hivatásuk magaslatán való tevékenykedése, egyszersmind a helyes községfejlődés egyik garanciája.

Községi lakosainkat egész bátran a „jó gazda“ jelzővel illethetjük, aki éber figyelemmel kiséri azokat a vivmányokat és módszereket, amelyek feltétlenül rentabilisak. Mezőgazdaságunk, különösen a földmívelés terén kiváló. Lakosságunk e jellemvonása ismét a történeti viszonyokban gyökerezik. A földszerzésének sulyos feltételei és magas évi törlesztési részletei lakosainkat igen korán a minél jövedelmezőbb gazdálkodás folytatására serkentették, mert ez esetben az annuitási részletek is könnyebben elviselhetők voltak. Amig a föld nem volt tehermentes, nemcsak szorgalmat, szerénységet igényelt, hanem alkalmazkodóképességet is a gazdálkodás változékony természetéhez. E jellemvonás aztán későbbre is megrögződött.

A birtokosaink készek a legmerészebb üzemátszervezési feladatok végrehajtására, csak egy példát láthassanak, amely kézzelfoghatóvá teszi számunkra az ujabb rendszer rentabilitását és kedvezőbb voltát a régebbivel szemben. A modernebb földmívelési eszközök és módszerek korábban eljutottak a mi gazdáinkhoz, mint sok egyéb vidékre. Más országrészekkel való összehasolitás utján jutottunk e megállapitásra.

Sajátságos jellemvonása népességünknek az önzés. Nehezen szerezte vagyonkáját s mindenkitől hasonló, nagy erőfeszitést kiván. Adni szegényebbnek nem szivesen ad, sőt nem is ismeri el tisztességes embernek, aki nem tud önmaga megélni és másokra szorul. Azért a szociális kérdés megoldása nálunk nagy nehézségekbe ütközik. De nemcsak a szegények iránt nyilvánul meg az elzárkózottság lakosságunkban, hanem minden társadalmi, egyházi ügy iránt is többé kevéssé érzéketlenek. A közös munkára összehozni és együttes tevékenységre birni őket szinte lehetetlen. Nagyon fejletlen a szolidaritás érzése. A legjobb ismerősök, szomszé-

dok meg nem tennének valamit egymás helyett, a viszonzás reményében. Annál fejlettebb a vetélkedés és a bizalmatlankodás szelleme. A multakra való keserű emlékek miatt a tradició tisztelete és becsülése nálunk sokkal fejletlenebb fokon áll, mint a jobbágy községekben, annál nagyobb azonban a függetlenség szeretete, az egyenlőség utáni vágy és a kritikai hajlam. Népünk az egyéniségre támaszkodó és kézzelfogható eredmények előtt fejet hajt, ha azonban az egyéniség varázsa hiányzik, akkor a legnagyobb dolgok iránti becsülés is megfogyatkozik benne, csökken a vallási érzése, a földesur tisztelete és a községi tisztviselők vezetői hivatását is kétségbe vonja. A népesség elzárkózottsága és egymás iránti bizalmatlansága, önzése mind a nehéz birtokszerzési feltételek szülöttei, amely jellemvonások a jelenben sok hátrányt jelentenek, amelyekkel nagyon nehéz lesz megküzdeni s azok terhét lakosságunk nem egykönnyen fogja lerázhatni.

Községünknek az ország nyugati részén fekvő falvaihoz viszonyitott kulturális elmaradottsága is a történeti viszonyokkal magyarázható. A család sulyos kötelezettségei a családtagok összességét a gazdasági munkába állitották. A gyermek korán a szülői munkatársa lesz, akik előtt nem az iskolázás kötelessége a főcél, hanem a fizetési kötelezettségek teljesitése. Az elemi iskola felsőbb osztályainak elvégzése nagy nehézségekbe ütközött. A nehéz és gyakorlati munka a gyermekek érdeklődését is károsan befolyásolta az iskola iránt. Az iskolázás hiánya pedig kultura tekintetében mély nyomokat hagyott. Politikai tekintetben a lakosság tulnyomó többsége nem birt választójoggal. A magyar kormányzati szellem szempontjából e körülmény azért fontos, mert a helyi érdekek mostoha elbirálásának adja magyarázatát. Igaz, az utóbbi évtizedekben tantestületünk nagy erőfeszitéseket tett, hogy a mult hézagait kitöltse, de a jelen nagy szegénysége ebben megakadályozza. Nincs a gyermeknek rendes élelem, ruha, lábbeli, tanszer, nagy a kényszerűségből iskolakerülő gyermekek száma és könyvek hiánya fölötte megnehezíti a tanitó munkáját.

Elemi oktatásunk a gyakorlatias irány felé komoly lépéseket tett a közelmultban. Nem foglalkozik azonban tervszerüen és komolyan a gyermekbe belenevelni a szolidaritás érzését, a kölcsönösség és egymás iránt való kötelezettségek jelentőségét. A jövő gazdasági fejlődésében e jellemvonásnak nagy szerepe van s lakosságunk épen a fenti okok-

nál fogva e tekintetben különösen nevelésre szorul. Ugyancsak nem szerepel oktatásunk programmjában a téli öt hónapos munkaszünetünkben a felnőttekkel való rendszeres foglalkozás. E hézagot az iskolánkivüli oktatás tölti ki, kevés eredménnyel.

A történeti tanulságokra támaszkodva gazdáink számára még egy következtetést kell levonnunk, amelyet bizonyos tekintetben megnyugvással kell tudomásul vennünk. A mai „elviselhetetlenül nehéz gazdasági helyzet"-től nem is olyan távol, sokkal nehezebb helyzetben voltak birtokosaink, hosszú évtizedeken keresztül. A jobb helyzetet a szorgalom, a kitartás és a bajok enyhitése érdekében tett közös fellépés eredményezte. A kormányzat, ha késedelmesen is, de végtére mégis módot talált a terhek enyhitésére és elviselhetővé tételére. Ha az akkori nehezebb helyzetből kilábaltunk, bizzunk abban, hogy a jelenlegi terhek is könnyebbedni fognak, csak a multban bevált és sikeresnek bizonyult módszerekhez kell folyamodnunk.

Jegyzet: Fejlődéstörténeti tanulmányunk fontosabb kutforrásai a tárgyalás során megemlítetteken kivül a községi és járási irattár, a vármegyei levéltár, valamint Bajcsi János medgyesegyházai plébános, Tausch Gyula almáskamarási főjegyző irattára, Németh József (Rákoscsaba) volt kincstári tiszt közlése, stb.

A népességi, birtokmegoszlási és kezelési viszonyok.

A fejlődéstörténet és a helyi földtulajdon történeti kialakulásának ismertetése után a község népességi és birtokmegoszlási adatait ismertetjük az 1932. évre szóló adóösszeírási adatok alapján. Ezekre az adatokra, mint támpontokra van szükségünk azért, hogy a jelen gazdasági helyzetet pontosan meghatározhassuk.

A község lélekszáma az 1930-as népszámlálás adatai szerint: 6964 lélek. A lakosságból 2375 lélek, vagyis 34·1 % tanyákon és pusztákon lakik. 1930-ban bentlakott a községben a lakosság 65·9 %-a; kb. nyolcvan év előtti népszámlálás alkalmával pedig 79·8 %. Az arányszám eltolódásából arra következtethetünk, hogy a népességnek a község egész területén való megoszlása a kültelek javára lényegesebb eltolódást mutat. Bár meg kell jegyeznünk, hogy 1920-ban a külterület népességi arányszáma sokkal kedvezőbb volt, azóta több változás történt: kiosztott házhelyre való beköltözés, alkalmazott létszámapasztás, birtokelaprózódás, stb. következtében.

A népszámlálás adataiból kiragadva, megemlítjük még, hogy a község lakóházainak száma 1309, amelyből 1024 vályogból, 202 kőalap és vályog, — 73 kő és téglából készült. Az épületek fedőanyaga tulnyomórészben cserép.

I. sz. kimutatás

a családfentartó lakosok számáról, foglalkozás szerinti megoszlásáról és az eltartott lakosok arányszámáról:

Sor-szám	Családfenntartó lakos			Családtag egy keresőre jut	Jegyzet
	foglalkozás	szám	% arány		
1	Mezőgazdasági munkás	1036	65.4	3.16	A község területe 13.293 kat. hold, esik egy lélekre: 1·76k. hold.
2	Birtokos	330	20.8	2.90	
3	Iparos	113	7.1	2.40	
4	Kereskedő	38	2 4	2.60	
5	Egyéb	70	4.3	2 64	
	Összesen:	1587	100·—átlag 3·—		

A lélekszám megoszlása a következő: 1587 családfenntartó és 5377 eltartott lakos. (Feleség, gyermek, családtag). A családfenntartók foglalkozás szerinti elkülönítését tartalmazza az I. sz. kimutatás, amely szerint egy keresőre átlagosan 3 eltartott esik. Legnagyobb az eltartottak arányszáma a mezőgazdasági munkások csoportjában, 3·16, legkisebb az iparosoknál, 2·40.

Az első sorszám alatti mezőgazdasági munkások csoportja kiteszi a község lakosságának 65·4 %-át, vagyis tulnyomó többségét. Erre való tekintettel a mezőgazdasági munkások ügye községünk szempontjából különös fontossággal bir s avval önálló fejezetben foglalkozunk.

A birtokosok száma 330. E tétel alatt az 5 kat. holdon felüli birtokosokat csoportosítottuk, akiknek a gazdálkodás főfoglalkozásukat képezi. Mindenesetre érdekes, hogy a mezőgazdasági jelleggel biró községünkben a gazdatársadalom a lakosságnak csak 20·8 %-át teszi ki. Természetes, hogy a valóságban 330-nál több a birtokosok száma, mert más foglalkozási ágak üzői közül is többen rendelkeznek földbirtok vagyonnal s a két holdon aluli birtokosokat a mezőgazdasági munkások csoportjában tartjuk nyilván, mivelhogy a valóságban is odatartoznak. A birtokmegoszlásról alább részletes adatokat közlünk.

Az iparosok száma 113. E csoportban szerepelnek a községben lakó önálló iparosok és azok szakképzett alkalmazottai. Az uradalmak szolgálatában álló u. n. szegődményes iparosok a mezőgazdasági munkások csoportjába osztattak be. Ezek száma 19. A községbeli iparosok 26 ipari

szakmát üznek. Legnépesebb a cipész szakma, amelyben 19 családfenntartó dolgozik, azután következnek; a szabók 10 családfenntartóval, borbély, molnár 8-8 családfenntartóval, géplakatos, ács, asztalos 7-7 családfenntartóval, bognár, mészáros 6-6 családfenntartóval, bércséplő, kovács, zenész 5 családfenntartóval, kőmives 4 családfenntartóval s még több különböző — nálunk kisebb jelentőségü ipari szakma 1-1 családfenntartóval.

Az iparosok a lakosság 7·1 %-át teszik ki; egész Magyarország népességében az arányszámuk mintegy 30 %. A község mezőgazdasági és kisbirtokos lakosságával szemben arányszámuk magasabb annál, mint amennyi tisztességesen meg is élhet. Sok iparos, különösen a fiatalabbak közül többen, az ipari foglalkozása mellőzésével mással is foglalkozik és részes mezőgazdasági munkát vállal. A legnagyobb számmal képviselt cipész, szabó és borbély szakmából mind többet és többet házilag ellát lakosságunk, gazdasági helyzetének romlása arányában, de más felől is éri károsodás iparosainkat; ugyanis szegényebb lakosságunk az olcsóbb gyáripari árut, vásári portékát nagymértékben vásárolja, jobb módu lakosságunk pedig lehetőleg nagyobb városokban szerzi be ipari szükségletét, készitteti el ruházatát, mert ott nagyobb a választék, olcsóbb az ár és divatosabbak a formák. Sok ezer pengőre tehető az az összeg, amely a lakosság elsőrendü ipari szükségleteinek céljaira fordittatik és községbeli iparosaink megkerülésével hagyja a községet.

A vásártartás ügye a közigazgatási hatóság gazdasági tevékenységének körébe vág, erre vonatkozóan a Vármegye 1931-ben megjelent 1928-évi jelentésében a következőket találhatjuk:

„A vásár és piactartás ügyével foglalkozva megemlitendőnek tartom, hogy azok ma már sokat veszitettek régi kereskedelmi és ipari jelentőségükből. A jó közlekedési viszonyok, a városi üzletek nagyobb és finomabb árucikkekkel telt raktárai, kapcsolatban a közönség értelmi szinvonalának és ezzel együtt igényeinek növekedésével is, halálos csapást mértek a kirakodó vásárokra és az ugynevezett „vásári árura.“ A községnek azonban még ma is jelentős jövedelmet nyujtanak a helyi pénzszedéssel.“

Kétségtelen, a helyesirányu fejlődés e téren megindult, azonban a szomszédos község piacának kártékony gazdasági hatása ma jobban érezhető, mint a kedvezőbb években.

Iparosainkra e körülmény nagy veszteséget jelent mun-

kaalkalomban és keresetben. Megjegyezzük, nem teljesen rendjén való más község iparosait foglalkoztatni avval a pénzzel, amelyet a községi javak gyümölcsöztek, ugyanakkor pedig helybeli iparosaink kezéből kivesszük a munkát.

A szegényebb lakosságunknak más piacokon és vásárokon való pénz költése már csak azért sem indokolt, mert az ott való vásárlás a helybelivel szemben számunkra semmi előnyt nem jelent. A verseny által szabályozott olcsó ár, a minőség, a választék, amely a kirakodó vásárokon elérhető, már helyben is biztosítva van. Sőt, — azt állithatjuk, akik vásárokon, alkalmi iparosoktól szerzik be szükségleteiket, inkább rosszabbul járnak, mint jól. Ezzel szemben meg kell jegyeznünk, hogy a szegényebb néposztályunk e szokása, — a nagy népforgatag nyujtotta látványosság reájuk nézve szórakoztató jelensége mellett, — azért alakult ki és áll fenn ma is, mert termény, állat és kirakodó vásár alkalmával előbb értékesít, azután pedig bevásárol, ugyanazon napon. E szokás bármily károsan érinti községbeli iparosainkat, máról holnapra meg nem oldható probléma elé állítja a községbeli iparosok gazdasági megerősbödésén gondolkozókat. A megoldás abban rejlik, hogy helyben kell megteremteni mindazokat a feltételeket, amelyek más községek piacaira, vásárjaira elcsalogatják a népet.

Az iparos teljesítménynek kell ugyanolyannak lennie, mint a vásáriaké, főként árban és választékban, másfelől az értékesítésnek nem szabad nehézkesebbnek és kedvezőtlenebbnek lenni, mint a „piacon.“ Ezekkel a kérdésekkel a községbeli iparosoknak kell foglalkozni elsősorban, jóllehet a kérdés megoldásának nagyon sok szála kivül esik az ő tényked ési területükön, — továbbá, a község vezető-faktorainak a lakosság előtt többé-kevéssé becsületbeli ügynek kell beállítani azt, hogy a községben megszerzett keresetüket könnyelmüen ne vigyék ki a községből, mert evvel is hozzájárulnak az iparosok helyzetének sulyosbbitásához és késleltetik a válság enyhülését.

Amennyire kevés érzéke van a magyar községek lakosságának a nemesebb értelemben vett gazdasági autarchia iránt, éppen olyan tulzottak azok a törekvései, amelyek a község értelmi vezetőit lehetőleg „benszülöttekből„ kivánják rekrutálni. E törekvést a paraszt jóhiszeműségével történt gyakori visszaélések emléke mellett, családi, rokonsági és egyébb kapcsolatok is erősítik, amelyek sokszor szemet

hunynak olyan jellemvonásoknak és fogyatékosságoknak, amelyek meghiusitják az egyetemes községi érdekszolgálatot, természetesen az érdekeltek nagy kárára. Mig a „sötét“ középkor iparos céhe a felszadulás előtt hosszu vándorutra küldött minden mester legényt, hogy szélesebbkörű tapasztalatokat szerezzen, addig a magyar községek közönsége a legtöbb esetben belenyugszik a szélesebb alapon nyugvó és több oldalu kritikáuak kitett „vezetők“ hiányába. E gondolatot csupán azért emlitettük fel, mert nagyon kivánatos volna, ha a helyi iparosokat is hasonló elnéző megbecsülésben részesitenők más községek vásáraival szemben.

Az iparcikkszükségleteinek helyben való kielégitésére természetesen senkit kényszeriteni nem lehet, csakis tanáccsal befolyásolni. Addig, amig másutt valamivel is kedvezőbben elégithetők ki az igények, lakosságunkat nem birhatjuk arra, hogy szokásától eltérjen. A belátás sokkal gyengébb, mint a gazdaságos pénzfelhasználás ösztöne. Hogy egy községben termelődött tőke elsősorban a helyi népesség megélhetését szolgálja, e közgazdasági sükségszerüség még nem érlelődött meg elléggé népességünk felfogásában, de nem szerepel államszervező céljaink között sem.

E kérdés nem tartozik szorosan e tanulmány keretébe, azonban annyit meg kell jegyeznünk, hogy e téren irányitott és szervezett tevékenységből származhat csak számottevő eredmény.

Népességi kimutatásunk 38 önálló kereskedőt és bizományost tüntet fel, amely számban 14-féle kereskedői szakma van képviselve és pedig vegyes kereskedő és korcsma 7-7 üzlettel, gabona és terménykereskedő 3-3 üzlettel, ruha, élelmiszer, baromfi bevásárló, trafik 2-2 üzlettel, különféle boltok 1-1 üzlettel. Általánosságban községünk gazdaságilag legbiztosabb alapokon álló társadalmi osztálya a kereskedő. A kereskedői vagyon áruban, pénzben és követelésekben van s a gazdasági élet változásaihoz szinte előre alkalmazkodik. A kereskedő társadalmunkat is — mint az iparosokat — kárositja a lakosság az az eljárása, hogy feleslegeik és szükségleteik egyrészét megkerülésükkel értékesiti, illetve vásárolja meg. A kisebb existenciák a környék piacain, vásárjain, a nagyobb birtokosok pedig önállóan látják el kereskedői forgalmukat. Igaz, hogy ezért némileg kárpótolja kereskedőinket Dombiratos és Kevermes község erre

felé irányuló forgalma gabonában, főleg pedig cirokban. Kereskedőink nem elégedtek meg a község körzetével, hanem munkaterüket a forgalom irányainak megfelelően szélesbbitették. Ezáltal nemcsak jövedelmük emelkedett valamit s biztosabb az existenciájuk, hanem tevékenységük révén némi munkaalkalmat is teremtettek ősszel és télen cirokválogató és bálazó munkásainknak. E körülmény arra enged következtetni, hogy a kereskedő élelmesebb és alkalmazkodóbb az iparosnál. Kereskedőink a szervezkedésnek azokat a formáit már önmaguktól meg is alkották, amelyek eddig szükségesnek és célszerünek igérkeztek. Pl. közös és egyöntetü megállapodás szerint vásárolják a gabonát, cirkot és a fogyasztási cikkeket, a verseny mellőzésével.

Az I. sz. kimutatás 5 sorszáma alatti csoportba osztottuk be azokat a foglalkozásokat, amelyek az előző négy egyikébe sem tartoznak s főként a szellemi munkások, — állami és községi alkalmazottak — és nyugdijasokból adódik e 70 családfenntartót kitevő csoport. A szellemi munkások csoportjába tartozik 8 községi tisztviselő és hivatalnok, 20 tanitó, 3 lelkész, 2 orvos, 1 állatorvos, 1 ügyvéd, 6 gazdatiszt, és 2 magán tisztviselő.

A község értelmiségének kétharmadrésze állami tisztviselő. Az arány 32:11. A végzettséget tekintve: a főiskolát nem végzetteknek számaránya kétszerese a diplomásokénak. (30:15) Viszont a diplomásokból (15) szabadpályán működik 9. A szabadpálya ma egyértelmü a biztos existencia hiányával, mert nincs sem fix fizetés, sem nyugdij, sem szolgálati szabályzat, ami a közszolgálatiaknál magától értedődik. Az a körülmény, hogy a község értelmiségének tulnyomó többsége alacsonyabb képzettségü köztisztviselő s ugyanakkor a községhez visszatért főiskolai végzettségüek nem találnak helyet az állami administráció keretében, jóllehet igényük nem nagyobb, nyomot hagy a község életében és eleve lehetetlenné teszi a magasabb képzettség hasznos és gyümölcsöző felhasználását a köztük lévő kicsinyes érdekellentét és méltánytalanság érzete miatt. Ha egyáltalán kivánatos a magyar értelmiségnek a falura való tömegesebb kitelepedése és szerepvállalása, akkor, ha már a végzettségből folyó anyagi és erkölcsi javadalmazásban nem részesithetők, legalább az egyenlő elbánás elvét megvalósitandónak tartjuk a közhivatali és magánhivatali pályákon egyaránt. Minden magyar ember s igy a szellemi munkás

munkaalkalmának meghatározási és rendelkezési jogát az állami administráció feladatai közé iktatni? Itt elvi kérdést kivánok — általánosságban leszögezni s hangsulyozom, hogy a községi élet szervezésének eme hiányossága nagyban hozzájárul a szövetkezeti mozgalom elsekélyesedéséhez.

Az az elgondolás, hogy a helyi gazdasági élet megszervezése tisztán az érdekeltek feladata és a módosabb gazdák és képzett földesurak erkölcsi kötelessége és önkéntes tevékenységének munkatere, szintén tulhaladott álláspont és ideális elgondolásnak jó, vannak is tiszteletre méltó és követendő példák e téren, de általánosságban erre az útra terelni a megoldandó kérdéseket két okból nem lehetséges. Az ingyenes munkaszolgálatnak a megkívánása ellenkezik az igazság elvével, másodsorban pedig az ügynek az egyoldalú beállítását és kezelését eredményezi. A gazdagabb birtokosok sok mindent másként látnak, mint pl. a községünk lakosságának tulnyomó többsége. Tehát a ma még el nem látott gazdaságszervező tevékenységet egyoldalú szemszögből kezelve és még igy is, egyesek kénye-kedvétől, belátásától és hangulatától tenni függővé nem jelent mást a kérdés jelentőségének el nem ismerésénél és a megoldás elodázását.

Mindezekből le kell vonnunk azt a konsekvenciát, hogy az állami hatalomnak a közeljövőben gondoskodnia kell a községek gazdasági ügyvezetésének helyi szervezéséről is, mint hézagpótló értelmi munkaerőről, mert ennek hiánya jelenleg más képzettségű tisztviselői munkakörbe utaltatja e munkaanyag egy töredékét, természetesen ki nem elégitő eredménnyel. E szerep betöltetlensége sok alaptalan és meg nem érdemelt kritikát is eredményez a jelenlegi értelmiség terhére. Ugyancsak gondoskodni kell a közszolgálati és magángazdaságokban működő értelmiségek egyenlő elbánási elvéről is. Miért van és legyen hátrányban a falun működő magánorvos, állatorvos, ügyvéd és gazdatiszt, vagy szövetkezeti tisztviselő a közalkalmazottakkal szemben? A nemzetnek mindegyik munkakör ellátása egyaránt fontos és nélkülözhetetlen! A későbbi tárgyalás során világosan látni fogjuk a megoldandó problémákat, amelyeket e helyütt érintettünk.

II. sz. kimutatás

Kunágota község birtokmegoszlási viszonyairól:

Birtok nagyság kat. hold.	Birtokosok száma	% arány	A terület % aránya	Jegyzet
0—2 - ig	321	45	4·06	
2—5 „	157	22	4·58	
5—15 „	138	18	11·10	
15—30 „	62	8·5	8·—	
30—50 „	25	3·3	7·47	
50—100 „	7	1·—	5·20	
100— feljebb	14	2·—	59·59	
Összesen:	724	100·—	100·—	

A birtokosok száma 724. A családfenntartó községi lakosoknak 46 %-a bir földbirtok vagyonnal. A népességi adatokból már kitünt, hogy községünk mezőgazdasági jellegü, a birtokmegoszlási adatokból pedig azt a tanulságot meríthetjük, hogy a lakosság felének nincsen földbirtok vagyona. A birtokosok száma 1920-ban — a gazdasági felügyelőség adatai szerint — 420 volt. Azóta a természetes birtokforgalom mellett a földbirtok reform szaporította jelentősebb mértékben a birtokosok számát.

A birtokosok számának 67 %-a 5 kat. holdon aluli, törpebirtokos, aki a saját földje megmunkálása mellett bérmunkát is kénytelen végezni, mert birtoka oly kicsi, hogy annak munkaerőszükséglete nem foglalkoztatja a családot s termése nem elegendő a megélhetéshez. A birtokosok számának 19 %-a, vagyis 138-nak van olyan nagyságu birtoka, amelyet maga megmívelhet s a termés elegendő a megélhetéshez, s 108 birtokos szorul idegen munkaerő alkalmazására.

A munkaerőszükséglet és az összterület viszonya a birtokosok számához a következő:

478 törpebirtokos gazdálkodik a terület 8·64 %-án.
138 kis „ „ „ 19·20 „
108 kis és középbirt. „ „ 72·26 „

A birtokosok túlnyomó száma bérmunkavállalására van

utalva s a területnek csak igen kis %-át birja, mig a számszerint legkisebb összeget kiadó harmadik csoport, az idegen munkaerőre szoruló csoport birja az összterület 3/4 részét. Tekintettel arra, hogy a gazdaságilag és társadalmilag független birtokosok a községi lakosságnak csak igen csekély számarányát teszik ki, a birtokmegoszlást kedvezőtlennek kell mondanunk.

A község mezőgazdaságilag mívelt területéből 92·8 % házikezelésü, 7·2 % pedig bérleti kezelés utján hasznosíttatik. A bérleti feltételek átlagáról az alábbi kimutatás számol be:

III. sz. kimutatás

a bérbeadott birtokok területéről és a bérösszegről:

Sor	Terület kat. hold		Bérbeadott terület %-a	Bérösszeg kat. holdankint, 1100 ölenkint
	hold	□·öl		
I.	170	1144	17·6	felesbérlet
II.	36	100	3·7	57·46 pengő, 39·46
III.	306	644	32·—	485 kg. buza; 333
IV.	449	1350	46·7	harmadosbérlet
Összesen:	963	38	100·—	

A bérletek mind kisbérletek. A fix bérösszegek igen magasak. A 1932-es esztendőre az átlagos bér 1100 négyszögöles kisholdankint 39·46 P készpénz, vagy 333 kg. buza. A bérösszeg a bérelt terület 64 3 %-a esetében a mindenkori bruttó termés egy hányad részével fizetendő, 32 %-a buzában s csak igen csekély, 3·7 % fizetendő készpénzben. Többnyire évenkint ujjíttatnak a bérleti szerződések. A bérletek között 3 évnél hosszabb szerződést nem is hallottunk.

A bérbeadott terület majdnem fele — 46·7 %-a — harmados bérlet. A földtulajdonos átengedi használatra a földet, vetőmagot, pontos utasításokat ad a bérlőnek, aminek ellenében a bruttó termés 2/3 része őt illeti meg. Ezt a kezelési formát olyan kisgazdaságoknál találjuk, ahol nincs megfelelő családtag a gazdasági munka ellátására, vagy pedig idősebb a gazda. Az élő és holt felszerelést a bérlő

adja. Ime egy érvényben lévő harmados bérleti szerződés kivonata:

A bérlemény területe 40 kis hold föld, amelyet 2 munkáscsalád bérel.

1. Vetőmagot a bérbeadó ad, semmi egyebet.

2. A munkás köteles 24 óra alatt munkába állani a kapott rendelkezés után, és az utasításokat pontosan betartani.

3. A cirokmag, cirokszakál, buza, kukorica termése 1/3-os, a szalma, török, polyva, szár, vagyis a melléktermények hozama feles. Bab, tök, (köztes növények) termése feles. Ezért a föld minden munkáját tartoznak elvégezni.

4. Téli szántás mélysége 8—10 col, vetőszántásé 6—7 col.

5. Minden munkás tartozik a tulajdon takarmányából termett trágyát kihordani és alászántani, nem különben a bérbeadó által vásárolt trágyát is.

Az átlagos harmados bérleti szerződések feltételei hasonlatosak e példához. Az írásbeli megállapodás inkább a munkás, mint a bérlő elnevezést használja. A rossz munkaviszonyok és kereseti lehetőségek szülöttje a bérleti forma. A közelmultban ugyanis még a növény ápolási munkájáért kapta a munkás a termés harmadrészét, addig harmados bérlet esetén ugyanannyiért tartozik elvégezni az összes talaj és fuvarozási munkákat is a saját élő és holt felszerelésével s amig a termés harmadrésze ellenében teljesítendő munka megkétszereződött, addig a munkásnak a föld tulajdonosától való függő viszonya semmit nem javult. Az utasításokhoz „minden szó és ellenvetés nélkül“ alkalmazkodnia kell. A harmados bérlet legsúlyosabb formája, ha a vetőmagot is a bérlőmunkásnak kell adnia. Van erre is példa.

Ismertetünk kivonatosan egy felesbérleti szerződést is.

A bérlemény területe 15 kishold. Bérli egy család.

1. A termés feles.

2. A vetőmagot a bérlő adja s köteles a vidéken szokásos gazdálkodási módot folytatni. Legfeljebb 4 hold cirkot vethet.

3. A bérleti idő négy esztendő, amely idő alatt köteles a bérlő letrágyázni a bérbevett összes földeket.

4. A bérlő a bérbeadót megillető terméshányadot köteles annak lakására szállitani.

E bérleti szerződést a következő gazdasági évre kötötték.

A feles szerződést már inkább tekinthetjük bérleti viszonynak, mint a harmadost, mert nem köti ki a bérbeadó

állandó befolyását, beavatkozási jogát s a bérlőnek sokkal több szabadmozgást biztosít. („A bérlő a szokásos módon köteles gazdálkodni.“) A bérlő az élő és holt felszerelésen kivül még vetőmagot ad, aminek ellenében a termésnek fele őt illeti meg. A bérlőre nézve sokkal kedvezőbb a harmados bérletnél, csak az a kár, hogy elvétve fordul elő s kiváltképen olyan földtulajdonosoknál, akiknek a gazdálkodás mellékfoglalkozásukat képezi.

Ismertetjük egy oly bérleti szerződés kivonatát is, amely nem a termés egy hányadrészében állapitja meg a bérösszegét, hanem fix összegben:

Bérlemény területe 57 kis hold, tanyával együtt. Bérli egy család, bérleti idő 3 év.

A bér összege évenkint és kisholdankint 320 kg. buza, 15 kg. árpa, 15 kg. tengeri. A bér október 1-én fizetendő; a fele előre, a fele utólag. Szabad gazdálkodás engedtetik a bérlőnek, de cirkot nem vethet 6 holdnál többet. A bérlet lejárta előtt, még halál eset miatt sem mondható fel.

A szerződésben nincsen emlitve a trágyázás kötelezettsége!

E bérleti szerződésnél ismerünk sulyosabb feltételüeket is. Pl. egy nyolcvan kisholdas bérlet holdankinti bére ugyancsak 350 kg. buza, de ezenfelül különféle természetbeni szolgáltatásokkal tartozik a bérlő a bérbeadónak és pedig:

1 drb. vágnivaló csirke kisholdankint,
25 „ hizott kacsa ősszel, lahivásra,
30 pár fiók galamb,
2 drb. fiatal 120 kg-os hizott sertés pörkölve beszállitva Békéscsabára.
15 drb. nyul a vadász idény alatt.
1 „ fejőstehenet a 20 km-nyire fekvő Békéscsabán ellátni takarmánnyal, ha annak teje elapaszt, friss fejős tehénnel kicserélni. A teljes bért a békéscsabai állomásra kell beszállitani.

Vagy pedig: a földadó kivételével az összes adót a bérlő viseli; vagy: A bérbeadó megengedi a föld szabad használatát, de tiltja mindenféle ipari növény termelését. (Ipari növények alatt valószinüleg a kender, len, cirok, cukorrépa értendő.)

Bérleteink egy 144 holdas feles bérlettől eltekintve mind kisbérletek. Középbirtokaink, bérbeadása esetén parcellánkint adatnak bérbe, mert igy 10-20 %-al magasabb bérjövedelem érhető el. A mult évben szünt meg egy kb. 600 kis hol-

das bérlet, amely eredeti nagyságában holdankint 214 kg. buzáért adatott bérbe. Ilyen bérösszeg mellett a bérlő kedvezően megtalálta számitását.

A jelenleg érvényben lévő bérleteink ma is jelentenek a föld tulajdonosának kis holdankint 40-60 P. bevételt. ami látszólag magas földhozadékot reprezentál. Azért mondjuk, hogy látszólagos, mert a sulyos bérleti feltételek nemcsak a hozzávetőleges földhozadékról tájékoztatnak bennünket, hanem világot vetnek a kedvezőtlen munkásviszonyokra is. Bérbeadóink s ez kétségtelen, nemcsak a földjáradékot élvezik a bérösszegben, hanem — kockázatmentesen — a vállalkozói nyereséget is. A bérlő az átlagos termésü években csak szerény munkadijat élvez legfeljebb, a rossz termés pedig a föld kiméletlen kihasználására szoritja.

A föld kisholdankinti értéke ma 5-600 pengő, vagyis a földbirtok tőke jövedelme kisbérletek utján hasznositva nem kisebb a bankban elhelyezett pénztőke kamathozadékánál, vagy annál valamivel magasabb

A bérleti viszonyok ismertetését azért iktattuk a népességi és birtokmegoszlási viszonyokat ismertető fejezetbe, mert azoknak jelentőséget tulajdonitunk a helyi mezőgazdasági viszonyok megitélése szempontjából.

A falu gazdasági életének négy alapprobiémája.

A községi földtulajdon történeti kialakulása a népességi és birtokviszonyok ismerete a jelenlegi állapot körvonalait nyujtja, de nem ad felvilágositást azokról a gazdasági kérdésekről, amelyek megoldása adhat csak a fejlődésnek erőteljesebb lökést. Községünk gazdasági problémáit kutatva, kiindulási pontnak az 1931 évi — az egész község mezőgazdaságára vonatkozó tisztahozadéki mérleget fogadtuk el. E mérleg alakulása a következő:

Jegyzet a IV. sz. kimutatáshoz.

A kimutatás adatai ma már csak azt bizonyitják, hogy azóta (1931) gyüjtöm és figyelem községünk gazdasági életét jellemző adatokat. Azokat a legujabbakkal azért nem cserélem fel, mert az elvi kérdések demonstrálására ma is megfelelőek, maradandó értékü adatokat pedig, folyó gazd. év sem szolgáltat. A föld tiszta hozadéka a mult évben kat. holdankint legfeljebb negyven pengőre tehető az időközi árcsökkenés, katasztrófális rozsdakártétel és sertéshullások miatt. Az adó tétele kb. 8 %-al a kamatláb pedig mintegy 4 %-al csökkent. A mérleg tételei % ban kifejezve a következőképpen alakulnak: Bevétel (491,760 P.) 100 %: Kiadás, Adó: 56·7 %, Adósság, Kamat: 50 %, már a kiadási oldal két első tétele meghaladja a bevételi oldalt s ha hozzávesszük, hogy a gazda szükségletei és a biztositási költségek a gazdálkodás elodázhatatlan kiadásai közé tartoznak, akkor fel kell tételeznünk, hogy községünk mezőgazdasága folyó évi fizetési kötelezettségeiből tetemes összeget a következő évre átvitt. A hitel törlesztési és kamathalasztási kedvezmények számszerü összegéről nincs tudomásunk, az adóhátralékok azonban megközelitik az évi adóösszegének 80 %-át.

IV. sz. kimutatás

Kunágota község tisztahozadéki mérlegéről, 1931 évben:

TARTOZIK			KÖVETEL	
Adó és egyéb közteher . .	299.698·50 P	% 32·—	A mezőgazdaság tiszta hozadéka: 12.294 kat. hold föld á. 76·53 P.	
Kamat 250 P. holdankinti 12 %-os teher után . . .	368.820·50 „	39·—	Összesen:	
Biztositás . .	13.000·— „	1·5		938.038·—
Jövedelem . .	256.519·— „	27·5		
Összesen:	938·038·—			938.038·—

A mérleg tételei valószinüség számitás eredményei. A tételekről nincsen községenkint pontos nyilvántartás s ezért a tényleges viszonyok ismeretén alapuló hozzávetőleges végeredményekkel kellett megelégednünk.

A tisztahozadék számitásánál a bérleti adatokat és felfogást érvényesitettük. A kat. holdankint 57 40 P. átlagos készpénzbért ugy tekintettük, mint a tiszta hozadék $^2/_3$-ad részét, amelyhez, ha hozzáadjuk a bérlőt megillető $^1/_3$ részt, adódik a mérlegben tisztahozadékként beállitott holdankint 76·53 P-nyi összeg. Ellenőrzés képpen a községi földhasználati kimutatás és az átlag termések alapján is meghatároztuk a tiszta hozadékot 59·89 pengőben, azonban tekintettel arra, hogy az átlag terméseink 1931-ben igen kedvezőek voltak, a bérleti alapon kiszámitott hozadéki adatot fogadtuk el a további számitás alapjául.

Az adótétel is hozzávetőleges szám. A mezőgazdaságot érintő községi és állami adók összege 254.684 P, amelyhez még hozzászámittatott az adók késedelmi kamata, illeték, forgalmi, fogyasztási, fényüzési adó, vámteher és egyéb burkolt közteher valószinü összege s a végeredmény állittatott be a mérlegbe.

Nincsen pontos adatunk a hitelterhek végösszegéről sem, mert ki tudja hány bankból, pénzintézetből, takarékpénztárból és hitelszövetkezetből származnak azok az adóssági terhek, amelyek kamatai mezőgazdaságunk hozadékát megröviditik. A tényleges viszonyok ismeretével nagyon is minimálisan, kat.

holdankint 250 P-ben állapíttatott meg az átlagos hitelteher.

A holdankint 1 pengővel beállított biztosítás, adó és hitelteher együttesen levonva a tiszta hozadékból adja különbözetként a mezőgazdaságunk tiszta jövedelmét.

A mezőgazdaságból származó jövedelmet elosztva a birtokosok számával (724) megkapjuk az egy birtokosra eső jövedelmet: P. 332·40. Ez az összeg, amely a megélhetés költségeit semmi esetre nem fedezheti, magyarázatul szolgál annak, hogy miért van a gazdának adó és kamat fizetési hátraléka, miért fejlődik vissza mezőgazdaságunk, és miért rosszabbodik a mezőgazdasággal foglalkozó népesség helyzete. A gazdának a lehetőségig teljesitenie kell adó és kamat fizetési kötelezettségeit, és meg is kell élnie. A saját háztartásában végzett takakarékoskodás után a mezőgazdaság szükségletei és a munkabérek csorbulása kell, hogy bekövetkezzék.

Igy lesz adatszerüen szemlélhető, hogy mezőgazdaságunk időszerü problémái között miért áll az adóügyön, kamatügyön és munkásügyön kivül a termelés megszervezésének a kérdése a homloktérben. Csakis e problémák gyökeres megoldása után remélhetjük a helyzet javulását. Mérsékelni kell a termelés kényszer költségeit és teljesen ki kell használni a termelési lehetőségeket.

A válságos helyzet alapkérdéseinek ismertetését tágyalják a következő fejezetek.

A mezőgazdasági munkáskérdés.

A község népességi adatainak vizsgálatakor kitünt, hogy a lakosság tulnyomó többsége mezőgazdasági munkás, e körülmény emeli előttünk a munkáskérdést oly jelentőségre, hogy annak külön fejezetet szentelünk. A fejezet tartalmát a telepítés kérdésének vázlatos érintése, a helyi viszonyok ismertetése és szervezésének kérdései töltik ki, végül pedig a munkás bevételeinek fokozására vonatkozó elgondolásainkat ismertetjük.

A munkanélküliség a mezőgazdaságban is egyre fokozódó mértékben terjed. Az illetékesek[1]) mintegy 300.000-re becsülik a munkanélküli mezőgazdasági munkások számát, ennélfogva a munkáskérdés legfontosabb feladata a munkanélküliség megoldása. A gazdasági válság számos olyan termelési ágat megszüntetett vagy csökkentett, amelyek sok munkáskezet igényeltek és ennek arányában kisebbedett a munkásszükséglet is. A munkásság helyzetét sulyosbitó további tényezők: a terményárak esése, az egyre csökkenő munkabérek,[2]) az OFB. földek magas törlesztése[3]) és a munkásosztály eladósodása.

---

[1]) Dr. Juhász. A mezőgazdasági napszámosok helyzete. 1930.

[2]) A cselédbérek csökkenése a készpénzfizetés leszállítása és a cseléd gazdálkodási lehetőségeinek korlátozása és kisajátításában nyer kifejezést. A — községünkben általános — részes munkák is olcsóbbodtak. — Az 1/3-os tengeri 1/4-es lett, elvétve 1/5-öd részért is elvállalják már! A feles bérlet harmados lett stb.

[3]) Az OFB földek törlesztése 1100 ölenkint 42·66 P. Községünkben a folyó évre átlagosan fizetett készpénzbér hasonló területre 39·46 P. Évi 3·20 P. összegért tehát 35 év alatt meg lehet a tulajdonjogot szerezni A bér nem reális, mert az „erős“, megelőzött és nagycsaládú, felszereléssel rendelkező birtokosok fizethetik, kisember nem. A munkás a meggyengült kereset miatt kénytelen a termést felélni, fizetni nem tud. Rendes kereseti viszonyok mellett nem jelentene a törlesztés elviselhetetlen terhet. Nem szerencsés azonban a hosszabb időre szóló

A kérdés gyökeres megoldása helyett, az utóbbi évek közmunkái némileg elodázták a bajokat s a helyi munkáshiány kiegyenlítését földmívelésügyi kormányzatunk az „időszakimunkások“ elhelyezkedését megkönnyítő és támogató rendszabályokkal előmozdította. Mivel az állam pénzügyi helyzete ma nem enged nagyobb mérvű közmunkát, az időszakimunkások elhelyezkedésének lehetősége évről-évre csökken, iparunk sem foglalkoztathat semmiféle mezőgazdasági munkásfelesleget, sőt, — napirenden vannak a lecsökkent fogyasztás miatti tömeges munkáselbocsájtások, amely tömegek tovább szaporítják a mezőgazdasági munkanélküliek számát; be kell látnunk, hogy a mezőgazdasági munkásságról való gondoskodásunk eddigi módszere hovatovább nem bizonyul elegendőnek.

Már pedig, ha bizonyos, hogy mezőgazdasági állam vagyunk, akkor az is bizonyos, hogy a mezőgazdasági termelésnek elsősorban a mezőgazdasággal foglalkozó népesség létminimumát kell szolgáltatni, csak azután következhet minden más tétel, u. m. a mezőgazdaság dologi kiadásai, a köztartozások, a hitel és egyéb terhek, nem pedig megfordítva amint az a legutóbbi időkig történik, amikor is az adó és tőketerhek pl. községünkben elviszik a mezőgazdaság tiszta-hozadékának 71 %-át, 1931-ben s a megmaradó különbözetből kellene adódni az egyébb kiadásoknak, amelyek a mezőgazdaság és munkásviszonyok fejlesztését célozzák. Természetes következményként a mezőgazdaságunk erősen visszafejlődik s a vele való munkás proletárrá válik. Pedig köztudomású, hogy tavasszal és nyáron mily megerőltető munkát végez a mezőgazdasági munkás és mily csekély, nagyobbrészben természetbeni szolgáltatásokból álló, alig évi 4—500 P. értékü ellenszolgáltatást kap érte. Amikor tehát el kell ismernünk, hogy a népesség megélhetésének biztosítása elsőrendű kötelesség, látva ezt a csekély bérigényt, nehezen ért-

---

fix törlesztés megállapítása, mert, tekintve a birtokpolitikai célt, nem lenne szabad az évi törlesztésnek meghaladni a mindenkori átlagtermés 1/4-ed részének értékét. Ha ilyen szellemben visszamenőleg nem rendezhető a kérdés, akkor többet árt, mint használ. Eddig 23 % vált meg a juttatott földtől, a törlesztést 7 % fizeti pontosan és a hátralék a folyó évi törlesztés 165 %-át teszi ki. Az adózási viszonyok még kedvezőtlenebbek. (A helyzet átmeneti javulását elősegítette az időközi kormányintézkedés, amely elengedte a tartozások 1/3-át és — szabad választás szerint — 3 évre, törlesztés helyett használati dijat fogad el, amely kat. holdankint 24 P.-t tesz ki, amelyet a juttatottak fele fizet rendesen.

hető meg, miért nincs e kérdés rendezve, mind a mai napig.

A mezőgazdasági munkáskérdés gyakorlati megvilágítására példaképen szolgáljanak községünk népességi és birtokmegoszlási adatai.

A 12.206 kat. holdnyi mivelés alatt álló terület 724 birtokos között oszlik meg. A birtokosok 61·8 %-a birja a terület 8 %-át, 3 % birja a terület 59 % át, az 5—100 holdas kisgazdák kiteszik a birtokosok számának 35·2 %-át és birják a terület 31·2 %-át.

A község családfenntartó (kereső) lakosainak száma 1587. Ebből

mezőgazdasági munkás 1036 család	380	nincstelen	
	335	gazdasági cseléd	
	321	2 holdon aluli törpebirtokos	
törpebirtokos 2—5 hold	157	„	157 5 h. aluli törpebirt.
Összesen:	1193		1193

vagyis az 1587 családból mezőgazdasági munkával hivatásszerűen foglalkozik 1193 család, a lakosság 74·5 %-a.

Az 1193 munkáscsaládból községünk foglalkoztat 775 családot, a felesleg 418 család. (Az ezévi munkaképes ellátatlanok száma 397). Az elmult években nyári munkára elszegődött idegen községekbe cca. 200 család, a többi munkás közmunkánál nyert alkalmazást. Mivel az időszaki munkások iránti kereslet csökkenőben van s a közmunkákra sincs anyagi fedezet, az ilyen arányu munkásfeleslegekkel rendelkező községek szempontjából a munkáskérdés megoldása életbevágó fontosságu.

Ha az utóbbi évek törvényhozási intézkedéseit tekintjük, meg kell állapitanunk, hogy a földreform nem vitte előbbre az ügyet. Az egyes községek határában eszközölt kiosztásnál nem vette tekintetbe az illető község munkásszükségletét s nem igyekezett a népesség kiegyenlitődését előmozditani. A megélhetésen a földosztás nem könnyit, mert a magasan megállapitott törlesztés és adó elviszi a termést, azáltal pedig, hogy a munkást megköti oly helyeken, ahol nincsen munkaalkalom, káros hatást gyakorol a községi életre.

Az 1932 évi mezőgazdasági munkák tárgyában kiadott földmívelésügyi miniszteri rendelet az általános rendelkezé-

sek mellett a következő elvi jelentőségü intézkedéseket tartalmazza:

a) a munkaadó oly bért köteles adni, amely a létminimumot biztosítja.

b) a községi mezőgazdasági bizottságok az 1932. évi munkáltatásra vonatkozólag iránytmutató megállapodások létrehozására kötelesek törekedni.

c) a községek köteleztetnek a munkanélküliek számszerinti bejelentésére.

A mezőgazdasági munkáskérdés megoldásához tehát az említett miniszteri rendelet szelleme és a gyakorlati élet által követett felfogás utján kell a közeledést megkísérelni. A rendeletben erősen kidomboritott ama felfogás, hogy a munkaadó birtokos a bér megállapításánál elsősorban a munkás megélhetésének biztosítását tartsa szem előtt, legelőször az 1923 évi XXV. tc.-ben nyer kifejezést. E törvény kimondja, hogy megfelelő ellenérték nélküli munkára a munkás nem kötelezhető s a jogos bérigénye a szerződési viszony megszünte után sem évül el. A mezőgazdasági munka ellenértékének meghatározására azonban nem terjeszkedik ki a törvény s a gyakorlati élet — amint később részletesen látni fogjuk — egész kis körzetekben is a munkabéreknek olyan differenciálódását és szóródását teszi lehetővé, amelyeken eligazodni nem könnyű; mindössze biztosítja a törvény a munkásnak azt a jogát, hogy a fizethető legkisebb munkabér megállapítását — hivatalos fórumok közbejöttével — kérheti. A bér megállapításánál azonban két körülményt tekintetbe kellene venni. Elsősorban azt, hogy a mezőgazdasági munkás 6—8 hónapi munkájával az egész évi megélhetését kell hogy biztositsa, tekintve, hogy télen munkaalkalom nincsen. Másodsorban pedig azt, hogy a mezőgazdasági munkásoknál minden dolgozóra legalább egy eltartott esik. Az eddigi törvényeink és rendelkezések eddig még nem mehettek el, jóllehet, ha a mezőgazdasági munkáskérdéssel foglalkozunk, vagy a munkabéreket rendezzük, mindig az átlagos család egész évi megélhetésének biztosítását kell szem előtt tartanunk, nem pedig az egyes munkás ellátását a foglalkoztatott munkaidő tartamára.

A megélhetés biztosításának kötelezettsége egyaránt tudatában él vidékünkön a birtokosnak és a munkásnak. A megszorult munkás elsősorban munkaadójához fordul segitségért — tavasz felé s ha a munkásban rejlő hiba a kölcsön-

nek nem áll utjában, sohasem eredménytelenül. A mezőgazdasági munkáskérdés megoldását tehát ugy kell megkönnyitenünk, hogy minden munkaadónak lehetővé és kötelezővé kell tennünk az általuk alkalmazott állandó munkások (gazdasági cseléd és nyárimunkás) megélhetésének feltétlen biztositását.

Ezt pedig nem valósithatjuk meg másként, mintha a ma még vándor, időszaki munkáscsapatokat a nyári munkahelyeken, az illető uradalmakban letelepitjük. Azok a mezőgazdasági területek, amelyek kénytelenek nyári munkást alkalmazni, köteleztessenek e tömegek lakással való ellátására egész éven át, hogy azok ott megtelepedve, rendes családi életet élhessenek. Ezáltal sokezer munkáscsalád mentesülhetne a vándorlás terhes és költséges kötelességétől s igényeihez mért rendes családi gazdálkodást folytathatna, kultur igényeinek kielégitése mellett. Azoknak az uradalmaknak, ahol a letelepités kötelezettsége felmerül, az egyszerü épitkezés, esetleges tanyaterület katasztrális holdankint maximálisan 20 P. beruházást igényel. Ennek ellenében hűségesebb, fegyelmezettebb és qualifikáltabb munkáscsapatot nyer az uradalom. E munkáscsapat, ha megélhetése biztositva van, nehezebben hódol be a nemzetfelforgató eszmék tévtanainak s ujra visszanyeri a jövőbe vetett bizalmát. Megjegyezzük, hogy a letelepitési akció keresztülvitelével a mezőgazdaság munkabérkiadásai nem emelkednek s vidékünkön „lakómunkás, telepesmunkás“ néven ismert ez a rendszer.

A telepes vagy lakó munkásrendszer lényege abban áll, hogy az időszaki munkáscsalád a gazdaság területén kap állandó lakást és jószáglegelőt, mint a cselédek és 2-300□-öl kertföldet bérbe és ugyanolyan feltételekkel végzi az uradalom számára az időszaki munkát mint a nem helyben lakó nyárimunkás. Évenkint megállapitandó szerződés állapitja meg a birtokos és a munkás jogviszonyát. A telepes munkás keresete nem kevesebb a cselédénél, existenciája nem is bizonytalanabb, de annál önállóbb és függetlenebb. A gazdaság fegyelmi szabályzata reájuk is vonatkozik. A gazdatisztek előtt kedvelt rendszer, mert a munkás minősége összehasonlithatatlanul jobb az évenkint más-más vidékről toborzott időszaki vándormunkásokénál. A kedvezőbb gazdasági viszonyok idején nehezen tudta biztosítani a mezőgazdaság a telepes munkás szükségletét a nagyszámu városi és egyéb munkaalkalmak miatt, ma pedig a birtokosok érdeklődése csökkent

iránta a kedvezőtlen gazdasági viszonyok és a nagy munkáskinálat folytán. Ezáltal is bizonyos megtakaritásokat vélnek elérni, jóllehet másoldalon többszörösen károsodnak. A lakómunkások szerződéseiről alább részletesen szó lesz.

A telepes munkásrendszer nemcsak az időszaki munkások életmódjában és keresetében jelent előnyöket, hanem azáltal, hogy a mezőgazdaság állandó munkáslétszámát emeljük, alkalom és lehetőség kinálkozik arra is, hogy a gazdasági cselédek szolgálatán könnyithessünk. E könnyités alatt a cseléd szolgálati idejének olyan szabályozását értjük, amely a munkásnak és mezőgazdaságnak egyaránt kedvező. A jelenlegi pl. nyáron a hajnali 2 órától este 9 óráig tartó munkaidő nem előnyös sem a munkás, sem a birtokos szempontjából. Káros hatással van a testi egészségre, az értelemre és a munkatempójára, amelyet módfelett lassuvá tesz. A mezőgazdasági munkás vigyázatlansága és nehéz felfogása közismert. Tapasztalatból állitom, hogy a napi munkateljesitménynek nem esne rovására a munkaidő 1-2 órával való megröviditése. Emellett a heti munkaszünet pontos betartása és évente néhány napi szabadság nyujtása is költség emelkedés nélkül lehetséges a helyi állandó munkáslétszám emelkedése révén.

Nem tévesztendő szem elől továbbá ama körülmény sem, hogy a helyben lakó munkaerő létszámának megnövekedése lehetővé teszi a telkesités és birtokrendezési munkák rendszeres felkarolását és olcsó végrehajtását.

A munkáskérdés enyhitése terén elérkeztünk a cselekvés utolsó órájához. Pl. községünkben egy családfenntartóra 3·01 eltartott esik, vagyis falusi viszonylatban a népesség szaporodása erősen megcsökkent; a nagyvárosok lakossága a jobb gazdasági években sem szaporodik s a nemzeti népesség regenerálódásának forrása mindig a falu volt. Ma azonban a megélhetés bizonytalansága miatt a népesség szaporodása falun is megszünt. A magyar nemzet nem sokasodik, hanem fogy, megrendült bizalma, hite a jövőben. Azért legelső sorban arra kell módot találni, hogy mezőgazdasági népességünk ismét visszanyerje a jövője iránt bizalmát, még némi anyagi áldozatok árán is.

Ezért véljük első lépésnek e téren a letelepitési akció végrehajtását oly községekből, ahol sem téli, sem nyári munkaalkalom nincsen. Ma még a ritkább népességü területek bizonyos előnyöket élveznek a sürübb népességüekkel szem-

ben, amely aránytalanság lehető kiegyenlitése, illetve megszüntetése a kormányzat egyik legfontosabb feladata.

A sürübb és ritkább népességü mezőgazdasági vidékek helyzetét Mezőhegyes nagyközség közismert példájával világitjuk meg. Mezőhegyesre évenkint 3500-4000 időszaki munkás szerződik tavaszi és nyári munkára. A szerződés teljesitése után, rendszerint ősszel a munkások hazatérnek falujukba, az őket nyáron alkalmazó uradalomnak nincsen velük télen semmi gondja, kötelezettsége; ha netalán a nyári kereset nem fedezi a téli szükségleteket, akkor ezeket a munkásokat községük lakossága köteles eltartani, a rendes munkáslétszámon felül. Amig tehát a ritkább népességi vidék az időszaki munkásokról csak a munkaidő alatt gondoskodik, addig a sürübb népességü vidék lakosságát nemcsak az alkalmazott munkáslétszám egész évi ellátása terheli, hanem ezenfelül kiegésziteni köteles a vándormunkások keresetét is a szükség esetén (Inségakciók). A letelepitett munkás számára nem az a legnagyobb előny, hogy nem kell vándorolnia, hanem az, hogy állandó lakhellyel birván a családtagok gazdálkodási tevékenysége — tojás, baromfi, sertés, kerti termények alakjában — második jövedelmet jelent számára.

Azt pedig nem hinnénk, hogy — a tervszerüen és fokozatosan — végrehajtandó letelepitésnek akadályát képezné a munkásoknak a szülőfalujukhoz való ragaszkodása akkor, amikor ott megélhetést nem találnak. A mezőgazdasági munkás eddig is messze vidékekre elvándorolt a megélhetéséért s még a mozgékonyabb cseléd is 2-3 megye területét bejárja, hogy elszegődhessen.

A telepitési akció elsősorban azokat a mezőgazdasági területeket érinti, amelyek vándor munkást igényelnek. E megoldás minimális befektetést igényel s mi sem áll utjában annak, hogy szabályozását az állam azonnal meg ne inditsa. A költségek természetesen az érdekelt uradalmakat terhelnék. Ezuton sok ezer munkáscsalád nyerhet nemcsak munkaalkalmat, állandó otthont, hanem oly munkaadót is, aki őt a nemzet céljai érdekében vezeti és távoltartja tőle a káros szellemi behatásokat.

Ha a munkástelepitésnél tekintetbe is vesszük azt, hogy a legtöbb időszaki munkást igénylő nagygazdaságban a szükséges épületek megvannak, mert a nyárimunkás célszerü elhelyezéséről eddig is gondoskodott a törvény és a hatóságok, s azok átalakitása nem jelenthet redkivüli költséget, továbbá, hogy a telepités e módszere is fokozatosan

hajtandó végre, mert becslésünk szerint nem is tudnánk az első években elegendő telepest toborozni, de szükséges a fokozatosság a költségmegoszlás és a rendszer tanulmányozása miatt is, ha mindezeket tekintetbe vesszük, még akkor sem hihető, hogy mezőgazdasági munkaadóink — önként magukévá teszik elgondolásunkat. Első ellenvetésük a beruházási tőke hiánya. E nehézségen adókedvezmény nyujtása révén segithetnénk a leghathatósabban. A másik ellenvetés a munkaköltség emelkedése lehetne. A munka okszerü szervezésével a látszólagos többkiadást ellensulyozni lehet. Az uradalomnak — kétségtelenül, — több emberről kell egész éven át gondoskodni és több munkással kell vesződnie, ezek a körülmények azonban már nagyon sok községben évtizedek óta fennforognak s még sem jelentettek a mezőgazdaság számára elviselhetlen ballasztot. Természetesen semmi áldozat nélkül a munkáskérdés terén maradandó nyugalmat és békés fejlődési lehetőséget nem biztosithatunk. Ezzel a megoldási lehetőséggel csak akkor próbálkozhatunk meg, ha a munkaadók terhein más oldalon enyhiteni tudunk, mert ahhoz kétség nem fér, hogy a mezőgazdaság a jelenlegi terhek alatt is összefog roppanni, ha minden marad a régiben. Erre természetesen aligha fog sor kerülni s ha az inségmunkákra és közmunkákra forditott összegeket, vagy azok egy részét ily irányba tereljük, avval a munkástelepités alappillérjeit maradandóan lerakhatjuk.

Hisszük, hogy a birtokosok szivesebben belemennek ebbe a megoldásba, mint a birtok egyrészének felparcellázásába. Szerintünk és birtokosok véleménye szerint is, a mezőgazdasági kultura és a népesség megélhetési igénye ily módon biztosítható anélkül, hogy egyik, vagy másik érdek károsan érvényesülhetne.

Már ebelyütt megjegyezzük, hogy e megoldás csak a mezőgazdasági munka arányosabb megoszlását eredményezheti. A munkabérek szoros kapcsolatba vannak a mezőgazdaság jövedelmezőségével és az áralakulással. Azonban ettől függetlenül is beavatkozhatunk a munka megoszlásának kérdésébe. A gazdasági cseléd és az időszaki munkások egy kis csoportja egész éven át szüntelenül dolgozik, mig a nagy többség munkaképességének csak igen kis hányadát használhatja ki. (A mezőgazd. Kamara 1931 évi adatai szerint az egy munkásra eső évi munkanapok száma: átlagosan 130.)

Más elbirálás alá esik azoknak a munkásoknak ügye,

akik falujuk határában néhány km. távolságra fekvő gazdaság nyári munkásai. Az ilyen munkás a háboru óta rendszerint saját falubeli házában lakik és bir 1-2 kishold földet. A nagy munkáskinálat folytán kialakult verseny és a föld hozamának csökkenése e munkáscsoport helyzetét is válságossá tette, bár van rendes munkaalkalom. Ma e független munkásosztály sokkal rosszabb helyzetben van, mint a nincstelen gazdasági cseléd. Itt elsősorban az volna a teendő, hogy 2 hold törpebirtokig a házadót elengedjék; a cseléd is adómentes házban lakik, miért adózzon az a munkás, akinek helyzete sokkal kedvezőtlenebb mint a cselédé. A falusi munkás házát is cseléd háznak kell minősiteni, amely a törvény szerint adómentes.

A javasolt adóelengedési és telepitési akció csakis törvényhozási uton oldható meg. A helyi közegek és hatóságok működését a földmivelésügyi miniszter rendelete a mezőgazdasági bizottságok hatáskörébe utalja azzal, hogy iránytmutató megállapodások létrehozására törekedjenek. Addig is amig az állam a kezdeményezés terére lép, a következő alapelvek szerint képzeljük el a bizottságok működését. Legfontosabb kellék a szakavatott előadó. Továbbá a pontos helyi munkáslétszám, munkásszükséglet az átlagos bérviszonyok feletti áttekintés megszerzése. Pontos információ beszerzése az átlagos bérviszonyoktól való nagyobb eltérések okai felől. Miért oly kevés a bér az egyik gazdánál és miért aránylag magas a másiknál?

A helyi munkásviszonyok nagy változékonysága csak adatokkal szemléltethető, ezért néhány, a községi mezőgazdasági bizottság hatáskörébe vágó összeállitást alább ismertetünk, mert nem érhetjük be, tanulmányunk célja érdekében, általánositások leszürésével, hanem főként konkrétumokra kell törekednünk.

A község összes munkáslétszámáról a népességi adatok tájékoztatnak bennünket. Hivatásos mezőgazdasági munkás 1193 család, ebből uradalmi cseléd 335, a többi részes munkás, vándor munkás és törpebirtokos. Ha a községi nyilvántartások között kutatunk a mezőgazdasági munkáslétszám iránt, nagyon eltérő adatokra bukkanunk. Pl. az aratási és cséplési szerződések a törvény rendelkezése szerint az előljáróság közbejöttével kötendők s a már leszerződött munkásokról a főjegyző nyilvántartást vezet.

1932 évre a község tekintélyes munkáslétszámából 289

munkás kötött időszaki munkásszerződést az előljáróság közbejöttével, (83 munkás idegen községbe szegődött, 51 munkás a gazdaság területén lakó dohánykertész, 146 faluban lakó arató munkás.) Mindenesetre jellemző, hogy a munkáslétszámunk milyen kevés hányada az, amelynek részletes munkaviszonyairól az előljáróságnak tudomása van. Az uradalmaink betartják a törvény rendelkezéseit, s igen kevés kivétellel a szerződést az előljáróság előtt láttamoztatják. A kisebb birtokosok azonban szóbeli megállapodásokon nyugvó „munkaszerződésekkel" dolgoznak. Munkásaink a hivatalos fórumok közbenjárását, támogatását elkerülik a legvégső szükségig, viszont a községi előljáróság nem ragaszkodott a törvény pontos betartásához, aminek a következménye részéről, a munkafeltételek feletti áttekintés hiánya.

Az adatokat a munkáslétszám és bérviszonyokra vonatkozólag gyüjtöttük egybe. A létszámra vonatkozó adatok külön csoportosittattak a közép és kisbirtokra nézve.

IV. sz. kimutatás

a nagyobb gazdaságok összes munkáslétszámáról:

Sorszám	Terület	Konvenciós				Időszaki	Együtt	Jut 100 holdra			Konvenciós százalék
	k. hold	tiszt	cseléd	nyári gd.	együtt			konv	időszaki	együtt	
1	651	1	29	—	30	34	64	3·6	5·2	9·8	47
2	1000	2	58	—	60	57	117	6·—	5·7	11·7	51
3	625	1	27	1	29	48	77	4·7	7·6	12·3	38
4	1777	2	62	11	75	134	209	4·2	7·5	11·7	35
5	472	1	20	—	21	26	47	4·5	5·5	10·—	44
6	323	1	14	—	15	28	43	7·5	8·6	16·1	35
7	545	1	28	—	29	27	56	5·7	5·1	10·8	51
8	1125	2	52	—	54	58	112	5·—	5·—	10·—	48
9	585	1	30	—	31	25	56	5·3	4·2	9·5	55
10	922	2	44	1	47	60	107	4·—	6·5	10·5	44
11	261	—	5	—	5	11	16	1·9	4·2	6·1	31
Össz.	8274	14	369	13	396	508	904	4·9	6·1	11·—	43·8

Azt talán nem is kell hangsulyoznunk, hogy a IV. kimutatásban szereplő gazdaságok ugyanazon természeti viszonyokkal küzdő, szomszédos birtokok. A kimutatásba a mezőgazdasági munkásoknak azt az állandó létszámát vettük be, amelyiknek a megélhetését az illető gazdaságban biztosítva láttuk. Vidékünkön a részes nyári munka általános, tehát az

időszaki munkások tulnyomó többsége részes munkás. A kimutatásban szereplő gazdaságok átlagos munkáslétszáma 100 holdankint 11 család, ami a mezőgazdasági üzemtan szerint belterjes gazdálkodást tételez fel. Az összes alkalmazottak 43·8 %-a konvenciós és 56·2 % -a időszaki munkás. A mezőgazdaság nyári munkáskéz szükséglete a konvenciós létszámnak több mint kétszerese. A legkisebb munkáslétszám 100 holdankint 6·1 család, a legnagyobb munkáslétszám 100 holdankint 16·1 család. A kilengés rendkívül nagy. Megjegyezzük azonban, hogy ez esetek tulnyomó része az átlagos létszám körül mozog, s az eltérések inkább annál kisebbek.

A legnagyobb munkáslétszámot mutató gazdaság egész éven át egy fillér napszám kiadás nélkül, kizárólag részes munkával dolgozik. Tőkeerős üzem, a tulajdonos szükséglete minimális. A létszámot némileg az is emeli, hogy az aratási idő tartamára 3 kisegítő kötöző munkás is az időszaki munkások között szerepel és — amint időközben megtudtuk, — a gazdaság kezelésében van egy kb. 27 kat. holdas távolabbi fekvésü kisbirtok is. E gazdaság munkáslétszáma azonban még e körülmények betudásával is a legnagyobb. A legkisebb létszámot mutató gazdaság birtokosa uj ember vidékünkön, gazdasági üzeme most van berendezés alatt. Semmiféle gépe nincsen. Minden eréllyel a jövedelemre törekszik. A talajmunkák nagyrészét olcsó traktoros bérmunkával teljesíti, míg a növényápolási munkákat főként alkalmi napszámosokkal, nem részes munkással végezteti.

A konvenciós alkalmazottak három csoportra tagozódnak: gazdatiszt, cseléd és nyugdijas. E csoportok %-os aránya: 3·8, 3·1, 93·1 %. A 11 sor alatti egészen kis középbirtoktól eltekintve, amelynek tulajdonosa okleveles gazda, volt gazdatiszt, mindegyik gazdaság tart gazdatisztet. A gazdatisztek 36 %-a (5) okleveles gazda. E szám tekintettel az ezer holdat meghaladó nagybirtok csekély számára (3), jó arányszámnak mondható, — amivel természetesen nem azt akarjuk mondani, hogy az ezerholdon felüli birtokokat mind okl. gazda kezeli. A tulajdonosok közül 4. okl. gazda, 36 %, akik viszont a terület 34 %-át birják.

Nyugdíjas cselédet 3 gazdaságban mutattunk ki (27 %) s a kimutatásban szereplő terület 40 %-a visel nyugdíjterhet. A nyugdijtehertől mentes 60 %-nyi terület eme kötelezettségét az elaggott cseléd hozzátartozói viselik, illetve a község. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a nyugdíjasok arányszá-

mát a 4 sor alatti gazdaság nagyon fellendíti, amelyben 11 nyugdijas cseléd van. E birtok községünkkel szomszédos főúri birtok egyik kerülete. E körülmény betudásával községünk mezőgazdasága 2 elaggott cseléd nyugdijterhét viseli közvetlenül. Igaz, a mezőgazdaság eme kötelezettségének legtöbbször burkoltan tesz eleget, azáltal, hogy az öreg szolgáknak könnyebb beosztást juttat (bojtár, éjjeliőr, szürüpásztor, pajtacsősz, stb.) 1/2, 3/4 konvenció ellenében.

A konvenciós alkalmazottak 93·1 %-a gazdasági cseléd. E csoportra vonatkozó adatokat az V., VI., VII. kimutatás tartalmazza.

V. sz. kimutatás

a gazdasági cselédek számáról és foglalkozásáról:

Sorsz.	Összes cseléd	Köz-	Előljáró	Iparos	Gulyás	Kanász	Csikós	Jegyzet 100 holdra esik
1	29	16	2	5	3	3	—	4·40
2	58	36	2	7	7	6	—	5·80
3	27	15	2	4	4	2	—	4·33
4	62	47	3	4	5	3	—	3 54
5	20	13	1	2	2	2	—	4·24
6	14	6	2	2	2	2	—	5 24
7	28	14	2	5	3	3	1	5 10
8	52	36	4	7	2	2	1	4·62
9	30	18	3	2	3	2	2	5 13
10	44	25	2	7	6	3	1	4·76
11	5	5	—	—	—	—	—	1·91
Összes:	369	231	23	45	37	28	5	4.45

VI. sz. kimutatás

a különféle foglalkozásu cselédek %-os viszonyáról:

Sorsz.	Az összes cselédlétszámnak hány %-a közcseléd	előljáró	iparos	gulyás	kanász	csikós	Jegyzet
1	55	6 9	17 2	10·4	10 5	—	
2	62	3 4	12·—	12·—	10 6	—	
3	55	7·4	15·—	14·9	7·7	—	
4	76	4·8	6 4	8 1	4·7	—	
5	65	5·—	10·—	10·—	10·—	—	
6	43	14·—	15·—	14 —	14·—	—	
7	50	7 1	17·8	10·6	10·6	3·5	
8	69	7·6	13·4	3·8	3·8	2·4	
9	60	10·—	6 6	10·—	6·7	6·7	
10	57	4·5	13 6	16·—	6·8	2 1	
11	100	—	—	—	—	—	
Együtt:	62·4	6·2	12·4	10·—	7·6	1·4	

A VI. sz. kimutatás az V-ikben foglalt adatok feletti áttekintést könnyiti meg. Az V. sz. kimutatásban a 100 holdra eső létszámot is közöljük. Az ott található adatok a IV. kimutatás convenciósokra vonatkozó adataitól annyiban különböznek, hogy egyedül a gazdasági cselédekre vonatkoznak, mig a convenciósokra vonatkozó adatok a gazdatisztek és nyugdijas cselédekre vonatkozó adatokat is tartalmazzák. A gyakorlatban rendszerint csakis a gazdasági cselédekre vonatkoztatnak a convenciós alkalmazottakra vonatkozó arányszámitások, ezért tartottuk szükségesnek mi is az elkülönitést. Az V. és VI. kimutatásban nem közöltünk területi adatokat, azonban megjegyezzük, hogy a IV. kimutatásban szereplő gazdaságok adatait, ugyanabban a sorrendben vettük tárgyalás alá.

Az átlagos cselédlétszám katasztrális holdanként 4·45; a legkisebb 1·91, a legnagyobb 5·80. A cselédlétszám ugyanabban a gazdaságban a legkisebb, amelyben az összes munkás létszám; az okok többé kevéssé ismeretesek: gépek és állatállomány hiánya, a talajmunka egyrészének bérmunkával való teljesitése. A legmagasabb cselédlétszám olyan gazdaságban adódott, ahol a régi és a modern gazdálkodás személyzete feltalálható egymás mellett: magyar gulya, nagy ökörigа létszám, ménes, sok parádésió, autó, traktorok, gazdasági malom, jéggyár, villanytelep, stb. E szélsőségektől eltekintve is jelentős a területegységre átszámitott cselédlétszám különbsége. Ha megvolna minden gazdaságban pl. az átlag, vagyis 100 holdankint 4·5 cseléd, akkor a vizsgált gazdaságok területén még 24 6 cseléd alkalmazása szükségessé válna.

A cselédlétszám nagysága szoros összefüggésben van a gazdaság felszerelésével. Amint a VI. sz. kimutatásból látható a cselédek 62·4 %-a közcseléd, — kocsis és béres. Ez az arányszám 43 és 100 között ingadozik. Ugyanazon területi viszonyok mellett megállapitható, hogy minél közelebb esik a közcselédek arányszáma az 50-hez, a terület egységre eső cselédlétszám annál nagyobb. Az összes cselédlétszámnak 12·4 %-a iparos, 6·2 %-a előljáró, 10 %-a gulyás, 7·6 %-a kanász, 1·4 %-a csikós. (Az állatgondozók együtt 19 %, kb. 1/5 rész.) Üzemi adatok hiányában a cselédek foglalkozási arányszámaiból biztonsággal következtethetünk a gazdaság üzemi viszonyaira, berendezésére, kezelési rendszerére. Az előljárók nagyobb arányszáma a rend, a pontosság, az éber fel-

ügyelet kifejezője. A magas iparos arányszám mindig sokoldalu gépberendezésre és a felszerelés gondos karbantartására enged következtetni. Az állatgondozó személyzet arányszáma az állattenyésztés irányát és mértékét tükrözi vissza.

A gazdasági cselédek mellett az időszaki munkások létszámbeli és foglalkozásbeli eltérései sem érdektelenek számunkra. Ezeket az adatokat a VIII. sz. kimutatás tartalmazza.

VII. sz. kimutatás

az időszaki munkások létszámáról és foglalkozásáról:

Sor	Arató	Dohányos	Telepes	Hagymás	Paprikás	Pótmunkás	Összes
1	28	6					34
2	42	5				10	57
3	27		10			11	48
4	120	6	8				134
5	22		4				26
6	28						28
7	17	6	4				27
8	86	10	12				58
9	21	4					25
10	17	11	7	10	4	11	60
11	8	—	3				11
Összesen :	366	48	48	10	4	32	508

A VII. sz. kimutatás foglalkozás szerint csoportosítja a nyárimunkásokat. A közhasználatban forgó elnevezéseket átvettük, s azoknak rövid magyarázatát adjuk.

Aratómunkás alatt vidékünkön az olyan időszaki munkást értjük, aki a közeli faluban, tehát nem a gazdaság területén lakik s a gabonaaratáson kivül ugyszólván egész munkaidény alatt a gazdaságnak dolgozik, teljesiti a kapás növények ápolási munkáit és napszámmunkát. A legelterjedtebb rendszer, az időszakimunkás létszám 72 %-át teszi ki. Az aratómunkás fogalma helyettesiti nálunk az időszakimunkás fogalmát. A telepes munkás (köznyelven: lakó) a gazdaság területén lakik, egyébként ugyanazokat a munkákat teljesíti, mint az arató munkás. A pótmunkás aratást nem kap, csak néhány hold kapálási részes munkát. Az aratási munkából már kiöregedett munkásainak ad a gazdaság

néhány holdnyi munkát, akiknek van már 1-2 hold saját földjük is, vagy pedig az olyan nagycsaládu munkások vállalnak pótmunkát, akiknek munkaerejét nem köti le az egy munkást megillető munka mennyisége. A dohányos, vagy dohánykertész 3-4 katasztrális hold dohány munkáján felül még kb. fele aratási és kapálási munkát teljesit, mint az arató munkás. A hagymás, vagy hagymakertész 7—8 hold hagyma munkáját teljesiti és az aratómunkás munkájának felét. Nemkülönben a paprikás.

A nyárimunkásokat a szokásos elnevezés szerint különböztettük meg, ha azonban attól eltekintünk, akkor két körülmény kinálkozik alkalmasnak arra, hogy határvonalat huzzunk az egyes csoportok között, az egyik, hogy a gazdaságterületén lakik-e a nyárimunkás vagy nem? A telepes, dohányos, hagymás, paprikás, vagyis a létszám 21·6 %-a a gazdaság területén lakik állandóan, éppen ugy mint a gazdasági cseléd, az arató és pótmunkás (78 %) pedig falubeli lakóházából jár munka idején a gazdaságba. A helyben lakó és falusi időszakimunkások számaránya, amint a VII. sz. kimutatásból láthatjuk, igen váltakozó és eltérő. A 6-ik sorszám alatti esetben a falusi munkások számaránya eléri a 100-at, vagyis helyben lakó időszaki munkása az uradalomnak nincsen, a 10-ik sor alatti esetben a falusi munkások arányszáma 46·7 %, vagyis az időszaki munkások több mint fele a gazdaság területén lakik.

De megkülönböztethetjük a nyári munkásokat aszerint is, hogy specializálodtak-e valamely különös szakértelmet igénylő növény termelésében, vagy sem? Ilyen specialista időszaki munkások a különféle kertészek: dohánykertész, hagymakertész, paprikakertész. Számuk az összes létszám 12·2 % át teszi ki — átlagosan. Számarányuk a 10 alatti esetben a legmagasabb: 41·6 %. A specialista nyárimunkások szakértelme apáról fiura száll. Nagy családot igényel és jövedelmük 50—100 %-al magasabb az aratómunkásénál. Intelligenciájuk magasabb, munkájuk fizikai szempontból könnyebb. Ugy a birtokosra, mint a munkásra nézve előnyös a specializálódás s ezért mi sem kivánatosabb, mint a nyári munkások közül, minél nagyobb % legyen azok arányszáma. Annál is inkább, mert e munkáscsoporthoz annyira ragaszkodik a gazdaság, hogy miden esetben lakással is ellátja.

A nyárimunkások átlagos létszáma 100 holdankint 6·1 család. A legkisebb létszám 4·2 a legnagyobb 8·6; az inga-

dozás nagy. A legnagyobb létszám ugyanabban a gazdaságban találtatott, hol a legtöbb konvenciós alkalmazott van. Az időszaki munkások nagy száma gondos növényápolást, speciális növénytermelési ágakat (hagyma, dohány, paprika, különféle kerti magvak) jelent, továbbá, a házi kezelésü növénytermesztés, a napszámos munka teljes kiküszöbölését.

Amint már utaltunk reá, a nyári munkások arányszáma magasabb, mint a konvenciósoké (56·2 %). Ezt az arányszámot két körülmény befolyásolhatja jelentékenyen. Az egyik a gazdaság gazdag élő és holt felszerelése, amely kiegyenliti a konvenciós munkások és időszakiak közötti aránybeli eltérést, a másik körülmény a konvenciós munkásokkal való takarékoskodás, ami különösen primitivebb berendezés mellett lehetséges. Ilyen esetben a gazdaság bérmunkával és hónapos-munkásrendszerrel dolgozik. Ez utóbbi szokás egyébként a válság hatása alatt erősen meghonosodott. A gazdaságok nem fogadnak elegendő éves cselédet, hanem a vetési, hordási munkaidény tartamára u. n. hónapos cselédet, aki megkapja havonta a cselédbér egy hóra eső összegét, nem kap lakást, illetményföldet s télen sem terheli a gazdaságot. A nagy kinálat felette megkönnyitette e rendszer meghonositását.

A nagyobb birtokaink munkásszükségletének áttekintése után vessünk egy pillantást a kisgazdaságok konvenciós szükségletére. A 20—50 kat. holdas kisgazdaságaink 26 %-a alkalmaz éves, konvenciós cselédet, mig 74 % tulajdonosa cseléd nélkül elvégzi a gazdasági munkálatokat. A cselédtartó gazdaságok nagysága ebben a birtokkategóriában átlagosan 30·5 hold s jut cselédenkint 27·1 hold. A 16 gazdaságot számláló 488 kat. hold terület 34 családot tart el, amelyből 16 tulajdonos és 18 alkalmazott cseléd; családonként jut 14·8 holdnyi terület. E számból természetesen nem szabad arra következtetnünk, hogy e kisbirtokkategoria sokkal több családot eltart, mint a nagyobb birtok, nem pedig azért mert e csoportnál az a normális helyzet, ha a birtokos maga miveli földjét. A cseléd alkalmazása arra vall, hogy a tulajdonos gyermektelen, özvegy vagy koros. Igaz, a jobb értékesitési viszonyok idején az e kategoriába tartozó kisgazdák többnyire alkalmazottakkal dolgoztattak, mert maguk nem voltak a nehéz munkára kényszeritve. A mai rosszabb helyzet kényszere azonban visszafejlesztette az eredeti állapothoz e birtokok kezelését s a munkáselbocsájtások lényegesen befolyásolják a munkásfeleslegünk alakulását.

Az 50—100 holdig terjedő kisgazdaságaink 84·5 °|₀ -a tart konvenciós cselédet. A cselédtartó gazdaságok terjedelme e kategóriában 66·4 hold s jut 43 kat. holdankint 1-1 cseléd. E gazdaságok száma 11, összterülete 731 hold s 28 családot tart el, (11 tulajdonos, 17 cseléd) vagyis 26·1 kat. holdankint egyet.

Ha fennti számitást megtesszük nagyobb birtokainkra vonatkozólag, amelyek népességének számát ismerjük, akkor a kisebb és nagyobb birtok létszámáról összehasonlitó képet nyerünk.

A 8274 kat. hold 408 családot tart el, amelyek közül 396 konvenciós és 12 tulajdonos; jut egyenkint 20·27 kat. hold. Vagyis a középbirtokainknál a konvenciósok száma a terület egységre átszámitva 28·7 °|₀ -al több, mint az 50—100 holdas kisgazdaságokban. A kisebb létszámok oka az egyszerübb gazdálkodási mód és a munkaköltséggel való rendkivüli takarékosság. A kisbirtokos e téren akarja behozni azokat a veszteségeket, amelyek az értékesités, fogyasztás, adózás és hitel terén sulytják s bizonyos kétkedéssel tekint az uradalom magasabb rezsi költségeket felemésztő, modernebb üzemi formáira. Az a meggyőződése, hogy tönkre menne, ha ugyanugy gondosan és költségesebben gazdálkodna. S amint az adatok mutatják, e felfogásnak a terméseredmények alacsony volta mellett, a munkáslétszám vallja kárát.

Körülbelül 15 kat. holdra tehető az a birtokmaximum, amelyen alul megszünik a külömbség a mezőgazdasággal foglalkozók sorában. A gazdaság minden munkáját elvégzi a tulajdonos. A konvenciósokét is, meg az időszaki munkásokét is. Szántás-vetés, növényápolás, aratás mind az ő feladata. A kisbirtok eme kategóriájában, minél inkább csökken a terület, annál inkább emelkedik a területegységre eső népesség arányszáma, a fentebb ismertetett középbirtokainkhoz viszonyitva. S mivel a birtokmegoszlási viszonyok a kisebb birtokok tulnyomó számarányát mutatják, megállapitható az, hogy a kisebb birtokra eső népesség sokkal nagyobb számú, mint a nagybirtokra eső.

Miután szemléltettük a munkáslétszámra vonatkozó helyi adatokat, vessünk egy pillantást a bérviszonyokra. E tekintetben is ugyanazt a sorrendet tartjuk be, mint a létszám ismertetésénél, elsősorban a középbirtok konvenciós és időszaki munkások bérfeltételeit ismertetjük, azután a kisbirtokét.

VIII. sz. kimutatás

a cselédbérekről:

Sor	Buza q	Rozs q	Árpa q	Szalonna kg.	Só	Illetményföld	Kert □-öl	Készpénzt P.	Tehén db.	K.-féle
1	14		2·—	40	30	1100	300	40·—	—	1 Pár
2	14		6·—	40	30	1600	300	— —	—	bakancs
3	14		2·—	40	20	1100	200	— —	—	
4	10	4	2·80	40	28	1100	300	50·—	1	
5	14		3·—	40	30	1600	300	— —	1	
6	14		2·—	40	20	1100	200	30 —	—	
7	12		3·—	50	40	1100	300	93·—	1	
8	14		3·—	40	40	1100	200	60·--	--	1
9	14		2·—	40	32	1100	200	34·40	—	1 l. te
10	14		3·—	40	40	1100	300	70· —	—	1 l. tej
11	15		3·—	40	32	1100	300	50·—	—	1 l. te
Átl.:	13.9		2 89	41	31	1190	263	38.85	—	—
min.:	12.--		2.—	40	20	1100	200	— —	—	—
max.:	15.--		6.—	50	40	1600	300	93.—	—	—

A VIII. kimutatás a közcselédek bérét tartalmazza. Az első rátekintésre megragad bennünket az egyes tételek nagy változékonysága. Szembetünő — szomszédos gazdaságokról lévén szó, — hogy niucsen két egyező bér. Az áttekintés megkönnyitése végett kiszámitottuk az egyes tételek átlagos mennyiségét és szembeállitottuk a legkisebb és legnagyobb tétellel. A legkisebb ingadozást a buza, szalonna, kert- és illetményföld tétele mutatja, mig a legnagyobbat a készpénz tétele. A gazdasági válság a konvencióban legelőször a készpénz tételét ingatta meg, azután az illetményföld tételét. A multban általános tehén tartás megszüntetése régibb keletü, már a világháború előtti évtizedbe kezdett általánossá válni. Azt helyettesitette a napi tejjárandóság tétele, amelyet azonban a válság, bármily fontos legyen is szerepe a munkás és családtagok táplálkozása szempontjából fokozatosan kiszorit a kovencióból.

A cselédkonvenció tételei egyébként a békebelihez viszonyitva nem csökkentek, a cseléd keresetének apadását nem is itt kell keresnünk. Azt számszerüen ki sem mutat-

hatjuk, jóllehet köztudomású. A racionalizálás, a modern gazdálkodás követelményei, és sok más egyéb körülmény a cseléd gazdálkodási lehetőségeit nagyon minimális keretekre szorította vissza. Először megszünt a tehéntartás, azután a természetes legelők feltörésével, a tanya terület kisebbítésével, a tarló buktatás általános elterjedésével a sertés és baromfitartás illuzórikussá vált. Nem csak a természetes legelők szünlek meg a cseléd állatállománya részére, hanem a fel-fel bukkanó állati járványok is amellett érveltek, hogy az minél kisebb és lehetőleg ólban és akolban tartott legyen. Így mentesül a gazdaság a kártételek veszélyétől és a járvány behurcolásának kockázatától. Ugyanakkor szem elől tévesztettük, hogy ehelyett nem nyujtottunk a cselédnek kárpótlást. Míg e korlátozások nem állottak fenn a cseléd táplálkozása és munkabírása kedvezőbb volt. Az állattenyésztésből eredő bevételek a család felruházását lehetővé tették. A mellékfoglalkozás a családtagok munkaerejét teljesen kihasználta. Határozottan állíthatjuk, hogy a gazdasági cseléd a konvenció e részének elveszítésével vállal szerepet a gazdasági válság elleni küzdelemben.

A cseléd konvenció tételes részei az 1931 évi átlagos árak alapján átszámítottuk pénzértékre is, hogy az eltérő béreket összehasonlithassuk egymással. Az egységárak a következők: buza 17 P, rozs 15 P, árpa 12 P, szalonna 1·50 P, só 40 fillér, 1 q. szemes tengeri 12 P, 100 □-öl illetményföld: 76 kg. szemes tengeri értéke. 1 l. tej 10 fillér, 1 tehéntartás értéke: 100 P. 1 pár bakkancs 8 P.

IX. sz. kimutatás

a cselédkonvenció pénzértékéről:

Sor	Pénzérték P.	fill.	JEGYZET
1	510.—		
2	555.28		Az átlagos bérértéke:
3	448.56		
4	612.80		556·28 P.
5	619.30		
6	478,56		maximum: 652·— „
7	652.—		minimum: 448·— „
8	565.06		
9	524.26		szóródás: 36·7 %
10	575.—		
11	578.30		

A IX. kimutatás adatai alapján az átlagos cselédbér pénzértéke 556·28 P. Ekkora értékből kell a gazdasági cseléd négy tagú családjának évi kiadásait fedezni. A legkisebb bér 448 P., a legnagyobb pedig 662 P. A bérértékének ingadozása 36·7 %. (E számot ugy nyertük, hogy a legkisebb és legnagyobb bér különbségét elosztottuk az átlagos bér századrészével.) Az átlagon felüli béreket a készpénzfizetés és a tehéntartás tétele eredményezi.

A viszonyok ismerete alapján állitjuk, hogy a cseléd-konvenció alacsony, vagy magas volta legnagyobb mértékben nem a gazdaság eladósodottságától, a tulajdonos pénzigényétől, külterjes vagy belterjes irányától függ, hanem a gazdaságot irányitó személy felfogásától, szociális belátásától. A magasabb bér javitja a munkások minőségét, fokozza a megbizhatóságot, teljesitményt, azonban a létszámot csökkenti. Ez talán természetes is. Idézzük pl. a IX. kimutatás idevonatkozó adatait. Az öt legmagasabb bért fizető gazdaság által adott konvenció átlagos értéke 607·50 P. a főátlagnál 12·5 %-al magasabb, az alkalmazott konvenciósok 100 holdra eső arányszáma pedig 4·06, a 4·9-es főátlaggal szemben. A bér 12·5 % emelkedésével szemben a convenciósok számbeli apadása 17·1 %, vagyis a magasabb bérnél nagyobb mértékben fogyatkozott a létszám. A jobb bérrel együtt járó kiadási többlet a mezőgazdaságnak csak látszólagos vesztesége.

Tekintve a konvenció értéke és a létszám közötti szoros összefüggést, kivánatos volna községenkint, vagy kisebb körzetenkint azonos munkabéreket megállapitani. A munkafeltételek azonosak, a nagyobb eltérések szokásokon alapulnak s azok megváltoztatása teljesen a tulajdonostól függ, illetve megbizottjától. A gyakorlatban a jobban berendezett gazdaság többet fizet, jóllehet a modern berendezés, vízvezeték, villanyvilágitás és karbantartott felszerelés a cseléd szolgálatát lényegesen könnyebbé, emberiesebbé teszi, a primitivebb gazdaság, amelynek szolgálati viszonyai sokkal terhesebbek, kevesebb konvenciót ad a cselédnek. Az egyforma bér a munkásokra és munkaadókra egyaránt kedvezőbb volna, de megkönnyitené a munkaviszonyokba való beavatkozást is. Elejét vehetnénk azoknak a nagy kilengéseknek, amelyet azonos viszonyok között a munkáslétszám felmutat. Az egyforma bér reformját eddig magánvállalatok nem valósitották meg, az állami és helyhatósági alkalmazottak azonban beosztás szerint az egész ország területére

egyenlő fizetési és szolgálati feltételek mellett teljesítenek szolgálatot. Ugyanezt a mezőgazdaságban egész kis körzetenkint megvalósitani nemcsak azért volna jó, mert az áttekintést megkönnyitené, hanem kihatással volna a munkásjóléti viszonyokra is. A munkásokkal való bánásmód lesz egyedüli eszköze annak, hogy a gazdaságok megszerezzék a jobb munkaerőket és szolgálatukban meg is tartsák, nem pedig a kedvezőbb bérfizetés lehetősége. Tudomásunk szerint községünk birtokosai kb. 10 évvel ezelőtt folytattak magántermészetű tárgyalásokat a cselédbérek kiegyenlítése érdekében, azonban — jóllehet a tárgyalások folyamán kölcsönös engedményeket és változtatásokat helyeztek egyesek kilátásba, a megállapodásoknak nem lévén kötelező ereje, a régi szokásokat nem változtatták meg.

A teljes szabadság elvét ezen a téren már csak azért sem oszthatjuk, mert felfogásunk szerint a megközelitően egyforma bérek terelhetnék leghathatósabban az egységesités felé mezőgazdaságunkat, fokozva a szomszédos üzemek kölcsönhatását s kiküszöbölnék a káros individualizmust és elzárkózást.

A megélhetést szolgáló cselédkonvenció értéke, amint láttuk, ugyanazon község területén is nagy változékonyságnak van alávetve, amely a tulajdonos vagy megbizottjának személyétől függ elsősorban. Még nagyobb az eltérés a cselédkonvenciót kiegészitő prämiumoknál és jutalmaknál. Nemcsak az függ a tulajdonos személyétől, hogy mennyiben állapitja meg a jutalmak értékét, hanem az is, hogy egyáltalán ad e jutalmat. Másfelől pedig a megállapitott prämiumok természetét a szokás nem szabályozza, nincsen kialakult gyakorlat s emiatt ezekben igen kevés közös vonást állapithatunk meg. A jutalmaknak fontos szerepe : a termelés fokozása és a felügyeleti költségek csökkentése. Lehetővé teszi az egyénenkinti munkásfelhasználást, ami sok előnyt jelent a csoportos használattal szemben. Minden egyes munkás után nem lehetséges pallért állitani s ilyen esetben annak serkentő és ellenőrző szerepét van hivatva helyettesiteni. Jutalmak nyujtása iparosoknak, állatápolóknak, felügyelőcselédeknek ajánlható, nemkülönben közcselédnek hosszabb kiküldetés esetén, vagy munkaszüneti napokon teljesitett munkáért.

A felügyelő cselédek prämiuma a magasabb konvenció, amely a közbérnél 1 hold föld és 20—50 %-os készpénzzel

több. Ezen felül azokban a gazdaságokban, amelyek bérviszonyait tárgyalás alá vettük, csak egy gazdaság ad még külön jutalmat is : a gazdának a növénytermelés bruttó hozamának 1/4, a csősznek 1/8 %-át.

Az iparosok jutalmának alapja a szántási, cséplési munka. A szántási jutalék valamilyen formában meg van minden szántógéppel rendelkező gazdaságban, a cséplési jutalék mindössze kettőben található fel. E jutalékokat alább közöljük :

1. Traktoros jutaléka : tárcsázásért 1100 □ ölenk. 3 fill.
szántásért „ „ 6 colig 5 „
„ „ „ 8 „ 6 „
„ „ „ 8 felül 10 „

Főgépész jutaléka : semmi.

2. Belátás szerint az egész évi munka jó végzése esetén 2-3 q szemestermény.

3. Traktoros : 20-as traktor sekélyszántás 1 kg 1100 □ ö.
mélyszántás 5/4 „ „ „
30-as „ sekélyszántás 3/4 „ „ „
mélyítés 1 „ „ „

Főgépész a traktorok részére kiadott jutalék felét kapja.

4. Munka esetén hetenkint 1 kg. szalonna továbbá :

Traktoros jutaléka :

szántásért		tárcsázásért	
ha a napi teljesitmény		ha a napi teljesitmény	
4·5 kat. hold	—·50 P.	15 kat. hold	—·50 P.
5 „ „	1·— „	16 „ „	1·— „
5·5 „ „	1·50 „	17 „ „	1·50 „
6 „ „	2·— „	18 „ „	2·— „
6 5 „ „	3·50 „	19 „ „	3·50 „
7 „ „	6·— „	20 „ „	6·— „

Főgépész nem kap jutalékot.

5. Nincs szántógép.

6. Gőzekés kap a mélyitésért 20 fillért holdankint.

7. Traktoros főgépész
1/8 kg. buza 1/4 kg. tárcsázásért holdankint
1/2 „ „ 1 „ szántásért „
3 „ „ 6 „ fuvarozásért naponta.

8. Traktoros jutalma évi 40 P.
Főgépész „ „ 60—80 P. (nem szerződéses).

9. Főgépész szerződéses jutaléka cséplés és szántásért évente 200 P.

10. Nincsen jutalék szántásért.
11. Nincsen szántógép.

A vizsgált 11 gazdaság közül kettőben nincsen szántógép, a szántógéppel dolgozó 9 gazdaság közül mindössze egy gazdaság tekint el a szántási jutalom nyujtásától. A jutalmat adó gazdaságokban kétféle mértékben állapíttatik meg annak értéke és pedig általány összegben (3) és teljesítmény alapján. Két esetben emelkedik a jutalom holdankinti összege a szántás mélységével, egy esetben pedig a holdankinti teljesítmény emelkedésével együtt emelkedik a jutalom is, de egyre nagyobbodó mértékben. A főgépész jutalékára azért történt utalás, mert annak szerepe nem kisebb jelentőségü, mint a szántó munkásé. Ugyanis a szántógépen rendszerint nem szakképzett iparosok dolgoznak, hanem e szerepre külön betanított értelmesebb cselédek, akik természetesen az üzemzavarok elhárítását csakis a főgépész segítségével eszközölhetik. Munkaidény alatt a főgépész állandó felügyeletet gyakorol a gépek felett s az ő ébersége legalább olyan jelentőségü, mint a munkás szorgalma. A főgépész szerepét a munkaadó birtokosok különféleképpen bírálják el. Az ismertetett esetek felerészében nem kap semmi jutalmat. Jutalma két esetben évi általány összegben van megállapítva, két esetben pedig a munkáséhoz igazodik. Összegszerüség tekintetében is nagyon különböző; két esetben a munkás jutalmának dupláját kapja, egy esetben a felerészét.

A tárgyalás alá vett gazdaságokban az iparosok részére megállapított és a teljesitményhez igazodó cséplési jutalékot két esetben találtunk.

6. q-kint 2 fillér.
7. a gazdaságra eső rész $^1/_4$ %-a.

Állattenyésztési jutalékot a gazdaságok 36 %-a ad. Mindegyik állattenyésztési ágazatunknál (ló, szarvasmarha, sertés) 4-4 gazdaság van érdekelve, amelyek közül 3 valamennyi ágazatot jutalékkal is elősegíti, mig a 4-ik gazdaság minden ágazatnál más és más. Az állattenyésztési jutalmak alakulása gazdaságonkint és ágazatonkint a következő:

Lótenyésztés.

1. Csikónkint választáskor 5 kg. buza. Ha a csikó katonai lónak alkalmas, átadáskor 10-15 P.
2. Csikónkint választáskor 20 kg. buza.
3. „ befogáskor, vagy eladáskor 2 P.
4. „ december hóban 6 P.

Szarvasmarha-tenyésztés.

1. Választáskor 10 kg. buza
2. „ 15 „ „
3. „ 20 „ „
4. Egy éves korban 1·50 P

Sertéstenyésztés.

1. A szaporulat választáskor 1%-a
2. „ 5 hónapos korban 2 „ -a
3. „ 6 hónapos „ 4 „ -a
4. „ 12 „ „ 10 fillér.

Az állattenyésztő jutalmakat minden esetben a szaporulat felneveléséért adja a gazdaság és a növendék állat sokféle betegség és kárveszedelme elleni leghathatósabb védekezési eszközök egyikének bizonyult a növendék állatok egészsége felett féltékenyen örködő gondozó személyzet. A lótenyésztésnél négy eset közül háromban, fél éves korban esedékes a jutalom, egy esetben pedig 3-4 éves korban. A szarvasmarhánál az arány ugyanaz, vagyis 3 esetben választáskor, egy esetben pedig idősebb — éves — korban fizettetik ki a jutalom. A sertéstenyésztési jutalmak kiadásának időpontja gazdaságonkint különböző. A jutalmak ló és szarvasmarhánál buzában és pénzben állapittattak meg, mig a sertéstenyésztésnél egy esetben pénzértékben, három esetben pedig a szaporulat bizonyos %-ában. A jutalom nemcsak a kiadás módja, hanem értékben is nagy ingadozást mutat. Egyik gazdaság ugyan azt a célt 3-4 szeres jutalommal honorálja mint a másik. Ebben teljesen kifejezésre jut a tulajdonos diskrcionárus joga. A jutalék megállapitása teljesen a belátástól függ s kiadására a munkaadó nem kötelezhető, csak általános megelégedés esetén.

A szaporulat mellett elvétve szokták jutalmazni gazdaságaink a hizlalást, annak sikeres befejezése után 10-20 P-vel és községünk területén két esetben jöttünk fejési jutalom nyomára. Egy esetben kap a gulyás minden kifejt 30 l. tej után 1 l. tejet természetben vagy pénzértékben, kívánsága szerint, a másik esetben 100 l. után 10 fillért.

A cselédeknek nyujtott jutalmak a gazdaságnak többszörösen megtérülő kiadásai, amelyeket leggyümölcsözőbb befektetésnek tekinthetünk. A jutalékokkal nem csak azért foglalkoztunk, mert érdekelt bennünket azok nagy változékonysága, hanem azért is, mert a jutalék nyujtásának mód-

jából és értékéből mindig biztosan következtethetünk a gazdaság kezelésében érvényesülő rátermettségre, értékes berendezésre, igyekvő és lelkiismeretes alkalmazottakra, amelyek együttesen bizonyos kulturfokot fejeznek ki.

A konvenciós alkalmazottak egyik csoportjának, a gazdasági cselédeknek alap és kiegészitő bérében mutatkozó eltérések megismerése után vessünk egy pillantást röviden a nyugdijas alkalmazottak illetményében mutatkozó változékonyságra. A IV. sz. kimutatásban 3 gazdaság szerepel, amely közvetlen nyugdij terhet visel; 2 gazdaság 1-1 cseléd, 1 gazdaság pedig 11 elaggott alkalmazottjának nyugdijterhével. Ez utóbbi gazdaságban 4—6 q buza mennyiségében van megállapitva a kegydij évi mennyisége, mig az előbbiek közül az egyikben $^1/_2$ konvenciót, a másodikban $^3/_4$ konvenciót kap a cseléd nyugdij gyanánt.

Az a gazdaság, amelyik 11 nyugdijjassal szerepel kimutatásunkban figyelemre méltó változtatást óhajt be vezetni a nyugdij helyett: a korpótlékot. A szolgálatot már nem teljesitő cseléd a jövőben nem kap kegydijat, hanem ehelyett szolgálatának ideje alatt készpénzfizetése emelkedik a következő mértékben:

A	II.	szolgálati	év	leteltével	12 P-vel,
	III.	„	„	„	16 „ „
	IV.	„	„	„	20 „ „
	V.	„	„	„	24 „ „

E gazdaságban jelenleg még mindakét rendszer fennáll s a 11 nyugdijas cseléd bére mellett az ezidőszerinti korpótlékok összege az 1777 kat. holdra cca 850 P-t tesz ki. Ez a rendszer azért figyelemre méltó, mert ha a korpótlékok összegét a gazdaság nem a munkásnak, hanem — mondjuk — az Országos Gazdasági Munkáspénztár nyugdijosztályához fizetné be, munkaképtelenség esetére feltétlen elegendő összegü járadékot kaphatna. A munkás kezeihez kifizetve azonban kétséges, hogy szerepét ugy fogja e betölteni, mint az eddigi kegydij.

Az elaggott mezőgazdasági munkások támogatása ma nagyobb jelentőségü, mint valaha, mert megtakaritani a legszorgalmasabb sem tud semmit. A családtagokra sem számithatunk, hogy felnőve gyámolitsák az „öregeket“, amikor saját családjuk fenntartása is bizonytalan. Ismerek 45-50 évet egy gazdaságban eltöltött megrokkant munkásokat, akik

az életerejük legutoljáig dolgozni kényszerülnek s ha már teljesen kidűlnek a kapa-kasza mellől, a község biztosit számukra havi hat pengő segélyt

Az állandó alkalmazottak harmadik csoportjának bér ügye kivül esik a mezőgazdasági munkáskérdés fejezetén. Annyit azonban megjegyezhetünk, hogy a gazdatiszteknek, mint a mezőgazdaság legértékesebb munkásainak szolgálati és fizetési feltételeinek változékonysága meghaladja a konvenciósok másik két csoportjában észlelhető ingadozások mértékét, s a megállapitásnál a tulajdonos személye bir döntő befolyással. Az ezer kat. holdas gazdaságok gazdatiszti költsége a közcselédbér értékének háromszoros és tizszeres értéke között ingadozik.

A konvenciós gazdasági alkalmazottak bérfeltételeinek ismertetése után áttérünk a nyári munkások munka és kereseti viszonyainak ismertetésére. Az egyes csoportok — arató, telepes, dohányos, stb. — bérfeltételeit a munka természetében rejlő különbségek miatt, elkülönitve tárgyaljuk.

X. sz. kimutatás

a részes aratómunkások munka és bérfeltételeiről

Sor	Aratás páronkint k. hold	Rész	Mivelés k. hold	Rész	Cséplés %	Jegyzet
1	9	1/12	7	1/3	4 %	
2	9	1/13	4·5	1/3	3·5 „	
3	8	1/12	5·5	1/3	3·5 „	
4	7 3/4	1/12	4	1/3	4 „	és konvenció
5	9	1/11 x)	3·5	1/3	4 „	x) hordással együtt
6	6·5	1/11 „	3·5	1/3	4 „	„ „
7	7	1/12	5·5	1/4	4 „	
8	8	1/13	4·5	1/3	4 „	
9	9	10 % x)	4.5	2/7	— „	x) aratás-cséplés
10	8-9	1/13	4	2/7	3 „	és konvenció.
11	9	1/12	3·5	1/4	bérbeadva	
átlag:	8·25	12·72 % x)	4·6	—	x)	aratás, hordás cséplés
min:	6·5	11·— „	3·5			
max:	9·—	13·8 „	7·8			
szóródás:	30·3 %	21·6 %	76 %	—		

A X. kimutatásban a nyári munkások két főkereseti forrása, a gabona és a kapásnövények szerepelnek gazdaságonkint. Megitélésükhöz a munkált terület nagysága és a bérellenérték ismerete szükséges. E két főtényezőt hoztuk a lehetőség szerint közös alapra s az eredményeket kimutatásba foglaltuk. Az aratandó terület ingadozása 30·3 %, a mivelési növények területe 76 % szóródást mutat, az arató és cséplőrész együtt 21·6 %-ot. A mivelési növények munkarész hányadát később tesszük összehasonlitás tárgyává.

Mindenesetre szembetűnő, hogy egy egész kis körzetben vizsgálattárgyává tett nyárimunkás kereseti lehetőség minden gazdaságban mennyire más és más. A X. kimutatás csak e változékonyságról akart vázlatos képet nyujtani, a részletkérdések megismerése végett alább a munkásszerződések fontosabb kikötéseit egyenkint ismertetjük. Ezt az elhatározásunkat avval indokolhatjuk, hogy a nyári munkásszerződéseknél nem egyszer a mellékkikötések nagy jelentőségüek az összehasonlitás és megitélés szempontjából, pl. a gazdaság a részkeresetet nem szállitja haza, vagy: a munkás nem kap rész tengeri szárat, stb., másrészt pedig a részkereset ugyszólván miveleti növényenkint más és más.

Mezőgazdasági munkásaink és községünk mezőgazdasággal foglalkozó népességének túlnyomó többsége időszaki munkás, nem kisebb jelentőségü tehát ránk nézve e csoport kereseti viszonyainak tanulmányozása, mint a convenciósoké. A X. kimutatásban már kifejezésre juttattuk, hogy a nyárimunkásoknál a kereseti lehetőség megitéléséhez két főtényező ismerete szükséges, a munkált terület és a részhányad. A konvenciósok tanulmányozása során mindig csak egy főfeltételt, a bért tárgyaltuk és elemeztük, a munkafeltételeket, a különböző nagyságu bérért megkövetelt ellenszolgáltatásokat azonosnak tekintettük minden gazdaságban. Megtehettük ezt azért, mert a szolgálat valóban sok hasonlóságot mutat, másrészt pedig köztudomásu, hogy a cseléd szolgálata a cselédlétszámmal egyenes, a gazdasági üzem intenzitásával forditott arányban van. Minél több az alkalmazott, annál könnyebb a szolgálat, minél fejlettebb az üzem, a munkástól annál nagyobb rendszeretet, pontosság, értelmesség kivántatik meg, a munkára vonatkozó utasitások annál több részletre kiterjedő előirásokat tartalmaznak s mind e körülmény hozzájárul ahhoz, hogy a nehézkes gondolkozásu gazdasági cseléd szolgálata terhesebbé és felelősség-

teljesebbé váljon. (Ezért kell bekapcsolódni a jutalom rendszernek gazdaságaink bérrendszerébe az intenzitás arányában.) E tényből viszont az is következik, hogy a magasabb konvenció sohasem érhet el a cselédnél olyan eredményt, sohasem fokozhatja annyira a munkateljesitményt, mintha a munkáját jutalomrendszerrel serkentjük.

A nyárimunkásokra vonatkozó munkaszerződéseket három csoportban tárgyaljuk, és pedig az arató munkás, dohánykertész és telepes munkás csoportra elkülönítve. Az arató munkások viszonyait ismét a szerződés főbb fejezetei nyomán ismertetjük, amely áll az aratás, kapás növények és egyéb kikötéseket tárgyaló fejezetekből. Az aratási munkafeltételek ismeretéhez szükséges az aratandó terület nagyságának ismerete, amelyet 1100 □-öles holdakban ismertetünk, az őszi és tavaszi gabona területe, a munkarész, aratási időre szóló élelmezés, elemi csapás esetére szóló biztosítás, a termés behordásánál való segédkezés ellenértéke és a részkereset hazafuvarozásának módja. Néhány aratási munkaszerződést e feltételek körül csoportosítunk:

Az aratási munkásszerződések fontosabb kikötései.

Terület hold. őszi	tav.	Rész	Konvenció	Biztosíték	Hordás	Részfuvarozás
8·3	3	1/13	50 kg. buza 4 szalonna 4 főzelék 2 kg. só 3 l. pálinka	50. kg. buza, szalma nem.	7 kg. buza napszám.	szemeset gazdaság, szalmát részes.
7·5	4·5	1/13	1 l. pálinkával több mint fennti.	ugyanaz	6 kg. női, 8 kg. férfi buza napszám.	gazdaság szemeset ingyen, szalmát árpa és zabszalma fejében.

Terület őszi tav.	Rész		Konvenció	Biztositék	Hordás	Részfuvarozás.
hold			50 kg. buza	25 kg.	folyó	csak szemes
8	4	1/12	2 „ szalonna.	buza.	napszám.	részt szállit gazdaság. (acatolásért külön dij nem jár.)
8·3	5	10 % cséplésel.	80 kg. buza 4 „ szalonna 2 „ só	—	1 q buza	szemeset és 1 kocsi szalmát gazdaság, vagy kiad 8 %-ot szalmából részeseknek.
7·1	4·2	1/11	70 kg. buza, 4 „ szalonna 2 „ só 2 „ főzel.	60 kg. buza.	—	szalmát részes, szemeset gazdaság fuv.
6	3	1/11	u. a.	u. a.	—	u. a.
7·5	4	1/12	40 kg. liszt, 4 „ szalonna, 4 „ főzel. 2 „ só, 4 l. pálinka.	50 kg. buza.	10 kg. buza napszám.	összes részt gazdaság fuvarozza.
8·5	4·5	1/13	70 buza 4 szal. 2 só, 2 pál.	50 kg. buza	220 kg. buza általány	szemeset gazdaság

Terület őszi hold	tav.	Rész	Konvenció	Biztositék	Hordás	Részfuvar,
6·5	4·5	1/12	30 kg. liszt, 2 só, 2 bab 6 kg. szalonna	600 kg. összesen	3 P. ffi 2 P. női napszám	csak szeme set gazdaság
7·5	3·5	1/12	60 kg. buza 4 szal. 2 só	430 k g. össz. vagy 9 P. holdankint.	—	mint fennti.
7·5	3·5	1/12	40 liszt. 4 szal. 4 bab. 2 só 2 pálinka	50 kg. buza holdankint és szalma	1·40 P. ffi 1·—P. női napszám	mindent gazdaság fuvaroz.

11 gazdaság aratási szerződéseit ismertetjük. Az aratandó terület átlagos nagysága munkásonkint 11·5 kishold, amelyből 3—4·5 hold tavaszi gabona, a többi őszi buza. Az aratandó terület négy esetben nem haladja meg a 11 holdat s csak egy esetben nagyobb 12 holdnál. E tényből az egy kaszára jutó terület csökkenésére következtethetünk. A buzatermelés lassu háttérbeszorulása, a minőségi termelésre való törekvés és a pergési és kalásztörési veszteségek kiküszöbölése megköveteli vidékünkön az aratás igen rövid idő alatt való befejezését, ami a munkások számának szaporitásával valósittatik meg.

Az arató rész 1 esetben 7 % (10 % -ból le cséplésre 3 %),
3 „ 7·7 % ($^1/_{13}$-ad rész)
5 „ 8·3 „($^1/_{12}$-ed rész)
2 „ 9 „($^1/_{11}$-ed rész)
átlag : 8·14 „

Az esetek többségében az arató rész 8·3 %. Az adatok középbirtokok szerződéseiből merittettek. Kisüzemek általánosságban ezt az alapot fogadták el, csakhogy náluk a munkás e részért behordani is tartozik.

A rész nagy változékonyságot mutat. Adatainkból leszürve valószinünek látszik, hogy a rész hányada és az aratandó terület nagysága forditott arányban vannak egymással, azaz ha kisebb részt ad a gazda, akkor valamivel nagyobb területet igyekszik juttatni munkásának, azért, hogy keresetben a szükségletét megtalálja. A mi eseteinkben az aratórész 4 gazda-

ságban nem éri el a 8 %-ot, hanem átlagosan csak 7·5 %, mig az aratandó terület átlaga ez esetekben 12·4 hold. (A főátlag 8·14 % rész és 11·5 hold terület) vagyis az aratórész ½%-nyi csökkenése együtt jár a learatsára váró terület kb 1 holdnyi emelkedésével.

Az aratómunkás az aratás időtartamára élelmezést is kap. E szokás valószinüség szerint azért fejlődött igy, mert a munkásembernek ezidőre rendszerint elfogyott a „kenyere". A birtokosok nem élelmezést adnak a munkásnak, hanem hozzávalót, amely azonban annyira eltérő gazdaságonkint, hogy az összehasonlitása csakis pénzértékre való átszámitás után vált lehetségessé. A kb. 2 hétre szóló páronkinti élelmezés értéke 19·27 P. A legalacsonyabb tétel értéke 11·50 P. a legmagasabbé 22·80 P. Kisüzemek, amelyek 1—2 pár aratót foglalkoztatnak természetbeni èlelmezést adnak.

Az arató szerződés elmaradhatatlan kikötése, kedvezőtlen termés esetére szóló bitositék megállapitása, amely minimális munkadij a munkás számára. Emlékezet szerint nem került még sor vidékünkön az aratási kereset biztositék szerint leszámolására. A biztositék átlagosan holdankint 50 kg. buza körül mozog. A biztositék legkisebb pénzre átszámított összege holdankint 4·25 P., a legmagasabb összeg pedig 10·25 P.

A termés behordását négy féleképen oldják meg a gazdaságok:

a) olyan mértékben állapitják meg az aratórészt, hogy ezért behordani is tartozik a munkás, minden külön dijazás nélkül, b) az arató munkás részére általányösszeget állapitanak meg a hordás teljesitéséért, tekintet nélkül arra, hogy mennyi munkanapot igényel a hordás. Az általányösszeg 100-220 kg. buza körül mozog, c) buzában megállapitott napszám bérért, teljesitik az aratók a hordást. A napszám bér 6-10 kg. búza között mozog, d) készpénzben megállapitott napszámért teljesitik az artók a termés behordását. A napszám 1—3 P. között ingadozik. A felsorolt esetek közül a gazdaságok a buza napszámért teljesitett hordást alkalmazzák leggyakrabban.

Klimánk alatt a gabonatermés behordása nagyon sürgős munka, a hordásnak jó munkabérrel való siettetése a kiadásokat nagyon meghálálja ugyannyira, hogy a hordási kiadások és a gazdálkodás szakszerüsége egyenes arányban állanak egymással.

A mult általános szokása, hogy a gazda munkásának

részkeresetét a lakására szállitja, ujabban nem vonatkozik a szalmarészre. A szemes keresetet minden esetben a gazda szállittatja haza, azonban a szalma részkeresetet csak egyetlen egy esetben, egy más esetben is hazaszállitja, de nem ingyen, hanem az árpa és zabszalma részért, amelyet takarmányozásra télen felhasználhat.

Egyes nyári munkásszerződések tengerire vonatkozó kikötései :

Sor	Terület		Rész.
1	2—3	kishold	A csöves termés 1/8-os, szárrész helyett 200 □-öl kertföld. Munkás szállitja haza a részt.
2	3	„	Ugyanaz mint fennti.
3	3—4	„	A csöves termés 1/4-es, szár helyett 200 □-öl kertföld. Részt a munkás szállitja haza.
4	3	„	A csöves harmados, szárat nem kap a munkás. A részt a munkás szállitja haza.
5	2·5	„	Szár és csöves termés 1/4-es, gazdaság szállitja a részt haza.
6	3	„	Csak a csöves termés 1/4-es, amelyet a gazdaság szállit, szárat a munkás nem kap.
7	2·5	„	Ugyanaz mint fennti, azzal a különbséggel, hogy a munkás kap szárváltságdij cimén 5 P·t.
8	3	„	1/3-os. A csöves termést gazdaság, a szárat a részes szállitja haza.
9	3	„	Csöves termés 1/3-os, a szár 1/4-es. Köztes bab feles. Részt munkás szállitja haza.
10	2·5	„	A csöves termés 1/4-es, szárat a munkás nem kap, hanem helyette 100 □-öl kertföldet. Gazdaság a részt hazaszállitja.
11	3	„	Csöves termés és szár egyaránt 1/3-os, részt a gazdaság nem fuvaroz a munkás lakására.

A tengeri területe munkásonkint 2—4 kishold között ingadozik s 2·8 hold átlagosan. A rész hányada eltérő a

csöves és szártermésnél. A csöves termés 5 esetben 1/3-os, 6 esetben negyedes. Az 1/4-es részelés esetén a gazdaság a munkás lakására szállitja a munkarészt, mig ha a munkarész 1/3-os, csak 2 esetben szállitja a részt a birtokos a munkásnak. Megjegyezzük, viszonyaink között jobban jár a munkás, ha a csöves termés 1/3-os, mintha 1/4-es, még akkor is, ha saját költségére kell a részt hazaszállitania. Tengeri szárból részt 11 eset közül 4 esetben kap a munkás, még pedig két esetben 1/3 részt, két esetben 1/4-ed részt. Tengeri szárrészt a munkaadó csak egy esetben szállit haza a munkásnak. A birtokos 7 eset közül 5 esetben ad a munkásnak a tengeri szárért kárpótlást, két esetben nem. A szárrész váltsága 3 esetben 200, egy esetben 100 □-öl kertföld, egy esetben pedig 5 P.

Egyes nyárimunkás szerződések cirokra vonatkozó kikötései:

Sor	terület	Rész.
1	2—3 hold	1/4-es. Munkaadó részt nem fuvaroz.
2	1 „	1/3-os „ „ „ „ köteles kézzel fésülni a magot.
3	2 1/4 „	1/4-es. Munkaadó „ „ „ köteles kézzel fésülni a magot. A munkás köteles a magot átadni piaci áron.
4	2 „	Mag és szakái termés 2/7-es, részt gazdaság szállitja, szár termés 1/3-os, részt a munkás szállitja.
5	4·5 „	1/4-es, csak a szárat fuvarozza a gazdaság a munkásnak.
6	2 „	Mag, szakál 1/4-es, szártermés 1/3-os, részt a munkás szállítja haza.
7	1·2 „	1/3-os, részt munkás fuvarozza.
8	1·5 „	1/3-os, „ „ „
9	2 „	1/3 os, „ „ „
10	1·5 „	Szakál, mag 1/3-os, részt a gazdaság fuvarozza, szár 1/4-es, részt a munkás fuvarozza.

A cirok egy munkásra jutó területe átlag két kishold, 1—4.5 hold között ingadozik. Azok a gazdaságok, amelyekben a cirok területe feltünően kicsiny, kiterjedt mértékben foglalkoznak cukorrépa termelésével. A cirok kb. másfélszer annyi kézimunkát igénylő növény mint a tengeri, e körül-

mény a rész megállapításánál figyelembe is jött néhány évvel ezelőtt, amikor általánosságban 1/3-ad részért míveltették a gazdaságok. Ma jóformán 1/4-es a cirok is. A rész megállapodások a mag, szakál, és szárra különbözőek. A mag és a szakál 10 eset közűl öt esetben — felerészben — 1/3-os, 1 esetben 2/7-es, 4 esetben 1/4-es. A szakál és mag rész egy eset kivételével a részes munkás szállítja haza. A szártermés 7 esetben 1|3-os, 3 esetben 1/4-es. A szárat egy eset kivételével a munkás fuvarozza haza. Cirok szárat többet ad a gazda, mint magot és kalászt, ezzel mintegy kárpótolni akarja a munkást a takarmányozási célra visszatartott tengeriszárrészért.

Cukorrépa míveltetési feltételek

Terület	Rész.
2 kishold	Nettó átadási ár 1/3-a, répafej, szelet, szállítási prämium a munkaadóé.
2 „	Nettó ár 1/3-a, forgalmiadó, műtrágya költség harmadrésze a munkást terheli, a földfuvar teljesen.
— „	napszámosokkal míveltetik.
2 „	30 %-a a nettó árnak. Sár % a munkás terhe. Előleg 12 P.
1 „	1/3-os, a kocsifuvarhoz a munkás is hozzájárul.
1·5 „	A nettó ár 1|3-a.
2 „	A „ „ 1|3-a, előleg 20 P.
2 „	A „ „ 1|3-a, cukrot is kap a munkás.
1 „	1|3-os.

A cukorrépa mívelési feltételei az eddig ismertetett növények között a legkisebb változékonyságot mutatják. A terület 1—2 kishold között ingadozik, a munkarész kilenc eset közül 6 esetben 1/3 rész, 2 esetben 30 százalék, egy esetben pedig napszámosokkal míveltetik. A répa termelés a legszervezettebb növénytermelési ág, amelynek termése kiszedés után átadatik a cukorgyárnak, amely minden gazdának egyforma átvételi árat fizet. Nem tartjuk lehetetlennek, hogy az értékesítés egyenlő feltételeinek eredménye a munkáltatási feltételek nagy hasonlósága.

A gabonafélék, tengeri, cirok és cukorrépa a növénytermelés főágazatai. Emellett kisebb területi jelentőséggel

sok más növényt is termelnek gazdaságaink, amelyek közül a fontosabbaknak munkáltatási feltételeit ismertetjük.

Takarmány és dugványrépa szedés vermeléssel 100 □-ölenkint 3 P.

Sárga és murokrépaszedés vermeléssel 100 □-ölenkint 4·50.

Maglen, repce, lóbab aratás holdankint 6 P.

Magköles, muhar, bükköny aratás 1/12-ed kereszt részért.

Lennyüvés holdankint 33 P

„ „ 88 kg. buza (más gazdaságban)

Kendervágás „ 110 kg. „

„ „ 66 kg. „ „ „

Borsó aratás, cséplés, 10 %-ért buzában.

„ „ „ 2-szeri kapálás 1/5 részért, buzában.

Takarmány kaszálás holdankint 2·25 P.

„ „ forgatás és kazalozással együtt 4·50 P.

„ „ „ — folyó napszám, (más gazdaságok.)

A gyakrabban előforduló növényeink közül két gazdaság munkáltatási feltételeit ismertettük az eltérések miatt. Ugyanazt a munkát más más ellenértékért teljesittetik a birtokosok s az eltérések lényegesek.

Kisüzemek munkáltatási feltétele a tengerinél kétféle. Vagy 1/4-es s akkor a csöves és szárrészt a birtokos a munkás lakására szállitja, vagy pedig 1/5-ös s ez esetben a birtokos 3-szor lókapával megjáratja a tengerit, a munkás csak utána igazgat. A munkarész hazaszállitása természetesen a munkaadót terheli.

Az egyik közép birtokunkon két esztendeig divott a 1/8-os tengeri. A munkás kötelessége volt ezért a törési és behordási munkák teljesitése. A négyzetbe való elültetését kisholdankint 1·50 P-ért végezte s a lókapa utáni kiigazitást és fatytyazást napszámba. A mivelésnek ez a módja nem bizonyult olcsóbbnak az 1/4-esnél s az illető gazdaság a folyó évre visszatért a részes miveléshez.

Az időszaki munkások egy kisebb jelentőségü csoportja a pótmunkás, amely a teljes megélhetését nem kapja meg abban a gazdaságban, ahol ilyen minőségben szerepel, hanem az ottan vállalt munkája mellékes és kiegészitő szerepet tölt be. A munkafeltételek azonosak az aratómunkáséval, inkább annál valamivel sulyosabb, azért, mert e csoportnak lehetőleg nem nyujt a gazdaság veteményeskert, stb. kedvezményeket.

Az arató munkások munkafeltételeinek ismerete után önként vetődik fel előttünk az a kérdés, hogy a válság hatása alatt csökkent e az időszaki munkások bére és munkafeltételeik lényegesen megváltoztak-e az elmult 1-2 évtizedéhez viszonyítva? E kérdés tisztázása végett ismertetünk néhány régebbi nyári munkásszerződést az 1904, 1907 és 1911-es évekből:

Nyárimunkás szerződés fontosabb kikötései 1904-évből:

Aratandó terület kaszánkint 11 kishold. Rész: őszi 1|14-ik
tavaszi 1|13-ik kereszt.
Biztositék pusztai lánconkint (2 kis hold) ősziek után 12 Kor.
tavasziak „ 10 „

Konvenció: 60 kg. kenyérliszt 6 Kor.
4 „ szalonna
4 l. pálinka 5 Kor.
só és kása helyett 1 Kor.

Hordási napszám: 2 Kor.

Cséplőrész 3 %-o és heti konvenció. (15 l. buza, 1 kg. szal. 1 l. pálinka, főzelék és só helyett 25 fillér.)

2 hold cukorrépa: feles.
3 „ tengeri: harmados.

Ugyanez évi más szerződésben az összes nyári munka 10 hold aratás és 4 hold 1/3-os tengeri; ismét egy másikban 1/14-ik részért van kiadva őszi és tavaszi gabona egyaránt.

Nyárimunkásszerződés 1907. évből:

Egy kaszára jutó terület 10·5 hold. Aratórész 1/12 rész. Biztosíték 60 kg. buza, vagy 7 K. és élelem kisholdankint. (Az aratást 12 nap alatt befejezni kötelesek.)

Konvenció

aratási	érték páronkint	cséplési
30 l. buza	naponta:	15 l. buza
2 l. kása		1 K. pálinka helyett
2 K. pálinka helyett		1 l. kása
3 kg. szalonna	1·40 K. — 0·70 K.	1·5 kg. szalonna
1·5 kg. só		3/4 kg. só

Minden arató kap a gazdaságtól elmunkálva:

1 kishold tengeri földet 32 koronáért, szár termés a gazdaságé, a csöves termést a munkás szállítja haza.

1 hold cukorrépát, melynek termését per nettó q. 50 fillérért veszi át a gazdaság és

1-2 kishold cirkot, amelynek behordása a gazdaság kötelessége, a mívelés és aratás a munkásé. Munkadíj holdankint 16 K.

Szalmarészt az uraság kívánságra 10 K.-ért megváltja.

Előleg: aláíráskor 10 K, répaegyelés után 10 K. Aratás előtt 100 kg. buza.

Ugyane gazdaság 1910 évi nyári munkásszerződése a következő:

Aratandó terület kaszánkint 10·5 hold. Munkarész $^1/_{14}$, szalmarész helyett 10 q hasábfa.

Biztosíték 50 kg. buza, vagy 6 K. kisholdankint és élelem.

Cséplés 2·5 %, vagy holdankint 1·60 K és élelem.

Az aratási és cséplési konvenció teljesen azonos az 1907 évivel.

Egyébb munkák: 400 q cukorrépa szedése q-kint 22 fillér. 1 hold cirok mívelése 16 koronáért. Előleg 120 l. buza és 10 K.

Más szerződés főbb adatai ezidőből: 11 hold aratás $^1/_{13}$ részért, 2 hold feles répa, három hold harmados tengeri, amelyet csakis a cséplő munkások kapnak. Hordási napszám 1·20 és 2 K. között mozog. Vagy pedig: aratáson kivül 5 kishold $^1/_3$-os tengeri, munkás szárat nem kap, sem a termést nem hordja; és 2 hold cukorrépa à q 44 fillérért.

Ugyanannak a gazdaságnak az 1932. évi munkákra vonatkozó szerződése:

Aratás területe 12 hold. Munkarész a 13-ik kereszt.

Konvenció: 50 kg. buza, 4 kg. szalonna, 4 l. főzelék, 2 kg. só, 4 l. pálinka.

Cséplés: 3 % és élelmezés. 15·5 kg. buza, 1 kg. szalonna, 1 l. pálinka, 1 l. főzelék, $^1/_2$ kg. só. Biztosíték: aratási 50 kg. buza holdankint, cséplési 26 kg. buza holdankint, élelmezés nélkül.

Hordási napszám: férfi 8 kg. női 6 kg. buza.

2-3 hold cirok $^1/_4$-es.

2 hold cukorrépa, nettó ár $^1/_3$-áért, fej, szelet prémium nem.

2-3 hold tengeri $^1/_3$-os, a szárrészért 200 □-öl veteményföld. A munkaadó a gabonarész kivételével részt a munkásnak nem fuvaroz.

Ha a nyári munkásszerződéseket összehasonlítjuk a régebbi és az utolsó évből, akkor szembetünő az aratási munkarész emelkedése. A rész az 1910 év körül nagyon lesülylyedt, 1-2 év alatt a 12-ik kereszt helyett a 14-ik keresztet

kapja a munkás. Az aratandó terület ugyanaz, inkább emelkedett 1-2 holddal. Nem változott a biztosíték és a konvenció értéke. Ugyanannyi a cséplési munkarész is a folyó gazdasági évben, mint a mult évtizedekben volt. A részkereset hazaszállitása a multban általános szokás volt, ma ritkaságszámba menő esemény. A gazda csak a szemes keresetet szállitja haza. A munkás keresete szempontjából igen lényeges tétel volt a multban a hordási napszámkereset, amely 2 P. körül mozgott, ma 7-8 kg. buza mennyiségére lecsökkent. A részes munka régen ritkább volt, hanem inkább a szakmány mivelés elterjedtebb, vagy pedig az $^1/_2$-es és $^1/_3$-os föld, amelyet a gazdaságok kedvezményként juttattak a munkásnak s azokkal bizonyos számu ingyenes napszám teljesitési kötelezettségek jártak együtt kaszáláskor és acatoláskor. Mindezt egybevéve az egy munkásra jutó szerződéses munkaterület nagysága 10 hold aratás és 5-6 hold részes vagy szakmány munkára rugott. A napszámkereset lehetősége kedvezőbb volt a multban és sokat lenditett a munkáson a kedvezményes 1 hold tengeri bérföld, amelyet a gazdaságtól kapott. Ma a kedvezmény megszünt, redukálódott a napszámmunka és napszámbér, a részes mivelés $^1/_4$ rész körül mozog, ugyhogy a nyári munkás 10-11 hold aratáson felül 8-10 hold föld kapás munkáját kell, hogy teljesitse, azért a részkeresetért, amelyért a multban sokkal kevesebb területet mivelt. A kereseti forrásokban beállott veszteségeket nem pótolja az aratási kereset némi emelkedése, amely egyedül kedvezőbb a multhoz viszonyitva. Talán azért, mert az arató munkások ügyeivel foglalkozott eddig legbehatóbban a mezőgazdasági kormányzatunk s méltán is, mert az aratási kereset és a munkás kenyérrel való ellátása között igen szoros az összefüggés.

Az időszaki munkások másik csoportját alkotják azok a munkások, amelyek valamely növény termelésében specializálódtak. Idetartoznak a dohány-, hagyma- és paprika-kertészek. A dohánykertészek száma ezek között a legnagyobb s tekintettel arra, hogy szerződési feltételeik hasonlatosak, a dohánykertész szerződéseket ismertetjük. A község történetében a dohány nagy szerepet játszott eleinte; mint kertész község telepittetett s a dohány a vetés terület 15-25 %-át foglalta el. Ma az egyéb kulturnövények jelentőségét háttérbe szoritották s a vetésterület 2 %-át teszi ki.

Egyes gazdaságok dohánykertész szerződésének fontosabb rendelkezései:

I. Minden kertész mivel 5500 □-öl dohányföldet; munkadij a termés 45 %-a. A kertész minden gazdasági fogatért, — orvos, bába, piac, rész hazahordás, stb. — meghatározott napszámot tölt. A dohány őrzési, mázsálási, biztositási költségei arányosak.

A dohány munkája mellett kap minden kertész 1 heti aratást; egyéb munkát pedig a család erőssége szerint.

Minden kertész kap 1 hold bevetett buzaföldet és 1 hold tengeriföldet. A buza vetőmagot a termésből adja vissza, a földbér fejében pedig megmunkál 1 hold cirkot és 1 hold répát. A cirokszár 1/3-a a kertészé. — Kap a kertész 300 □-öl veteményföldet, amelyért, ha van tehene 15 férfi napszámot tölt, ha nincs tehene 5 férfinapszámot tölt és az 1 hold tengeriföld szártermése visszamarad a gazdaságnak.

II. 5500 □-öl dohányföldet kap minden kertész. Munkarész a termés 50 %-a. Dohánycsősz, jégbiztositás, csomózóház fütés, dohányszállitás költségei felesek. A melegágyi trágya és egyéb fuvarokért a kertész 1 hold takarmányrépa összes munkáját végzi.

Aratást nem kapnak a kertészek, csak 3 hold 1/3-os tengerinek a csöves termését.

Kap minden kertész 1 hold bevetett buzaföldet 250 kg. buza bérért, és egy hold takarmányföldet 100 kg. buza bérért, továbbá 300 □-öl veteményes földet 50 kg. buza bérért.

III. 5500 □-öl dohányföld, munkarész a termés 42 %-a, az összes költségek ilyen arányban osztatnak meg. Kapnak a kertészek 1 heti aratást és 3 hold tengerit az aratómunkásokkal egyező feltételek mellett.

Kap a kertész egy hold buzát, amelynek bére fejében a termés 1/8-át kapja a gazdaság, és 300 □-öl veteményes földet, 60 kg. buza bérért. Előleg V.—VIII-ig, havonta 20 P.

IV. Minden kertész kap 6500 □-öl dohányföldet, munkarész a termés 42 %-a, a költségek is ilyen arányban oszlanak meg.

Ezenkivül: 1 heti aratás, 3 hold tengeri, 1 hold cukorrépa, egy hold cirok azonos feltételekkel, mint az arató munkások, 300 □-öl veteményes föld, ingyen.

V. 6500 □-öl dohány, munkarész a termés 45 %-a, egyéb részes munkát a kertész nem kap.

VI. 6000 □-öl dohány, munkarész: 45 %, a költségek, — műtrágya is — közösek. Kap a kertész fél aratást és 2 hold tengerit az aratómunkásokkal azonos feltételek mellett. Tartoznak a kertészek levágni 2 hold cirkot, holdankint 100 kg. buzáért és 100 kéve szárért. Kap minden kertész 1—1 hold buza- és tengeriföldet bevetve, 3 q buza bérért, holdankint. A vetőmagot köteles vissza adni, s a földek vetési és hordási munkájáért 3/4 hold takarmányrépa szedési és vermelési munkáját teljesitik. Kap minden kertész 300 □-öl veteményes földet és 200 □-öl lucernát, amelyért 1/2 hold cirok összes munkáját teljesitik.

A dohánykertészszerződés négy főfeltételen nyugszik, u. m.: a dohányföld területe, a munkarész, az egyéb munkák mennyisége és a kedvezményes bérföldek nagysága. A dohányföld területe átlag 6000 □-öl, s 5500 és 6500 □-öl között ingadozik. A munkabér átlag 44.8 % s 42 és 50 % között mozog. A kertész rendszerint a dohány mellé még kb. félannyi aratási és kapálási részes munkát kap, mint az egyéb időszakimunkások. Az ismertetett 6 eset közül 2 esetben nem kap a kertész aratást és egyéb munkát sem azért, hogy annál lelkiismeretesebben elláthassa a dohány munkáit. Kedvezményes bérfölddel az esetek 2/3 részében találkozunk, és pedig 3 gazdaságban 2—2 hold és 1 gazdaságban 1 holdnyi területtel. Veteményes kertet minden esetben kap a kertész s egy esetben a tehene részére 200 □-öl lucernát is.

A dohánykertész számára jelent egy kishold dohányföld évi hozama 100—150 P.-t, a termés nagysága és minősége szerint. Ha a 4—5 hold dohány terméséhez még hozzá adjuk a nyárimunkások keresetének felét, a kedvezményes földek termését, önként értetődik, hogy a kertész kereseti viszonyai sokkal kedvezőbbek az arató munkásénál. A dohány nagy munkaigénye, a termelés és kezelés speciális ismereteinek ellenértéke a dohánykertész jobb koreseti lehetősége; de régi szokások fennmaradása is szerepet játszik abban. — Tekintettel arra, hogy elegendő szakképzett kertészmunkásunk van, a dohánykertészek száma szaporitható volna igen könnyen azáltal, hogy az egy kertésznek juttatott dohányföld területét kb. 4000 □-ölre leszállitjuk, s ennek arányában a kedvezményeket is. Ez esetben sem szállana a

dohánykertész életsandardja az egyébb arató munkásoké alá s a kertészcsalád sem lenne ugy tulterhelve munkával mint manapság.

Felfogásunkat két tényre alapitjuk: az egyik az, hogy — amint rögtön látni fogjuk, — az egy kertésznek juttatott dohányterület nagysága lényegesen nem csökkent az utóbbi évtizedek alatt, a kertészcsalád tagjainak száma azonban lényegesen megfogyatkozott. Természetes következményként kisebb a család évi szükséglete is: de egyedül nem is tudja elvégezni annak a területnek munkálását, amelyet a régebbi, nagyobb kertészcsaládokra mértek. Kifejlődött tehát az a gyakorlat, hogy a kisebb családú dohánykertész, mintegy főbérlője a dohányföldnek, aki a szorgos munkák idején napszámosokat, hónaposokat alkalmaz, hogy kötelezettségeinek eleget tehessen. A fogadott munkásnak — természetesen — nem ugyanazt a munkabért juttatja, amelyet ő élvez, ezért ugy a dohánytermelés, mint a munkás szempontjából kedvezőbb, ha az egyes munkások közvetlen a termelővel vannak munkaviszonyban és nem a munkástárssal. A másik tényező a kedvezmények kérdése, amelyek rendezésén mulik a termelés kérdése is. A jelenlegi munkásviszonyok közepette a gazdaságoknak fájó pont a kedvezmények nyujtása. E ponton veszteségeiket ugy vélik csökkenteni, hogy nem a dohány területe szerint, hanem kertészcsaládonkint állapitják meg azok mennyiségét s egy-egy kertészcsaládra azután minél nagyobb dohányterületet és egyéb munkát adnak olyan feltételekkel, hogy a kedvezményekért némi kárpótlást találjanak. E ponton elsősorban meg kell változtatni a szokást, s a dohánykertésznek juttatott kedvezményeket nem családonkint, hanem a munkált dohányterület nagyságához kell mérni s akkor a dohányterület leszállitása és a kertészek számának emelkedése nem jelenti egyuttal a nyujtott kedvezmények emelkedését.

Vessünk egy rövid visszapillantást a dohánykertész szerződések történeti fejlődésére.

A község településekor — mint a földtulajdon történeti kialakulásának fejezetében láttuk, — az első telepesek mind dohánytermelők voltak. A kincstár mint földtulajdonos — a dohánytermőföld bére fejében — kapta a termés felét. Ma a kertész adataink szerint a termés 44·8 %-át kapja. Az első települők a fele termésért elvégezték a dohányföld talajmunkáját is, valamint a dohánytermelés összes berendezése

egyéni tulajdonuk volt, mig ma a kertész tavasszal elmunkálva készen kapja a területet, s a költségesebb berendezést, melegágyi felszerelést, fogatot, pajtát, zsinórt, stb, a termelő bocsájtja rendelkezésre, Mindezeket tekintetbe véve a régi kincstári termelés feltétele a mainál sulyosabb volt.

Az első kertészek haszonbérlő telepesek voltak. Később, amikor a dohánytermelés a kisembereknél megszünt, kifejlődött a nagyobb termelőknél a részes munkálás rendszere, eleinte a lovas kertész, később a gyalogos kertészé. A lovas kertész szolgálati viszonyait az 1904-ik évbeli szerződésből ismerhetjük meg.

Dohánykertészszerződés főbb kikötései 1904-ben.

A dohányföld területe kertészenkint 6400□-öl. Munkarész s a termelés költségei: 50 % arányban oszlanak meg. „Tartozunk családtagjainkkal és lovainkkal együtt napszámba járni.“

Kedvezményes földek:

lovas kertész: 2 hold buza, 3 hold tengeri (kertész szántja és veti), gyalogos kertész: 2 hold buza, 2 hold tengeri (kertész szántja és veti). A kedvezményes földek bére: buzaföld 50 kg. buza, tengeriföld: 44 kg. tengeri.

A lovas kertész kap ingyen 1 hold lucernaföldet, s annak ellenében köteles elvégezni az összes fuvart magának és egy gyalogos társának. (A dohányföldet a termelő készíti elő, de már a melegágyi trágyahordás, az ültetéshez szolgáló vízfuvar, a termés behordása, malomi stb. fuvarok a lovas kertészt terhelik.)

Minden kertész kap 275 □-öl veteményes földet felszántatlanul, amelynek évi bére 12·50 K.

Minden kertész tarthat: 2 lovat, 1 tehenet és 2 sertést, amelyekért évi 8 K. legelőbért fizet.

Pajtacsősz bérének felét a kertészek fizetik. A csomozóház fütő anyagát a gazdaság adja, amelyért kertészenkin 4 koronát téritenek.

Biztositási dij feles, engedély illeték és átadási költségekért kertészenkint 2·2 koronát téritenek.

Engedelem nélkül a tanyát elhagyni, vagy idegent befogadni tilos. Előleg 40 korona. Költözködés saját igán történik.

Tehát a lovaskertész dohányterülete 6400 □-öl volt. Mun-

karész 50 °|₀ s a dohány és kedvez nényes földeken kivül csakis napszám kötelezettsége volt.

X. gazdaságnak

1907	és	1910
évi dohánykertész szerződése:		
Terület: 6650 öl		u. a.
Munkarész: 45 °|₀		u. a.
kedvezményes bérföld:		
1 hold buza 52 korona bérért,		u. a. 60 K. bérért.
1 „ tengeri 32 „	„	u. a. 40 „. „

A termés behordását a melléktermények ért — polyva, török, tengeriszárért, teljesiti a gazdaság.

Fogat: orvosért, bábaaszonyért, malomba: ingyen.

Felügyeleti és szállitási költségek csak a munkaadót terhelik.

Jégbiztositási dij: arányos u. a.

Tüzbiztositási dijat a munkaadó fizeti, káreset alkalmával a kertészek is részesednek 45 °|₀ téritésben.

Egyéb munka:	120 q. répaszedés á 24 fillér.	150 q. répaszedés á 22 fillér.
1 hold cirokvágás:	16 K-ért.	u. a.
aratás belátás szerint		u. a.
Előleg:	150 kg. buza	200 kg. buza
	és 30—60 korona.	u. a.

Az 1907 és 1910 évi dohánykertész szerződés feltételeiben nincsen lényeges eltérés. A dohány területe ugyananynyi s nem változott a munkabér sem, valamit emelkedett a kedvezményes földek bére és csökkent a répaszedés q-kinti munkadija. Ha ugyanennek a gazdaságnak a folyó évi (1932) munkaszerződésével — : Egyes gazdaságok dohánykertész szerződéseinek fontosabb rendelkezései, I.) alatt, — összehasonlitjuk az 1907 és 1910 évi szerződést, a következő eltéréseket észlelhetjük: A dohányföld kertészenkinti területe 6650 □-ölről 5500 □-ölre csökkent, a munkabér változatlanul 45 °|₀ maradt, azonban a termelés mellékes költségei, u. m. pajtacsősz, biztositás, szállitás, átadás, engedélyilleték, stb. a multban a munkaadó terhét képezték, ma pedig a munkarész arányában közte és a kertész között megoszlanak. Megszünt a kertészeknek nyujtott gazdasági fogat kedvezménye is, amennyiben ma már nem ingyen, hanem napszámtöltés kötelezettsége ellenében igényelhetnek saját céljaikra igát. A kedvezményes föld bére a multban készpénz volt, ujabban egy hold

föld megmunkálása a bér. Az egyéb munkák változása ugyan olyan természetü, mint az araló munkásoknál: a napszámkereset csökkent s a szakmánymunka részes munkává változott.

Az időszakimunkások harmadik csoportja a telepes, vagy lakómunkás, amely rendszernek felfogásuk szerint nagy jelentősége van a munkáskérdés szempontjából. A telepes munkás abban különbözik az egyéb araló munkásoktól, hogy a munkahelyen, a gazdaság területén lakik állandóan, a munkaadó által adott természetbeni lakásban. A fölös mezőgazdasági munkástömegek széttelepitésének olcsó és célszerü módszere, a mezőgazdasági mivelés alatt álló területek arányos sociális megterhelésének egyedüli eszköze a telepes munkásrendszer. Ez okból ismertetjük röviden a telepes munkások helyi szerződési feltételeit.

Egyes gazdaságok telepes munkásszerződéseinek fontosabb kikötései:

I. Minden munkás vállal: 11—12 kis hold aratást, 2 hold tengeri, 2 ¼ hold répa, 2 ¾ hold cirkot azonos feltételek mellett, mint a falusi araló munkások.

Tűz ellen a munkás maga köteles biztositani.

Kap minden munkás 10 férfi napszámért: 200 □-öl veteményes földet. Orvos, malomi stb. fuvarokért teljesit a gazdaságnak évi 6 napszámot. Cirok és tengerirész behordásáért 2-2 férfinapszámot. Tehénnek ad a gazdaság ingyen tarló legelőt, a sertés legelőért pedig a községben fizetett legelőbért tartozik a munkás tériteni.

II. A telepes munkás ugyanolyan feltételekkel vállalja az aratási és kapálási munkákat, mint a falusi munkások.

Minden munkás kap 300 □-öl veteményes földet a tengeriszár részért, és 1 hold takarmányföldet 1 q. buza bérért. A gazdasági fuvarokért 1 hold répát megmível a munkás. Köteles mérsékelt árért napszámba jönni.

III. Minden munkás kap a nyári munkán felül ingyen lakást, szabad fütést, 200 □ öl veteményes földet és jószáglegelőt.

IV. Minden munkás kap lakást, jószáglegelőt és 200 □-öl veteményes földet.

V. A munkás a lakás és jószáglegelőn kivül semmi kedvezményt nem kap.

VI. Minden munkás kap 300 □-öl veteményes föl-

det és 200 □-öl lucernát, amelyért 1100 □ öl lent tartozik kinyűni, továbbá 1 hold bevetett buza és 1 hold tengeriföldet összesen 600 kg. buza bérért. Vetőmag természetben adandó vissza, a vetési és fuvarozási munkák ellenében $^3/_4$ hold takarmány répa termését szedi ki a munkás. Sertéstartás, teheńtartás, ingyen legelő; kedvezményes napszám mellett tartoznak a munkások napszám munkát végezni. Részes munka, mint a falusi aratóknak.

A lakómunkások szerződési feltételeinek fontosabb kikötéseit vizsgálva, az első rátekintésre megkap bennünket a dohánykertészek kedvezményeivel való hasonlatosság, ami egyszersmind a rendszer keletkezésére is világot vet. Ugyanis a dohánytermelés csökkenésekor a dohánykertészek nagy része megmaradt ugyanabban a gazdaságban telepes munkásnak. A dohány helyett egyébb részes növényeket vállalt s a kedvezmények továbbra is megmaradtak. Abban az időben a nagyobb gazdaságok gyakran munkáshiánnyal küzdöttek s állandó munkáslétszámot ily módon igyekeztek lekötni. Ma már nem áll fenn a munkáshiány veszélye, sőt nagyobb és nagyobb a bőség, amely körülmény a lakó munkások kedvezményeit csorbitgatja fokozatosan és ennek a rendszernek a jelentőségét kétségessé teszi.

A speciálisan alföldi munkástipus, a telepes munkásrendszer kifejlődésének történetére vonatkozóan meg kell jegyeznünk, hogy az alföldön a jobbágyság tulajdonképen már jóval 1848 előtt megszünt. A török hódoltság megszünése után óriási uradalmak keletkeztek az alföldön, — amelyek az akkori viszonyoknak teljesen megfeleltek —, ezek urai többnyire nem tartózkodtak Magyaroszágon s birtokaikat gyarmati vállalkozásnak tekintvén, azokat tisztjeik, vagy görög, bolgár, örmény, szerb bérlők kezére adták, akik a mezőgazdaság kapitalizálódásakor már minden képpen szabadulni igyekeztek a jobbágytól, mert telepített zsellérekkel, vagy bérmunkásokkal gazdaságosabb volt az uradalmak mívelése, mint robot munkával s így született meg a lakómunkás rendszer mint az ideiglenes magán telepítés formája, amelyet aztán Hengelmüller kincstári nagybérlő, e vidék gazdasági kihasználásának és szervezésének úttörője is alkalmazott.

A nagymágocsi uradalom 1862-ben lejárt telpes munkásszerződése pl. a következő feltételeket tartalmazta.

Köteles elvégezni a munkás:

½ hold répa munkáját
6 „ lucerna kaszálását
3 „ repce aratását
3 „ őszi, 3 h. tavaszi gabona aratását (élelmezést kap)
10 „ szalmás gabonát behordani és asztagba rakni,
2 „ tengerit letörni,
3 kocsi épületfát fuvarozni.
100 kocsi trágyát fuvarozni,
napszámba jönni a kikötött bérért,
felszántani 1 forintért holdját, a fákat ápolni,
lakóházát jókarban tartani, 1/12 részért elnyomtatni.

A marhás „szegődményes“ kapott természetben : lakóházat, 2 h. lucernát, buza alá: 3 h. tengeri alá 2 h, árpának 3 h, bükköny alá 1 h. földet, (összesen: 11 holdat) melyet saját erejével köteles megmunkálni és termése az övé. Tüzkár ellen biztosítani köteles.

Ilyen és hasonló időleges alföldi munkástelepítések időtartama 30—32—40—99 év volt, Érkövi adatai szerint

A jobbágy szerződéssel szemben több munkával tartozott a „szegődményes“ a földesurnak a kilencednél, munkája azonban írásba foglaltatott és bizonyos önállóságot biztosított, ugy szintén a munkás földjárandósága is pontosan meghatároztatott. 11 hold saját — a munkabér fejében adott területtel szemben a munkás a fuvarokat is tekintetbe véve kétszerannyi területet munkált meg az uradalomnak, ugyhogy a munkaszerződés lényegét tekintve nagyon hasonlit e régi forma a mai harmados munkásrendszerhez. A munkásra bízott terület mennyisége időfolyamán lecsökkent s e időleges telepitési formának időtartama 1—1 évre zsugorodott össze. A munkásnak juttatott terület pedig 11 holdról 1—2 holdnyira csökkent. De amint látni fogjuk, e munkásszerződés forma, még e csökkent keretek között is legkedvezőbb bármely időszaki munkásszerződési formánál, annál is inkább, mert a megélhetést feltétlenül biztosítja.

A lakómunkásoknak nyujtott kedvezmény csak a bérföldek apadása és csökkentése tekintetében fejlődik erősen vissza, a munkásnak nyujtott ingyen lakás, jószáglegelő és egész évi megélhetésének biztosítása azonban nem szenved hiányt. A jelenlegi viszonyok közepette ilyen feltételek mellett is kaphatnak a gazdaságok elegendő számú telepes munkást s a rendelkezésre álló lakások által megengedett létszámot minden esetben alkalmazzák. A telepes munkások számának

további emelkedését községünkben csakis a lakások építése utján érhetjük el. A telepes munkásrendszer előnyei a mezőgazdaság szempontjából főként az, hogy a munkás ugyan annak a gazdaságnak munkarendszerében specializálódik, munkateljesitménye, megbizhatósága nagyobb lesz, a munkás érdekében pedig mellette szól a házadómentesség, kedvezőbb állattartási lehetőség, biztos megélhetés, rendszeres táplálkozás és életmód, s a felesleges járás-kelés megszünése. Ezek az előnyök mind arra a következtetésre vezetnek, hogy a mezőgazdaság helybenlakó munkáslétszámát tervszerüen és fokozatosan emelni kell.

Az időszaki munkások — adataink szerint — 21·6 %-a helybenlakó munkás. Ugy tudjuk, országos átlagban nem érjük el azt az arányt, amelynek emelése a munkáskérdés enyhitésének egyik fontos eszköze. A cél legyen tehát a munkásoknak a munkahely köré való decentralizálása.

Miután némi áttekintéssel rendelkezünk az időszaki munkások munkafeltételei felett, határozzuk meg a keresetük értékét. Mig a konvenciósok bére mindig meghatározott évi járandóságból áll, az időszaki munkások keresetének meghatározása sokkal nehezebb. Nem fix valami az, hanem a mindenkori termés nagyságához igazodik, ezért azt a megoldást választjuk, hogy a munkásnak jutó terület nagyságát határozzuk meg, tekintettel a vidékünkön szokásos részes mivelési rendszerre (a terület és a munkarész a fix meghatározott tétel). Számitásunkat az aratómunkások csoportjára vonatkozóan ejtjük meg, egyik, az átlaghoz közelálló tényleges munkásszerződés adatai alapján.

A részes munkásnak munkadij gyanánt jutó földterület nagysága:

Munkált terület hold	Rész	Munkadij □ ölekben
13 hold aratás	1/3	1100
cséplés	3 %	430
3 hold cirok	1/4	820
2 „ répa	1/3	733
2 „ tengeri	1/3	733
veteményes föld	—	200
20 kishold	összesen:	4016

A részes munkás tehát a fenti tájékoztató adatok alapján 20 kishold föld összes kézi munkájáért ellenértékül 3

hold és 716 □-öl föld terület összes termését kapja, vagyis 18·3 %-ot s a munkaadónak marad 81·6 %, a gazdálkodás összes költségeinek fedezésére.

A továbbiak során szükségünk van a mezőgazdaság kiadásának csoportositására, amelyet a bérleti kezelésben érvényesülő alapelvek szerint próbálunk megközeliteni. A kézimunka költsége, amint láttuk 18·2 %, 81·8 % a birtokosé, aki $^1/_3$-os bérleti kezelés esetén ebből még 16·8 %-ot átenged a bérlő munkásnak a fogatos munka és kezelési költség fejében, $^1/_2$-es bérlet esetén pedig a megmaradó 66 %-ból vetőmag és felügyeleti költségek cimén további 15 %-ot. Felesbérlet esetén megmarad a föld tulajdonosának adó és földjáradék cimén a bruttó termés 50 %-a. Az adó tétele kitehet a termés nagysága, az áralakulás természete és a kezelési rendszer szerint 10—20 %-ot, a tulajdonosnak földjáradék cimén megmaradó rész tehát a bruttó termés 30–40 %-a. A könnyebb áttekintés kedvéért állitsuk össze ezeket az adatokat.

A mezőgazdaság bruttó hozadékának megoszlása a részes munka és bérleti kezelés alapelvei szerint:

	Hány %-a a bruttó hozadéknak:
Nyárimunkásnak,	18·2 %
Fogattartás Talajmunka Kezelési költség Vetőmag	16·8 „
Felügyelet	15·— „
Adó	14·— „
Tulajdonos rendelkezésére	36·— „
Összesen:	100·— %

Ugyanezt a számitási módszert alkalmazhatjuk a mezőgazdaság konvenciós költségeinek számitásánál is. Az átlagos adatok szerint 30 kisholdra jut egy konvenciós alkalmazott: cseléd, gazdatiszt, nyugdijas együttesen. Az átlagos bér értéke, — amennyiben a gazdaságnak van, — a következő:

Buza és árpa konvenció (17 q)	2200 □-öl,
Tengeriföld és veteménykert	1400 „
Szalonna, só, tej, készpénz	1100 „
Összesen:	4700 □-öl

vagyis 30 kishold földből 4 hold és 300 □-öl, 14·4 % a

konvenciós alkalmazottaknak terem, amelyet számításba véve a mezőgazdaság összes kézimunka költsége a következőképpen alakul:

nyárimunkás költségtétele	18·2	%
konvenciósok „	14·4	„
összesen:	32·6	%

kereken a mezőgazdaság kézimunka költsége az összes hozam 1|3-át teszi ki. Bérleti kezelés esetén e költség tételében a fogattartás kiadásai is bennfoglaltatnak, amennyiben a harmados munkás a mezőgazdaság összes munkálatainak elvégzéséért kapja a termés 1|3-át. Ha azonban a bérleti kezelés eme kedvező formájától eltekintünk, számításaink és tapasztalatink alapján állithatjuk, hogy vidékünkön a termés 1/3 részéért a mezőgazdaság összes kézimunkái kifogástalanul elvégeztethetők. A későbbi tanulságok érdekében látszott szükségesnek a bruttó hozam hányadrészében meghatározni a mezőgazdaság kézimunka költségének tételét, jóllehet ugy látszott az első pillanatban, mintha elkalandoztunk volna szorosan a munkáskérdést érintő kérdésektől.

Visszatérve az időszaki nyárimunkások keresetére, azt láttuk, hogy részes munkásaink 20 kishold föld összes kézi munkájáért 4016 □-öl föld termését kapják munkadij gyanánt. Ha e tételhez hozzászámitjuk az egyéb, főként napszám bevételéből eredő jövedelmi forrásokat, akkor a mai viszonyoknak megfelelően kikerekithetjük a munkásnak jutó termőterületet 5000 □-ölre; ilyen nagyságu uradalmi föld terméséből kell a munkásnak évi szükségleteit fedezni. Ugyanez esetben láttuk azt is, hogy a részes munkásnak 5·48-szor akkora területet kell megmunkálnia, mint amekkora területnek megkapja a termését munkadij gyanánt. Ismerve a bérmunka részesedését a bruttó hozamból, felvetődik előttünk az a kérdés, ha a mezőgazdasággal foglalkozó munkás nem mint bérmunkás, hanem mint földtulajdonos akar ugyanannyi keresetet elérni, mint a részes munkás, mekkora földterületet kell megmunkálnia?

Számításunknál a mezőgazdaság tételeinek alakulását az eddigi tanulságaink alapján számitjuk ki:

A részes munkás munkadija	5000	□-öl
E terület munkaköltsége 1|3 rész	1666	„
Vetőmag, felügyelet	600	„
Adó	600	„
Átvitel:	7866	„

Áthozat:	7866 □-öl
Az uradalom többtermése a kisgazdaságokkal szemben 10 %-a	800 □-öl
Mindösszesen:	8666 □-öl

A részes munkás nettó részkeresetéhez még annak 70·4 %-át kell hozzá számitanunk, hogy ugyanazt a hozamot nyerjük a törpebirtokos munkás számára, aki nem csak munkása, hanem birtokosa is a földnek. E számitással a gyakorlati megfigyelések megegyezőek, a 7—10 magyar holdas törpebirtokos anyagi helyzete, megélhetése nem kedvezőbb, mint a nagyobb gazdaságok részes munkásaié. A tulajdonos és munkás közötti különbség csakis a végzett munka mennyiségében és rendszerességében jut kifejezésre. A bérmunkás 5·48-szor akkora területet munkál, mint amekkorának termését élvezi, mig a tulajdonos törpebirtokos csak 1·70-szer nagyobb földterületet mivel meg, vagyis 2—3-szor kevesebbet dolgozik. A bérmunkás minden munkáját rendelkezések, szigoru utasitások szerint végzi, azok célszerüségére semmi befolyása nincsen, az érdektársaira állandóan figyelemmel kell lennie, mert a szerződéseket legtöbbször egyetemleges felelősség kikötésével fogadtatják el s a hanyag munkásért rendesen a társai szenvednek, a renitensért és szószegőért a jóravaló munkásoknak kell helytállani, addig a saját birtokát mivelő törpebirtokos nemcsak, hogy sokkal kevesebbet dolgozik a bérmunkásnál, hanem társaitól függetlenül és egyéni belátása szerint dolgozik s munkájának eredménye független attól, hogy szomszédja szorgalmas e vagy hanyag. A mezőgazdasági munkások létszám és bérviszonyainak ismertetését, mint a községi mezőgazdasági bizottság munkakörébe vágó anyagot ismertettük. Az adatok felsorakoztatása után meg kell felelnünk, arra a kérdésre, hogy a munkáskérdés szempontjából mit jelentenek azok a bizottság birtokában? E kérdésre olyképpen adjuk meg a feleletet, hogy leszürjük az adatokból a tanulságokat.

I. A mezőgazdaság a munkabéreket nem készpénzzel, hanem naturáliákkal egyenliti ki, terményjárandóság alakjában vagy a megmunkált terület termésének egy bizonyos hányadrészével. A bér készpénz része a konvenciós alkalmazottaknál 7 %, az időszaki munkásoknál még ennél is kevesebb. A bér fizetésben és össztételében ugyanazokat a szokásokat és gyakorlatot követi a mezőgazdaság, mint ezelőtt évtizedekkel s az a nagy átalakulás, amely a kapita-

lista termelési rendszerrel együtt az ipari és kereskedelmi munkabérek terén bekövetkezett, nyomtalanul meghagyta a mezőgazdasági munkabéreket a „középkori“ keretek között a fizetési eszközök és módok tekintetében.

II. A munkabérek magassága sem változott meg a korábbi évtizedekéhez viszonyitva, jóllehet minden vonalon a munkabérek emelkedését észlelhettük, különösen a gyáripari munkásoknál. S amellett, hogy a munkabér — mondjuk, — ugyanaz maradt, a munkabérnek az a része, amely a megállapodásokban nem szokott szerepelni, mert evidens volt, s a munkás részére bizonyos gazdálkodási lehetőségek nyujtásából állott, — a mezőgazdaság racionalizálásának térhóditásának párhuzamosan csökkent, anélkül, hogy helyette kárpótlást rendszeresitett, meghonosíttatott volna. Ennek tekintetbevételével a munkabérek csökkenését kell megállapitanunk, még akkor is, ha számitáson kivül hagynók munkás eladható terményeinek alacsony és bizonytalan piaci árát és ezzel szemben a ruházati és egyéb szükségletek nagyarányú értékemelkedését. Annyit megtudunk az Országos Mezőgazdasági Kamara legutóbbi jelentéséből is, hogy az 1931 évi munkabérek jóval az 1913 évi bérek alatt maradnak; összehasonlitását arra alapitja a Kamara, hogy a háboru utáni kedvező értékesitési viszonyok és átmeneti munkáskéz hiány a munkabéreket az egész vonalon, konvenciós és időszaki munkásoknál egyaránt, kedvezően befolyásolta, a válság és változott helyzet azonban visszafejlesztette e kedvező béralakulást sokkal nagyobb mértékben, ugyannyira, hogy jelenleg az 1913 évi béreknél alacsonyabbak a munkabérek.

A munkabéreket és általában az összes gazdasági jelenségeket mindig az 1913-14 évi állapotokhoz szoktuk hasonlitani, amelyeket mai szemmel tekintve normálisnak vélünk. Mi, az érdekesség kedvéért a mezőgazdasági munkabérek alakulásának vizsgálatával valamivel korábbi időszak munkabérét vettük figyelembe, hogy az utóbbi 2-3 évtized változásait láthassuk. S azt a tapasztalatot meritettük, hogy a mezőgazdaság a munkabérek tekintetében, de a munkafeltételek terén is erősen a hagyományokhoz és szokásokhoz ragaszkodó, konzervativ természetü. Nemcsak a bérek, hanem a munkásszerződések szövegezése is ugyanaz ma, mint volt a 900-as években. Törvényhozásunk abban az időben szabályozta a kérdést az akkori viszonyoknak megfelelően s még ma is ugyanazok a rendelkezések vannak érvényben. Mivel a mező-

gazdasági munkásbér minden részletkérdését nálunk csakis törvényhozási uton lehet rendezni és előbbre vinni, természetesnek is látszik, ha a törvényhozás ma is a 2-3 évtized előtti rendelkezések szellemében él, a gyakorlat sem távolodhat el a törvények szellemétől. Az adataink ezt tanusitják is. Képet nyertünk a mezőgazdaság alkalmazkodóképességéről is. Az értékesités romlásával és a gazdálkodás kényszerköltségeinek emelkedésével egyenes arányban mérsékeltettek a munkabérek is. Nemcsak a kedvezmények csökkentek, hanem az alapbérek is. Azt a kis kedvező kilengést, amelyet a háboru után észlelhetünk, rendkivül gyorsan visszafejlesztette a gazdasági válság. A mezőgazdaság tehát a bércsökkentés terén a legelől jár, mert míg más foglalkozási ágak munkabérei az utóbbi 3 évtizedben emelkedést mutatnak, addig a mezőgazdasági bérek lényegesen csökkentek. Ehelyütt az alkalmazásban lévő munkásokról beszélünk, mert az természetes, hogy a munkanélküli munkás minden foglalkozási ágban nemhogy a 2-3 évtized előtti helyzetnél kedvezőtlenebb, — hanem egyenesen katasztrófális helyzetben van.

III. A jelenlegi munkabérek és a területegységre vonatkoztatott munkáslétszám kilengése, ingadozása még egy község keretén belül is szembetünő. A convenciós alkalmazottaknál a munkabérek terén 36·7 %, a létszámban 88 %-os ingadozást észleltünk, mig az időszaki munkásoknál a bér 21·6 és 25 %-os változékonyságával szemben a létszám kilengése 30·3 és 76 % között mozog. Ezek az utóbbi adatok az aratómunkásokra vonatkoznak, elkülönitve az aratás és kapálás munkálataiban észlelhető különbségeket. E nagy eltérések azonos klimatikus és talajviszonyok mellett nem kivánatosak. Ha egész más országrészek munkásviszonyai nem egyezőek a mienkével, azt természetesnek találhatjuk és az okokat tárgyi szempontokban keressük elsősorban; a talajviszonyok és a gazdálkodási rendszerek különbözőségében, de községünkben észlelve e nagy ingadozásokat, — mint már jeleztük, — elsősorban személyi körülményekre gondolunk. Ha pl. az egész község területe egy birtokosé volna, a bér és létszámbeli különbségek megszünnének, illetőleg nem léteznének, személyi okokra azért hivatkozunk, mert az 1898 II. t.c. szerint a munkabérek feltételeinek megállapitása szabad egyezkedés tárgya; a szabad egyezkedést pedig erősen befolyásolja, hogy mennyire van kifejlődve a birtokosban a vagyongyüjtés és az önzés ösztöne. Nem egy példát emlit-

hetnénk meg arra nézve, hogy gazdag és nagy tartalékkal rendelkező birtokosoknál feltünően alacsonyak a bérek s az átlagos helyi viszonyoknál rosszabbak a munkásviszonyok.

A helyi munkásviszonyokat jellemző adatokra támaszkodhat kizárólag a mezőgazdasági bizottság konkrét javaslataival s csak azok ismeretének birtokában törekedhet „irányt mutató megállapodások létesitésére", amint azt a földmivelésügyi miniszter rendelete előirja.

a) A mezőgazdasági bizottság legfontosabb feladata az volna, hogy a terület egységre vonatkozó munkáslétszám és azonos tárgyra, feladatra vonatkozó munkabérre egységes feltételeket hoz javaslatba. Az egységesités megkönnyitené a munkaviszonyok feletti áttekintést; a részletkérdések szabályozását egyszerüsitené s egyaránt előnyét szolgálná a munkásnak és a mezőgazdaságnak. E javaslatának természetesen nem volna kényszeritő ereje, avval lényegesen beleszólna a magánjogba. A jelek szerint itélve, legtöbb birtokosunk nem is venné jó néven, ha szokásain változtatni kellene. E kérdések gyakorlati jelentőségét azonban mi sem mutatja világosabban, mint hogy községünk nagyobb birtokosai kb. 10 évvel ezelőtt már folytattak munkabér egységesitési megbeszéléseket s nem kételkedünk abban, hogy a mezőgazdasági üzemek egyöntetűségét is jelentősen befolyásolná a munkásviszonyok egységesitése.

Az egységes munkabér megállapitására egyes részletekben már ismerünk példát a mezőgazdasági bizottságok munkájából, Pl. a szomszédos Dombiratos községben a bizottság javaslatára az aratási szerződések 1|12-részért köttetnek, kis és nagyobb gazdaságokban egyaránt. A javaslatot a község lakossága minden ellenszenv nélkül fogadta s az ma is érvényben van. Az ilyen és hasonló törekvéseknek nem kell szükségképpen megrázkódtatásokkal járni, annál is inkább, mert a bizottság az érdekeltek helyi szervezete, amely az észszerüség és célszerüség alapján cselekszik.

A mezőgazdasági munkabérek helyi szervezésének, azok megállapitásánál domináló személyi momentum ad fontosságot. Tárgyi alapra kell helyezkednünk. Méltánytalan, hogy ugyanazért a munkáért egyik munkás 20-40 %-al kevesebbet kap, mint más gazdánál dolgozó társa. A bérek alakulása mindig a legkisebbet követi. A magas bér sohasem irányt mutató. A bérek meghatározásában sok gazda egyedül válságos helyzetét tartva szem előtt, szinte drasztikus eszközökhöz folya-

modik. Elér egy bizonyos mélypontot, amely érezteti hatását a környező gazdaságokban is. A válság egyre mélyül, s a munkásnép helyzete fokozottan romlik.

Nem tagadható, hogy a mezőgazdasági bizottság javaslatai a birtokosok és munkások egy kisebbségének anyagi érdekeit is érintenék. A birtokosét akkor, ha az egységesítési törekvések végrehajtása a munkabérkiadások tételét emelné az eddigi bérkiadásokkal szemben, a munkásét akkor, ha a bizottság munkavállalást korlátozó intézkedései érintik a munkás keresetét. Ez utóbbi esetre egy példa: az álláshalmozás korlátozása. Ilyen egyszerü foglalkozási ágnál is lehetséges álláshalmozás! Gyakori ugyanis az az eset, amikor a törpebirtokos mezőgazdasági munkás az uradalomnál, vagy gazdánál ugyanannyi munkát vállal, mint nincstelen társa, ami nem használ a mezőgazdaságnak és csökkenti a munkaalkalmak számát. Az álláshalmozó munkás elnagyolja ugy az uradalmi, mint a saját munkáját. — Ily beavatkozásra természetesen csakis szükség esetén, egyéb álláshalmozások megszüntetése után kerülhet sor. A jelenleg munkanélküli 250-300 ezer mezőgazdasági munkás foglalkoztatása érdekében minden lehetőséget fel kell kutatnunk, meg kell ragadnunk, mert a nemzet mai állapotában a megélhetés fontos mindenki számára, nem pedig a vagyonosodás.

A kisebbségi érdeknek azonban feltétlen deferálni kell az egyetemes érdekek előtt, s ha a bizottság javaslatai kényszerítő erővel nem is birnak, az a körülmény, hogy azok az érdekeltek közreműködésével születtek meg s a tényleges viszonyok alapulvételével tétettek, nem kis horderőt kölcsönöz, amit e javaslatok publikálásával és a közvélemény ellenőrzésével és súlyával annyira fokozhatunk, hogy a végrehajtás utjában álló egyéni akadályok a törvény kényszerének alkalmazása nélkül is elhárithatók.

A mezőgazdasági bizottság szervezete legalkalmasabb e kérdések előkészitésére és megoldására. Annak összetétele garancia egyedül arra, hogy a munkáskérdés nem egyoldalu érdekek figyelembevételével intéztetik; eddig s ezt nem tagadhatjuk, a birtokosok érdekei döntő befolyással érvényesültek minden esetben, még akkor is, ha azok nem voltak összeegyeztethetők a mezőgazdaság érdekeivel. Ma már a viszonyok hatása alatt a belátás felülkerekedett sok kicsinyes érdeken, azonban ennek gyümölcsétől a munkásságot megfosztja az érdekeltek szervezett tevékeny-

ségének teljes hiánya. Szociális munkában valakit megelőzni, vagy pedig olyan előnyökről lemondani, amelyet mások élveznek, nem korunk kapitalista erkölcseinek talajában gyökerező erények! Ha azonban az érdekeltek közreműködésével a mezőgazdasági bizottság megjelöli a követendő alapelveket, számszerű képet alkot a szükségszerüségről és azokról az előnyökről, amelyek az eddig követett gyakorlat megváltoztatását indokolják, nemkülönben felidézi a cselekvés elodázásából fakadó károkat és bajokat, akkor a mezőgazdasági munkáskérdés megoldásának és munkásság helyzetén való javitásnak legcélszerübb és legtermészetesebb utjára léptünk, amellyel nagy nemzeti célokat is szolgálunk.

A mezőgazdasági bizottságnak a munkásviszonyokat rendező törekvései tulajdonképpen nem jelentenek egyebet, mint azt, hogy a mezőgazdasági üzemek munkabér kiadásai ne használtassanak fel más célokra. Ezt a célt legjobban az egységesitéssel közelithetjük meg. A mi sematikus számitásaink szerint a mezőgazdaság helyi kézimunkaköltsége a bruttó hozam 34 %-a körül mozog s ugyanannyi a földjáradék is. Vagyis a nagyszámu munkásnak együttesen ugyanannyi jut, mint amennyi a tulajdonosnak, tehát mi sem természetesebb és igazságosabb, minthogy a hozadéknak a munkást illető része csakis munkabérekre legyen fordítható. A személyiség tultengő befolyása megszüntetendő bizonyos határon tul. A mezőgazdaság kézimunka költség tételének meghatározásával és a felhasználás ellenőrzésével sok tekintetben hozzájárulhatnánk a szociális megnyugvás eléréséhez és a közvéleményt egyszersmindenkorra megkimélhetnénk az ennek hiányából eredő eszmék káros hatásától.

Le kell azonban szögeznünk, hogy a nagyobb mezőgazdasági üzemeknél, a munkabértételnek a bruttóhozam arányában való kifejezése egyaránt érdeke a birtoknak és munkásnak. A birtoknak azért, mert megszünik az indokolatlan munkáskövetelések tere, a munkásnak azért, mert élvezi a maradéktalanul megadott munkaellenérték jótékony lélektani hatását. Nincs oka, de felesleges is elégedetlenkednie. E beavatkozás tulajdonképpen nem is a birtokosnak, hanem a hitel és egyéb terhek számára lehetetlenné teszi, azoknak a munkabér rovására történő fenntartását.

b) A munkabér egységesítés szorgalmazása mellett a bizottságnak az képezhetné további feladatát, hogy a birtokosoknál propagálja a helybeli munkások alkalmazását azzal,

hogy minden község mezőgazdaságának elsősorban saját népességét kell eltartania, annak kell munkaalkalmat és megélhetést szolgáltatni. A kérdés felvetése községünkben is aktuális. Nálunk a községnek a gazdaságtól való távolsága miatt szerződtetnek egyes birtokosok a közelebbi szomszédos községekből munkást. Egyes gazdaságaink távolsága Kunágota községtől 5-6 km., addig a legközelebbi szomszédos község 0·5-1 km.-nyire fekszik. A távolsági akadályt két módon lehet leküzdeni: a községi igazgatási körzetek átalakításával és a munkásoknak a távolabbi gazdaságokba való letelepítésével.

Az idegen községbeli munkásokat egyes gazdaságok célszerűségi, jövedelmezőségi szempontokból is alkalmaznak s a helybelieket mellőzik. Ez az ok, amellyel szintén komolyan foglalkozni kell a bizottságnak, községünkben nem aktuális, csak általánosságban. Gazdag, bőtermő vidékek lakossága kényelmesebb, igényesebb mint a mostohább termőföldüeké. A takarékosságra törekvő gazdaság tehát ilyen vidék igénytelen, szívós és olcsóbb időszaki munkásait előnyben részesíti a helybeli munkásokkal szemben. Nem egyszer előfordult az az eset, hogy a helybeli munkások abban a tudatban, hogy a gazdaságoknak reájuk feltétlen szükségük van, tulzott bérkövetelésekkel állottak elő. Természetesen, ha a bizottság munkája révén sikerülhet az egységes munkabér és munkafeltételek meghonosítása, akkor a lakosság igényességében rejlő akadály egyszeriben megszűnik és nem képezi a helybeli munkások alkalmazásának akadályát.

c) Pontosan nyilvántartja a mezőgazdasági bizottság, hogy a községbeli mezőgazdasági munkások — családonkint — milyen munkákból és keresetből élnek meg. E célra át kellene alakitani az 1898 II. tc. által rendszeresített munkásigazolványokat úgy, hogy abba az időszaki munkásoknál évenkint bevezethetők legyenek a megmunkált terület nagysága és a munkarész. A birtokosok ezeket az adatokat kötelesek volnának jelenteni. Ennek hiányában nem alkothatunk tiszta képet a munkáskérdés helyzetéről. Vannak jó elgondolással szerkesztett törvényeink, azonban a végrehajtasuk nem tökéletes. Hogy ne emlitsünk mást, utalunk arra, hogy az arató szerződést községünkben 289 munkás látamoztatta a községi előljárósággal, vagyis a községi munkáslétszám egy kis töredéke. Vagy pedig a községi főjegyző kimutatja az év kora tavaszán, hogy előreláthatólag 120 férfi és 100 női

munkás fog aratási szerződés nélkül maradni; a községbeli kisgazdaságokban foglalkoztatott összes nyári munkások száma 480; Ezek az adatok, amelyeket a község a felettes hatóságoknak jelent, valószinü adatok. A községi 1931-es munkáslétszámot — összeírás eredményeként — a következőkép állapították meg: 715 családfenntartó és 1820, 18 éven felüli mezőgazdasági munkás. Ezek az adatok semmiképp nem egyeznek a mi adatainkkal. Az eltérés onnan ered, hogy a közigazgatósági hatóságot csakis a községben lakó, állandó munkaalkalommal nem biró időszaki munkások csoportja érdekli, míg a gazdaságok területén lakó munkások, cselédek, mivel azokat ellátottaknak tekinti, már kivül esnek az érdeklődés körén. E gyakorlati tény is amellett szól, hogy lehetőleg minél több munkást kell a gazdaság területére letelepíteni, azok közül akiket amugy is foglalkoztat a mezőgazdaság s lényegesen kisebbedik azoknak a munkásoknak száma, akiknek ellátása kétséges és bizonytalan. — A cselédekről az Országos Gazdasági Munkáspénztár baleseti bejelentést igazoló nyilvántartási jegyzéke szolgál felvilágosítással. Abban felvan tüntetve a munkaadó neve, cseléd neve és foglalkozása. De ezt sem tekinthetjük pontosnak. Pl. öt gazdaságban a helyszínen felvett adatok szerint találtatott 178 cseléd, mig a bejelentési lajstrom ugyan e birtokról csak 147 cselédet, vagyis 31-el kevesebbet mutat ki.[1]) A bizonytalan kimutatások és hiányos adatok természetesen a munkáskérdésben tett minden intézkedést bizonytalaná tesznek. Ezért a bizottság egyik főfő feladata, hogy rendet és pontosságot teremtsen e téren. A nyilvántartásból a munkás forgalmi viszonyok is napvilágra kerülnek. E tekintetben is nagy eltérések vannak gazdaságonkint. Az egyik gazdánál hosszú évekig megmaradnak a munkások, a másiknál évenkint változik a létszám igen nagy százaléka. Természetesen nem érdektelen és felesleges e feltünő változások okát kideríteni.

A mezőgazdasági munkáskérdés terén eddig vázoltuk az államhatalom és a mezőgazdasági bizottság feladatait. Az előbbié főként abban áll, hogy a mezőgazdasági mívelés alatt álló területek népességét a munkahelyen való letelepités utján kiegyenlitse, arányosabbá tegye, a mezőgazdasági

[1]) A szóbanforgó öt gazdaság bejelentett cselédlétszáma az 1933 évre 3·5 % -al csökkent a mult évihez képest. (Három gazdaságban a létszám változatlan, kettőben pedig, amelyik lényegesebb hitelterhekkel küzd, bizonyosfoku elbocsájtás hajtatott végre.)

bizottságnak pedig a helyi munkásviszonyok rendszerezésére, egységesitésére kell törekednie. A mezőgazdasági bizottság az érdekeltek összességének képviselete.

Az időszakimunkások telepitési kérdései és szervezési célkitüzései helyett kormányzatunkat a cselédbiztositáson kivül leginkább a munkásközvetités szakavatott és megbizható hatósági ellátása foglalkoztatta. Nem kivánt lényegesebben a kérdésekbe beavatkozni s a gazdasági felügyelőség irányitása mellett a helyi közigazgatás feje látja el a közvetitői tisztet. A mult évi forgalomra vonatkozóan pl. azt jelenti községünk, hogy kb. 200 munkás igényelt munkát, azonban elhelyezni egyet sem sikerült. Az összes létszámról nincsen pontos tudomása, mert csak az elhelyezkedni nem tudók fordulnak az előljárósághoz, mig az egyes csoportokat az ismert és tapasztalt bandagazdák szervezik, a közvetitő nélkül. Vagyis jelenleg a munkáskérdés önmagától való megoldásának utján járunk s felfogásunk annyira liberális e téren, hogy nem tartjuk szükségesnek és kivánatosnak sem a viszonyok helyi nyilvántartását és bizonyos — mindenki által hozzáférhető — javaslatok megtételét, amely az e téren való aránytalanságok kiküszöbölését célozzák.

Az érdekelt birtokosok kötelezettségei — munkásaikkal szemben — azonban nem merülnek ki teljesen, ha az államhatalom rendelkezéseit és a mezőgazdasági bizottság javaslatait pontosan, maradék nélkül teljesitik és figyelembe veszik, hanem olyan feladatokat is meg kell oldaniok, amelyeket csak egyénenkint oldhatnak meg a munkásaik számára, a nemzet és mezőgazdaság érdekében.

A munkaadónak a munkás magángazdálkodását emelő, szervező beavatkozással támogatni kell. E kötelezettség homloktérbe állitását indokolja az alacsony munkabér, a bér naturáliákkal, a mezőgazdaság rosszul értékesithető termékeivel való kiegyenlitése, továbbá az a körülmény, hogy a mezőgazdaság mai helyzetében nem számolhat a béremelés lehetőségével. A munkaadó kötelezettségeit a következőkben foglaljuk össze:

1. A nehezen megkeresett bér egész évre való arányos elosztását kell biztositania. A mezőgazdaság minden állandó munkásánál megvalósitható, mint az a gazdasági cselédeknél szokásos, hogy az évi keresetnek a megélhetést szolgáló része, arányos negyedévi részletekben szolgáltassék ki. Ezáltal a könnyelmübb munkáscsaládok

(gyermekei) is rendszeres táplálkozásban részesülhetnek.

2. A munkás családi gazdálkodásának lehetőségét támogatnia kell a munkaadónak tanáccsal, segitséggel, kölcsönnel. Ezáltal a munkabér lényeges emelkedése elérhető anélkül, hogy a mezőgazdaság munkabérkiadásai emelkednének; a család teljes munkaereje kihasználtatna s életrevalóbb uj generáció nevelkedne.

Az egységes kezelés alatt álló mezőgazdasági területek munkásainál a fentiek figyelembevételével törődni kell a munkaadónak a munkások termelési, fogyasztási és értékesitési ügyeivel is. Természetesen, minden anyagi érdek kizárásával, mert csakis igy biztositható a munkás bevételeinek és kiadásainak egyensulya. Ahol meg van a lehetőség, ott a munkás gazdálkodásának termékeit: buzát, tengerit, borjut, tejet, baromfit, tojást, stb. az uradalmi áruval együtt kell értékesiteni s igy a munkás is a nagykereskedői árat élvezhetné. Fogyasztásnál is, egyes cikkek nagybani beszerzésével és szétosztásával sok megtakaritást érhet el a munkaadó, munkásai javára. A vásárlás és eladás terén legjobban ki van szolgáltatva az egyszerü munkáscsalád a kétes és lelkiismeretlen „cenzároknak".

Sajnos, e téren megállapitható, hogy egyes kiváló érzékű birtokosok ritka példájától eltekintve, — a mezőgazdaság teljesen elvesztette családias jellegét és évtizedek óta ridegen elzárkózik a munkás magángazdálkodásának támogatásától. Pedig e téren az a tapasztalat, hogy minden cselekedet nagyon hálás befektetés. Ha a munkás érzi, hogy foglalkoznak ügyeivel, erősödik bizalma, hűségesebb, békeszeretőbb lesz s nemcsak munkájával, hanem családjával is előszeretettel foglalkozik. A gyakorlat éppen az ellenkezőjét cselekszi; nemhogy támogatná a munkást, hanem sokféleképpen akadályozza.

3. A harmadik követelmény, hogy a munkás béréből egy fillér se juthasson illetéktelen kezekbe, amit azáltal válthatunk valóra, hogy a munkaadó, — az egyéni szabadság feszélyeztetése nélkül, — figyelemmel kiséri a bérfelhasználás minden mozzanatát. Azt a törekvést akarjuk ezzel kifejezésre juttatni, hogy bérét valóságban és teljességében élvezhesse a munkás. Ez a kérdés érinti, minden, a mezőgazdasági munkással kapcsolatos adó, illeték és költség szerződés revizióját.

A fenti gondolatok kifejezésre juttatják a munkaadó fo-

kozottabb kötelességeit munkásával szemben, ellentétben az eddigi törekvésekkel, amikor a munkaerő olcsósága és minél jobb kihasználása volt a főcél.

A mezőgazdasági munkáskérdést tárgyaló fejezetünknek e követelmények felsorolásával a végére értünk. Fejtegetéseinek határt szabott a fennálló törvényes intézkedések intenciója és a mezőgazdaság helyzete. Fejtegetéseink eredményét a következőkben foglalhatjuk össze:

A mezőgazdasági munkásaink helyzetét a vándormunkások letelepités utjáni meggyökereztetésével, a munkabér és munkafeltételek községenkinti egységesitésével és a munkások gazdálkodását emelő, szervező cselekvéssel jelentősen megjavithatjuk anélkül, hogy a mezőgazdaság kiadásai emelkednének s az érdekeltek vállvetett munkáját a törvényhozás tevékenysége mellett azáltal is előmozdithatjuk, hogy a helyzetről és tennivalókról községenkint évi jelentés formájában objektiven tájékoztatjuk a közvéleményt, segitségül hiva annak jótékony befolyását.

Mint a mezőgazdasági munkáskérdés függelékét, szóvá tesszük a kötelező munkásbiztosítás kérdését is.

A kötelező balesetbiztositás kiterjed — községünk adatain keresztül szemlélve — a gazdasági cselédekre és gépmunkásokra. Az Országos Gazdasági Munkáspénztár a birtokos által fizetett dij ellenében orvos és gyógyszer költséget térit megállapitott szabályok szerint, munkaképtelenség esetén munkadijat térit és a munkaképesség csökkenése vagy elveszitése alkalmával a biztosítottnak járadékot fizet.

Előnyöket biztosit a munkaadónak és munkásának egyaránt. A balesetbiztositás előnyeit élvezi valamennyi munkaadó birtokosunk és a mezőgazdasági munkásságunk 34·7 %-a. Az 1193 munkáscsaládunkból nincsen egész éven át biztositva baleset ellen 849 család. A gazdasági cselédek kivétel nélkül biztosítandók. A nem kötelezőleg biztositandó munkásságunk ugyanolyan baleseti lehetőségek között dolgozik, mint a cseléd, megélhetési viszonyai azonban sokkal kedvezőtlenebbek; ennélfogva a balesetből eredő kár teljes sulyával terheli e csoportot, amelybe főként a részes munkások és a napszámosok tartoznak.

A független, mozgékonyabb, a cselédnél sok tekintetben értékesebb időszaki munkásságunk ügyeit a földmivelési

igazgatásunk kezdettől fogva mostohábban kezeli. A munkaadó betegség esetén nem tartozik a munkást gyógykezeltetni. Nemcsak a drága orvos és patika sulytja tehát a munkást, de a betegség tartamára a rész, napszám, stb. keresettől is elesik s a balesetből eredő káraínak megitélése pedig kétes kimenetelü perektől függ. Ha ehhez hozzászámitjuk e munkásosztály egyre bizonytalanabbá váló existenciáját (-- az egész család megfeszitett munkájával nem tud ma oda jutni, ahova a gazdasági cseléd) — lehetetlen a munkásbiztositást méltányosnak tekintenünk.

Mielőtt valamiféle jobb megoldással próbálkoznánk, vessünk egy pillantást a község mult évi baleseti forgalmára. Összesen 19 balesetet jelentettek be, amelyből 12 gazdasági cseléd és 7 cséplőmunkás; 18 esetben a munkaképtelenség időtartama 7—22 nap között váltakozott, átlag 13·7 napot tett ki. Egy gazdasági cseléd esetében megállapitott a pénztár négy hónapi időtartamra 30 %-os keresőképesség csökkenést s folyósitott ez időre havi 7·20 P segélyt.

A biztositó által téritett összegeket a birtokos kapja kézhez. Ezzel szemben a munkás helyettesitéséről gondoskodik és járandóságait fizeti. Ha a munkás nincs biztositva, akkor még a gyógykezelési dijak is a munkaadót terhelik. A biztositó járadékot csak sulyosabb következménnyel járó baleset alkalmával térit a munkásnak, ugyanakkor a munkaadót felmenti a járandóság további fizetése alól. Mivel a járadék a bérnél kevesebb, a munkás testi épségének elvesztésén felül életfeltételeinek egy részét is elveszíti, a munkaadó pedig kártéritési kötelezettsége alól mentesül. Kisebb baleset esetén a gazdasági cseléd a biztositótól semmit nem kap, nagyobb baleset esetén pedig a munkaadója helyett a biztositólól kap járadékot. S mivel gyógykezelés nélkül végeredményben senki sem maradhat, a gazdasági cselédek biztositása révén a munkaadók jutnak elsősorban előnyökhöz.

A cséplőmunkások helyzete annyiban eltér baleset esetén a cselédétől, hogy a betegség tartamára, ha az 8 napot meg nem halad, elesik keresetétől. Mivel az idénymunkásnak a szakadatlan nyári munkából származhat csak egész évre való kenyere, a cséplési kereset elmaradása őt sulyosan érinti, — a cseléd a betegség tartama alatt konvencióját megkapja.

Községünk részes és napszámos munkásai, akiknek száma meghaladja a munkáslétszám felét, a beteg-

ség tartama alatt nemcsak a keresettől esnek el, hanem az orvosi és gyógyszer költségeiket is viselniök kell, vagy pedig saját költségükön tartoznak helyettest állitani s akkor a kereset elmaradásának veszélye megszünik.

A munkásbiztositás mai állása szerint a legbiztosabb existenciával rendelkező gazdasági cselédekről, — a munkaadó érdekeinek szemelőtt tartásával, messzemenően gondoskodik. Az időszaki cséplőmunkásokat, az elveszített keresetért már nem kárpótolja kielégitő mértékben s a részes, tanyás, napszámos, stb. nálunk tulnyomó többségű munkáscsoportot teljesen figyelmen kivül hagyja, holott a veszély esélye ugyanaz. E csoportnál a munkaerő elveszitése sulyos válságba sodorja a családot és ha az semmiképen nem talál megélhetési lehetőséget, ugy az anyagi hozzájárulás a községre háramlik. Végeredményben minden mezőgazdasági munkás községi lakos betegség és baleset esetén támogatásban részesül, ha a szükség ugy kivánja. A jobban elhelyezkedett kisebb csoport járandóság formájában, a gyengébb és nagyobb tábor, — esetleg hosszu kálváriajárás után, — kegyelemkenyér alakjában.

Ha e helyzeten enyhiteni akarunk, akkor a baleset és egyéb betegség ügyét nem célszerü elkülöniteni.

A gazda meghatározott időtartamon belül, — 45 napig — költségére gyógykezelletni tartozik cselédjét. Az olyan balesetet, amely nem jár a keresőképesség csökkenésével és három héten belül meggyógyul teljesen a munkás, rendes betegségnek kellene minősiteni, amelynek kezeltetéséről a munkaadó saját költségére tartozik gondoskodni. Mivel — községi adatainkat figyelve, — a munkásbiztositó kifizetéseinek 75 %-nyi téritése az ilyen balesetekre esik, az ezuton elérhető megtakaritásokat lehetne az egyéb munkáscsoportok alátámasztására forditani és baleset esetén felhasználni. Igaz ugyan, hogy ily módon a birtokos károsodik a gyógyszer költségek árával, mig az orvosi költség, lévén gazdaságaink legtöbbjének általánydijas kezelő orvosa, ezen ügy tiszta nyereségét képezi.

Egy másik elgondolásunk az állandó munkaalkalommal nem biró mezőgazdasági munkásoknak betegség esetében való gyógykezelésére vonatkozik. Ugyanis ezek orvosi kezelésének ingyenessége megoldható volna a községi orvos utján. Orvoshiányról ma már nem beszélhetünk. A községi orvosnak a régi szisztéma szerint alkalmazása, hogy tisztvi-

sel'ői járandóságai mellett teljesen a magánpraxisának élhet, tulhaladott álláspont. Másként pedig nem gondoskodhatunk a kellő kihasználásáról, minthogy a szegények ingyenes orvosi kezelését hatáskörébe utaljuk s a szegénybeteg fogalmát pedig nem a mai értelemben használjuk, hanem idesorolunk minden olyan községi lakost, akinek jövedelme a gazdasági cseléd keresetét meg nem haladja. Igy egyfelöl a munkásosztály sorsán enyhitünk, másfelöl pedig még egy orvos existenciáját biztosithatjuk községünkben! Arról is lehetne szó, hogy a községi orvos járandóságát felosztjuk a letelepedett orvosok között, valamint a községet is rayonirozzuk. A létminimum biztositása igy megoldást nyerhetne.

A fennti elgondolásunk figyelembevételével némileg csökkenne az aránytalanság a mezőgazdasági munkásság keretén belül és sokat használhatnánk a falu egészségügyének is.

A munkáskérdésről szóló fejtegetéseinek avval indokoltuk előljáróban. hogy községünk többszáz főnyi, helyben nem foglalkoztatható munkásfeleslege, s ennek az osztálynak tulnyomó többsége teszi kötelességünkké e kérdéssel való beható foglalkozást. A kérdés taglalásakor nem optimista feltevésekre támaszkodtunk, hanem kizárólag az önmagárautalt mezőgazdaságunk mai helyzetének lehetőségeire épitettünk, s e fejezetünket avval a gondolatnak hangsulyozásával zárjuk, hogy a fennti okok reális figyelembevétele s nem a tulzott szociális belátás vezérelt. A járási főszolgabiró helyzetjelentése 1928. évről a következőképpen hangzik:

„Számra legnagyobb társadalmi osztály a munkásosztály. A négyzetkilométerenként 98 lelket számláló népességnek legkevesebb 60—70 %-a a mezőgazdasági munkássághoz tartozik . . . a járás mezőgazdasági munkásságát a járás és környékének mezőgazdasági üzemei teljes egészükben felvenni, részükre megfelelő bőmunkaalkalmakat biztosítani egyáltalán nem képesek. A mezőgazdasági munkásság következéskép a téli időszak alatt, legkevesebb öt—hat hónapon át, egyrészt egyáltalán nem keres semmit, másrészt nyári keresetének összege is, — természetesen az egyénre vonatkoztatva, — évről-évre bizonyos minusszal zárul . . . községeimből mind több és több munkás szerződik el, részben csak répa munkára az ország más vidékeire.“ A helyzet romlásaként a nagy népsürüséget, a mezőgazdaság sulyos helyzetét, a traktorok elterjedését és a dohánytermelés el-

sorvadását jelöli meg a jelentés, általános érvényű tényezőként . . . „még jó termés esetén is, aránylag kevés azoknak a munkásoknak a száma, akik munkakeresetükkel az esztendő összes szükségleteit biztositani tudnák. A munkás háztartási mérlege tehát, igen sok esetben normális termésviszonyok mellett is, vagy veszteséggel zárul, vagy kénytelen a munkás élelmezés és ruházkodás tekintetében magát és családját olyan megszoritásoknak alávetni, amely a maga mivoltában már a nélkülözéssel egyértelmű. A főszolgabirói jelentés óta lepergett ötödfél esztendő további rosszabbodása folytán kialakult helyzet igazolja a kérdéssel való beható és — igyekezetünk szerint — tárgyilagos fejtegetésünk célkitüzéseit, de meggyőzhet a jentés mindenkit arról is, hogy a helyi hatóságok tisztán és világosan látják a helyzetet s a megoldás és javulás legnagyobbrészt független tőlük.

A munkáskérdésben elfoglalt álláspontunk a fentiekből önként következik. Minden dolgozni akaró munkáscsaládnak biztositandónak tartjuk legalább azt a munkaalkalmat, amely szükös megélhetését biztosítja (cca 500 P. évente), mert ha erre képtelenek vagyunk, s tétlenül nézzük a sápadt arcok és vérszegény gyermekek néma zugolódását s megoldásnak tekintjük az ellátatlan életerős munkás gyermekei számára az állami menházat, akkor az egész civilizációnk és minden kulturtörekvésünk céltalan, meddő hiuság.

Adózás.

A mezőgazdaság adózási viszonyait nem az egész ország átlag adataival, hanem községünk adózási viszonyainak szemszögéből tesszük vizsgálat tárgyává, az adóteher számszerü megállapítása érdekében. De érdeklődésre számithat a kérdés ily módon való megvilágítása azért is, mert lehetségessé válik a törpe, kis- és nagybirtok adóterhének összehasonlítása, valamint a legsürgősebben orvosolandó hiányok megismerése.

Községünk földadó alá eső területe 12.637 kat. hold. Az 1931 évre kivetett állami és helyhatósági adók összege: 256.684 P. (Csakis a mezőgazdasági népességet érintő adókat véve figyelembe.) Egy kat. holdra jut 20·03 P. Az országos átlag 12·28 P. s 1913-ban 5·04 aranykorona volt az országos átlag. (Az adó összege az 1932 évre cca. 8 %-kai csökkent s 234.788 P-t tesz ki.

A 20·03 P-nyi, a területegységre átszámitott adóteher nem jelenti egyuttal a mezőgazdaságunk összes adóterhét, hanem annak ezenfelül még viselni kell a forgalmi-, fogyasztási- és fényüzési adót, továbbá a vám és illeték formájában jelentkező burkolt adóterhet is, amelyek végösszege az állami és helyhatósági adók 25 %-ára becsülhető. Ezekkel a számszerüleg meg nem határozható adókkal a továbbiak során nem foglalkozunk. (A helyhatósági és állami adók kiteszik a mezőgazdaság bruttó hozadékának cca. 1/7-ét.)

Az adó megoszlása birtoktipusok szerint:

100 h. felüli 5892 h. össz. adója 111.168 P, h.-ankint 19·30 P.
100 „ aluli 6745 „ „ „ 145.515 „ „ 21·57 „

Az átlagos számadatok tanulsága szerint a 100 h. felüli birtok holdankinti adóterhe 2·27 P-vel kisebb a 100 holdat meg nem haladó birtokkategóriánál. Ellenőrizzük ezt a meg-

állapitást néhány ötlet szerint kiragadott gazdaság adataival.

A katasztrális holdankinti adóteher:

100 holdon felüli birtoknál	100 holdon aluli
P	
18·10	15·70
20·15	20·40
15·90	14·50
23·20	10·90
	14·10

A konkrét adatok nem bizonyitják azt, mintha a nagyobb birtok kisebb mértékben adózna. Az átlagos adatok eredménye és az egyes esetekre vonatkozó adatok tanulsága között eltérés mutatkozik. Az ellentmondás tisztázása céljából vizsgálat tárgyává kell tennünk azokat az alapadónemeket, amelyeken az állami és helyhatósági adórendszerünk felépül.

Az alapadók, a földadó, a házadó, a jövedelem és vagyonadó, a többi sokféle járulékos adó ezek együttes összegének, vagy valamelyiknek bizonyos °/₀-át teszi ki. Ha az alapadók összegét megállapitottuk, a többi adónem meghatározása számtani művelet. A járulékos adónemek hozzávetőleges kulcsa: rokkantellátási adó: 5 °/₀, betegápolási pótadó: 16 °/°, utadó 13 °/₀, mezőgazdasági kamarailleték csak a földadó után 2·5 °/₀, róm. kath. egyházi adó 20 °/₀, községi pótadó 1·57 °/° s ujabban inségadóként a jöv. és vagyonadónak a szükséghez igazodó °/°-a vettetik ki.

Földadó.

Összesen	54.520·47 P	holdankint	4·44 P
100 holdon felüli birtok		„	4·26 „
20—100 holdas	„	„	4·12 „
1—20 „	„	„	5·10 „

Az első alapadónál tehát nincs lényeges különbség a kisbirtok és a nagybirtok adózása között, azonban a legkisebb birtokkategória ezeknél lényegesen magasabb megterhelést mutat.

A földadó alapja a föld kataszteri tiszta jövedelme. Másmás ez az érték a föld minőségi osztálya szerint. Ha a legkisebb birtoktipus földadója magasabb, akkor e körülmény a jobb minőségű földek birtoklását jelenti. — Községünk föld-

jeinek minősége I-V. osztályok között oszlik meg, átlagosan III. osztályzatunak tekinthető.

A földadó alakulása minőségi osztályzatok szerint:

I. 6·03 P.
II. 5·56 „
III. 4·64 „
IV. 3·25 „
V. 2·32 „

Az I. és V. minőségi osztály között 3·71 P-nyi adókülönbség van. A földadó tétele fokozatosan, de nagyobbodó mértékben csökken az alacsonyabb minőségi osztályoknál.

A földek osztályozása kétségtelenül teljesen tárgyilagos alapon történt. Azonban a már eredetileg kicsiny parcellák minősitése kétes esetekben inkább hajlott a magasabb, mint az alacsonyabb osztály megállapitása felé. Teljesen véletlen folytán, a földreform során kiosztott 1089 kat. hold is kivétel nélkül a magas osztályzatú, jó minőségű földekből került kiosztásra. Az egyik 404 kat. holdas tétel, amelynek minősége megfelelt a községi átlagnak, a kiosztás alkalmával egy minőségi osztályzattal magasabbra vétetett, ellenben az uradalom többi része megmaradt a régi minősitésében. Igy állhatott elő az a helyzet, hogy községünkben a törpebirtokosok kb. egy minőségi osztályzatnak megfelelően magasabb földadót fizetnek.

Házadó:

Összesen: 15.205·70 P. holdankint 0·82 P.
100 holdon felüli birtoknál „ 0·21 „
100 „ aluli „ „ 1·40 „

A házadó holdankinti összege 0·82 P. Ennél az alapadónál lényeges különbség mutatkozik a kisbirtok és nagyobb birtok adózása között, amely eltérés a házadó természetében rejlik; nem a gazdálkodás tárgyát képező födbirtok nagyságát tekinti, hanem a lakott helyiségek, illetőleg a lakóházak számát. A földes úr is egy lakóházban lakik és a törpebirtokos is. Ha átszámitjuk ezt az alapadót a terület egységre, természetesen nagyobb tétel jut a kisebb birtokosra. Az 1—2 holdas törpebirtokos az ő, mondjuk 7 P-nyi adójával visel holdankint 3·50 P. házadóterhet, a nagyobb birtokos pedig holdankint csupán 15—30 fillért. A szegényebb birtokos osztályra sulyosabb terhet ró a házadó s ezért igazságtalan adónemnek kell tekintenünk.

A házadó fogyatékosságának kell betudnunk azt is, hogy

nem jövedelmező adóalap után vetik ki. A konjunktura idején sok gazda épít a szükségesnél nagyobb, költségesebb lakóházat; ezáltal sok tőkét elvon a gazdaságától s felemészti üzemének — szükséges — tartalékalapját. A gazda e hibáját adórendszerünk évenkint kihasználja a magasabb adókulcs alkalmazásával, — mezőgazdaságunk rovására.

Ha fontolóra vesszük, hogy a birtokos nem fizet a munkásház után adót, akkor a mezőgazdasági munkás házadóját is fölötte méltánytalannak kell tartanunk.

A jövedelem és vagyonadó az 5.000 P-t meghaladó vagyonértéknél jön számításba. Ugy a vagyon, mint a jövedelemadót az adózó vallomása alapján vetik ki, amelyet évenkint kell benyujtani. A föld és házadó alapjának meghatározása független az adózó vallomásától s az adókivető hatóság tárgyi adatok figyelembevételével az adózótól függetlenül s több évre szólóan állapitja meg. A jövedelem és vagyonadónál már előtérbe lép az adózó személyisége, ügyessége és szakavatottsága révén több-kevesebb eredményt el is érhet.

A vagyon becslésénél a gazda tényleges forgalmi értékeket köteles bevallani, amelyek azonban a mezőgazdasági ingatlan tőkére vonatkozóan nagyon nehezen állapithatók meg. Éppen ezért törvény, illetve az évenkint megjelenő miniszteri rendelet intézkedik azokról az általános irányelvekről és minimális értékekről, amelyeknél kevesebb nem állitható be a vallomásba. Ha az adózó többet állít be, azt elfogadják a hatóságok, ha kevesebbet, azt felemelik a mimumra. Ilyen körülmények között fejlődött ki az a vagyonbecslési gyakorlat, amely sem az állam érdekeinek, sem pedig az arányos adóztatásra törekvő gazdaérdekeknek nem felel meg. Pl. szomszédos gazdaságok 1932 évi holdankinti vagyonadótétele következőképen alakult: 0·61, 1·50, 0·56, 0.68, 0·80 P. A vagyonadó tételének, ha reális és egyöntetü becslésen alapul, ilyen differenciálódása nem lehetséges. Kivánatos, hogy időnkint hites mezőgazdasági szakértők egyöntetüen becsüljék fel az egyes gazdaságok állandó vagyonállagát.

A jövedelemadó a gazdaság üzleti forgalmát veszi figyelembe. Ha a gazda hiteles könyvet vezet, ugy a számadások, ezek hiányában pedig bizonyos, évenkint megállapitott kulcs szolgáltatnak az adókivetőhatóságok részére támpontot. A bruttó termésből levonják a rezsit s a tiszta-

hozadékot a meghatározott évi átlagárral veszik számításba. A bruttó termésből pl. a 10—15 holdas gazdánál 50 %-ot, az 1.000 holdon felüli birtoknál 80 %-ot vesznek rezsinek. 100 P-nyi termésértéknél az előbbi kisbirtok kategóriánál 50 P, az utóbbi nagybirtoknál pedig 20 P. a jövedelemadó alap. Ez mindenesetre méltánytalan, hogy a kistermelő igénytelenségét a nagyobb birtok 10—50 %-os termés többleteivel szemben sulyosabban adóztatjuk.

A vagyon és jövedelemadó a kisbirtokoknál nem játszik olyan fontos szerepet, mint a nagybirtoknál s tekintve annak ugy a gazda, mint a hatóság részéről az évenkint érvényesülő szubjektív elemét és a kisüzemi jövedelemalap meghatározásánál észlelhető aránytalanságot, e két ponton tartanánk a fokozatos helyesbbitést megvalósitandónak.

Az alapadókat vizsgálva azt láttuk, hogy a törpe birtok valamivel magasabban adózik a többi birtokkategóriánál. Ezt az aránytalanságot tovább fejleszti a közmunkaváltság, amelynek összege igavonó állatonkint 12 P, a traktor után 6 P, s azoknál a birtokosoknál, akiknek igásállatjuk nincsen, lakóházankint 6 P. Ez az adónem megint arra enged következtetni, hogy a traktorral dolgozó mezőgazdasági üzemek közmunka váltsága alacsonyabb az igásállattal dolgozó gazdaságokénál, mert az csak természetes, hogy egy drb. traktor nem 3 drb. igavonó állatot helyettesit. A törpebirtokosok 6 P-ben megállapított közmunkaváltsága, átszámitva a területegységre, ismét a nagyobb adóztatás képét mutatja. Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy a kisebb birtokos existenciák terhére van eltolódás mezőgazdasági adórendszerünkben, ha az nem is nagyon kirívó. Ez az aránytalanság közelről sem olyan, mint a jobbágyság idejének minden adóterhét a jobbágy vállaira rakó rendszere, azonban s ez kétségtelen, hogy az egyenlő közteherviselés korszakában a meglévő kisebb-nagyobb aránytalanságok sem kivánatosak.

Adórendszerünk eddigi módszerével szemben, az arányos mezőgazdasági adóztatást ugy érhetnénk el jobban, ha minden adónemet a terület egységre állapítanánk meg. Az adó holdankint lenne megállapítva, s a gazdaság holdszámának az adóalappal való szorzata szolgáltatná az adó összegét. Ennek az adókulcsnak mértékét kellene azután ugy alkalmazni, ahogy az adófizetők pénzügyi helyzete megengedi, illetőleg az állam szükségletei megkövetelik. Az uj adórendszer igazságossága csakis a földbirtok uj átosztályozá-

sán nyugodhat szilárdan. A jelenlegi minőségi osztályozás a ma már kissé elavult ásványtani alapon nyugszik, és figyelmen kivül hagy sok olyan körülményt és tényezőt, amely a termőképesség lényeges emelkedését előnyösen befolyásolja. A föld tényleges hozadéka uradalmi kezelésben lényegesen nagyobb, mint a kis- és törpegazdaságokban, — ugyanazon minőségi osztályzatot feltételezve. Jelenlegi adórendszerünk az adóalap megállapításánál ezt teljesen figyelmen kivül hagyja. Nem a valóságos, hanem a vélelmezett hozadékra épit.

Addig is, amig jelentősebb adóreform végrehajtására sor kerülhet, a mezőgazdasági munkások és törpebirtokosok adóját, figyelembe véve nehéz helyzetüket, minden további nélkül törölni kellene.[1])

Ezt a gondolatot Gesztelyi Nagy László is érinti; „... nagyon sulyos a házadó a legkisebb szoba-konyhás lakásoknál és sokoldaluan nyilvánul meg az az óhaj, hogy a házadó mérsékeltessék, sőt — szociális okokból a kisebb házak adómentességben részesüljenek.“ „... ilyen szoba-konyhás háznak 1913-ban az összes adója 5-6 koronára ment fel, ma pedig a pótlékokkal együtt a 16-20 P-t is eléri.“ Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 1931 évi jelentésének 191 oldalán.

Az adózásra vonatkozó törvényhozásunk a munkásemberek házadóját eddig nem kezelte megkülönböztetett módon, csak akkor, ha munkás mint alkalmazott lakik a cselédházban. Az önálló mezőgazdasági munkások lakóházai egyizben már kaptak 20 évi ideiglenes adókedvezményt, 1907-ben a Földmívelésügyi Miniszter támogatásával épült lakóházakra. E kedvezmény kivétel nélkül minden ilyen munkásházra kiterjedt s a vételár letörlesztésének ideje alatt nyujott kedvezmény volt. Az ujabb építkezésekre és átalakitásokra törvényileg biztositott ideiglenes házadókedvezmény csakis azokra a házbirtokosokra terjed ki, akik azt külön kérelmezik a hatóságoktól, ellenkező esetben nem.

Nem lesz érdektelen megemlitenünk azt, hogy az adórendszerünk az adózóképesség meghatározásánál főként tár-

[1]) A keresetiadó elvi rendelkezéseinek óhajtanánk evvel érvényesülést biztosítani, mely szerint az ingatlan tulajdonnal nem rendelkező alkalmazott keresete havi 80 P.-ig adómentes, ezenfelül 5 %-a keresetiadó tétele. A mezőgazdasági munkás és törpebirtokosnál az a helyzet, ha saját lakóháza és kertje van, hogy évi 4—600 P. kereset esetén is fizet 20—50 P. adót, vagyis a kereset nem haladja meg a létminimumot s mégis 5—10 %-os adót fizet abból.

gyi alapokra helyezkedik s nem veszi figyelembe a családtagok számát. A 20 holdas birtokos adójának kivetésénél nem tekinti, hogy az adóalany sok gyermekes családapa, vagy pedig gyermektelen-e? Az adóképesség elbirálásánál pedig e körülménynek döntő fontosságunak kellene lenni, mert a valóságban a családtagok száma — az adómentesnek vélt nélkülözhetetlen életszükségletek értékét lényegesen befolyásolja. A kivetésnek e módszere természetesen nemcsak a kisgazdáknál van igy, hanem minden adózónál. Igaz, van egy olyan rendeletünk, amely az 5 gyermeknél nagyobb családu kisbirtokosokat mentesíti a jövedelemadó tétele alól, e kedvezmény azonban akkor, amikor a mezőgazdaság nem jövedelmező, illuzórikussá válik.

Adórendszerünket csakis községünk mezőgazdaságának keretén belül téve vizsgálat tárgyává, jellemeztük annak kisebb, mindazonáltal nagyfontosságu és sürgősen kiküszöbölendő fogyatékosságait. Megállapitást nyert, hogy legfőbb gyengéi a legkisebb birtokos kategória nagyobb mérvü megadóztatása a védelmezett hozadék alapul vétele, a becsléseknél a tényleges állapotok figyelmen kivül hagyása és az egyöntetüség hiánya. Hibáin nem toldás — foldás, hanem gyökeres adóreform utján lehet és kell segiteni. Márpedig, — ha szóvá tettük a mezőgazdasági adóreform szükségességét, nem hallgathatjuk el jelenlegi adórendszerünk legnagyobb hibáját sem, s ez abban áll, hogy az előirányzott és kivetett összegek nem folynak be. E fogyatékossága minden foglalkozáságat egyformán érint. Községünkben pl. a mult évre előirányzott állami és helyhatósági adóknak mindössze 40-50 %-a folyt be; (1932-ben max. 20 %) ugyanez az arány megyei átlagban is. Természetes, ha a késedelem ilyen arányával állunk szemben, nem gondolhatunk pusztán arra, hogy az adó esedékességét függetleniteni kell az adózó lelkiismeretétől és személyes összeköttetéseinek előnyeitől és igazságos, de kiméletlen és előreláló szigorral szorgalmazni kell a behajtást, s akkor megelőzhetjük a bajokat. Nem kételkedünk abban, hogy ha néhány évvel korábban már ily szempont szerint kezeltetik az adóbehajtás, néhány %-al több adó befolyt volna. Az adófizetési hátralékok oly nagyok, hogy azok kiküszöbölése a behajtás szigoritása révén nem lehetséges, hanem csakis az állami és helyhatósági költségvetés leépitése utján tüntethetők el. A probléma az adókulcsnak és a mezőgazdaságnak összehangolásában rejlik, másfelől pedig kivánatos az alap

mobil rögzítése. Kövesse az adólap alakulása mindig hiven a mezőgazdaság jövedelmezőségének alakulását úgy fel, mint lefelé. Másszóval, olyan adórendszert kell alkotni, amely elviselhető, tehát be is folyik és alkalmazkodó jellegü.

Az adók leszállitása költségvetési kérdés. A költségvetés csökkentéséből származható előnyöket azonban nem szabad tulbecsülnünk, ha a magyar költségvetést az ellenzéki követelések megállapította legalacsonyabb szintre redukálnók, akkor ez az adófizetőknek fejenkint — átlag — mintegy 20 P. adómegtakaritást jelentene. Ez az összeg semmiesetre nem eredményez gazdasági életünkben kibontakozást. Ellenben, ha csökkentés következtében a társadalmi életben rohamos erőátcsoportosulások következnek be, akkor e körülmény adózópolgáronkint a 20 P. megtakaritásnál sokkal több áldozatot követel. Ha pedig az adócsökkentések lényeges javulást nem eredményezhetnek, akkor a fokozatosság követelményét kell szemelőtt tartanunk. [1]) Igaz, a gazda már eddig is megelégelte az aránytalanul magas adókat, azonban jelen helyzetében sem szabad szemelől tévesztenie a közelmult tapasztalatát, hogy amikor a világháboru befejeztekor azonnal leépitettük katonaságunkat, milyen mélyre kihatő sulyos következményeket vont maga után a látszólagos megkönnyebbülés ténye.

E megfontolás tudatában kell revizió alá venni az adók behajtásának eddigi módszerét és állami administrációnkat. Az adóbehajtását azért, mert felfogásunk szerint az adók rendszertelen fizetésének kis részben ez az előidézője. E téren kivánatosnak tartanánk oly adózóknál, akik a tapasztalatok szerint késedelmesek, a termés elkotyavetyélése előtt biztositsuk az állam igényeit, ne pedig utólag, ha már üres a magtár és istálló. Másrészt pedig jó termésü esztendőkben bizonyos kényszer tartalékok befizetését kellene szorgalmazni, amely inségesebb esztendőkben könnyitene a gazdán és biztositaná az állam pézszükségletét. Ha a két ponton megfelelő érvényt biztositunk az érdekeltek véleményének és a végrehajtásánál azoknak is szerepet biztositunk, ugy a re-

[1]) Az adó eddigi alig észrevehető csökkenése relative, vagyis a kis és nagyobb exisztencia közötti arány figyelembevételével történt s a nyujtott kedvezményekkel főként a kisebb adófizetőkön történt enyhités. Községünkben a végrehajtott közmunkaváltság csökkentés és a földadó elengedése három esztendőre felerészben, legujabban teljes egészében a kisebb exisztenciákat (illetve 100 ar. kor. kat. tisztajövedelmet megnemhaladó fb. vagyonnal rendelkezőket) részesiti előnyben.

formmal együtt járó kezelési költségtöbbletet megtakarithatjuk és az egészséges adómorál érdekében is tettünk valamit.

Az administrációnk revizióját pedig akképen véljük végrehajthatni, hogy államiságunk mezőgazdasági mivoltára való tekintettel annak szervezésénél megfelelő érvényt kell biztositani azoknak a szervezési elveknek, amelyek a mezőgazdasági üzemeknél alkalmaztatnak. Igy szerencsésen szolgálná ez az összehasonlitás a nagyon régóta kivánatos kölcsönhatást, amely az állami administrációban takarékosságot, alkalmazkodóképességet és szakszerűséget jelenthetne az egész vonalon, a mezőgazdaság pedig kiemelkedne a szervezetlen mivoltából, mai meg nem érdemelt méltatlan helyzetéből.

Alapul kell venni olyan mezőgazdasági üzemek szervezési elveit és költségvetését, amelyek még ma is prosperálnak. Onnan kell a hasznositható elveket az állami administráció számára átvenni és kérlelhetetlenül követni. A költségvetési kiadások alkalmazkodó jellegét ott elsősorban fellelhetjük. Az egyre sürgősebben óhajtott adóreformot létszámcsökkentés nélkül, illetve munkanélküli diplomás ifjuságunk érdekeinek figyelembevételével csakis ugy oldhatjuk meg, ha a dologi és személyi kiadásokat lényegesen leszállitjuk és az igazgatást decentralizáljuk.

A jelenlegi tulságosan központositott igazgatási rendszerünk költségeit községünk 1932 évi költségelőirányzatának végösszegével szemléltetjük. A kereken 13.500 kat. holdnyi község folyó évi költségvetési előirányzata 128.500 P. (1913-ban 64.000 aranykorona) Egy ugyanilyen területü egységesen kezelt uradalom kezelési költségei cca 66.000 P-t tesznek ki. Tekintve, hogy hasonló területü uradalom sokkal több vezetőt igényel, nagyobb szellemi és fizikai felkészültséggel, mint községi közigazgatásunk, több munkateljesitményt kiván, rendezetlen szolgálati és nyugdij viszonyokkal, lehetetlen állapotnak kell tartanunk, hogy a községi igazgatás költségei a gazdasági igazgatás költségeit kétszeresen meghaladják. Az ily költségvetés sem a népességi, sem a gazdasági haladásnak nem kedvez. — A béke éveiben nem is haladta meg a gazdasági igazgatás költségeit a község költségvetési előirányzata. Bár a gazdasági és községi igazgatás lényegesen más munkaterülettel rendelkezik, figyelembe véve, hogy a gazdasági igazgatás alkalmazkodó jellegű, lényegesen olcsóbb és több embert foglalkoztat, nem szerénytelen az az óhajtásunk,

hogy a községi igazgatás költségei a gazdasági igazgatás költségeit semmiesetre tul ne léphessék.

A költségvetés megállapitásának joga az 1886 XXII. tcz. rendelkezései szerint a község képviselőtestületét illeti. Ugyanez a törvény kimondja azt is, hogy a község előljárósága az állam és vármegye rendelkezéseit nem kifogásolhatja, hanem azokat minden esetben végrehajtani köteles. A gyakorlat pedig odafejlődött ki, hogy az állami és vármegyei igazgatás rendeletileg szabályozza a költségvetésnek ugyszólván minden tételét s a község képviselőtestülete nem költségvetés megállapitó, hanem olyan testületté lett, amely az előterjesztett és a rendelkezéseknek megfelelő költségvetést minden esetben elfogadni köteles. Az autonomiának ilymódon való módosulása megszüntette a község értelmiségének a költségvetési és egyéb közügyei iránt való érdeklődését, ami a képviselőtestület jelentőségét kisebbitette.

A községi költségvetés készitésének e módszere azt a hitet kelti bennünk, hogy az egyes községek költségvetések nagyon hasonlitanak egymáshoz a területegységre és lélekszámra átszámitott költségek nagysága tekintetében és a főfejezetek arányaiban. De ez nem igy van. A központi igazgatás tultengő befolyása ellenére igen nagy az egyes költségvetések változékonysága az összegszerüség és az arányok tekintetében. Állitásunk igazolására felhozunk néhány példát különböző vidéken fekvő, tulnyomórészt mezőgazdasági jellegü községek költségvetési adataira vonatkozólag, egyrészt azért, hogy fogalmat alkothassunk a költségvetések szerkezetéről és összegszerüségéről, a kiadások változékonyságának nagyságáról és ennek okairól, másfelől pedig a költségvetés leépitésének konkrét lehetőségeit, az életben bevált és alkalmazott módszerét követhessük. Az egyöntetű költségvetési szellem nem zárja ki azt, hogy egyes községek bizonyos részletkérdésekben olyan célszerü és takarékos, emellett egyéni eljárást kövessenek, amelynek meghonositása szélesebb körben indokolt lehet.

A XI-ik kimutatás 10 község költségvetési előirányzatának végösszegét tartalmazza. Emellett feltüntettük abban a község területi és népességi adatait, valamint a holdankinti föld- és házadó összegét. E pontos adatok mellett feltüntettük azt is, hogy az egyes községek lakosságának hány %-a foglalkozik mezőgazdasággal és a területnek hány %-a nagybirtok. Ezek az adatok a viszonyok tényleges ismeretén alapuló átlagszámok egyes községeknél azért, mert az előljáróság nem rendelkezett pontos adatokkal.

XI. kimutatás

egyes községek költségvetésének végösszegéről és annak megitélését elősegitő adatokról:

Sor	Község neve	Vármegye	Az 1932 évi előirányzat	Jut holdankint	Jut egy lélekre	Terület jut egy lélekre	Adó föld és ház holdankint	A község területe	A község lélekszáma	Mezőgazdasággal foglalkozó lakosság % -a	Nagybirtok % -a	Jegyzet
1	Pusztaszabolcs	Fejér	38.452	5 19	15·78	3 03	4 24 0 22	7.408	2.438	80	76 50	A községi
2	Martonvásár	„	55.294	10·18	17 51	1·70	3·60 1·72	5.431	3.178	75	63	pótadó
3	Gödöllő	Pest	275.423	24·67	24·96	0·97	1·27 9·71	10.756	11.034	20	32	kulcs
4	Aszód	„	116.484	43·00	25·36	0 58	2 09 9 00	2.708	4.592	20	semmi	50—298 06
5	Gyoma	Békés	281.231	7 19	22 98	3 20	2 45 0 99	39.105	12.232	90	30	% között
6	Ostffyasszonyfa	Vas	18.359	3 07	9 25	3 00	1·86 0·83	5,970	1.983	95	20	inga-
7	Almáskamarás	Arad	32.852	15·83	13·16	0·83	3·10 2·36	2.074	2.480	95	semmi	dozik
8	Végegyháza	Csanád	33.973	23·46	18 01	0·78	4·32 1·81	1.448	1.886	95	„	
9	Kunágota	„	128.500	9·. 3	18·23	1·90	4·44 0·82	13.232	6 968	90 5	58·5	
10	Dombiratos	„	42.016	16 37	26 96	1·64	5·08 0·82	2.566	1,558	95	33·7	
	Összesen:		1.022,584	11·27	21·31	1·85						
	Legkisebb érték:			3·07	9 25	0·58						
	Lagnagyobb érték:			43·00	26·91	3·20						
	Szoródás, számokkal			39 93	17·71	2·72						
	„ % ban			354	87	147						

A területegységre átszámitott kiadások kat. holdankint átlag 11·27 P-t tesznek ki s 3·07 és 43 P. között váltakoznak. Az ingadozás 354 %. A legcsekélyebb kiadást — átszámitva a terület egységre —, Ostffyasszonyfa, vasmegyei községben állapitottuk meg, ahol egyuttal a holdankinti földadó is a legkisebb. Lakossága tulnyomórészben földmiveléssel foglalkozik és kisebb birtoktipusokon gazdálkodik. Népessége egyike a leggyérebbeknek. A legmagasabb költség tételt Aszód, pestmegyei község képviseli. Földje gyenge minőségű és törpebirtokokra oszlik leginkább. Népessége a legsürűbb s $^4/_5$ részben ipari és kereskedelmi foglalkozást üz s csak $^1/_5$ részben foglalkozik mezőgazdasággal. Igen magas a területegységre eső kiadási tétel a csanádheli Végegyháza községben, amelynek népessége sürü, tulnyomórészben mezőgazdasági munkás és törpebirtokos. Ellenben a gyér lakossággal biró Pusztaszabolcs fejérmegyei község, ahol a nagybirtok van tulsulyban, igen alacsony községi terhet visel.

A lélekszámszerinti községi kiadások átlagos összege adataink szerint — 21·31 P. a legkisebb összeg 9·25 P. a legnagyobb 26·91 P. Az ingadozás kitesz 87 %-ot. A lélekszámszerinti kiadások a csanádmegyei Dombiratos községben a legmagasabbak, amelynek népsürüsége közepes, földjei a legjobb minőségüek, a földadó szerint itélve, s lakossága tulnyomórészben mezőgazdasággal foglalkozik. Dombiratos községgel szomszédos Almáskamarás községnek népsürüsége kétszerese annak, a lélekszámszerinti kiadások pedig a felére rugnak. A legkisebb lélekszámszerinti kiadásokat ugyancsak a vasmegyei Ostffyasszonyfa községben találtuk. Általában az ipari és kereskedelmi foglalkozást üző községek fejadója magasabb. Erre a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság csekély arányszámából és a magas holdankinti házadó összegéből következtethetünk. Ily községek rendszerint gazdasági gócpontot képeznek s a környék ipari és kereskedelmi forgalmát bonyolitják le s egyuttal közigazgatási és kulturközponttul szolgálnak.

A XI. kimutatás adatai tehát nemcsak a községi igazgatás költségeinek változékonyságáról nyujtanak tájékoztató képet, hanem a szélső értékek rövid indoklása nyomán a befolyást gyakorló fontosabb tényezőkre is következtetni engednek. Ahol alacsonyak a kiadások, ott gyér a lakosság, rossz minőségü a föld, sok a nagybirtok és a népesség tulnyomórészben őstermelő.

A kimutatás adataiból láttuk, hogy lehet községi igazgatást szervezni fejenkint 9 P. költséggel is. Határozottan állithatjuk, a tényleges viszonyok ismerete alapján, hogy községünk a fejenkint 18 P-re rugó kiadásaival nem ér el többet, mint a 9 P-vel dolgozó község. Ezért, ha a szükség ugy kivánná, költségvetés apasztásának munkája ily alacsony kiadásokkal dolgozó község példájára kell hogy meginduljon. Két szomszédos községünket tekintve azt látjuk, hogy egyiknek a fejadója 5 P-vel kisebb a miénkénél, a másiké pedig 8·73 P-vel magasabb összegü. Véleményünk szerint ily kis körzetben a költségek ilymérvü ingadozása nem szükségszerü s az arányositás megvalósitható.

A községi költségvetés a következő fejezetekre oszlik: I. Igazgatás, II. Adóügy, III. Közegészségügy és állategészségügy, IV. Tűzrendészet, V. Tanügy és testnevelés, VI. Közművelődés és egyház, VII. Szegényügy, VIII. Közlekedés, IX, Vagyonigazgatás, X. Vármegyei hozzájárulás, XI. Különféle. Ezek a rendes kezelés rovatai, a rendkivüli kezelés két fejezetre oszlik, és pedig az átmeneti tételek és beruházás fejezetére. A XI.-ik kimutatásban tárgyalt községek költségvetésén fejezetekre való tagozódását is bemutatjuk és pedig az összehasonlitás megkönnyitése végett nem a költségvetés tételeit közöljük, hanem azok összegének a főösszeghez való %-os arányát.

Az adatok csak főbb vonásokban fogadhatók el azért, mert az egyes községek költségvetési eljárása nem teljesen egyöntetü. Pl. A községi orvos és állatorvos személyi járandóságai szerepelhet az Igazgatás és az Egészségügy fejezetében — a helyi jegyző felfogása szerint. Az egyházi adózás egyes helyeken teljesen a költségvetésen kivül — külön szervezet utján kezeltetik, másutt pedig közadók módjára. — Meg kell jegyeznünk még azt is, hogy a vármegyehozzájárulás tétele ujabban nem szerepel a költségvetésben, hanem mint az adófőkönyv önnálló tétele. A következtetéseink levonásánál e körülményeket figyelembe vettük.

A költségvetés tételeinek arányára vonatkozó adatokat a XII. kimutatás tartalmazza. Az adatok szemléltetésének azért éreztük szükségét, hogy láthassuk, az egyöntetü szerkesztés és központi befolyás hatásának ellenére az egyes községek költségvetése mennyire egyéni és milyen változékony, mennyire különböző a jelentősége az egyes fejezeteknek.

XII. kimutatás

a községi költségvetés fejezeteinek %-os arányáról.

Sor	Község neve	Igazgatás	Adó	Tűzrendészet	Közegészség	Tanügy testnev.	Közművelődés	Szegény ügy	Közlekedés	Vagyonigazgatás	Vármegyei hozzájárulás	különféle	Rendkívüli kezelés	Jegyzet
1	Pusztaszabolcs	53.4	0.2	2.4	1.3	6.4	1.3	0.7	1.8		24.2		8.3	
2	Martonvásár	35 -	-	3.7	0.7	9.6	7.7	0.8	10.3	5.2	19 -	0.4	7.6	
3	Gödöllő	31 -	3.8	5.7	2.1	17.5	3.8	1.2	12.3	5.7	11.9	-	5 -	
4	Aszód	26.3	1.3	4.2	1.8	9.6	3 8	1.2	9.5	14	10.6	-	17.7	
5	Gyoma	34.7	0.8	4.7	6.1	7 6	0.2	4.2	9.7	11	10 8	0.3	9.9	
6	Ostffyaszonyfa	39.4	0.2	6.9	0.2	3.7	1.1	1 -	5	9.4	33	-	—	
7	Almáskamarás	48.8	0.7	5.2	0.6	10.6	5.1	1.5	6.7	3.2	13.6	-	—	
8	Végegyháza	40.2	-	4.6	5.3	9.4	6 4	1.8	4.5	4.5	11.2	0.9	11.2	
9	Kunágota	35.4	-	3.2	6	10	0.5	3.6	6.2	3 3	19.4	-	12.4	
10	Dombiratos	42.2	0.5	2.6	8.5	8.8	4.6	1.4	2.5	4 3	18.6	0.2	5.8	
	Átlag :	38.6	0.7	4.3	3.3	9.3	3.5	1.7	6.8	6.1	17.2	0.2	8.3	
	minimum :	26.3	—	2.4	0.2	3 7	0.2	0.7	1.8	—	10.6	—	—	
	maximum :	53.4	3.8	6.9	8.5	17.5	7.7	4.2	12.3	14	33	0.9	24.9	

A költségvetés tételei között legkisebb az Igazgatás fejezetének a változékonysága, amely után a következő sorrendben találjuk a egyes rovatokat: tűzrendészet, vármegyei hozzájárulás, tanügy, testnevelés, közlekedés, szegényügy, közművelődés egyház, vagyonigazgatás, adó, közegészségügy s végül a különfélék rovata a rendes kezelés keretén belül. A költségvetés fejezetei közül annak tulajdonitunk nagyobb jelentőséget, amily tételnél kisebb az ingadozás, tehát e sorrend — bizonyos tekintetben — az egyes rovatok fontosságának kifejezője.

A költségvetés összegéből legnagyobb rész az igazgatási és vármegyei hozzájárulási kiadásokra esik. Ezek nagyobb része személyi kiadás. Az igazgatási kiadások átlagosan az összes kiadás 38·6 %-át teszik ki. E fejezet %-os aránya Aszódon 31 %, Pusztaszabolcson 53·4 %. Az arány nagysága tekintetében a következő tétel a vármegyei hozzájárulás tétele, amely átlagosan 17·2 %. A legkisebb Aszódon: 10.6 %, a legmagasabb Ostffyaszonyfa községben,

ahol 33 %-ot tesz ki. Az a körülmény, hogy a legkisebb költségvetéssel dolgozó Ostffyaszonyfa községben a legnagasabb a vármegyei kiadásokhoz való hozzájárulás aránya, arra enged következtetni, hogy a megyei szükségletei nehezen redukálhatók. Bár nem lehetetlen, hogy e tétel kirovásánál a közigazgatási hatóság a község anyagi helyzetét is figyelembe veszi, mert pl. a mi járásunkban két szomszédos község költségvetésében e tétel aránya 11·2, illetve 19.4 %. A gazdagabb községre nagyobb tételt vetnek ki.

Az igazgatási és vármegyei kiadások együttes összegének aránya 55·8 %. Kunágota községben 54·8 %, Ostffyaszonyfán 72·4 %. Pusztaszabolcson 77·6 %, Aszódon 36·9 %. A költségvetés összegéből minél kevesebb jut e két tételre, annál több marad kizárólag a helyi érdekeket szolgáló többi tételekre s annál jobbnak kell a költségvetés összeállitását tartanunk. S mégis azt kell tapasztalnunk, hogy — felfogásunkkal ellentétben — a takarékoskodás munkája ezeket a tételeket érinti elsősorban, aminek a helyi érdekek térvesztesége, háttérbeszorulása a következménye.

A XI. és XII. kimutatás adatainak tanulságát a következőkben foglalhatjuk össze: Községünk költségvetési tételeinek aránya, az átlaghoz viszonyitva jó, mert ahhoz nagyon közel áll. Az egyes községek költségvetése nagyon eltérő, amiből az is következik, hogy a fennálló rendelkezések keretén belül az autonómia sokat tehet. Feltüntettük a költségvetés egyes fejezeteinek sorrendjét a fontosság tekintetében. Megállapitottuk, hogy a takarékoskodás főként a helyi érdekeket szolgáló tételeket redukálja. Megállapitottuk, hogy egyes községek módszerének követésével a kiadások apaszthatók jelentős mértékben.

Az a körülmény, hogy a költségvetés szerkesztésének joga központi törvényeken és rendelkezéseken nyugszik, akadályozza a helyi autonómiát abban, hogy azt a magángazdaságban keresztülvitt takarékosság mértékéhez alkalmazza. A mezőgazdasági munkabéreknél, — ahol az érdekeltek alkalmazkodása nincsen akadályozva — azt láttuk, hogy azok a viszonyok hatása alatt a 3—4 évtizeddel előbbi szintre csökkentettek, a mezőgazdaság prosperitása érdekében. A községi kiadások csökkentése terén természetesen a redukció ilyen mérve nem kivánatos, de káros az a rend-

szer is, amely guzsba köti az autonómia kezét és elsősorban a helyi érdekeket szoritja háttérbe.

Az érdekesség kedvéért szenteljünk néhány sort a község költségvetésének azokra a fóromaira, amelyek arra befolyást gyakorolnak.

A község költségvetését a fennálló törvények és rendeletek figyelembevételével a községi jegyző állitja össze. Formailag ugyan a község képviselőtestülete tárgyalja és állapitja meg a szükségleteket és fogadja azt el, ez az aktus azonban a valóságban idejétmult formaság. A részletes felettes rendelkezések meddővé tesznek minden vitát, amely ennélfogva a legjelentéktelenebb tételek körül alakulhat csak ki. Az ilyen rendelkezés létjogosultságát természetesen nem vitathatjuk. A községi képviselőtestületünk összetételénél fogva nem kicsinyitett mása az értelmi és társadalmi osztályoknak s abban tulnyomórészben idősebb és módosabb kisbirtokosok tevékenykednek. Egy testület pedig a népesség egészéről csak ugy határozhat — elvben — mértékadóan, ha annak kicsinyitett mása és a szakavatottsághoz nem fér kétség. E hiányokat amelyeket pótolni máról-holnapra nem lehet, kivánja pótolni rendelkezéseivel közigazgatásunk tiszteletreméltó buzgalommal.

A község költségvetése miután a helyi képviselőtestület azt elfogadta, rövidesen a vármegye reviziója alá kerül, illetve ha a pótadó 50 %-ot meghalad, a belügy és pénzügyminisztériumból szervezett miniszterközi bizottság is áttanulmányozza. Tekintettel azonban arra, hogy e felettes fórumokat is ugyanazok a törvényes rendelkezések irányitják, mint amelyek a község jegyzőjét, munkájuk az esetek többségével felülvizsgáló és jóváhagyó jelentőséggel bir. Nem ritka eset az sem, hogy a költségvetés összegének 1-2 %-át kitevő s éppen a helyi gazdasági vagy kulturális érdekeket szolgáló tételekből a takarékosság követelményének megfelelően a felettes hatóságok törléseket eszközölnek.

Mindebből azt láthatjuk, hogy a községi költségvetés apasztásánál a fennálló rendelkezések szerint elsősorban a jegyzőnek kell mindent elkövetni, mint aki a község nélkülözhetetlen igényeit ismeri és a költségvetési rendszabályokban járatos. Különböző vidékek községi költségvetéseinek összehasonlitása éppen azt kivánta kiemelni, hogy a minden községre egyformán vonatkozó rendszabályok akalmazása mellett az egyes községek költségvetése, arányaiban, meny-

nyire egyéni. Másodsorban pedig a képviselőtestület szervezésére vonatkozó rendelkezéseket kell módositani oly értelemben, hogy az tökéletesebb működést fejthesen ki s ennek megfelelően nagyobb hatáskört biztositani az autonomiának. Senki nem lehet pápább a pápánál és fukarabb a képviselőtestületnél, állapitja meg környékünk egyik bölcs jegyzője. Vagyis a helyesen szervezett és megfelelő hatáskörrel felruházott képviselőtestületben meg van nemcsak az érzék, hanem a képesség is, hogy a közületi kiadási tételek rugalmasságát és alkalmazkodóképességét biztositsa.

Legfőbb ideje annak, hogy a közpénzekkel való gazdálkodás irányelvei a mezőgazdaság által is követelt gyakorlathoz és a megengedett lehetőségekhez igazodjanak. Nem időszerűtlen az a kivánság sem, hogy az adófizető polgárok mérlegelhessék, hogy mit nyujt nekik az állam a sok közteher ellenében. A jelenlegi ellenszolgáltatás a magángazdaságok költségmérlegén nagyon csekélynek bizonyulna. Sokkal olcsóbban lehetne nyujtani ama ellenszolgáltatásokat és legalább ugyanolyan minőségben, mint amit az állam ma nyujt az adófizető polgárnak a befizetett adók ellenében. Miért ne rendezkedhetne be az állam is a polgárai által követett szerény, takarékos és szakszerű, gazdálkodás követelményei szerint?

Utaltunk az adó minden átmenet nékül való csökkentésének veszedelmes eszközére s igazgatási rugalmasságunkat figyelembevéve bátran feltételezhetjük, hogy az adóreform kérdése sem kerülhet egyhamar szőnyegre. Mi a teendő addig? A hatóságok részéről az adók kezelésében a nagyobb nyilvánosság, a vallomások mellett a tényleges állapot és az egyéni körülmények figyelembevétele. Ilymódon kiküszöbölhető a rendelkezések esetleges fogyatékossága és az egyes adózóknak is nagyobb betekintésre nyilik alkalom. A gazdáknak nagyon jó szolgálatot tehetne a községünkben nem működő mezőgazdasági bizottság. Annak hiányában pedig kivánatos volna, az Előljáróság közbejöttével egyöntető értékelési eljárásokat meghonositani és az adó szabályokkal behatóbban megismerkedni. Nem tekinthetünk közönbösen a hátralékokra sem s felfogásunk szerint azokat törölni kellene minden oly esetben amikor a folyó évi adó megfizetése biztosítva látszik s arra az adózó kötelezettséget vállal. Ujabb késedelmesség esetén pedig a régi hátralékokkal ismét előállhatna a kincstár s magát természetben elégitené

ki. Az ilyen adó hátralékból származó birtokrészek „hozzátelepitési“ célokra lennének felhasználandók arra érdemes törpebirtokosok gyarapítására. Kivánatos volna az is a rossz adófizető gazdákkal szemben, hogy a birtok örökbérleti kezelését az állam ilyen esetekben elrendelhetné, hogy az adófizetést gátló alaptalan feltevéseket gyökeresen kiirtsuk. Sajnos ma az a tévhit uralkodik községünkben, hogy a lakosság fele fizeti az adót, fele nem s ez utóbbiak terhét pótlékok alakjában az állam a pontosan fizetőkön hajtja be.

Mezőgazdasági hitel.

A hitel napjainkban nem mint termésfokozó és termelési lehetőségeket feltáró tényező játszik szerepet gazdasági életünkben, hanem mint kötelezettség.

Községünk mezőgazdaságának különösen sulyos terhe és problémája a kamatkérdés. Egyike a válság legaggasztóbb tényezőinek. Azért nem helyeztük legelsőnek a hitelkérdést, mert a könnyitő megoldás meghaladja nemcsak a községi, de a nemzeti tevékenység kereteit is s lényegesebb javulást csakis törvényhozásunk és külföldi hitelezőink megértő együttműködése eredményezhet.

A megélhetés nehézségeinek okait kutatva, vizsgálódás tárgyává kellett tennünk a községet elhagyó évi pengő összegeket. Eközben bukkantunk rá arra a 368.820 P-nyi összegre, amely évenkint kamat cimén elhagyja a községet. Ez az összeg kiteszi mezőgazdaságunk tiszta hozadékának 39 %-át, amely összegből, ha egy rész visszamaradhatna, akkor sok, ma inséges család jutna megélhetéshez, s csökkenne a társadalmi feszültség és politikai bizalmatlanság, amely két tényező ma kerékkötője minden tervszerü munkának és békés haladásnak. Az adósság teher kamatai folytán községünk több mint egyharmada el van zálogositva.[1]) A kat. holdankinti adósságteher átlag kb. 250 P. Az adósság teher birtoktipusok szerinti alakulásáról nincsenek adataink, azonban egészen bizonyos, hogy a 100 holdon felüli birtokosaink felemértékben sincsenek eladósodva, mint a kisebb gazdák s ezek között is a legkisebb exisztenciák a legnagyobb mértékben. Igy lesz a mezőgazdasági adósság terhek problémája különösképen a kisemberek: kisgazdák és mezőgazdasági munkások létkérdésévé. Az 1931 évi átlagosan 14 %-os ka-

[1]) A 3 millió pengőt meghaladó tartozással szemben alig 400.000 P. megtakaritás áll.

matterhet szembe állitva mezőgazdaságunknak a legjobb-esetben 2 %-os jövedelmezőségével minden bővebb kommentár nélkül megérthetjük, miért nem boldogulhatnak gazdáink s miért elviselhetőbb még ma is a pénztőkét kezében tartó és élénk nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező városi polgár élete a földmivelő gazdáénál.

A hitelterheken való könnyités és kamatmérséklés a legsürgősebb feladatok egyike. A megoldás azonban meghaladja az egyén cselekvési körét és a legfontosabb állami és társadalmi feladatok közé sorakozik. Az állami beavatkozás illetékességét az egész gazdatársadalmat érintő és érdeklő jellege adja meg az ügynek. Nem szolgálhat mentségül sem az államhatalom, sem a társadalom számára az a körülmény, hogy ki-ki a maga szerencséjének kovácsa. Az adósság vállalás önkéntes dolog, aki nem tud fizetni, árverezzék el. — Tekintettel arra, hogy időközben nagy érték eltolódások következtek be, sokan nem hibásak a mai aggasztó pénzügyi helyzetükért. Az eladósodás másik fontos szimptomája az, hogy éppen a vállalkozó természetű, minden haladás iránt fogékony, törekvő, sokgyermekes kisgazdatársadalmunk érzi legjobban a mai hitelviszonyok átkát. Ha ezen a társadalmi rétegen nem segitünk, hanem engedjük könyörtelenül tovább haladni a lejtőn, kérdezhetjük, jobb lesz e a nemzet sorsa? Utánok áldozatra készebb, törekvőbb s a nemzet iránt hüségesebb uj birtokos osztály következik-e? A magyar érdekközösség sok évszázados megpróbáltatását könnyelműen feledve engedjük a dobot megszólalni? Erre, azt hisszük, nem szabad, hogy sor kerüljön!

A társadalom felfogása a hitel tekintetében nagyon különböző. Másként vélekszik az, akinek kölcsöne van, mint az, aki kölcsönt adott. Az állam azonban teljes mértékben tudatában van a kérdés fontosságának, nemcsak azért mert maga is nagymértékben eladósodott, hanem azért is, mert polgárainak csökkentett kamat és adósság terhe az állami bevételek emelkedésére vezet, mivel az adóalap a ténylegesen kifizetett adósági kamatok összegével csökken. Az állam minden igyekezetével a hitelterhek csökkentésére törekszik, ez kétségtelen, évek óta észlelhetjük a kamatterhek némi csökkenését és az ujabb hitelek folyósitásának szigoritását, csak az a kár, hogy az időre, amikorra az enyhités hatályba lép, a mezőgazdasági terények árai olyan mértékben csökkennek, hogy a könnyités minden előnye kétséges.

A kamat és hitelviszonyok rendezésének másik igen fontos feltétele: külföldi hitelezőink magatartása. Amikor velük szemben nyiltan hangoztatjuk fizető szándékunk makulátlanságát, nem elég haladékot kérni és válságos helyzetünk átmeneti(?) voltára hivatkozni, hanem teljes mértékben ki kell használni azt a forduló pontot, amelyhez elérkeztünk az adós és hitelező viszonyát illetően.

Amig ugyanis a világháboru utáni években a kölcsönkérőnek csakis a hitel volt a fontos, a feltételeket a hitelező diktálta s az adós mindenben alkalmazkodott; addig ma a helyzet alakulása úgy hozta magával, hogy a hitelező kényszerült többé kevéssé alkalmazkodni az adós anyagi körülményeihez, ha nem akarja elvesziteni reményét pénzéhez és méltányos kamataihoz. Ma az időközi értékeltolódások miatt uzsoraszerü aránytalanság van a kölcsön és a szolgáltatás között. A gyümölcsöző tőkeelhelyezésnek a termelést előmozditó szerepe kétségessé vált s veszély fenyegeti nemcsak a kamatot, hanem sok esetben a kihelyezett tőkét is. Ez a helyzet szülte a napjainkban kialakuló fordulatot. Az adósnak és hitelezőnek egyaránt alkalmazkodni kell kölcsönösen egymás viszonyaihoz. Ezt a fordulatot kormányzati tényezőinknek teljesen ki kell használni az ország javára.

Kérni kell elsősorban hitelezőinktől az adósság egyrészének leirását, a világpiaci áresésnek megfelelően [1]) A kereskedelmi áruforgalomban a leirás, vagyis az áralakuláshoz való igazodás régóta ismeretes fogalom. Bevezethető volna a pénzforgalomban is, ami által sok zökkenéstől lenne megmenthető a világgazdasági fejlődés. Nem arra célzunk itt, hogy az értékeltolódások következményeit teljesen a hitelező viselje, hanem arra, hogy kölcsönösen vállaljanak részt a veszteségekben. Kérnünk kell azt, hogy mi se tartozzunk magasabb kamatot viselni, mint az illető állambeli kamatláb magassága. Ilyen feltételek mellett a magyar nemzet mindenkor garantálni tudná azokat a külföldről kölcsönkért öszegeket, amelyeket a termelés számára igénybevett. A harmadik követelmény, amelyet külföldi hitelezőinkkel szemben támaszthatunk, inkább gyakorlati természetü és a kölcsönös-

[1]) A főbb nyersanyagok, mezőgazdaságiak és ipariak egyaránt tetemes értékcsökkenést szenvedtek. Az 1922—32 évek árkülönbözete kitesz pl. a vasnál 69 %, a kőszénnél 79, a lemezvasnál 64, a réznél 79, a gyapjunál 86, a vajnál 69 %-ot a statisztika adatai szerint. (A Magyarság 1933 IV. 16. számából.)

ségből fakad, t. i. hogy mezőgazdasági termékeinkkel, produktumainkkal fizethessünk, tartozásainkat természetben törleszthessük. A kölcsönök fejében munkánkat, termésünket mintegy elzálogositottuk külföldnek, mi sem természetesebb tehát, minthogy hitelezőink elsősorban tőlünk szerezzék be szükségleteiket. Igy oldódhatna meg a hitel révén a külföldi piacok kérdése is: a kamatterhek a külkereskedelmi forgalom tényleges előmozditóivá válnának és a gazdasági fellendülés utját egyengetnék.

A külfölddel szemben támasztandó kivánságainkat illetően azonban a mindenkori kormányunk igen nehéz helyzetben van. Nincs meg a belátó, békés nemzetközi hangulat velünk szemben s minden ilyen természetü magyar kezdeményezésnek kiviteli tilalmak és ezerféle nehézségek szokták a nyomát követni.

Helyzetünk e nehézségével magyarázható a mindenkori kormányunk tevékenységének külpolitikai sikertelensége, engedékenysége. Nem lehet más mint engedékeny. Egyenlőre utját állotta a hitelezők engedékenységének a nálunk járt külföldi szakértő bizottság ama véleménye, melyszerint nem vagyunk tulságosan eladósodva. E vélemény figyelmen kivül hagyja sajátos magyar viszonyainkat, a világgazdasági árak alakulását s ezért nem felel meg a valóságnak sem. Az árak állandóan esnek s a kölcsönösszegek állandóságával szemben változékonyak s a mai kamat és közterhek mellett, ha a gazdának csak 15—20 %-nyi adósság teher van a birtokán, már nem gazdálkodhat racionálisan. S hányan vannak, akik boldogok volnának, ha csak ennyi adósságuk volna, nem pedig a földbirtokvagyonnak 50—80 %-a.

Azt egy pillanatig sem szabad feltételeznünk, hogy külföldi revizoraink kellő körültekintés nélkül véleményeztek volna. Igen valószinü az, hogy nem észleltek belső kezdeményezést s emiatt, — bár burkoltan, — elzárkóztak attól, hogy segéd kezet nyujtsanak. Szükségét látták és látják annak, hogy az adósság egyrészének leirása, a kamatmérséklés és a terményszolgáltatás rendszerének a pénzforgalom csökkentése érdekében történő megvalósitásánál belföldi kölcsöneinknél megcselekedjük ugyanazt, amit külföldi hitelezőinktől óhajtanánk. Először nekünk kell cselekednünk! Igy érkeztünk el az állami beavatkozás sarkpontjaihoz.

A belföldi tartozások leirása számtani művelet, a tarto-

zások és követelések tényleges értéke viszonyszámokkal való szorzás utján nyer meghatározást. Amily mértékben csökkent a mezőgazdasági vagyon értéke és estek az árak, a betétek értékét és minden fizetési kötelezettséget is hasonló értelemben kell csökkenteni.

Az értékeltolódás következtében adóssági tőke természetszerü csökkentése a legutóbbi hónapokban intézményesen is nagy lépéssel előrehaladt, egyénenkint pedig a számos kiegyezési megállapodás tanuskodik létjogosultsága mellett. A leirás intézményes rendezése tulajdonképpen nem volna más, mint a hitel egészségesebb alapokra való fektetése. Ezt azáltal érhetnénk el, hogy a kihelyezett pénztőkét nem válasszuk el teljesen attól a tőkétől, amelynek ellenértékét képviseli és helyettesiti. Ha később egyik vagy másik tőke miatt aránytalanság állana be, akkor a pénzértéket ujból megállapitjuk a tényleges forgalmi érték alapján. Pl. Ha a gazda vesz 10 hold földet 1500 P. egységáron, felét készpénzben kifizeti, felére pedig hosszulejáratu kölcsönt szerez 20 év alatti visszafizetésre, ez esetben a kölcsöntőke 5 hold földet helyettesit. Időközben a föld ára leesik a harmadára, akkor a gazdának nem 15 hold földértékére felszökő adósságterhe lesz, amint a jelenlegi rendszerünk mellett bekövetkezett, hanem ezesetben elgondolásunk szerint az volna a teendő, hogy a gazda kéri az adósság pénzértékének ujbóli megállapitását s egy érdektelen és szakértő bizottság meghatározná 5 hold föld forgalmi értékét. Ezuton esetünkben az adósságteher pénzértéke is, a földár csökkenésének megfelelően egyharmadára esne. A bankban elhelyezett betéteknél természetesen ugyanez az eljárás lenne végrehajtandó, mert nem hinnénk, hogy a józan ész igazságosnak tarthassa az olyan vagyonszaporulatot, amely néhány év alatt megháromszorozza a pénztőke ellenértékét. 1927-28-beli 10 hold föld értéke egyenlő ma 30 holddal és még hozzzá az időközi kamatok.

Az ilyen hitelrendszer ma a gazdának feltétlen előnyét szolgálná, s a pénzintézet előtt — talán — annál ellenszenvesebb lehet. Egy évtizeddel korábban éppen forditott volt a helyzet. Abban az időben a hátrányosabb helyzetben levő bankok megkisérelték áthidalni a hitelrendszer viszásságait avval, hogy a magyar pénz mellett vagy külföldi valutát, vagy a buzaértéket is szerepeltették s az időközi értékeltolódásoknál a teljesités idejében ujból meghatározták az ellenérték pénz összegét a segédvaluta, vagy buzaár alapján. Elgondolá-

sunkkal a pénzintézetek eme gyakorlata csak abban különbözik, hogy mi segédvalutának mindig annak a dologi vagyonnak forgalmi értékét ismerjük el, amelyre a pénzkölcsön kihelyeztetett. Meggyőződésünk, hogy ily módon a mainál tökéletesebb hitelrendszert létesithetünk. A pénzintézetek ilyen törekvése közben teljesen elnémult. Amikor hátrányosabb helyzetük ezt megkövetelte alkalmazták, ma azonban a tehetetlen vergődést szinlelik. Igaz, a gazda sem viselkedett másként a jobb időkben s éppen az érdekellentétek önző magatartása e pontos tárgyilagos állami beavatkozást sürget.

A multévi bankzárlat ama tanulsága, hogy a bankok azonnal bevezették az u. n. aranypengőt, arra enged következtetni, hogy makacsul ragaszkodnak a pengőkihelyezések számszerü összegének fenntartásához és a pengő vásárlóképességének emelkedését figyelmenkivül hagyják.

A bankok felfogása szerint is elkerülhetetlen, hogy az adósságok az adósok teherbiróképességével összhangba hozassanak. Ők a megoldást az arany vásárlóerejének csökkentésében látnák, aminek megvalósítása nemzetközi megállapodástól függ.

Azonban tekintettel a kiszámithatatlan áringadozásokra, amelyek lehetővé teszik a pénznek a való élettől való elrugaszkodását, nem kivánatos a gazdasági forgalomban a pénz egyoldalu szerepéhez alkalmazkodni. Ha a gazda istállót épit kölcsönpénzen, sohase tartozzon több pénzt visszafizetni, mint amennyibe kerülne egy ugyanolyan istálló megépitése a teljesités idejében. Ilymódon a hitel a gazdasági élet zökkenőmentes, egészséges fejlődését állandóan szolgálhatná s nem töltené be egyes időszakokban a kerékkötő szerepét. Kevesebb tere és alkalma kinálkozna a kihitelezésnél a spekulációnak, rosszhiszemüségnek, a szorult helyzettel való visszaélésnek, a kapzsiságnak és uzsorának, amelyek a mezőgazdaságnak mind rákfenéi, további előnye volna még, hogy az improduktiv hitel megszünne s megszünne a könnyelmü adósságcsinálás lehetősége. A hitelezőnek eminens érdeke volna a normális gazdasági forgalom és állandó árak. A megoldás valószinüsége mellett tanuskodik a pénzintézetek konjunkturális gyakorlata és az a körülmény, hogy ugy az adós, mint a hitelező érdekét egyaránt szolgálja a megoldás. Joggal feltehetjük, hogy a pénzintézetek életében jelentene e megoldás egyszeri zökkenőt és megkiván bizonyos áldozatot, azonban ne feledjük a vagyonváltság tényét, amikor az állam

a gazdáktól a konjunktura idejében a gazdasági kibontakozás érdekében tetemes áldozatot követelt. A hitelrendszer módosításának részletei a banktechnika hatáskörébe tartoznak, abba nem bocsájtkozunk bele, azonban megjegyezhetjük, hogy a banktőke csorbitatlanságát nem az alaptőke változatlan összege, hanem annak vásárló ereje fejezi ki s ezért ma a pénzintézetek a néhány milliónyi leírásukat is figyelembevéve tetemesen gyarapodtak.

Ha a jelenlegi hitelrendszerünk javasolt módszere nem hozhatná meg az árstabilizáció eredményét, egy elvitathatatlan előnye mégis volna: a termelői munka sohasem esne áldozatul dekonjunktura idején és a hiteltőke olyan elértéktelenedésétől sem kell tartanunk, mint a békebeli betétek és sok egyéb megtakarítások még élénk emlékezetben lévő (igazságtalan) devalvációja. A megtakaritott tőke maradandóan szolgálná a termelés és fellendülés érdekeit s minden valószinüség szerint a fejlődés állandó, de egyenletes és lassubb lenne. Az ilyen hitelrendszer nem enged hanyatlást, de gyors, indokolatlan fellendülést sem, egyaránt érdeke a hitelezőnek, mint az adósoknak. A régi hitelek ilyen átalakitása nem lehetetlen, de avult magánjogi jogrendszerünk szerves módositását követeli meg. Az ujabb hitelek válalásánál azonban kisérletet kell tennie a gazdatársadalomnak az uj hitelrendszer szellemében, mert hisz hitelre nemcsak a multban, hanem a jövőben is szüksége van mezőgazdaságunknak.

Ha pillanatnyilag belenyugszunk is abba, hogy a régi adósságok ilyen „konvertálása“ a külföldi érdekek miatt még nem lehetséges, ez még nem zárja ki, hogy a magyar gazdatársadalom ne foglalkozhasson hasonló kérdésekkel s hogy az állam törvényileg ne szabályozza a folyositandó hitelnyujtás fiktiv kérdéseit. E ponton az önző kapitalizmus indokolatlan mezőgazdasági haszonrészesedése lényegesen csökkenne s átadná helyét csak a termelést és munkát szolgáló tőkének. Kétségtelen, hogy a hitelszervezet megváltoztatás előbb-utóbb feleslegessé tenné a mai aranyalapu pénzt s annak helyét megfelelőbb fedezet foglalná el.

A kamatmérséklés sem könnyű feladat s az egész hitelszervezetünk rendezését teszi szükségessé. A nemzeti bank kamatlába és a gazda által fizetett kamat a költségekkel együtt 2—4 % eltérést mutat, még a legjobb esetben is. A közvetités költsége 2-3-szorosan meghaladja a mezőgazdaság jövedelmezőségét, a gazda egész évi munkájának jutalmát. Természetesen amig a külföld ily aránytalanságokat lát nálunk, addig részéről

szó sem lehet semmiféle engedményről.

Itt közbevetőleg megjegyezzük, hogy a kamatcsökkentés szempontjain tulmenőleg mai hitelszervezetünk azért is revizióra szorul, mert kedvező adózási viszonyai és a készpénzvagyon nagy kamathozadéka jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy gazdáink a mezőgazdaság tulajdonképpeni érdekeit átmenetileg szemelől tévesztették.

Nagyon sok gazda azt tartotta, hogy ugyanannyi készpénzhasznot várhat jogszerűen gazdaságától, mintha földbirtokának tőkeértéke bankban volna elhelyezve. Azzal érvelt, ha már egész éven át dolgozik, miért ne érdemelhetne meg ő is annyit, mint aki beteszi vagyonát a bankba és semmit se dolgozik. Bár az érvelésben sok igazság van, a megoldás még sem az volt, hogy a mezőgazdasága alkalmazza igényeit a banktempóhoz, hanem kezdettől fogva arra kellett volna törekedni, hogy a pénzintézeti politikánk alkalmazkodott volna jobban a mezőgazdaság természetéhez. Amikor azt halljuk emlegetni, hogy a gazdák eladósodásának legfőbb oka az igényeik emelkedése, akkor a fennti tényállás jusson az eszünkbe.

A legelső feladat az államra hárul. Törvényerőre kell emelni a községi pénzintézetek országos szervezésének kötelezettségét. Az anyagi rész természetesen az érdekeltekre hárul. Mindenki, aki valamely község mezőgazdaságából, vagy a községben üzött foglalkozásából él, köteles részt venni a helyi takarékpénztár alapitásában. Összes bank ügyleteit csak az utján bonyolitbatja le. Más intézetbe nem viheti a pénzét, sem kölcsönért nem fordulhat máshova. A hitelszövetkezeteknek ugyszólván országos szervezetük van, azonban hátrányuk az, hogy csakis a legkisebb exisztenciák pénzintézetei, akiknek inkább kölcsön, mint betéti számlájuk van; községünk nagyobb birtokosai és kereskedői pl. nem a helyi hitelszövetkezettel dolgoznak.

Az emlitett reformnak több előnye van. 1. Ha a forgalom lebonyolitását teljesen a helyi bank végzi, olcsóbb a kezelési költség. 2. A tőke termelő szerepe kedvezőbb lenne. Sok esetben például nem látta indokoltnak a szövetkezet valamely gazdának a hiteligényét és azt elutasitotta. Az illető elment más pénzintézetbe, ahol látva az ingatlan garanciát, minden további nélkül folyósitottak számára kölcsönt, legtöbbször az ő kárára. 3. Minden község mezőgazdasága elsősorban a saját megtakaritott tőkéjét használhatná fel, s a

tőke nem tevé meg a drága körutat a nagy bankon keresztül, sokkal olcsóbban juthatna a gazdához. Nem egy esetben a mezőgazdaság megtakaritott tőkéjét a bankérdekeltségek annak rovására használták fel! 4. A helyi pénzintézet több alkalmazottat igényelne. Az intézet keretén belül tökéletesebbé válna az ellenőrzés, amelyhez legalább 4 tisztviselő szükséges. Ez ismét az intézet megbizhatóságának garanciája. 5. A helyi pénzintézet vezetőjének pontos áttekintése van a község fizetési mérlegének állása fellett; ismeri a forgalom nagyságát és betétek és adósságok összegét. Ma még ezeket az adatokat nem ismerhetjük pontosan, pedig rendkivüli fontosságuk van.[1])

Az nem lehet akadálya az ügynek, hogy a megtakaritott tőkének nincs meg a kellő biztonsága, mert ily módon is nyujtható a legmesszebbmenő garancia és szakszerü kezelési rendszer. Szakemberekben pedig nincs hiány. A pénzintézetek ily átszervezése, illetve megszervezése nem a nagybankok rovására történne, mert a feladatokat nélkülük nem oldhatjuk meg, hanem csakis a meglévő összes pénzintézetek szövetkezésével. A nagy intézetek az ország egy-egy vidékét kapnák munkaterületül s hivatásuk lenne a szervezés, irányitás és ellenőrzés. Megszünne a pénzintézetek káros versenye, ami nem egy községben, vagy városban feles számu fiókot vagy pénzintézetet szült, egyaránt kárára a bankoknak és a gazdának. A pénzintézeti verseny kiküszöbölése a pénzügyi politikánk irányitásában és ellenőrzésében feltételezi az állam, illetve nemzeti bank fokozottabb közreműködését.

A megoldás a sok hasznos érdek mellett szerencsésen szolgálná ifjuságunk elhelyezkedésének ügyét is; nyujtana sok szerény, de biztos poziciót.

A helyi bank a pénzintézeti tevékenységen felül semmiféle egyéb vállalkozást, vagy üzleti tevékenységet nem folytathat. Üzleti politikája a helyi érdekekhez igazodik és a hitelek felhasználásának ellenőrzésénél s a helyi gazdálkodás irányitásánál is nagy szerep vár rá.

---

[1]) Az áttekintés szerencsésen szolgálhatná a kihitelezés és a megtakarított tőke helyes arányának pontos szemelőtt tartását. Felfogásunk szerint egy község mezőgazdaságának hitelképessége nem a termeléséhez vagy az ingatlan tőkeértékhez igazodik, ha nem a megtakaritott tőkék összegéhez volna alkalmazadó s annak cca. háromszorosára tehető a maximális határ, amelynek terhét a termelés állandó fejlődése közben elviselhetné.

Szerencsés elgondolásnak tartanánk, ha az adókezelést is hatáskörébe utalhatnánk. Itt megint a kezelési költségek csökkentése mellett az igazságos és arányos adóztatást a legjobban megvalósithatnánk. Adóeltitkolás, helytelen bevallás, aránytalanság vagy tuladóztatás lehetősége ugyszólván kizárt, mert az egyes adófizetők egész évi forgalma a bank szeme előtt történik.

Az állami pénzek és magánpénzek közös nevezőre hozása és együttes kezelése ma már különösen hangzik, de a multban természetes volt és a feladatot a községi pénztár látta el. Például községünk 1867 VI. 30-iki ülésén a szükölködő numerusos gazdák részére 300 forintot kölcsönözött, 10 forintjával, október 1-ig. Vagyis az adópénzekből nyujtottak üzemi hitelt. Abban az időben a lakosok minden pénzügylete a községi pénztáron keresztül teljesittetett, nemcsak az adó, hanem a kincstári haszonbér összeg is oda futott be, az árvák pénze is községenkint kezeltetett, a dohány termelési előleget sem az egyes érdekelt termelők kapták kézhez, mint ma, hanem a községi előljáróság, stb. Akkor még egyszerü volt a községi lakosok bank tevékenysége, annak differenciálódásával párhuzamosan nem fejlődött a községi-pénztár takarékpénztárrá, hanem a pénzügyletek kiestek a közösség, a község hatásköréből, csupán az adóbehajtás maradt meg.

A régi községi pénztárban megtalálhatjuk annak a takarékpénztárnak jellemvonásait, amelyre ma szükség volna. Ily intézménynek szükségszerüsége teremtette meg például a hitelszövetkezeti hálózatot is. A probléma megoldása csakis a nagyobb községi vagyonok tulajdonosainak magatartásától függ. Azok igényeit a mai községi takarékpénztárak nem tudják kielégiteni. A központi szervezés, irányitás és ellenőrzés azonban e hiányt kiküszöbölheti.

A nagyobb vagyonok tulajdonosai sulyt helyeznek többek között a diskrécióra s nem szeretik, ha mások, szomszédaik és ismerőseik pontos értesüléssel birnak vagyoni viszonyaikat illetőleg. E jellemvonás eredményezte azt, hogy a nagyobb tartalék tőkék kivétel nélkül városi pénzintézeteknél helyeztettek el, rendszerint nem egy intézetnél, hanem többnél. Az adósságok, amelyek telekkönyvileg is feljegyeztettek már, természetszerüleg nyilvánosak. A községi takarékpénztár rendszer bizonyos tekintetben megszütetné a vagyoni viszonyok eltakarásának lehetőségét és világos helyzetet te-

remtene. Megjegyezhetjük, hogy a községi lakosok ma is tájékozva vannak elegendőképen egymás vagyoni helyzetéről általánosságban, de nincs senki a község vezetői között aki pontosan, mérlegszerüen ismerné a polgárok anyagi körülményeit. Az anyagi körülmények pedig az egyén gazdasági és politikai értékének fontos kritériumai.

A nagyobb vagyonok tulajdonosai többé-kevéssé függetlenek a község érdekeitől s azok szolidáris kötelességét kell törvényhozási uton kötelezőleg fejleszteni.

A hitelpolitikai fejtegetéseinknek a községi takarékpénztár gondolata az egyik legfontosabb tétele. Annak megvalósitása a gazdasági prosperitásunkat reális alapokra helyezi.

A magyar hitelszervezet alapos átszervezése a pénzintézetek programmjában is helyet foglal s szerintük csakis a külföldi tartozások lebonyolitása után hajtható végre. E feltétel a kérdést elodázhatja a végtelenségig. De a bankok nem is térhetnek ki az üzletkötés elől avval, hogy a másik bank a félhez közelebb van. E ponton az érdekelteknek kell belátni és méltányolni a helyi bankok szerepét és jelentőségét s ha ily irányu decentralizációs mozgalom megindult, akkor érkezett el az állami szabályozás ideje.

Belső kötelezettségeink terményekkel való egymás közötti kiegyenlitése nem igen jöhet szóba, mert minden lebonyolitást rendkivül nehézkessé tenne. Azonban pl. a köztartozásoknak az árnivóhoz igazodó index szerint való leszámolása nemcsak a belső megnyugvást segitené elő gazdáinkban és adófizetőinkben, hanem külföldi hitelezőinknek is követendő például szolgálhatna.

A hitelviszonyainknak a mezőgazdaság természetéhez való arányositását szolgálja a régóta huzódó földteherrendezési eljárás, amely egyes gazdákat kiragad a sok közül. A bajokat megelőzni igy nem lehetséges. Az árak emelkedésére kilátásunk nincsen, tehát erőteljesen kell foglalkozni a gazdálkodás kényszer terheinek csökkentésével. E téren kormányunknak számos külföldi példa áll rendelkezésre, amelyek közül a német példa a legmegkapóbb. Németországban számos olyan közérdekű vállalkozást, amely a nemzet gazdálkodást közelebbről érintette, az állam szanált az adófizetők összességének hozzájárulásával. E lehetőség számunkra is fennáll s ezuton mezőgazdaságunkat az egyre fokozódó válság közepette ismét életképessé tehetjük.

Az elvi kérdések előrebocsájtása után ki kell térnünk

rövidesen a gazdák terheinek csökkentése érdekében tett intézkedésekre. Meg kell állapitanunk, hogy hitelrendszerünkben gyökeres változtatás nem történt s a gazda a legnagyobb jóakarattal nem képes eleget tenni. Könnyitések elsősorban a rövid lejáratu tartozásokra vonatkoznak. (A követelés nem mondható fel törlesztés elmaradása esetén sem, ha a gazda a kamatot pontosan fizeti). Mivel a gazda még igy sem könnyebbült meg s nem fizethette a kamatot, történt rendelkezés a tőke változatlan fenntartása mellett a kamat 5 %-ra való csökkentésére.[1]) A kataszteri tiszta jövedelem 15-szörösét meghaladó adósok a kamatpótló alapból (állami és hitelintézeti hozzájárulás) 2·5 %-nyi térités kapnak. Ily módon az adós, ha pontosan fizeti a kamatot, elejét veszi az árveréseknek és a földár további csökkenésének. A hátralékos kamatok 10 év alatt rendezhetők.

Törekszik kormányzatunk még bizonyos egyeztető bizottságok életrehivására oly gazdákkal szemben, akik még a jelenlegi könnyitések mellett sem életképesek. Az elgondolás szerint a tulterhelt földet földvásárló szövetkezet venné át. Öt évig a régi birtokos marad és gazdálkodik, azideig nem adható el, azután pedig a régi tulajdonosnak, vagy hozzátartozóinak elővételi joga van.

A gazdavédő hitelrendszabályok későn, már a teljes leszegényedés időszakába léptek életbe s a nyujtott könnyitésekkel párhuzamosan, de nagyobb mértékben, csökkent a mezőgazdasági termeivények értéke s ezért gyors javulást nyomukban nem várhatunk. Generális, a mezőgazdaság igényeinek megfelelő kamat rekukciót nem lehetett végrehajtani és a kölcsöntőke leirásáról sem lehet szó. A hozott intézkedések, amelyek a törlesztést felfüggesztették lehetőséget nyujtottak a gazdának kivárni azt a helyzetet, amikorra a nemzetközi helyzet megérleli a mai hitelszervezet reformját. Bankrendszerünk nemzetközi kapcsolatokkal át és át van szőve s e körülményt figyelembe véve kormányzatunk eljárása reményre jogositó e téren.

A bankkörök kezdettől fogva nem helyeslik az adóvédelem mai általános módszerét s ismételten hangoztatják az

[1]) Törvényhozásunk eddig rendeletileg csakis a mezőgazdasági haszonbér szerződésekbe avatkozott de abban az esetben, ha az értékeltolódások a bérlő exisztenciáját veszélyeztetik. Ily esetben lehetséges a bér ujbóli megállapítása a viszonyoknak megfelelően. E rendelet alapján községünk nagyobb birtokosai a vadászterületük haszonbérét leszállittatták a községgel, az adófizetők méltatlankodása közepette.

egyéni eljárás meghonositását, mint az ipari és kereskedelmi forgalomban szokásos. Másfelől pedig leszögezik, hogy tönkretették a mezőgazdasági hitelt. Amig egyfelől a bankokat korlátozzák a behajtás jogában és mérsékelték az adóssal szemben alkalmazható kamatlábat, másfelől nem történt intézkedés a betétekre vonatkozóan s e téren a bankoknak a betevők egyre fokozódó igényeit kell kielégiteni. Ezáltal tették tönkre a hitelnyujtás lehetőségét. Sok olyan esetet tudunk emellett, a mikor a bank a hátralékos kamatok 20—50 %-át önként elengedte.

Az értékeltolódások figyelembe vétele és a kamat mérséklése létkérdése mezőgazdaságunknak. Az eladósodott gazda csődbe jut, ha rövidesen nem cselekszünk érdekében. Az a gazda csak vegetál, aki a mai hitelviszonyok között gazdálkodik. Ha a birtok értéke még ma is fedezi az adósságot, sajnos szó sem lehet semmiféle engedményről. Ha csődbe jut és bíróság elé kerül az ügy, az a szomoru, hogy bíróságunk még ma sem talált arra lehetőséget, hogy itéleteiben a pertárgy forgalmi értékére is tekintettel legyen, hanem szerződő felek közötti megállapodás szószerinti alkalmazását tekinti kötelességének, amely az egyik félnek kedvezőbb, a másik félnek kedvezőtlenebb itéletet jelent.

Előttem fekszik egy birói itélet, amelyet... mint példát röviden ismertetünk. A per tárgya egy harmad éves használt traktor, amelynek 1/3 vételárára keletkezett a per. A traktor mai értéke 500 P. Bíróságunk a késedelmes vételárrész hátralékért — a felek közötti szerződéshez szószerint ragaszkodva megitélt 2100 P. összeget. Az ügyet két fórumon tárgyalta s az ügyvédi költségek kitesznek 731 P-t. A végrehajtási és egyébb költségek közel 3,000 P-re egészitik ki a pervesztes fél tartozását, amellyel szemben annak — mai értékben 200 P. értékü tartozása van. A jogszerü és törvényesen megitélt összeget egy falusi lakatos tartozik fizetni egy földbirtokosnak. Az ügylet szerződésen alapul, amelyet a birtokos ügyvédje készitett. A bíróság elismerte a felek szabad szerződési jogát és áttanulmányozva a szerződést, meghozta itéletét. Itélet után rögtön következett a foglalás s egy csomó gépet és 20 hold földet zár alá vettek a használt traktor vételárhátraléka fejében.

Az ilyen és hasonló eseteknek az a legnagyobb méltánytalansága, hogy az értékeltolódások kárveszteségeit az egyik félre háritja s nem igyekszik módot találni arra, hogy

a veszteségeket kölcsönössé tegye, mint az a kereskedelmi gyakorlatban általános. A késedelmes fizető elveszíti a teljesített fizetések érvényét és az adás-vétel tárgya visszaszármazik az eladóhoz. Ha nincs ingatlan tulajdon, a fennti esetben sincs más megoldás, de mert van, nemcsak a teljesítések érvényét semmisiti meg bíróságunk, hanem a fennálló követelésnek — mai értékek szerint — 10 szeresét itélte meg.

Az általunk javasolt hitelrendszer keretében természetesen ilyen eset nem fordulhatna elő. A traktort vásárló fél kérne ujabb ármegállapítást, és annak megfelelően teljesítené a fizetést. Aki traktort ad el, annak csakis egy ugyanolyan állapotu traktorra vagy annak teljesitéskori pénzértékére lehet igénye, nem pedig annak többszörösére. Elismerjük azonban, ez nem a birákon mulik. Ettől függetlenül azonban kivánatosnak tartanánk, hogy a birói gyakorlatot a betü szellemétől a korszellemhez közelitsük.

A felemlitett esetünk fejlődése az itélet után a következő: A megitélt összeget természetesen az alperes nem tudta fizetni, hanem kérte annak két-három évre való beosztását, amit a felperes nem adott meg. Tartozásba befizette egész évi keresetét, 1,400 pengőt (szakmájában hallatlanul nagy teljesitmény) s valóban jóhiszeműségéhez és fizető szándékához kétség nem férhet. A fizetés igazolásával egyidejüleg felszólittatik, hogy ha 8 napon belül a hátralékot ki nem egyenliti, végrehajtás utján fogják rajta behajtani s azóta az eredménytelenül kitüzött árverések sorozatával zaklatják és növelik 30—40 pengőkkel a fizetendő összeg nagyságát. Kérdezzük, ha az elfogulatlan biró meggyőződhet arról, 1. az adós a legnagyobb eréllyel a törlesztésen van, 2. minden valószinüség meg van a hiánytalan pengő tartozás visszafizetésére, eltérve eddigi gyakorlatától nem vehetné e elejét a költségek határtalan növelésének és a felesleges zaklatásoknak?

Adózásnál is igen hátrányos az ingatlan tulajdon, de nem előnyös a birói gyakorlat szempontjából sem, a pénztőkével szemben. Egész más eljárásokat alkalmaznak a gazdával szemben, mint a kereskedővel szemben. Ha már nem lehetséges az, hogy az értékeltolódásokat kölcsönössé tegyük s ugy az egyik fél, mint a másik egyenlő mértékben viselje a kárt, az volna igazságos, hogy ne kövessünk más gyakorlatot a gazdával szemben és mást a nem gazdával szemben. Természetes, hogy addig, amig belföldön, saját követelése-

inkkel szemben ilyen gyakorlatot követünk, bármily életbevágó legyen is mezőgazdaságunk részére a leirás kérdése, külföldi hitelezőinktől ne reméljünk lényeges engedményeket. Egészségtelen hitelviszonyaink átkát évek óta szenvedjük, a megoldási módozatokat illetékes tényezőink jól ismerik s mégsem léptünk mai napig sem a kezdeményezés utjára. Nincs egyetlen olyan cselekedetünk, amelyre rámutathatnák vagy hivatkozhatnák külföld előtt akkor, amikor tőlük várunk könnyitést. A belföldi hitelező a belföldi adóssal szemben hajthatatlan.

A példának felhozott peres ügyből még az ügyvéd kérdésre kell kitérnünk. Az ügyvédi kényszer kötelezővé teszi az ügyvédi képviseletet, amelynek értéke a pertárgy értéke és a pereskedő felek ügyessége szerint alakul. Az ügyédi költségek, mezőgazdasági szempontok szerint nézve: igen magasak. Jelen esetben is a pertárgy mai értékének 2-3-szorosára rugnak. Ez már sem a mezőgazdaságunknak, sem a peres feleknek nem előnyös. De nemcsak a magas ügyvédi költségek okoznak tetemes kárt a gazdáak, hanem a sok, felesleges pereskedés is. A teljesen sorsára bizott ügyvédi kar nem egyszer kihasználja a falusi ember járatlanságát és perlekedő természetét arra, hogy felesleges és reménytelen pert inditasson vele. A falusi ember jogvédelme szempontjából tehát indokolt lenne valamiféle olyan ügyvédi megoldás, amely közös érdeket teremt a két ellentétes törekvés számára. Az ügyvédnek érdeke a sok per és a sok költség, a gazdának az ellenkezője. Mi ezt az ellentétet ugy gondolnánk áthidalni, hogy a községi tisztviselők sorába ügyvédet is iktatnánk bizonyos, a legszükségesebbeket fedező fixummal, s az előljáróság által mérsékelt ügyvédi taksa kikötésével. Az ügyvéd tisztviselő csakis községi lakos feleket képviselhet, ellátja az ingyenes jogi tanácsadást s a legszükségesebb jogi tudnivalókat a téli időszak alatt — az érdeklődőkkel, ismeretterjesztő előadások keretében közli.

Ezáltal megkimélnénk mezőgazdaságunkat sok felesleges költségtől s a községi esküdt biráskodás munkakörét is bővithetnénk, amiáltal nemcsak a biróságok munkáján könnyithetünk, hanem a gyors elintézéssel előnyösen szolgálhatnánk az igazságszolgáltatás ügyét.

A mezőgazdasági termelés szervezése.

A termelés szervezésének fejezetében a vitán felül álló termelési módszerek gyakorlatba való átültetésének reális eljárásairól lesz szó. Végig kisérjük az olvasót községünk tényleges növény és állattenyésztési ágazatain, s ennek kapcsán megtesszük szerény észrevételeinket.

I. KISGAZDASÁGOK SZERVEZÉSE.

A növénytermelés.

Általános rész.

A mezőgazdaságból eredő bevételek fokozása, mindig a törekvő gazda főcélját képezte. Ma, — amikor e cél fontosabb mint valaha, — azt mondhatjuk, hogy a közelmult eme törekvései kivétel nélkül megfeneklettek. A jövedelem fokozása érdekében eszközölt beruházások nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket s a nagy értékcsökkenésük miatt tetemes tőkeveszteséget okoztak. Amikor a gazda örökösen pénzszükiben van, lehetetlennek látszó feladat a termelés eredményének fokozása, mert bármit is vezetünk be gazdaságunkba a jobb értékesítési árak reményében, már az eladás időpontjára árhanyatlással találjuk magunkat szemben. A gazda szorult helyzetét ugy a belföldi, mint a külföldi kereskedelem teljesen kihasználja mezőgazdaságunk rovására.

Tisztában kell tehát lennünk azzal, hogy a mezőgazdaság megszervezésének kérdése nagyon nehéz feladat. A legkiválóbb szakértőink nyilatkozatai és földmívelésügyi kormányunk rendeletei feltűnő óvatosságot árulnak el. Egyik volt földmívelésügyi miniszterünk ama megállapítása, hogy mindent a kisgazda és a mezőgazdasággal foglalkozó

népesség nevelésével kell kezdeni, falusi viszonyaink mély ismeretére vall. Pénzbeli támogatásnál a személyi közreműködés nyújtása nagyobb és maradandóbb eredményt hozhat. Azóta természetesen vár mezőgazdaságunk ilyen szellemű kezdeményezést felülről. Emellett sok olyan megoldásra váró feladata is van a termelésnek, amelyeket csakis a gazda valósíthat meg. Ezeket a kérdéseket fogjuk kutatni. Ha a gazdatársadalom vállvetve kiveszi részét a „rendszerváltozásból" s helyesbbíti termelésének rendszerét, akkor a helyzet javulása nem reménytelen.

A mezőgazdasági termelés osztozik minden gazdasági vállalkozás sajátosságában: a vállalkozó gazda előlegezi a költségeket és viseli a teljes kockázatot. Semmiféle vállalkozás nem képzelhető el előleg, másszóval befektetés nélkül. Emellett tisztában kell lennünk azzal is, hogy mezőgazdaságunk momentán jelentősebb előleg terhet nem bir el, mert anélkül is állandóan hátralékban van kötelezettségei terén. Ma csakis a legcsekélyebb vállalkozásból eredő kockázat engedhető meg. A befektetések mielőbbi gyümölcsöztetése és a termelés alkalmazkodó jellege azok a további alapelvek, amelyeket szemelől téveszteni pillanatnyilag sem szabad.

Mindezeket figyelembevéve a mezőgazdasági termelés terén azt a módszert kövessük, hogy először a meglevő termelési ágakat fejlesszük és tökéletesitsük a lehetőség határáig, azután lehet csak szó ujabb, nagyobb előleget igénylő üzemágak bevezetéséről. A megszokott gazdálkodásunk kereteinek tökéletesítéséhez úgyszólván mindenünk meg van, a felszerelésünk és gyakorlatunk, csupán a gondosság és tervszerűség általánosabb mérvű alkalmazása, tehát kész kiadást nem is jelentő tényezők — jelentik a jövedelmezőség teljesebb kihasználását és a bevételi többletet.

Kisgazdaságok az üzemfejlesztés kockázatmentes feladatát a legközelebbi nagyüzemek, községbeli uradalmak gazdálkodási rendszerének megfigyelése és követése utján oldhatjuk meg, de csak akkor, ha azokat számukra valami módon intézményesen hozzáférhetőbbé tehetjük. Jelenleg a nagyobb mezőgazdasági üzemek elzárkóznak; saját ügyeik annyira lekötik, hogy a mezőgazdasági kultura terjesztésére, mint vezetőknek, idejük nem marad.

A mezőgazdasági haladás iránt a nagyüzem a legfogékonyabb. Van tőke és szakember; a kockázat alig jelent

valamit. Nem szükséges tehát a kisebb gazdának azon törtetni, hogy a haladás zászlóvivője lehessen, hanem elégedjen meg a járt utakon való haladás biztos örömeivel. Az olyan ujjitás, amely a községbeli nagyobb és jól kezelt gazdaságokban bevált, egyedül alkalmas arra, hogy a kisgazda is bevezesse. Egyidejüleg azonban arra is kell törekednie, hogy a termelés eredménye megközelitse az uradalom pénzügyi eredményét.

Az uradalmak példaadó szerepének nagy jelentőségével sokszor találkozunk az agrárpolitika lapjain, de az életben ez a szerep csak névleges. A mezőgazdaság fejlesztésének és átszervezésének kérdése akkor oldható meg a legkisebb költséggel, ha azt a szerepet intézményesitjük.

Az elvi kérdések előrebocsájtása után községünk növénytermelési viszonyainak ismertetésére térünk át. Alapul szolgálnak az 1931 évi földhasználati kimutatás adatai. Fontosabb növényeink °/₀-os arányát elkülönitve is ismertetjük gazdaságtipusok szerint.

Gabonanemüek.

Birtokkategória kat. hold	Buza	Árpa	Zab	Összesen
		°/₀		
20—50	43·2	4·-	1·8	49·-
50—100	40·2	3·-	2·-	45·2
100—1000	32.2	6·3	5·2	43·7

A gabonatermelésre vonatkozó adatok meggyőznek bennünket arról, hogy kisgazdaságaink fele részben még ma is gabonaneműeket termesztenek; nagyobb birtokaink valamivel kevesebbet. Buzából 10—15 °/₀-al több esik a kisbirtokra, mig árpát és zabot a nagyobb birtok termel 5—6 °/₀-nyival többet. Ez utóbbi gabonaneműek jelentősége vidékünkön alárendeltebb, különösen kisgazdaságok keretében. Minden gazda megtermeli az állatállománya részére szükséges mennyiséget, kereskedelmi növényként azonban a biztosabb és jövedelmezőbb buzát termeli. A kis és nagybirtok állattenyésztésének aránya is kb. olyan arányban van, mint az árpa és zab területének aránya.

Az árpát illetően uradalmaink az őszi árpát kultiválják, két okból is: 1. Termés hozama nagyobb. 2. Aratása megelőzi a buza aratást. A tavaszi árpa aratása közbeesik. Ismerve szélsőséges klimánkat s azokat a veszélyeket, amelyek a buzatermést érhetik 1-2 napi késedelem miatt, — gondoljunk csak

az 1 q-nyi pergési veszteségre, minőségi, szinbeli hanyatlásra, a fekete rozsda fellépésére, stb. az őszi árpának ez utóbbi előnyét jobban meg kell becsülnünk. S hogy kisgazdáink mégis a tavaszi árpát termesztik, annak oka a csekély területarány mellett az, hogy nem tudják kielégiteni ma még az őszi árpa igényeit: korán lekerülő elővetemény, (takarmány növény, borsó, stb.) jobb táperejü föld és gondos munka, — már pedig csak ezesetben biztos nagyobb hozama és fagyállósága. Sörárpának nincs jelentősége vidékünkön a kisgazda vetésforgó szempontjából.

A zab biztos gabonanövényünk, amelynek békeidőben nagy kereskedelmi jelentősége volt. A városi és katonai lótartás háttérbeszorulása azonban levette a kereskedelmi növények listájáról. Abrak szükségletre a nemesitett fajták közül a sárga (Engelen) és fehér (Székács) zab vált be a legjobban.

Az árpánál és zabnál csak a szükséglet feltétlen kitermelésére kell törekednünk, eladó készletek előállitása azért nem fontos, mert a gabonanemüek között a buza a legnagyobb hozamu és legbiztosabb növényünk s igy természetes, hogy e növény nagyobb mérvü termelése legcélravezetőbb. Jó minőséget ad, nagy tömegü szalmatermése pedig a legfontosabb ballaszt anyagát képezi a téli állattartásunknak.

Sajnos katasztrofális áresést szenvedett, ugyannyira, hogy a termelés költségeit csak kimondottan jó termés esetén fedezi.

Az áresés két főoka a fejenkinti fogyasztás csökkenése és a tultermelés. A városi ember táplálkozása teljesen megváltozott a mult évtizedekhez viszonyitva, aminek következtében kevesebb és jobb kenyeret fogyaszt. A kedvező buza konjunktura évei alatt a termelés jelentősen emelkedett nálunk is, de még inkább egyes külföldi államokban. (Északamerika, Ausztrália.) A világ összes kiviteli államainak tultermelése 1930-ban az Országos Mezőgazdasági Kamara jelentése szerint. 115 millió q. volt, a termés $^1/_5$-a. Ilyen arányu felesleg természetesen csakis árzuhanást vonhat maga után. Az áralakulás kedvezőtlensége ellen világszerte elsősorban a termőterületek csökkentésével óhajtanak védekezni. A magyar szakértők véleménye szerint hazánkban is indokolt volna cca 200.000 holddal csökkenteni a buza vetésterületét. Nálunk a vetésterület csökkentésének kérdését felvetni nagyon nehéz, mert buzánk különleges minőségü és alföldi szélsőséges kli-

mának olyan speciális növénye, amelynek belyébe nem könnyü akármit behelyettesiteni.

Az alacsony buzaár javitása kormányzati tényezőinknek is sok gondot okozott. Legfontosabb ármérséklő beavatkozás volt a boletta, amely révén a gazda a termelési költségig kiegészitő hozzájárulást kap. A boletta nem váltotta be a hozzá füzött reményeket s ennek dacára, mint szükséges rossz továbbra is fenntartja magát. Jelentősége kettős: a gazda szempontjából, mint termelési prémium szerepel, az állam szempontjából pedig a gazdára kivetett adók összegéig e prémium, mint a buzára kirótt 44 %-os forgalmiadó szerepel. Tekintettel arra, hogy közepes években a buzából nyert bolettát a gazda mind adóra kellene, hogy forditsa, a mezőgazdaság szempontjából csakis mint adóelengedés jöhet számitásba; tényleges ártöbbletet nem kap a gazda a buzáért. A mult évi csakis fele bolettának az adóba kötelező befizetéséről szóló rendelkezés e tényen nem változtat. A mezőgazdasággal foglalkozókat a boletta nem egyenlő mértékben részesiti kedvezményben, a nagyobb birtokosokra a legkedvezőbb, a mezőgazdasági munkások egy jelentős csoportját pedig rendkivül sulytja. Ha elfogadjuk alapnak a már eladó buzát is termő birtoknagyságot, akkor községünkben a mult évi terméseredményeket alapul véve 10 kat. holdra tehető az a terület, amelyen alul eladó buzakészlet nem terem, csakis a család fogyasztási szükséglete. A község 10 holdon felüli birtokainak összterülete 9668 hold, amely 181 birtokos között oszlik meg, e szerint a boletta előnyében a mezőgazdaság területének 80·6 %-a, a birtokosoknak pedig 25 %-a részesül. A tulnyomó számu kis és törpebirtokosoknak semmi adókedvezményt nem nyujt. Ha pedig a nincstelen mezőgazdasági munkásokat és napszámosokat tekintjük (380 család), akiknek aratás-cséplési keresete normális esztendőben 6-8 q buza, a mult évben 4-5 q. buza volt, ezeknél teljes világosságban bontakozik ki a boletta sulyos szociális hátránya. A munkás keresete nem fedezi a szükségletét, a hiányt meg kell vásárolnia, de mint mezőgazdasággal foglalkozó nem kaphat bolettamentes buzát, hanem meg kell fizetnie a q-kint 10 pengős bolettát, vagyis 1 q. buzáért 4-5 q. tengerit, 1-2 q. cirokkalászt kell adnia. E munkás csoport táplálkozását a boletta igen kedvezőtlenül befolyásolta és sajnálatosnak kell tartanunk, hogy ezideig nem találtunk arra áthidaló megoldást, ha már a kis és nagybirtokos boletta mentes

kenyeret ehet, a munkás is megkaphassa e kedvezményt, aki a termelés nagyobbik terhét a vállain viseli. A községi adataink tanulságát összefoglalva tehát azt láthatjuk, hogy a boletta a nagyobb birtokosoknál, mint adókedvezmény a buza 44 %-os forgalmiadója jellegével bir, a kisebb birtokosnak, aki csak saját szükségletére termel semmi előnyt nem jelent, mig a munkások egy része, akiknek a buza szükséglet egy részét meg kell vásárolni rendkivüli terhet jelent a bolettával megdrágitott buza fogyasztása. A boletta tehát a földet és nem a mivelőjét részesiti előnyében s a buza kedvezményezésével megnehezíti vetésterületének csökkentését és hátráltatja egyes időszerübb növények termelésének felkarolását.

Mindezeket figyelembe véve a bolettát a mai formájában nem tarthatjuk fenntartandónak.

Adja meg az állam a bolettában nyujtott árkiegészitést nyilt adókedvezmény formájában, mely a mezőgazdasággal foglalkozókat a vagyoni helyzetre való tekintet nélkül figyelembe veszi, ugyanakkor az adó befolyását — preventive — biztositsa egy magasabb %-u, de általánosabb forgalmiadóval, amelynek összegét eladáskor a kereskedő a gazdától levonja és az állampénztárba juttatja minden esetben, ha a gazda adótartozása bizonyithatóan rendezve nincsen. A forgalmiadó nagyságát a boletta eddigi adópénz szerepéhez kell viszonyitani. Községünkben a mult (1932) évre kivetett adónak 19·25 %-a folyt be bolettából — aratástól — május végéig, vagyis hozzávetőlegesen a kivetett adónak $^1/_5$-ét kellene a forgalmi adónak fedezni, ha a jelenlegi boletta e szerepét tartjuk szemelőtt. Az ellenőrzés nem lenne nehezebb a malmok ellenőrzésénél s az adó befolyásának preventiv biztositása mellett megszüntethetnők a mezőgazdaság jelenlegi támogatásának szocialis hátrányait és igazságtalanságait. Bármily kedvezőtlen adónem a kibuvót nem engedő forgalmiadó, avval minden gazdának tisztában kell lennie, hogy az adót fizetni kell s ha az állam a jelentékeny évközi áringadozásoknak elejét tudná venni, a gazda szivesen felcserélné a támogatás e formáját a bolettával. Az állam ama törekvése, hogy kiküszöbölje az aratás utáni tulkinálatból eredő árzuhanást s egész éven át csekély ingadozásnak alávetett buzaárat biztositson, amely megkönnyitené a gazda kalkulációját, eddig nem járt eredménnyel. Amig a gazda szorult helyzete nem

javul, addig e kérdés meg nem oldható, mert a kereskedelem mindenkor kihasználja a helyzet előnyeit.

Az aratás utáni nyomott buzaárakat a beviteli államok magatartása is nagymértékben befolyásolja. Éppen az időben vannak érvényben a legmagasabb keverési arányszámok. A sajáttermésü buzához 10—20 % külföldi vegyithető. Amint a beviteli állam saját készlete apad, ugy fokozatosan emelkednek a behozatali igényei is. Ez az időpont kb. február hóban kezdődik. S mivel ezideig keresletük nagyon csekély, a gazda buzakinálata pedig nagy, az árak csökkenése meg nem akadályozható.

A buzakérdés legaktuálisabb problémája az, hogy a kistermelő is elérhesse az uradalmak által elért termést és árat. Ezt a feladatot földmívelésügyi igazgatásunk a folyamatban lévő „buzaegységesitési" akció keretében kivánja megoldani. Meghatározott és ismételten kipróbált nemesitett buzafajtákat nemesitési felár és fuvarköltség nélkül bocsájt az érdeklődő termelő rendelkezésére. Az apró, piros, gömbölyüszemü, sulyos, minőség buzák az utóbbi két gazdasági év átlagában 2—3 P. felárat élveztek. Természetesen csak az uradalmi tételek. (Ma már ott tartunk, csakis a jó buza eladható). A buzaegységesitési akció e felárnak jelentős részét akarja biztositani minden termelő részére. Vidékünk buzája nemcsak kiváló exportáru, hanem keményitőgyártásra is alkalmas.

A földmivelésügyi igazgatásunknak a nemesitett buzavetőmagvak közvetitése 1931. évben q-kint, cca. 4 P.-be került, ha tekintetbe vesszük a felárat, fuvar és postaköltséget, valamint az adminisztráció kiadásait. A termelőnek budapesti árat és 2 P. felárat fizetett az átvett vetőmag buzáért. E megoldás az államra tekintélyes anyagi terhet ró és az egységesités lassu térhóditását biztositja.

Az ősszel meginditott akció létezéséről községünk kisgazdái pl. csak márciusban, gazdaköri előadásaim kapcsán szereztek először tudomást, pedig az ő érdekükben hozza az állam az anyagi áldozatot. Nem kétséges az sem, hogy egyes termelők tekintélyes hasznot huznak az utántermés értékesitéséből. Tekintve az amerikai minőség buza nagy térhóditását, az egységesités gyorsabb, olcsóbb és megfelelőbb módszeréhez kell folyamodni.

A buzakérdés tehát számukra — egyenlőre a termelés minél jobb kihasználásának célkitüzését jelentheti. A cél pe-

dig kisgazdaságokban is a földmívelésügyi igazgatás intenciónak megfelelő, kedvelt export tipus előállitására való törekvés. Nagyobb gazdaságaink már saját erejükre támaszkodva a kérdést megoldották.

Az egységesités utját évek óta a Mezőgazdasági Kamara kisérletei egyengetik. Eredményképpen a földmivelésügyi kormányzat megjelölte azokat a nemesitett buzafajtákat, amelyeknek véleménye szerint az egyes kamarai körzetekben jelentősége és jövője van. A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara körzetében a bánkuti 1201 és 1205-ös sz. székács 17, 1242, 1055 sz. hatvani 1201, 1140 sz. és a tiszavidéki magyar buza azok a buzafajták, amelyek termelése kivánatos volna. A kamarai körzet olyan nagy, hogy az ajánlott buzafajták közül községünkben csak néhány fajta termelése kivánatos. A legmegfelelőbb buzafajtát a nagyobb gazdaságaink egyéni kisérletezés utján keresték ki. A folyó gazdasági évben, azokban 8 buzafajta termelésével találkoztunk. A termesztett fajták közül 6 fajta minőségi buza, 2 fajta bőtermő tömegbuza s a tiszavidéki magyar buza kivételével nemesitett buzák. A tömegbuzák közül az eszterházi 18-as számu előfordul 4 gazdaságban, az ozorai 1004-es sz. pedig egy gazdaságban. A minőségi buzák között a bánkúti 1205-ös és a székács 1055-ös 3—3 gazdaságban, a bánkúti 1201-es termesztetik 8 gazdaságban, nemesitetlen magyar buza 4 gazdaságban, bánkúti 118-as és 178-as tarbuza 1-1 gazdaságban. E fajták közül az ozorai és a bánkúti tarbuzák termelése minden valószinüség mellett kiküszöböltetik s a bánkuti 1201-es számu — legelterjedtebb buzafajta mellett a bánkuti 1205-ös termelése, amely fajta ujabb nemesitési termék, — fog nagyobb tért hóditani. Valószinüleg hasonló szempont szerint itélt a gazdasági felügyelőség is, mert a felettes hatóságának csanád vidékére a bánkuti 1201 és 1205-ös buzákat ajánlotta elszaporitásra figyelembe.

A buzaegységesitési akcióból eddig községünk igen mérsékelten vette ki a részét. A mult gazdasági évben a kisgazdák nem reflektáltak vetőmagra, a folyó évben pedig kitesz az igénylés 126.5 q-t. (A kisgazdaságok évi vetőmagszükséglete meghaladja az 1500 q-t.) A vetőmagváltoztatás iránti hajlandóságot az idén a katasztrofális rozsda kár váltotta ki. A hazai buzák nagyon szenvedtek, mig a többé-kevéssé rozsda ellentálló bánkuti buza jó közepes termést adott. Vagyis a miniszter kedvezményes vetőmagjára azért reflektáltak néhányan, hogy biztosabb termő buza fajtára tegye-

nek szert, nem pedig azért, hogy egységes vetőmag révén bizonyos értékesitési előnyöket is megszerezhessenek. A kisgazdaságaink a vetőmagbuza iránt ma sem tanusitanak több megértést, mint a multban. Pl. az 1866 IX. 13-iki községi tanácsülés tárgysorozatában szerepel a békési főispán vetőmagbuza kölcsön ügyében való átirata. „Olyan telepes község, amelynek szerződése még 6 évig tart, vetőmag kölcsönben részesülhet három év alatt leendő visszafizetés mellett. Ha a község azért egyetemlegesen felel és közigazgatásilag leendő behajtásába belenyugszik. — A község nem kíván részesülni.“ S nem kétkedhetünk abban, ha az idén elfogadható buzatermésünk van, a kisgazdaságok még vetőmagszükségletüknek azt a 8 %-át sem igénylik, amelyet a rozsda kár elleni védekezés okáért előjegyeztettek.

A kisgazdaságok buza egységesítésénél azok tájékozatlansága és a vetőmag cserével szemben tapasztalt ellenszenve mellett még egy körülményt figyelembe kell vennünk. A megfelelő buzafajták kiválasztását célzó kamarai kísérleteket — kivétel nélkül, — modernül gazdálkodó nagyobb üzemek jobb kultúrállapotu talajain folytatták le, azért azokat az eredményeket a kisgazdaságok szempontjából bizonyos tartózkodással kell fogadnunk. Ismerve községünk gazdáinak lerongyolódott helyzetét, amely a gazdálkodás módszereit primitívebbé teszi s a nemesített buzák igényeit, a kisgazdaságok egységesítési ügyét két részre osztani javasoljuk. Először egységesíteni, azután bevezetni a mívelés megfelelő fejlesztésével valamely nemesített fajtát. Ma még nincs elegendő nemesített magunk s maga az egyesítés is jelent termelési és értékesítési előnyt.

Községünkben pl. ugy gondolnánk leghelyesebben az egységesítés megvalósítását, hogy kisgazdáink a községbeli uradalmaktól cserélnének — azonos fajsúlyt és tisztaságot feltételezve — legfeljebb 10 kg. felárért vetőmagot s igy többen „testvér“-magot termesztve már élvezhetnék az egyöntetű áru értékesítéséből származó előnyöket. Az egységesítésnek eddig akadálya volt a magas felár és a kellőképen akklimatizált vetőmag hiánya. Kisgazda kézben a nemesített vetőmag nemhogy a hozzáfüzött reményeket be nem váltotta, hanem a régi fajta termés eredményét sem hozta meg, a megnem felelő talajmunka, és egyéb okok miatt. A javasolt módon mindkét akadály elhárítható volna s már a megkezdés évében a község lakosságának kb. 1/3-a igényelne „test-

vér"-vetőmagból s igen rövid idő alatt a legkonzervativabb gazdák is az egységesités utjára lépnek, látva annak kockázatmentes és anyagi előnyöket biztosító voltát.

A buzaegységesitési akciót tehát akkor véljük legcélirányosabbnak, ha a földmívelésügyi igazgatásunk csak irányit, szabályozza a feltételeit, az anyagi rész pedig teljesen az érdekeltek vállain nyugszik. Mig az uradalmaink az eredeti nemes vetőmagvak meghonositását, addig a kisgazdaságok az uradalmi utántermés elszaporításának feladatát szorgalmazzák.

Az egységesítés puszta megvalósítása jelent községünk mezőgazdasága számára évi többezer pengő bevételi többletet, amely összeg jórészben kisgazdaságaink között oszlik meg.

Legfontosabb lépés az azonos származásu „testvér" vetőmag alkalmazása. A teljes sikert azonban csak akkor biztosíthatjuk, ha a termelők nemcsak a vetőmag, hanem a mívelés módja tekintetében is alkalmazkodnak egymáshoz. Az október 5—20-ika közötti vetési idő, a talaj kétszeri előmunkája, az egyenlő vetőmag mennyisége, az aratási és hordási munkák párhuzamossá tétele azok a további lehetőségek, amelyek a közös származásu vetőmag használból származó előnyöket még növelik. Igy közelitheti meg a kisgazda is azokat a termelési előnyöket, amelyeket eddigelé csakis az uradalmi termelés élvezhetett. Feltétel a megértő alkalmazkodás és néhány kg. vetőmagfelár. Ezt az áldozatot pedig meg kell hoznunk, nemcsak azért, mert a néhány pengő holdankinti bevételi többletre mezőgazdaságunknak feltétlen szüksége van, hanem azért is, hogy ismét visszaállithassuk a világpiacon a magyar buza elsőbbségi jogait. A magyar buza lecsuszásának nem a nemesitett buzák gyengébb minősége az igazi oka, mert buzánk átlagos minősége nem romlott, hanem annak okát abban kell keresnünk, hogy a magyar buza — az átlagminőség, — nem változott, semmit sem javult s azt a minőséget, amelyet a magyar buza egykor az európai piacon jelentett, versenytársaink régen tulszárnyalták. E mulasztásunk helyrehozásának lehetősége abban rejlik, hogy mielőbb az egységesités utjára lépünk.

A kereskedelmi (export) buza mellett szóvá kell tennünk a belföldön fogyasztásra kerülő buza kérdését is. Nekünk nem feltétlenül fontos és szükséges, hogy a legjobb minőségű buzából készüljön táplálékunk; tökéletesen megfelelhet igényeinknek a nagyobb szemü, nem tetszetős kül-

sejü, de igen jó minőségü bővebben termő tömegbuza is. Községünkben leginkább az eszterházi 18-as sz. nemesitett buzatipus képviseli a tömegbuzát. E fajta, ha igényeit kielégitjük, átlagosan 1·5 q-val többet terem 1100 □-öles kisholdankint a minőségbuzánál. Misem természetesebb tehát, minthogy minden gazda áttér saját szükségletének mértékéig tömegbuza termelésére. (Háztartás, konvenció, munkarész). Egy-két uradalmunk néhány év óta hasonló szellemben szervezi buzatermelését. Helyi szükségletünk kb. 110 vaggon buza, amely igényel, közepes termést véve alapul, 1375 kishold földet; ha e területen figyelembe vesszük az átlagban 1·5 holdankinti terméstöbbletet, jelent ez mindösszesen 20·6 v. buzát, amely kitesz á 15 P. 30.900 P. értéket.

A buzatermelés ilyen szellemü szervezése természetesen a törpe birtok a kategóriánál nem jöhet számitásba, a tulajdonképeni kisbirtoknál azonban megvalósitható s tekintve feltétlenül előnyös voltát semmiesetre nem indokolt számitáson kivül hagyni. Ma azt hisszük, igazán eltekinthetünk attól, hogy belföldön ne a legkiválóbb buzaminőséget fogyasszuk.

A buzatermelés további fontos kérdése községünkben a rozsda és aszály elleni védekezés megoldása. A rozsdaálló fajták kitenyésztése régóta a nemesités homlokterében áll, megközelitik e célt az erős, kevéssé nedvdus szalmájú, korán érő buzák. E fajták felkarolása mellett a gazdának még arra kell törekednie, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel a buza beérését, aratási idejét siettesse. E szempontból alaposabb kipróbálásra szorulna a termesztés egyes fontosabb kérdése: vetőmagmennyiség és vetésiidőpont, előkészités és elővetemény, fogasolás és hengerelés, műtrágyázás stb.

Az elővetemény közömbösitheti a korábi vetés időkülönbségét, a fogasolás nyujthatja a tenyészidőt. E kérdések szántóföldi kisérletek beállitását és széleskörü megfigyelések gyüjtését igénylik és az eredmények gyümölcse — nézetünk szerint községünben meghaladhatja az évi 1—2 vaggon terméstöbbletet. Átlagos jó termés esetén a termés mennyiségének ingadozása 1—2 q. legfeljebb, rossztermés esetén pedig 4—6 q. Vagyis e megfigyelések gyümölcse különösen rossz termésü években hozná meg busásan termését, amikor arra a legnagyobb szükség volna. Jó esztendő az ügyes gazda szerepét elhomályositja, rossz esztendő kétszeresen jutalmazza!

Szálastakarmánynövények.

Birtoktipus	Vetésterület %	
	Kunágota	Alföld
Kisbirtok	4·6	10
Nagybirtok	10·8	15

Kisgazdaságainkban legelterjedtebb takarmánynövény a csalamádé, lucerna, és zabosbükköny; uradalmainkban a rozs, ősziárpa, tavasziárpa-borsóval, zabosbükköny, csalamádé, lucerna, szudánifű. Az alföld mesterséges takarmány termesztésének mértékét községünk fele arányig is alig közeliti meg s ez az arány az állattenyésztésünk fejletlenségét hiven visszatükrözteti. Az uradalom és kisbirtok takarmány termesztésének mértéke közötti különbség nem onnan ered, mintha uradalmaink több számos állattal rendelkeznének, amint ezt később számszerüen is látni fogjuk, hanem egyéb okokra vezethető vissza. A kisgazda állattartása sokkal ridegebb, a téli takarmányozás főfőtényezője a buza és tengeri termelés melléktermeke: a szár, polyva, török. Vetésforgójában e két növény sokkal nagyobb helyet foglal el, mint az uradalmaknál, nincs kiterjedtebb mértékben a szántóföldi takarmány termesztésére kényszerülve. Viszont uradalmaink a növendék állat tenyésztésére, takarmányozására nagyobb gondot fordítanak, az igás ökör nyári takarmányozása és a tehenészet részére való szénaszükséglet biztositása szükségessé teszi a nagyobb arányu szántóföldi takarmánytermesztést.

Azt mindenesetre le kell szögeznünk, hogy a takarmánynövény termesztés mértékét kizárólag a takarékosság és célszerüen megállapitott zöld takarmány és szénaszükséglet határozza meg. A takarmánynövények a változatos növénytermelés és talajkimélés szempontjából ma már nem jöhetnek számitásba, mert ezeket az igényeket egyéb kereskedelmi növényekkel is megoldhatjuk sikeresen.

A szálastakarmány termesztés sikere függ a termés tömegétől és tápláló értékétől. Zöldtakarmányaink megválasztásánál sulyt helyezünk az emészthetőségre, de főként arra a körülményre, hogy kora tavasztól késő őszig megszakitás nélkül takarmányozhassunk. E szempont igen nagy jelentő-

ségü a mi rendszerint eső nélküli, forró julius-augusztus hónapunkban.

A takarmánynövények tápértékét a helyes növényfajták kiválasztásával fokozhatjuk. A tömegtermést pedig a mivelési módszer javitása utján. Trágyás, mélyen szántott és gyommentes földbe, sürün és mélyen vessünk, miután a talajt rögmentesen előkészitettük. A mélyen szántott jó erőben lévő föld a fejlődést igen előnyösen befolyásolja.

A fennti alapelvek figyelembevételével összeállitunk egy takarmánynövény sorozatot, amely igen célszerünek bizonyult községünk viszonyai között. E sorozatból az egyes gazdák kiválaszthatják a viszonyaik közé legjobban beillő növényeket.

Őszirozs, utána csalamádé,
Ősziárpa, borsóval
Buza, bükkönnyel,
Tavasziárpa, borsóval
Csalamádé
Szudánifü
Lucerna

Sorozatunk figyelmen kivül hagyja a zabosbükkönyt és a muhart s helyette a bükkönyös buza, borsós tavasziárpa és szudánifü vétetett kombinációba.

A takarmányrozs vetésideje nálunk szeptember utolsó napjaira esik. Igy kerülhető el a légykártétel és a száraz nyárutó káros hatása. Kitavaszodás után erős fogasolást igényel. Amikor a kalász bujni kezd le kaszáljuk az egészet, mert attól kezdve rohamosan elveszíti emészthetőségét, mig ha lekaszáljuk, zölden fonnyasztva, vagy szénának megszáritva jó takarmányt nyerünk. A rozs után következő csalamádét mielőbb el kell vetni és pedig vagy a tarlóra vetjük kézzel és azután szántjuk alá, vagy pedig géppel vetjük kb. 9 col sortávolságra és kapáljuk. Száraz klimánk alatt csakis ily módon remélhetünk termést.

A rozs után kapcsolódik az ősziárpa és a buza. A bükkönyös buza szarvasmarhával a bükköny virágzásáig etethető, lóval ellenben tovább, junius végéig. A tehenészetnél a borsós tavaszi árpa lép a buza helyére.

A csalamádé fogasolása kelés után, ha a vadrepce ellepi, megbecsülhetetlen előnyt jelent. Tápértékét kiegészithetjük, ha keverten vetjük tavaszi borsóval, amikor arra kell ügyelnünk, hogy kései borsó fajtát válasszunk. Ahol nagyobb te-

rületen termelnek csalamádét, 2—3 sorozatban, két hetenkint ajánlatos elvetni, nehogy az egész termés egyidőben vénüljön el, mert akkor nem gazdaságos a takarmányozása.

A zöldtakarmányozás sorrendjében a csalamádét a szudánifű követi, annak II-ik kaszálása. Az első kaszálás időközben szénának betakarittatott. A szudánifű ujabban felkarolt, vidékünkön kiváló jelentőségű és nagy tömeget adó takarmánynövény. A második kaszálása után az ősz legvégéig legeltethető. Az alföld állattenyésztése sokat remél e növénytől. Igényel kisholdankint 25—30 kg. vetőmagot, természete egyébként megegyező a cirokéval, amely növényt gazdáink jól ismerik.

A legfontosabb és legelterjedtebb takarmány növényünket a lucernát szándékosan hagytuk legutoljára. A sorozat összeállitása ugyanis lehetővé teszi azt, hogy a korai kaszálás szénának, a második kaszálást, vagy annak tekintélyes részét, magnak meghagyhassuk. A lucerna mag értékesitése révén e takarmánynövényünkből kereskedelmi hasznot is huzhatunk. Téves községünknek az a hiedelme, hogy a lucerna nem minden talajunkban diszlik. E tévhit onnan ered, hogy a talajerőállapota és az előkészités, valamint az elsőfélévben a csapadék iránti igénye nagy. Ha egyik is hiányzik az előfeltételek közül, nehéz jól beállott lucernást létesiteni. Száraz klimánk alatt ajánlatos elhalasztani a vetést, ha a csapadék kevés. A magtermesztés sikere az első kaszálás időpontjától sokat függ. Inkább veszitsünk el valamit a széna mennyiségéből és ne várjuk meg az első kaszálás virágzását, csakhogy elkerülhessük azt, hogy a magnak hagyott lucernánk virágzási ideje a rekkenő nyárba kerüljön. Nemkülönben figyelemmel kell lenni az aranka és rovarkártevők jelenlétére, mert csak az azonnali védekezésnek van jelentősége.

E helyütt emlékezünk meg a takarmányrépa jelentőségéről. Kisgazdaságaink egyik fő téli takarmánya. Törekkel, polyvával keverten, kissé füllesztve, a téli heverés időszaka alatt etetve, jól el van a jószág a tak. répán.

Birtokkategória kat. hold	Vetésterület aránya %
20—50	2·1
50—100	4·6
100—	3·5

Az uradalmaink kisebb takarmányrépa területi arányát

az egyéb vizenyős takarmányok használata magyarázza. (Zsombolya, répafej, lovak részére visszatartott cukorrépa stb.) Kisgazdának is célszerü volna, aki ujabban nagyon takarékoskodik az abrakkal, a ló részére tiszta cukorrépa, a szarvasmarha részére pedig 1/4 rész cukorrépa és 3/4 rész takarmányrépa etetése.

Az a körülmény, hogy kisgazdáinknak fő és kizárólagos takarmánynövénye a répa, arra indit, hogy terméseredménye fölött a legnagyobb gonddal őrködjünk, annál is inkább, mert ügyeskedéssel a holdankinti hozamát 10—20 q-val is emelhetjük. Mivelésének általános tudnivalóit a kapás növények kapcsán ismertetjük; e helyütt csak annyit, hogy a bogár veszedelem ellen a kisgazda sürü vetéssel és az egyelés némi kitolásával védekezhet a legolcsóbban. Ugyis cselekedhetünk, hogy az egyelés alkalmával csak félig ritkitjuk ki a répát s később, a bogárveszedelem szünésekor, a kapálással egyidejüleg a felesleges növényeket kivágjuk. A száraz nyárutó esetén nem tanácsos a felszedéssel sietni, mert a késő ősz ilyenkor sokat nevel. A répa munkák befejezését november 10-nél későbbre halasztani azonban nem célszerü.

Téli takarmánynövényeink sorába kismértékben célszerü volna még a takarmánykáposzta felvétele. E növény egész télen üde-zöld s növendéksertésnek és tojó baromfinak pótolhatatlan. Edényben nevelve a palántát s kert szegélyének stb. kiültetve, minden állatszerető háznál olcsón meghonositható.

Az alkalmi takarmánynövényeink között leggyakrabban fellelhetjük az árokparti füvet, tengeri fattyút és a tarló legelőt. A két első növény felhasználásával takarmánynövény készletünket kiméljük, a tarlólegelő pedig különösen a tanyai gazdálkodást folytató gazdáinknál általános. Nem káros akkor a növénytermesztés szempontjából, ha aratás után azonnal sekélyen buktatjuk a tarlót s a kizöldelés után kezdjük a legeltetést. Nem tanácsolható a legeltetés miatt elhanyagolni a tarlóbuktatást azért, mert ha nincs eső, akkor a szántatlan tarló sem szolgáltat legelőt, csapadékos nyár esetén pedig a buktatott tarlón is van „járás“ és a talajmivelés szabályai ellen sem vétkezünk.

A takarmánytermesztés kiegészitéseként még figyelembe kell ajánlanunk a magtermesztés jelentőségét. Legalább saját szükségletére minden gazda hagyjon meg magnak egy-

egy kis darabot, vagy pedig szánjon rá néhány ölet a répánál a dugvány ültetésére. Néhány pengő megtakaritást elérhetünk s biztosithatjuk a megfelelő vetőmagot.

A takarmánytermesztési viszonyaink kapcsán szóba jöhet a községi közlegelő sorsa is. Annak állapotával és kihasználásával a lakosság nincs megelégedve s az évek hosszú sora óta huzódó elégedetlenséget eddig nem követte tett, reform cselekedet. A legelő területe 163 kishold. A legelőre bejelentett állatok száma 183 szarvasmarha és 104 drb. sertés.[1]) A legelő száraz fekvésü agyagos vályog talaj, amelynek karbantartása érdekében alig történik valami. A legelőbér holdanként 39 P. (az 1931 évi tényleges adatok alapján), számitásba véve az apaállatok részére lekaszált széna értékét is. A szomszédos, de szántó gyanánt használt hasonló minőségü földek bruttó hozama ezzel szemben 160 P. körül mozog. Tehát a község földje, azért mert legelőnek használtatik, csak $^1/_4$ rész hozamot mutat ki. Ha ezt az alacsony hozamot még annak a ténynek a közlésével egészitjük ki, hogy a közlegelő a község lakosságának csak igen kis részét részesiti előnyeiben, továbbá, az egész legeltetési évad a jelenlegi kezelési rendszer mellett csak 6—8 hétig tart, azután száraz, kisült koplaló, akkor tisztában kell lennünk azzal, hogy a községi vagyon e része nem felel meg céljainak. Tekintettel a nagymérvü községi terhekre, célszerű volna az egész területet szántóföldi mivelésre felhasználni s annak egy részén olyan mesterséges legelőt létesiteni, amely kora tavasztól késő őszig legelő, s ezt elsősorban növendék marha és sertés részére fenntartani. Igy sokkal jobban szolgálhatná a községnek és az állattenyésztésnek anyagi érdekeit, mint a jelenlegi kezelés mellett.

Kapás és ipari növények.

Birtokkategória	Vetésterület aránya %				
kat. hold	tengeri	cirok	cukorrépa	dohány	különféle
Kisbirtok	30·0	10·0	—	—	5·2
Nagybirtok	19·3	8·0	6·1	1·8	6·8

[1]) 1933 évre bejelentett állatok száma: 130 öreg, 14 fiatal szarvas marha, 26 öreg, 3 drb. félévenaluli sertés.

A „különféle“ csoportba sorolt növények előfordulása egyenkint jóval 1 % alatt marad; fontosabbak közülük a borsó, a hagyma, a mák, a len és kender, a napraforgó, lencse, paprika, bab, repce, komló, dinnye, stb.

A kapásnövények általános tulajdonsága a nagy tömeg termés és ehhez igazodik igényük is: trágyás, jó erőben lévő föld, őszi mély szántás, gyommentesség és tágabb, egyenlő tenyészterület. Általános szabályként el kell ismernünk, hogy a mi száraz klimánk mellett a trágyás föld csakis akkor váltja be a hozzáfűzött reményeket, ha nyáron trágyázzuk. A téli, vagy tavaszi trágyába vetett növény a szárazság miatt sokszor „kisül“, vagyis a trágya hatása nem emeli, hanem csökkenti a termés nagyságát. A mély szántás előnyét sok gazda kitapasztalta már. A jobb gazdasági években pl. tengeri alá nem fogattal, hanem bértraktorral szántatta meg földjét. Az eredmény még ma is bámulatba ejti, de arra a kérdésünkre, hogy a tapasztalaton okulva miért nem mélyiteti földjeit rendszeresen traktorral háromévenkint, már nem kapunk feleletet. Ma a szántás kisholdankinti bérköltsége 6—7 P. kapások alá, ami 1-1·5 q. csöves tengeri árának felel meg. A számításba nem csuszhat be hiba, mert a bérszántás és a fogatos szántás költségkülönbözetét a terméstöbblet minden esetben többszörösen fedezi. E téren csak az állandó és tervszerü ösztökélés hiányzik s akkor fokozatosan terjedne a mély szántás alkalmazása. Vidékünkön a nyári trágyázás és a mély szántás a kapások sikerének titka. Az igényeik tekintetében a kapásnövények ellentétesek a gabonaneműekkel, mert ezek a csekély, 5—8 colos szántást kedvelik, közepes talaj erőt és sürű növényállást igényelnek.

A tágabb növényállás a szárazság elleni védekezés egyik módja. Igy biztosabban fedezheti a növény a minimális vizszükségletét, jobban levegőzik és biztosabb termést hoz. E célt legjobban a négyzetes mívelés meghonosításával valósithatjuk meg, vagy pedig azáltal, hogy a borozdába (tengeri), illetőleg a géppel vetett növényt átlósan ritkítjuk ki. Községünk lakosai a négyzetes mívelés hátrányául szokták betudni a drótféreg kárveszélyét. Szálankint állván a növény, a kipusztult töveket nehéz, vagy lehetetlen pótolni, amiáltal kisebbedik termésünk. Kétségtelen, e lehetőség fennforog. Összehasonlító kisérleteink kapcsán, bár fokozott kártételt észleltünk a ritkább parcellákon, azok terméseredménye

még sem volt kisebb s így végeredményben a jövedelmezőség csökkenésétől még sem kell tartanunk, mert a tapasztalati megfigyelések nem igazolták e hiedelmet.

A gyom mentesség nemcsak a kapásnövény, de az okszerü gazdálkodás fő követelményei közé tartozik. A gyomnövény tápanyagot von el a talajból és a főnövénytől. A termést csökkenti és a talaj tápanyagkészletét indokolatlanul kihasználja; nagy magtermése pedig a védekezés költségeit és a kártétel nagyságát évről évre emeli. Főelvünk legyen a talaj tisztasága és gyommentessége, ne a fölött vitatkozzunk, hogy kétszer-e, vagy háromszor kapáljunk. Nevesebb uradalmaink, ha a növényzet állása megengedi és a vadmuhar fellépett, augusztus hóban is megkapálják a földet. Nincs semmi akadálya annak, hogy ezt az ujjitást a kisgazdaságaink is bevezessék, mert bármikor lép fel a gyom, mindig kárositja a gazdát és felesleges módon kárositja a földet.

A kapásnövények általános jellemzését ma már mindenki ismeri, de a szabályok alkalmazásánál még a legtanultabb gazda is sokat hanyagol. Ha mindenki csak valamivel többet tesz az eddigieknél, már hozzájárult a jövedelmezőség emeléséhez. A kapásnövények termelésénél azt sohasem szabad szemelől téveszteni, hogy azok a szakszerüséget és gondosságot nem 1—2 %, hanem 10—20 %-nyi terméstöbblettel szokták meghálálni.

Legfontosabb kapásnövényünk, a tengeri. Kisgazdáink a vetésterület $^1/_3$-án, a nagyobb birtokosaink annak $^1/_5$-én termelik. Kis termelőnél kereskedelmi főnövény, amelyet csövesen, szemesen értékesit, szártermése fontos szerepet tölt be a téli takarmányozás terén s egyuttal fontos fütőanyag, addig nagyobb gazdaságaink eladásra tengerit nemigen termelnek, hanem kizárólag saját használatra. Náluk a tengeri az alkalmazottak, az állattenyésztés és hizlalás érdekeit szolgálja.

A tengeri termelés sikerének első és főkelléke a korai érésü, bőtermő, nemesitett fajta. Uradalmaink a sárga lófogu tengerit — Fleischmann-félét, — karolták fel, amely fajta e célnak leginkább megfelel. Az egyéb fajtákhoz ugy aránylik mint 7 : 4-hez. Tizenegy gazdaság közül 7 a Felischmann-féle lófogu tengerit termeli, 3 a bánkuti lófogut, 1 a Mauthner féle lófogu tengerit; emellett elvétve találkozunk az Iregi fehérgyöngy tengeri fajtával, amelyet csalamádénak termesztenek és 1 gazdaságban a fehér (páduai) lófogu tengerivel,

amely azonban nem fagyálló s a hidegebb tél még a góréban is ártalmára van a csirázóképességének.

A Felischmann-féle sárga lófogu tengeri vidékünkön szeptember 1—10-ike között biztosan törhető, jó minőségü és szártermése leveles. A tengerifajta korai mivoltára a buzavetés sürgőssége hivja fel a figyelmünket. Községünk kisgazdaságaiban a tengeri a legfontosabb buza elővetemenyünk. A megkésett tengeri hátrányra van a buza talaj-előkészitési munkálatainak, a vetésnek s jelentékeny kárt okozhat. Ha a tengeriföld nem buza elővetemény egyuttal, akkor a fajta tekintetében szóba jöhet a bánkuti korai lófogu tengeri is, amely kb. 10 nappal később érik be, a munkamegosztás szempontjából. A szomszédos növénynemesitő bánkuti uradalomba a vetésforgó változatossága miatt tengeri után sohanem kerülhet buza (Baross felügyelő szóbeli közlése nyomán) s igy az ő kiváló tengerijük a korai érés tekintetében még nem érte el a Fleischmannt. Kisérleteink 3 év előttiek s azóta uradalmaink nem foglalkoznak ujabb nemesitések kipróbálásával s addig természetesen, amig községbeli tényleges eredmények nem állanak rendelkezésünkre, kisgazdaságaink számára sem kezdeményezhetünk egyéb fajtákat. A jó gazda a magnak való tengerijét még ősszel, csövenkint kiválogatja, télire gondosan raktározza és tavasszal a vetés előtt csiráztatási próbának veti alá. Legmegfelelőbbek a tipikus szemü, szinü és alaku, egyenes soru, végig benőt, közepes nagyságu csövek.

A kisgazda ma még nem nagy sulyt helyez a sima mívelésre s a növényt szorgalmasan feltölti, „aláhuzza“; felfogása szerint az orkánszerü nyári szelek könnyebben kidöntik a sima mivelésü tengerit. A praxisomban nem egyszer elő is fordult egész tábla tengerinek a szélvihar által való megrongálása, amelyet azután ujra kiigazitottunk s kevés földdel szilárdabb állást biztositottunk a növényzet számára. A töltögetés vidékünkön csak akkor káros, ha oly halmokat huzunk a növény töve körül, amely később a buza alá való szántást is akadályozza.

Ugyancsak ritka helyen divik a termés betakaritása után a tengeriszár földszinén való levágása, amiáltal a a tengerimoly álcája talál biztos téli buvó helyet. Az az előny, amelyet a magasabb szárvágás jelent a munka gyorsaságában és a „kóré“ (gyökérzet) tüzelő értékében, messze

elmarad a kár mellett, amelyet a tengeri moly fokozatos szaporodása okoz.

A tengeri termelés haszna köztes miveléssel fokozható. Kisgazdaságaink takarmánytök és bab vetéssel szokták a földet jobban kihasználni, mig uradalmaink a fogatos kapálás alkalmazása miatt, már nem folytatják a köztes mivelés gyakorlatát.

Jelentőségben a következő növényünk a cirok. Kisgazdáink valamivel nagyobb mértékben termelik, — 2 %-al — mint az uradalmak. E növény megtalálja vidékünkön speciális tenyész feltételeit. Sok kézimunkaerőt igényel, a kalász termése keresett kereskedelmi áru, a magtermése jó abrak, bőséges, a tengeriénél egy méterrel hosszabb szártermése télen nélkülözhetetlen fűtőanyaga fában szegény alföldünknek. Előnyeit ellensulyozza szeszélyessége. Nem minden évben sikerül az esőtlen augusztus hónap miatt, vagy ha az ősz tul nedves s az ára is rendkivüli kilengéseknek van kitéve. Az egyik évben a munkadijat is alig hozza meg, a másik esztendőben belső értékének 2-3 szoros értékét kinálják érte.

A szárazság káros hatását a kapásnövények fentebb ismertetett igényeinek kielégitésével csökkenthetjük.

Kisgazdaságaink főként a magyar cirkot termesztik, uradalmaink kizárólag olasz utántermésüt, mert az bővebb termő és kalásza keresettebb kereskedelmi áru. Az olasz cirok igénye egyedül csak az őszi mély szántással szemben fokozottabb, mint a magyar ciroké. Ha a kisgazda meghozhatja a ciroktermelés érdekében az őszi traktor mélyités áldozatát, akkor feltétlen tanácsos a magyar magról áttérni az olasz fajtára, mert ez esetben jövedelmezőbb.

A vetőmagot szolgáltató anyakalászt még ősszel válogassuk ki. Legmegfelelőbb a kb. 60 cm. hosszu, szalmaszinü, magvas, egészséges kalász.

A ciroknál a gazdának a mivelési viszonyok ismeretén felül tisztába kell lennie a kereskedelmi szokványokkal is. Ma IV. minőségi osztályt ismerünk:

I. o. 60 cm. hosszu, egészséges, rugalmas szalmaszinü szakál.

II. o. 30-60 cm. hosszuság közötti ugyan ilyen szakál.

III. o. skart áru, amely dugóhuzószerüen hullámos.

IV. o. defekt áru, törékeny szalma, kedvezőtlen szinü, barna vagy zöld.

Az egyes minőségi osztályok között jelentékeny árkü-

lönbség van. A gazdára nézve az a legkedvezőbb, ha maga válogatja széjjel termését az egyes minőségi osztályok szerint, s nem árusitja „ugy, ahogy áll."

Meg kell emlitenünk azt, hogy az utóbbi évben a cirokszakái is jelentékeny áresést szenvedett, főként azért, mert jövedelmezősége miatt több ezer holddal emelkedett a vetésterülete olyan vidékeken is, ahol azelőtt nem termelték. Valószinü azonban, hogy a konjunktura megszünése a területek nagy részét szanálni fogja, mert azok legtöbbjén hiányoznak a cirok speciális létfeltételei. Számitásba véve e körülményt is, a cirok eddigi keretekben való fenntartását az ár csökkenése mellett feltétlenül ajánlhatjuk, de hangsulyoznunk kell azt is, hogy a termelés gondossága és az eladásra bocsájtott áru jó minősége terelheti egyedül a kereskedelem figyelmét ismét fokozottabb mértékben a „csanádvidéki" cirokszakálra.

Ugy a tengerinél, mint a ciroknál épp olyan jelentőséggel bir az akklimatizált, nemesitett utántermésü vetőmag közös helyről való beszerzése, mint a buzánál, noha a földmivelésügyi kormányzatunk ezek egységesitését még nem vette programmjába. Tekintettel e növények csekély vetőmagszükségletére és az egyöntetü árutermelés előnyeire, valamint e növények mezőgazdasági termelésünkben elfoglalt fontos szerepére, a földmivelésügyi igazgatás feladatai közé e növények egységesitését is célszerü volna beiktatni. Az egységes kisgazda termeivény fokozatos javitása pedig a további feladat lehetne.

A dohány uradalmaink kizárólagos kereskedelmi növénye. Községünk fejlődéstörténetében e növénynek jelentős szerep jutott. A mezőgazdasági kamara adatai szerint termés-eredménye kedvezőbb a 20 holdon aluli kisbirtokokon, mint az uradalmakban; bevezetéséről a tekintélyes beruházási tőkeszükséglet miatt ma nem lehet szó.

A dohánnyal kapcsolatban sajnálattal kell számolni avval a lehetőséggel, hogy az igények finomodásával kapcsolatban vidékünk erős kapásdohánya teljesen háttérbe szorul, vagy pedig a jelenleg termelt szegedirózsa fajta helyett kelendőbb, gyengébb fajta meghonositására kell jövedékünknek törekedni. E fejlődési folyamatot a munkásnépnek (mint e dohányok főfogyasztójának) szegénysége és a magas trafikárak siettetik, jóllehet nagyonsok munkáskezet foglalkoztató növény.

A cukorrépa szintén uradalmaink kizárólagos kereske-

delmi növénye. Az utóbbi évtizedekben a mezőgazdasági kultura magasabb szinvonalát képviselte. Kistermelőknél nem jöhet számitásba sok körülmény miatt, amelyek közül emlitésre méltóak a következők: a termelés korlátozása, az átvételi ár évről-évre való csökkenése, a vasutállomás távolsága, és a növény igényessége.

Nagyon jól diszlik vidékünkön a makói vereshagyma, a deficites esztendők azonban e növényt is háttérbe szoritották. A mai viszonyok között csakis annak a kisgazdának ajánlhatjuk, aki egy-két kedvezőtlen esztendő után is kitarthat mellette, mert 4-5 év átlagában a jövedelmezőbb kereskedelmi növények közé sorolható.

Egyéb, a különfélék rovatába sorolt növényeink közül a len és kender kisgazdaságokban is sikerrel termeszthető. Vetőmagot a kendergyár ad a termelőnek, a termelést felügyelője révén egyöntetüen irányitja s aratás után az osztályozott termést a szerződött árakon átveszi. Azt mondhatjuk e növények termesztése és értékesitése tekintetében a kisebb gazdaságoknak ugyanaz az esélye, mint az uradalmaknak. A borsó termelése kisebb gazdaságokban csakis saját szükségletre indokolt, angol sertés tenyésztése esetén. Bár megfontolandó e növény nagyobb propagandája a miatt, hogy a borsózsizsik elszaporodása nemcsak a borsó tárolása elé gördit nehézségeket, hanem a magtárban felhalmozott egyébb gabonanemüek kereskedelmi értékét is leronthatja. A saját szükségletre szolgáló termés is feltétlen zsizsikteleniteni tendő lenne, ami ugyan nehézségekbe ütközik az egyes termelőknek, azonban egyesült erővel a költségek apaszthatók és a siker biztosabb. Ma egyébként kisgazdaságok részére a borsót, amely kiválóan diszlik talajainkon és terméseredménye ritkán marad a buzáé alatt, olyan feltétellel ajánlhatjuk, hogy az valamely export cég részére, szerződés alapján termeltessék, cséplés után azonnali szállitás kötelezettsége mellett. Ha a kisgazdának kell zsizsikteleniteni, akkor ritkán vehetjük elejét az átvételi és leszámolási nehézségeknek.

A lencse, répamag, retek, mustár, stb. növények termelése már csakis akkor biztositható sikerről, ha a főnövényeknél megvalósitottuk a tipustermelést. E növényeknél a kereskedelmi érték nagyon sokat függ az egyöntetü tömegtől. Kistételekben ugyszólván eladhatatlanok, mig nagyobb mennyiségben termelésük jövedelmező.

A főnövényeink tipustermelésének tapasztalatai fokozatosan kiterjesztendők a növénytermelés egész területére. E módszer teszi lehetővé sok kisgazda párhuzamos és egyöntetü munkáját és a kereskedelmi szokványok előállitását.

A növénytermelés szervezését tárgyaló fejezetünk befejezéseként közöljük a fejtegetések alapjául szolgáló 1931 évi földhasználati kimutatás összesitett adatait:

XIII. kimutatás

Kunágota község 1931 évi földhasználatáról:

Növény	Terület %-a összes	Birtokkategória 20—50 kat. hold.	50—100 kat. hold.	100— kat. hold.	Jegyzet
Buza	35 3	43·2	40·2	32·2	
Árpa őszi	1·4			2 1	
„ tavaszi	3·6	4·—	3·—	4·2	
Zab	4·1	1·8	2·—	5·2	
Csalamádé					
Őszitakarmány					
Tavaszi bükköny	8·5	4·6	6 -	10·8	takarmányok együtt.
Árpásborsó					
Lucerna	(4·4)	(3·—)		(5·1)	
Egyéb takarmány					
Tengeri uradalmi					
„ illetmény	23·1	30·—	30·—	19·3	
Répa cukor	4·2			6·1	
„ takarmány	3 3	2·1	4·6	3 5	
Cirok	8·6	9·1	11·—	8·—	
Borsó				0·8	
Lencse					
Dohány	1·8				
Mák					
Napraforgó					
Takarmány káposzta					
Paprika					
Hagyma					
Tök takarmány				1·—	
Dinnye					
Bab					
Len					
Komló					
Repce					
Kféle	5·3	5·2	3 4	5·—	
Összesen:	100·—	100·—	100·—	100·—	

XIV. kimutatás

Kunágota község 1932. évi földhasználatáról

Növény	Birtokkategória							Jegyzet
	együtt	5-nél kisebb	5—10	10—20	20—100	100—1000	1000 felül	
	a terület kat hold %-a							
buza	36	42	44	40 5	40	31 2	27·4	
árpa őszi								
„ tavaszi	3.8	1·8	2	3 4	4·2	4 2	6·8	
zab	3.3	—	—	—	2·8	6	3	
rozs	—	—	—	—	—	—	—	
csalamádé őszitakarmány								
lucerna tavaszibükköny muhar	3.8	—			3	5·2	8.5	(külön)
egyéb szálastak.	7.3	—	1·8	4.—	4.4	11·5	17·—	összes
tengeri	29.3	36	43	40.—	35 7	20 —	22·2	takar-
cukorrépa	2.3	—	—	—	—	4·4	6·2	mányok
takarmányrépa	2.-	0·5	1·4	1·9	1·6	2 5	1·7	együtt
dinnye								
cirok	9.2	18	5	6·7	7	9·4	5·—	
borsó	0.7	—	—	—	0 6	0 5	2·—	
lencse								
dohány	1·8					3·7	3 —	
len	0·3							
kender	0·5							
paprika								
hagyma veres	1·5							
„ fok								
komló								
egyéb	0·9							
veteménykert	0·7							
Összesen:	100.—							

XV. kimutatás

az egyes növénycsoportok %-os arányáról birtokkategóriánkint:

Birtokkategória kat. hold	Növény: gabona	takarmány	kapás és piaci	Jegyzet: a termelt növények száma
	%			
1000 — felül	37·2	17·—	45·8	
100—1000	41·4	11·5	47·1	31
20—100	47·—	4·4	48·6	26
10—20	44·—	4·—	52·—	21
5—10	46·—	1·8	52·2	14
5—alul	44·—	—	56·—	11
Kunágota község összesen:	43	7.3	49·7	
Végegyháza község összesen:	55	2	43	16 ebből 7 növény 5 holdat megnemhaladó területen termeltetik.

A XIII-ik kimutatás ugyanazokat az adatokat tartalmazza, amelyekre fejtegetéseink során hivatkoztunk. A XIV-ik kimutatás, — az összehasonlitás kedvéért — az 1932 évi adatokat tartalmazza. Az 1931 évi adatokat mi gyüjtöttük össze, az 1932 évieket a községi elöljáróság. A birtokkategóriák szerinti csoportositás a két kimutatásban nem teljesen egyező s az 1932 évi adatok 6 csoportra vannak bontva a 931 évi hárommal szemben.

A közölt adatok szerint két egymás utáni gazdasági év növénytermelésében lényeges különbségeket nem találunk. A buzavetés területe kb. ugyanaz. A takarmánytermelés némi csökkenése a 32-es évben — szálas nemüekben és répában egyaránt — csakis a kisebb birtokkategóriáknál észlelhető

s a válság hatására, illetve az állattenyésztés további térvesztéségére vezethető vissza. A kapás és kereskedelmi növények között a cirok területe végeredményében nem változott, azonban a kisebb birtokkategóriákon lényegesen csökkent, a nagyobbaknál valamit emelkedett. Ez ismét a kockázat csökkentésére vezethető vissza, mert a cirok amint jellemeztük, szeszélyes növény. A mult gazdasági évben a terméseredménye is és az ára is kedvezőtlen volt s e körülmény nem maradt figyelmen kivül e gazdasági évben s mivel a kisebb birtokosaink semmit nem kockáztathatnak, bizonyos mértékig el kellett állaniok a cirok termelésétől. A takarmány és cirok helyét tengeri foglalta el, amelynek a mult gazdasági év kedvezett s a kockázat sem olyan nagy mint a ciroknál. A nagyobb birtokokon a len, kender és vereshagyma némi térfoglalását is megállapithatjuk az 1931 évi adatokkal szemben.

XV. a) kimutatás

Kunágota község 1933. évi földhasználatáról:

Növény	Birtokkategória							Jegyzet
	együtt	0—5	5—10	10—20	20—100	100—1000	1000 felül	
	vetésterület % aránya							
buza	37·1	36·8	44·6	41·2	43·7	32·5	28·1	Külön-
árpa őszi	1·6	—	0·5	1·3	1·5	2·2	1·7	féle
„ tavaszi	3·3	3·—	1·7	3·—	2·5	3·7	5·1	alatt:
zab	2·7	—	-	0·5	1·3	5·1	3·4	
lucerna	4·5	1·—	1·6	3·—	3·—	6·2	6·8	kelkáp.
egyéb takarmány	2·8	—	—	0·5	1·2	4·—	9·3	6. h.
tengeri	27·8	36·8	45·—	39·1	34·3	16·7	21·2	komló
répatakarmány	1·3	—	0·6	1·5	1·5	1·5	2·—	2. h.
„ cukor	2·5	—	—	—	—	5·—	6·3	lencse
cirok	8·4	14	3·7	6·2	6·4	9·6	3·4	6. h.
borsó	1·—	—	—	—	0·5	1·6	2·—	bab
dohány	1·5	—	—	—	—	3·—	3·—	1. h.
len	0·5	—	—	—	—	1·—	1·6	dinnye
kender	0·8	—	—	—	0·2	1·8	0·8	10. h.
mák	0·5		—	0·3	0·2	1·—	—	paprika
hagyma	2·3	6·—	0·3	1·5	1·9	2·1	—	10. h.
különféle	1·4	2·4	2·—	1·9	1·8	3·—	5·3	stb.
Összesen:	100·—	100·—	100·—	100·—	100·—	100·—	100·—	
Szántó kat. hold	11,990	1,629	691	1,108	2831	4,713	1.016	
gazdaságok száma	283	—	102	85	81	14	1	

XV. b) kimutatás

az egyes növénycsoportok °/₀-os arányáról 1933 évben:

Birtokkategória kat hold	gabona	takarmány növények	kapás és piaci °/₀-a.
1,000 h. felül	38·3	16·1	45·6
100—1,000-ig	43·5	10·2	46·3
20—100-ig	49·—	4·2	46·8
10—20-ig	46·—	3·5	50·5
5—10-ig	46·8	1·6	51·6
0—5-ig	39·8	1·—	59·2
átlag:	44·7	7·3	48·0

Tanulmányunk kefelevonatának javitgatása közben szereztük be az 1933. évi vetésterület adatait. (XV. a) kimutatás.) Az 1932 évi adatokhoz viszonyitva csökkent a tengeri (1.5) tak. répa (0.7), cirok (0.6),dohány (0.3) vetésterülete, evvel szemben emelkedett a buza (1.1), árpa (1.1), lucerna (0.7), borsó (0.3) len (0.2), kender (0.3), hagyma (0.8), mák (0.5) °/₀-al. A kimutatás II-ik részlete a birtokkategóriák szerinti főbb növénycsoportok arányát tünteti fel. A gabonafélék aránya a mult évihez képest emelkedett, eltekintve a legkisebb birtokkategóriától, ami a bolettára vehető vissza. A takarmánynemüek csökkenése az egész vonalon megállapitható, ami viszont az állattartás költségeinek apasztását célozza és az állomány apadását is sejteti. Nem kis szerepe volt a forgó hullámzásában a mult évi kedvezőtlen tengeri és cirok értékesitési lehetőségeknek. E nálunk főnövényekről a kisgazda visszatért részben a gabonára, a nagyobb birtokos pedig mák, len, kender, borsó hagyma stb. növényeket iktatott be helyette forgójába.

Két egymás utáni év vetésterületi arányának összehasonlitása helyett tanulságosabbnak kinálkozik számunkra a 100 holdon felüli birtokaink 1931 és 1933 évi földhasználatának összehasonlitása, lévén meggyőződésünk, hogy a mezőgazdasági haladás zászlóvivője a nagyobb birtoktest. A két év °/₀-os adatait tünteti fel a XV. c) kimutatás.

XV. c) kimutatás

100 feiüli gazdaságainak 1931. és 1933 évi vetésforgójáról:

Növény																		Jegyzet
						tengeri.		répa.										
Buza	Árpa	Zab	Lucerna	Takarmány	Valam	Illetmény	Takarmány	Cukor	Cirok	Borsó	Dohány	Hagyma	Mák	Len	Kender	
32·2	6·3	5·2	5 1	10 8	14·6	4 7	3 5	6.1	8·-	0·8	3·6	1.-				1931 évben
31·8	6 5	4 9	6 4	11·4	13 9	4 2	1·5	5 1	8·5	1·8	2.8	1.8	0·5	1	1·2	1933 évben

Csökkent a buza területe 0·5, zab 0·3, tengeri 1·2, tak. répa 2, c. répa 1, dohány 0·6 %-al. A cukorrépa és dohány a termeltető szervezet kényszerintézkedése folytán, a többi növény területe a gazda belátásán alapuló elhatározásából csökkent. Emelkedett az árpa területe 0·4, lucerna 1 3, cirok 0·5, borsó 1.—, hagyma 0·8, mák 0·5, len 1·— kender, 1 2 %-al.

Az illetmény tengeri területe a három legjobban kezelt gazdaságunkban 1933-ban 19 kat. holddal kevesebb, mint 1931-ben. E gazdaságok szántója együtt 2375 hold s ez az adat nem a vetésforgó, inkább a munkáskérdés szempontjából érdemel figyelmet, amennyiben kb. 19 család apasztását fejezi ki.

Ha négy legracionálisabban kezelt középbirtokunk vetéskimutatását tekintjük, az átlagban egy két %-ot kitevő növényenkinti ingadozások mértéke sokkal nagyobb lesz. Az egyik csökkentette a buzát 20 %-al. Kettő lényegesen csökkentette az ősziárpát, a zab egy gazdaság kivételével 1/3-ával csökkent, az egyik gazdaság tejesen kiküszöbölte az uradalmi tengerit, alacsony ára miatt, hagyma, len, kender, borsó térfoglalása általános, nemkülönben a dohány és cukorrépa csökkenése, az ismert okból.

Egy másik középbirtokunk vetésforgója, amelyik 1931-ben bérleti kezelésben volt, a következő eltéréseket mutatja. Emelkedett a lucerna, c. répa, cirok és tavasziárpa területe, csökkent a csalamádé, zab, hagyma, dohány, tök, dinnye és napraforgó területe.

Egyetlen kisgazda kezelési rendszerü középbirtokunk a

tengeri, cirok és buza területét csökkentette s helyette len, kender, hagyma és szudánifü termelését karolta fel. Gazdálkodásán észrevehető a szomszédos birtokhoz való alkalmazkodás hatása.

Normális években a középbirtokaink szervezési változásai 2-3 év alatt fokozatosan teret hóditottak a kisüzemeknél is a növényféleségek megválasztása tekintetében. Napjainkban a kiszámithatatlan értékesitési viszonyok miatt a nagyobb birtokos még a szomszédi tanácsadástól is elzárkózik, avval az indoklással, hogy maga sem tudja mit termeljen. E körülmény a kisüzemek magárahagyatottságának érzését jelentékenyen fokozza.

A vetésterület arányos összehasonlitása két tanulsággal szolgált: 1. a termelt növényféleségek állandóknak tekinthetők, éppenugy, mint a zongora billentyüi, 2. az átlagban 1—2 %-ot kitevő eltolódás az egyes gazdaságokban 20—100 %-os eltérések alakjában mutatkozik. E körülmény azért fontos, hogy ha az eddig két növényünknél végrehajtott kényszercsökkentés módszerét, esetleg több növényre ki kellene terjesztenünk a biztosabb értékesités reményében, akkor tisztában kell lennünk avval, hogy a kényszerbeavatkozásnak nem szabad majd meghaladni a természetes ingadozások arányait.

Ha lényeges eltéréseket nem is észlelhetünk a két gazdasági év vetésforgója között, annyit mindenesetre megállapithatunk, hogy bizonyos alkalmazkodó képesség észlelhető. A gazdának ma nagyon óvatosnak kell lennie s változtatásaival mindig a biztosabb hozamot nyujtó növényeket keresni. A szeszélyes növényeket kerülnie kell. Községünk vetésforgója 1928—29 évben egész más képet mutatott és sokkal változatosabb volt. A cukorrépa, len, kender, borsó repce és kerti magvak termelése sokkal nagyobb mértékü volt. A kedvezőtlen áralakulások azonban visszakényszeritették a gazdát a régi, megszokott földhasználat keretei közé.

Igen lényeges eltéréseket mutat a vetésforgó alakulása birtokkategóriánkint. Az egyes növénycsoportok %-os arányát a XV-ik kimutatásban mutatjuk be, hogy az ingadozások természetét jobban áttekinthessük. A gabonatermelés a 100 holdon aluli birtokoknál lényeges emelkedést mutat, a takarmánytermelés e birtokkategórián alul rohamosan csökken. A kapás és ipari növények a kisebb birtokokon emelkedő területi arányt foglalnak el. E növénycsoportok %-os aránya

jellemző tényezője a gazdálkodásnak s amint láthatjuk, ugyanazon községben, birtoktipusonkint nagy változékonyság észlelhető, amely kitesz az egyes csoportoknál 5—10 %-ot. E körülményt figyelembe véve érthetjük meg, miért oly különböző. Végegyháza szomszédos község földhasználata, azonos talaj és klima viszonyok mellett. Mig Kunágotán a gabonanemüek aránya 43 %, Végegyházán 55 %, a takarmánynemüeké itt 2 %, ottan 7·3 %, a kapásoké itt 43 %, ott 49·7 %. — Végegyházán a birtokosok tulnyomó többsége törpebirtokos és a néhány 20—30 holdas gazdától eltekintve a község vándormunkás lakosainál nagy szerepet játszik a kenyérmagvak biztositása.

De nemcsak a termelt növénycsoportok %-os arányszáma mutat lényeges eltéréseket birtokkategóriánkint, hanem a termelt növények száma is. Amig a 100 holdon felüli gazdaságaink 31 féle növényt termelnek, a növények száma a birtokkategória területének csökkenésével apad, ugy, hogy 5 holdon aluli birtok már csak 11 féleséggel foglalkozik.

A termelt növényféleségek száma azonos birtoknagyság mellett is nagyon különböző lehet s mindenkor hiven tükrözteti vissza a gazdálkodó egyéniségét és felfogását. A jól kezelt gazdaságok által termelt növényféleségek száma alig változott évtizedek alatt. Ezt az állitásunkat községünk egy-egy 900 kisholdas gazdaságának példájával igazoljuk, amelyeket A. és B-vei jelölünk.

Gazdasági év	B. gazdaság	A. gazdaság
1894	12 féle	5 féle növény
1932	13 „	15 „ „

A B. gazdaság már 1894-ben kettős könyvitelt vezetett, az A. gazdaság egy szegény kincstári bérlőből lett tulajdonos birtoka. Amig B. gazdaságban a termelt növények száma nem változott, az A. gazdaságban 1894—1932-ig megháromszorozódott. Ezek után érdeklődéssel tekintünk e gazdaságokban a termesztett növények %-os arányára is, amelyet alább közlünk:

XVI. kimutatás

az A. és B. gazdaságban az 1894 és 1932 évben termelt növények %-os arányáról:

Növény	1894. év		1932. év	
	A.	B.	A.	B.
	gazdaság			
buza	61·7	28·5	32·2	28·—
árpa		7·2	5·-	6·2
zab		11·-	7·1	5·4
tengeri	13·8	8·4	13·5	17·1
cirok		5·4	7·8	10·-
dohány	10·-	10·-	3·7	3·4
cukorrépa	8·-	10·6	7·-	6·8
lucerna		5·5	7·5	14·1
szálastakarmány	6·5	3·6	1·8	1·6
vetemény		1·-	1·4	1·-
takarmányrépa				1·3
zabosbükköny			2·2	1·3
magbükköny			1·-	
őszitakarmány			2·5	
legelő		1·9	1·3	
hagyma			6·-	
kender		6·9		3·4
Összesen:	100·-	100·-	100·-	100·-
Gabonafélék	61·7	46·7	44·3	39·6
Takarmány	31·8	22·3	40·2	42·1
Kapás és piaci növények	6·5	31·-	15·5	18·3

Az A. és B. gazdaság vetésforgója nemcsak a termelt növények száma tekintetében mutatott lényeges különbségeket 1894-ben, hanem az egyes növénycsoportok %-os aránya tekintetében is. Az 1932 évi vetésforgók már sokkal több hasonlatosságot mutatnak. Rábukkantunk egész véletlenül a B. gazdaság 1894 évbeli kettős főkönyvére, amely az egyes termelt növények jövedelmezőségét a következőkben állapitotta meg:

Az egyes növények tisztajövedelme 1894-ben:

1 kishold	buza	37 fr.	57 kr.
„	árpa	22 „	12 „
„	zab	21 „	51 „
„	dohány	33 „	64 „
„	takarmány	43 „	95 „
„	tengeri	10 „	94 „
„	kender	17 „	96 „
„	rét	3 „	56 „
„	cirok	10 „	91 „
„	répa	27 „	98 „

A jövedelmezőség szempontjából első helyen áll a takarmány, amely azonban minden valószinüség szerint kalkulációs szám s magas hozadéka az állattenyésztési ágazatokat terheli. Ezután következik a buza, a dohány, a répa, stb. A tengeri és cirok a növények jövedelmezőségi listájánál kevés szerepet játszanak. Ha ezt a jövedelmezőségi számitást figyelembevéve tekintjük az A. és B. gazdaság 1894 évi vetésforgóját, akkor azt látjuk, hogy a három legjövedelmezőbb növény, a dohány, a buza és a répa az A. gazdaság forgójának 79·7 %-át teszi ki, mig e növények a B. gazdaság forgójában csak 49·1 %-ra rugnak. Az A. gazdaság forgójában alig néhány növény szerepel és azok között tulnyomórészben a legjövedelmezőbbeket találjuk fel. E forgó hiven visszatükrözteti azt a gazdálkodási módszert, amelyet a régi kincstári bérlők folytattak a birtok megszerzése érdekében. A földhasználat teljesen a talaj őserejére volt alapitva. Egész más forgóval dolgozott a B. gazdaság. Hogy melyik helyesebb a kettő közül, azt abból állapithatjuk meg, hogy melyik ment át időközben nagyobb változáson. A teljesen egyoldalu és kevés növényféleséget termelő, A. gazdaság a folyó gazdasági évben teljesen megközelitette a B. gazdaság növénytermelésének rendszerét, a növényféleségek száma és az egyes csoportok aránya teljesen megfelel a legmesszebbmenő követelményeknek. A B. gazdaság üzemrendszere a növénytermelés terén, ha tekintetbe vesszük, hogy kiterjedt mértékben foglalkozik lucernamag termelésével, 1894 óta alig változott.

A növénytermelés terén való változatosság, a termelt növények kisebb, vagy nagyobb száma elsősorban az időjárás szeszélyességével és kiszámithatatlanságával járó kockázatot van hivatva csökkenteni; azáltal pedig, hogy a talaj ugyanazt a növényt nem 1 2 év, hanem hosszabb időközökben termi, job-

ban tartalékolja a növények speciális tápanyagait, az egyes növények ellenségeinek kedvezőtlenebb szaporodási feltételeket biztosit s ezáltal a nagyobb terméseredmények és a kártevők elleni kisebb védekezési költségek révén a gazda növénytermelésből eredő jövedelme is tetemesen emelkedik. A változatos növénytermelés normális időjárás esetén is célra vezető, az egyes növények termését ért katasztrófa esetén pedig a gazdasági egyensuly megőrzését teszi lehetővé. A folyó gazdasági évben pl. a buza termésünk katasztrofális rozsdakárt szenvedett, ellenben a buzával majdnem egyidőben aratandó borsó, ősziárpa kitünő termést adott.

A változatos növénytermeléssel védekezhetünk egyedül a szárazság, a gabonarozsda, a szél, a csapadékbőség és jégeső kártétele ellen. Ahol a lehetősége meg van, főként a nagyobb birtokkategóriáknál a termelt növényeket — az aratási időpont szerint — 4 csoportra célszerü beosztani.

Az első csoportba sorolhatók a korán aratásra kerülő növények, és pedig a len, borsó és ősziárpa. E növények még a buza aratása előtt letakarithatok a földről.

A második csoport a buza aratással egyidőben beérő növények csoporjta: buza, tavasziárpa, zab, lucerna, szudánifü.

A harmadik csoportba a jóval buza aratás után lekerülő növények tartoznak, amelyeknek aratási ideje VIII-IX. hóra esik. Idesorolható a magrépa, kender, saláta, tengeri.

A negyedik csoportba pedig a késői aratásu növényeink tartoznak, u. m. a répa és a cirok.

Ahol a gazdaság keretei megengedik, a növénytermelés szervezésénél — vidékünkön — az aratási időpontot célszerü figyelembe venni. A gazdálkodás igaz, több gondot és figyelmet igényel, de a jövedelmezőségi és gazdaságosság iránti szempont ezt meg követeli. A növények beérési időpontjainak egymásutánja a munka eloszlása szempontjából is figyelemre méltó. Az ily elvek szerint összeállitott vetésforgó mellett a gazdasági munkában torlódások és több hetes munkaszünetek nem fordulhatnak elő, hanem tavasztól őszig egyenletesen és állandóan folynak a mezőgazdaság munkálatai. E körülmény ismét nagyjelentőségü a jövedelmezőség szempontjából, mert helytelen szervezés mellett nemcsak a katasztrofális időjárás és egyéb kártevők csökkentik a jövedelmet, hanem a munkák helytelen egymásutánja miatti elkerülhetetlen néhány napos késedelmek a már kész terméseredmény 5-15 %-ától fosztják meg a gazdát, pergési veszteség, minőségi értékcsökkenés s talajelőkészitési munkák késleltetése, stb. alakjában.

XVII. kimutatás

Kunágota község állatösszeirási adatairól 1928—1931—1032. évben.

Megnevezés	Év	Szarvasmarha darab			Ló darab			Sertés darab					Összesen darab		Jegyzet
		összes	számos állat	csökken %	összes	számos állat	csökken %	össz.	öreg sert.	számos állat	emelk. %	csökk. %	számos állat	csökkenés %	
Uradalmak kezén	1928	967	676		403	306	—	1178	621	155	—		1137	·	
	1931	741	527	22	339	276	9 5	1525	679	170	9 3		973	14 4	
	1932	772	534	—	297	227	—	1335	659	165	—		926	5·	
Egész község állománya	1928	1443	1090	—	1122	923	—	†3530	1741	504	—		2517	·	†zsirsertés, °hussertés, együtt 27—6 %
								°547	276						
	1931	1318	980	10	979	841	8·8	†3892	2013	639	15·5		2460	2 2	
								°1144	544		97				
	1932	1344	980	—	964	815	—	†2365	1124		—				
								°980	395	380	—	41	2175	12	

A hussertésállomány 1928—31-ig emelkedett 97 °/o -al
1931—32-ig csökkent 25·5 °/o -al

Az uradalmak összes állatállománya csökkent:
1928—31-ig 19·4 °/o-al
A község „ „ „ 14·2 °/o-al.

B. Állattenyésztés.

Kimutatásunk a községi állatlétszám alakulását tartalmazza az 1928, 31. és 32. évi összeirás alapján.

A község állatállománya csökkenő tendenciát mutat. Az apadás kitesz 14.2 °/₀-ot s az adatokból megfigyelhető, hogy 1932 évre az állomány fogyatkozása ugrás szerü. Ha a házikezelésü uradalmaink adatait kiragadva külön is szemléljük, azt láthatjuk, hogy itt az állomány apadása 19.3 °/₀, vagyis jóval nagyobb, mint a községi állományé. Megfigyelhetjük az adatokból azt a tényt is, hogy az uradalmi állomány apadása — szemben a községével, — nem az 1932-es évben jelentékeny, hanem az előző években. Az állatállomány két csoportra való elkülönitése tehát meggyőzhet bennünket arról, hogy a kedvezőtlen értékesitési viszonyok miatt az uradalmaink állománya sokkal nagyobb mértékben csökkent, mint a kisgazdaállomány, továbbá, hogy az állatlétszám apasztását az uradalmak — 1-2 évvel — korábban végrehajtották, mint a kisemberek.

Az egyes fajok létszámának alakulását tekintve látnunk kell, hogy a ló és szarvasmarha állomány állandóan fogy, mig a sertésnél az állomány csökkenését — átmeneti gyarapodás előzte meg. Az 1928. és 31 év között a szarvasmarhaállomány létszámvesztesége 10 °/₀, — uradalmainknál 22 °/₀, a lóé, midkét ktaegóriánál majdnem egyezőleg 9 °/₀ körül van. A sertésben uradalmaink létszámgyarapodása 28-31 év között 9.3 °/₀; e létszám az 1932-es állatösszeirás idejében csaknem változatlan. A kisgazdaságokban a sertés létszám emelkedése az 1928-31-es években 26.7 °/₀, az 1932-es összeirás idejére — azonban — a létszám 41 °/₀-al csökkent.[1]) A hussertés — amelyet külön is nyilvántartanak — 28-31 között 97 °/₀-al gyarapodott létszámban. Találtatott 1928-ban 547 db. 1931-ben pedig 1144 db. Érdekes tünet a sertés létszám utolsó évi csökkenésének fajták szerint megosztott eredménye. Mig az összes sertésállomány 41 °/₀-ot apadt, addig a hussertés állomány csak 25.5 °/₀-ot. A válságos helyzetben lévő és a hussertéssel megpróbálkozó gazda inkább a zsirdisznótól válik meg jobban, mint az angoltól. Aki meg-

[1]) Az 1933. évi összeirás kimutat: 1340 db. szarvasmarhát, 915 db. lovat és 1695 db. sertést. A szarvasmarha létszámcsökkenése lényegtelen, a lóé 5 °/₀, a sertésállomány a katasztrofális járvány következtében felére csökkent.

ismerte az angol sertést, annak az nem ellenszenves többé. A jelenlegi létszám további fenntartása már nem tenyésztés technikai okoktól függ, hanem az értékesitési viszonyok alakulásától, mert az nem lehet előttünk kétséges, hogy a zsirdisznó jobb értékesitési lehetőségei nem kedvezhetnek a hussertésnek, hanem csakis a kedvező kalkuláció!

Az állomány hány °/o-a van az uradalmak birtokában:

Megnevezés	év	
	1931	1932
Összes létszám	39.5	42
Szarvasmarha	53.-	54
Sertés	27.6	43.5
Ló	33.-	27.-

Uradalmaink 1931-ben az állomány 39·5-, 1932-ben a 42 °/o-át birják. A birtokukban lévő állomány — az összes községi létszámhoz viszonyitva, emelkedő tendenciát mutat, de nem éri el a területi arányszámot; t. i. a házi kezelésü uradalmaink a község területének 47 °/o-át birják, az állatállománynak pedig csak 42 °/o-át. E tényből az is következik, hogy a kisebb birtokosok, bár tőke erejük és szaktudásuk a nagyobb birtokosainkéval nem hasonlitható össze, a területi arányt tekintve, valamivel több állatot tartanak.

A tenyészanya és növendék állománynak hány °/o-a az uradalmaké?

Megnevezés	1932 év	
	tenyészanya °/o	növendék
Szarvasmarha	30	56
Ló	41	69
Sertés	28	44

Ha a tenyésztésre szolgáló anyaállatok és növendékállomány aránya egyenlő volna az uradalmaknál, az azt jelentené, hogy a nagyobb és kisebb gazdaságok egyenlő mértékben veszik ki a részüket az állattenyésztés és felnevelés üzeméből. Az uradalmainkra azonban — ló, sertés és szarvasmarhából egyaránt — a növendékállatoknak sokkal nagyobb aránya jut, mint a tenyészanya állatoknak. Ezek az adatok világitanak rá arra a tapasztalati tényre, hogy a kisebb gazdaságok állattenyésztéssel, a fiatal szaporulat felnevelésével sokkal kisebb mértékben foglalkoznak mint az uradalmaink,

jobbára kifejlődött állatot tartanak, míg uradalmaink az állomány pótlásáról és a hizóanyag előállításáról — saját tenyésztésük keretén belül, — gondoskodnak.

Az összeírás adatainak további tanulsága az, hogy a sertéslétszám alakulása legérzékenyebben követi az ár, illetve a jövedelmezőség alakulását, míg a szarvasmarha és ló állomány alakulása kisebb ingadozásnak van alávetve. Nem oly érzékeny a piaci árhullámzásokkal szemben, mert a gazdasági üzem szükségletei többé kevéssé közömbössé teszik a gazdára nézve a piac helyzetét.

Az állattenyésztés jelentőségének felmérése, az árak mélypontjának idején nagyon nehéz feladat. Ma — sajnos — minden gazda „szökik" az állattól, mert nincs ráfizetni valója, addig, amig a jobb fordulat bekövetkezik. Erre pedig készenlétben kellene lennie. Az állattenyésztés jelentőségének megállapításához vegyük elő növényeink és állatitermékeink 1931-ben összeállitott külforgalmi statisztikáját:

Millió pengő

Növénytermelésből:			Állattenyésztésből:		
	%	P.		%	P.
buza, árpa, zab	41·1	51·878.-	szarvasmarha	34·7	60·3
liszt, korpa	27·-	33·112.-			
cukor	7·5	9·735.-	sertés	21·4	37·5
magvak	13·3	17·138.-			
tengeri	1·-	1·307.-	ló	0·2	0·5
dohány	8·-	10·278.-			
hagyma	1·4	1·893.-	baromfi	43·7	76·-
cirok	0·7	1 000.-			
Összesen:	100·-	126·341·-		100·-	174·3
Az összes export hány %-a:		32·4 %			44·7 %

Az export mérleg adatait az Országos Mezőgazdasági Kamara 1931. évi jelentésből vettük. Magyarország összes kivitelének 68·6 %-át teszi ki a mezőgazdaság kivitele, a kivitel értéke az 1930-as évihez viszonyitva 42·8 %-al csökkent. A mezőgazdaság kiviteli mérlegéből azokat a cikkeket ragadtuk ki, amelyeket a község mezőgazdasága is termel, az

ilyképpen összeállitott mérleg — növény és állat csoportra bontva — állattenyésztésből eredő oldala jelentékenyen meghaladja a növényi termékekből származó bevételek értékét. Az összes mezőgazdasági export 1931 évben 389·5 millió pengőre rug, amelynek a mi összeállításunk szerint 32·4 °/₀-át teszik ki a növénytermelésből származó tételek s 44·7 °/₀-át az állattenyésztésből eredő bevételek. A növénytermelési oldal legnagyobb tétele a gabonanemüekből származik, amelyet a kerti magvak, dohány és cukor tétele követ, az állati termékek legnagyobb tétele a baromfiból ered, amelyet a szarvasmarha és sertés követ, míg a ló tenyésztés export jövedelme alig jöhet számitásba.

Összeállításunk szerint az állati termékekből eredő export bevétel 77·5 millió pengővel haladja meg a növényi termékek értékét, amely különbség a növéntermelési oldal összegéhez viszonyitva 61.9 °/₀ többletnek felel meg. (E különbség 1930-ban csak 22·5 °/₀-ot tett ki).

Ha a kivitelünk értékében az állati termékekből származó bevételek értéke egyre nagyobbodó szerepet játszik, akkor e körülményt állattenyésztésünk szervezésénél nem szabad figyelmen kivül hagyni. A kivitel 65·1 °/₀-a a baromfi és sertésből, 34·7 °/₀-a szarvasmarha és lótenyésztésből származik. A kiviteli mérleg tanulságaként állattenyésztésünk szervezése fokozottabb figyelmet kiván.

Áttérve az egyes állattenyésztési ágazatok jelentőségének ismertetésére, legelőször a lóval foglalkozunk. Mint igavonó jószág nélkülözhetetlen a gazdának. Ideálunk e téren az erős, gyors és kitartó ló tipusa, amelyet a kötött talajaink és a nagy távolságok követelnek meg. A nagy gazdasági jelentősége mellett, ma már export szerepe alig jöhet számitásba.

Még a közel multban a magyar jeles lótenyésztő nemzet hirében állott s a legkisebb birtokost is büszke öntudattal töltötte be, ha jó és szép lovai voltak; ma már a gazda e büszke öntudatra semmit nem ad s a ló minél jobb kihasználása a tartás főcélja, tenyésztéssel nem szivesen foglalkozik. Jólehet a kisgazdaságokban csakis a fedeztetési költség és az egy éves korig szükséges abrak értéke terheli kész kiadásként a csikónevelést, (cca. 80 P. együtt), az egyéb takarmányok pénzértéke pedig nem jöhet számitásba; mégis elfordult a gazda a csikó neveléstől egyfelől azért, mert a hasas kanca kiméletes igázása kihasználásban korlátozza a tulajdonosát, másfelől pedig lótenyész-

tési politikánk is hozzá járult valamit ahhoz, hogy ma már a kisgazda nem szivesen áldoz a csikó nevelésre. A katonai lóvásárlások alkalmával a kisgazda lova és az uradalmi ló nem egyféle mértékkel biráltatott el s ha esetleg jobb minőségű lett volna is a paraszt csikója, sokkal olcsóbb árért vették át. Ha valami gazdag és gavallérosan fizető külföldi vevő jött be az országba, azt elsősorban az állami tenyészintézetek anyagából szolgálták ki, darabonkint néhány ezer pengőért, ha pedig nem a legjobb vevő volt a külföldi exportőr, számitásba jöhetett a kistenyésztő csikója is, akinek üzletkötését a legtöbb esetben darabonkint 150—300 pengőért segitették elő az idegen nyelvet is beszélő ügynökök. A kistenyésztő munkáját nem értékelték ugy, amint az megérdemelte volna, sok esetben mellőzték, vagy pedig magára hagyták, amikor némi közreműködéssel sok előnyhöz juttathatták volna. E helyzet megváltoztatására kormányzatunk — ugy tudjuk — dolgozott ki javaslatot, amely a kistenyésztő értékesitésének anomáliáit megszünteti. A javaslat egyik része az értékesitésre, a másik része a tenyésztésre vonatkozik. Az eladásra kerülő ismert származásu kisgazda anyag értékesitését állami ellenőrzés alatt álló szövetkezet végzi; a jó kisgazda kancák kedvezményes fedeztetési költség mellett fedeztethetők; az engedmény a dij $^1/_2$, illetve $^3/_4$ része.

A szarvasmarha tenyésztés ágazatai uradalmainknál a tehenészet, a tinó nevelés és hizlalás, igás ökör és tenyészállat nevelés; kisgazdáinknál a tejtermelés a háztartás számára, szopósborju előállitás és tinó nevelés az uradalmak számára. A tinó nevelést és a hizlalást elsöpörte az utóbbi évek deficitje, a tejtermelés is nagyon hanyatlóban van.

A vasut és fogyasztó piacok távolsága s tökeszegénységünk egyenlőre nem jósol jövőt még a szövetkezeti tejcsarnok vállalkozás számára sem tekintve, hogy nagybani tejtermelésünk a lényegesen olcsóbb iparitej termelésére rendelkezhetne be. Kisgazdaságokban főüzemágként ezidőszerint a borju és tinó nevelést kell tekintenünk.

Törekednünk kell a nagy születési sulyu, egészséges, gyorsanfejlődő borju szaporulatra, amelyet ugy érhetünk el, ha a fogamzás napjától gonddal és tisztasággal őrködünk felette. A jó fejlődés titka a legalább 3 havi szoptatási idő, naponta 0·5—1·5 kg. vegyes abrak, egy hónapos korától háromnegyed éves koráig és a fél éves koron tul a mérsé-

kelt legeltetés. A borju legeltetésének feltétele a községi lakos birtokosainknál nincsen meg, a tanyai gazdálkodóknál inkább. Hangsulyozzuk, hogy erőteljes szervezetű és tüdővésznek ellentálló állományt csakis ezuton nyerhetünk.

A tenyésztés nagyvonalu irányitása, illetőleg az apaállat beszerzés ügye: állami feladat. A köztenyésztés apaállatait a gazdasági felügyelő szemeli ki és a tartást ellenőrzi. Itt is érezhető az a nyomás, amit az állami birtokok tenyész anyaga az egyéb tenyésztőkére gyakorol.

Főként a köztenyésztés számára igen célszerüen megvalósitható lenne, hogy egyik község a másiknak, kölcsönösen nevelne tenyészbikát. Olcsóbb is lenne és a célnak teljesen megfelelő. Van már minden községben egy-két kiváló állattenyésztő érzékkel és gyakorlattal biró kisgazda, aki e feladatnak teljes mértékben megfelelne. Kisebb utánajárással és kevesebb költséggel, másként, mint a kölcsönösség bevezetésével nem lehetséges az apaállatkérdést megoldani.

A sertés tenyésztés keretében a közelmultban oly sok vitára alkalmat adó fajta kérdés lassan a kisgazdák körében is nyugvópontra tér. A hussertés terjed, de még messze vagyunk attól, hogy pl. a kisgazda jó sonka malacot produkáljon.

A sertés tenyésztés legfontosabb kelléke volna a fiaztató kutrica, célszerü, tisztántartható berendezésével; ez azonban a kistenyésztőnél nehéz kérdés. Amig a ló és marha istállóink általánosságban megfelelőek, addig a sertés ól primitiv és célszerütlen. Közel sem lehetne a hazai istálló viszonyokból valamely állattenszésztési ágazat export jelentőségére következtetni, mert bár a sertés jelentősége felér e téren a ló és szarvasmarha együttes értékével, a kisgazda, istállóviszonyok tekintetében e körülményt $^1/_{10}$ áldozatra készséggel sem honorálja. A sertéstenyésztésnél pedig a jövedelmezőség kihasználásának első és legfontosabb kelléke a fiaztató kutrica, amelyet csakis elletésre használuuk. Megelőzhetjük a malachimlőt, a vetélést, a tejeshasmenést, stb. betegséget, amely a malacok nagy %-át elviszi és a megmaradottakat fejlődésükben visszaveti.

A növendék sertések egyoldalu tengeri takarmányozása is hibás. Azonban a növendék sertések zöldtakarmányozása nyáron, télen pedig a répa és széna etetése örvendetes módon terjed.

A hizlalást másként folytatjuk a hussertés hizlalása ese-

tén, mint a mangalicánál. A hussertés hizlalás legcélszerübb módja a sonkasüldő előállitás. Ez esetben a választás idejétől kezdve 6—7 hónapos korig tart a hizlalás ideje. Amig a malac szopós, addig a kutricába és a kifutóban, vagy az udvarban minél több mozgásra adunk neki alkalmat, a hizlalás tartama alatt azonban sulyt helyezünk arra, hogy a hizlalandó anyag sokat ne mozoghasson. Sterc szerü, csak kissé nedvesitett darát etetünk s napközben némi szálastakarmányt. Só és takarmánymészadagolása elengedhetetlen. Különös figyelemmel kell lennünk e fajta különféle takarmány összetétel iránti igényére négy hónál idősebb és fiatalabb korban. Bőséges fehérje aránnyal kezdjük a hizlalást és fokozatosan csökkentjük a drága fehérjét.

A mangalica hizlalásnál arra kell ügyelnünk, hogy egyöntetű anyagot hizlaljuk egy társaságban, mert a hizóanyag nagy kor és súly különbségei sok rendellenességet okozhatnak. A kocák ivarzása ellen igen célszerüen védekezhetünk miskárolással. Kisgazdáink többnyire szemes ábrakkal hizlalnak, uradalmaink kizárólag darával. Ez utóbbi előnyösebb. A kisgazdáink darával való hizlalását ma még a vámdarálás költséges volta is akadályozza. A 6 %-os darálási vámmal szemben uradalmaink saját rezsiben 1-2 %-ért darálhatnak. (Adómentes üzemanyag, olcsóbb személyzet, forgalmi és egyéb adómentesség.)

A hizlalás általános szabályainak szem előtt tartásával sok bajt megelőzhetünk. A jövedelmezőség fokozását ugy valósithatjuk meg, hogy a jobb kisgazda ismerősök összebeszélnek és egyforma, mondjuk 30 db. éves süldőt hasonló körülmények között hizlalnak. Az ily módon egyöntetüvé váló portékát saját kezelésben értékesitik és egyszerre vagonba rakva alkudják ki az árát.

Ha aztán később a tenyésztő gazdák a sertés tartás több és több mozzanatát végzik párhuzamosan, akkor a sertéstenyésztés fejlesztésének arra az utjára léptünk, amely fokozatosan a kisgazda anyagot is az uradalmi anyaghoz hasonlóvá teszi.

A sertés tenyésztés egyre növekedő veszedelme a pestis, amely ellen helyesen alkalmazott simultán oltással majdnem biztosan védekezhetünk. Tekintettel arra, hogy az oltás költségei annál többre rugnak, minél sulyosabb a sertés, legcélszerübb, ha a gazda 3 hónapos korban eszközölteti a védekezést.

Amit megállapitottunk fenntebb a rossz istálló viszonyok-

ról, mindaz fokozottabb mértékben a baromfira is vonatkozik, amely a mezőgazdaságnak jelentőségben egyre emelkedő melléküzemága. Annak ellenére, hogy az utóbbi években nagy propaganda igyekszik a kisgazda figyelmét a baromfi megbecsülésére felhivni, a kistenyésztő igen kevés gondot fordit reá. A „Hangya“ értékesitő szerve a közelmultban községünkben is megkezdette a tojás és baromfi értékesitését s reméljük, annak kedvező hatása nem fog elmaradni.

A házi nyul és kecske nagyon ritka háziállatunk. A legkisebb birtokosok között azonban jövője van.

Az állattenyésztés közvetett haszna a trágya produkció. Községünk mezőgazdaságilag mivelt területének trágyaszükségletét állatlétszámunk nem fedezi. Számitásaink szerint 14 %-al kellene több számosállatnak lenni ahhoz, hogy a tápanyag visszapótlás hiányt ne szenvedjen. Az állatállomány szaporitásának lehetősége ezidőszerint nincs meg, az ebből származó kárt csakis a gondos trágyakezeléssel járó előnyök megszerzésével, a komposzt és fekál trágya összegyüjtésével s a mesterséges istállótrágya készitésével előzhetjük meg.

Propaganda céljából a földmivelésügyi miniszter 2 mintatrágya telepet készittetett annak idején községünkben, állami költséggel, az okszerü trágyakezelés példája azonban nem nagyon terjed! A telepek olcsó, egyszerü épitmények s ha a trágyatelepet még kifutónak is felhasználhatjuk, a jó trágyakezelés minden követelményének megfeleltünk. A kifutó-telepen az istálló trágya rétegezése mindenféle hulladék szerves anyaggal könnyen megvalósitható, ami a jól összeérett istálló trágya nyereményt jelentősen növelheti.

Az állattenyésztés általános irányelveinek ismertetése után röviden utalunk a köztenyésztésünk mérlegére. Az apaállatokat a község házikezelésben tartja. (4 db. mén, 5 db. bika, 5 db. kan.) A községi számadásban szerepel 1931. évre e tétel bevételi rovatában 4.468 P, kiadási rovatában pedig 5.374 P. Az apa állattartásra való ráfizetés összege tehát 906 P. Ez az összeg nem jelenti az apaállattartáshoz való hozzájárulás teljes összegét, csak a készpénz tételt. A természetbeni hozzájárulás mintegy 40 hold legelő széna termése és 20 kat. hold föld abrak termése.

Az anyaállatonkinti apaállat költsége:

	Önköltségi áron	Községi előljáróság által megállapitott fedeztetési dijak	Ráfizetés
		Pengő.	
Szarvasmarha	7·70	5 P.	2.70
Sertés	2.30	2 és 5 P.	—
Ló	18.84	kb. 7.50	10.-

Az önköltségi árat a számadási főkönyv tényleges adatai alapján számitottuk ki. A sertés fedeztetési dija különböző a mangalicánál és a hussertésnél, ez utóbbi fajtánál 5 P. (Folyó év nyarán a hussertés fedeztetési dija is 2 P-re mérsékeltetett). A lótenyésztés körülbelüli dijtétele a kedvezményeknek tudható be. A teljes dij 10 P. A jó külemü kancáknak juttatott kedvezmények figyelembe vételével vettük fel átlagos dij gyanánt P. 7.50-et. Szomszédos községünkben, ahol az apaállat tartása azonos elvek szerint történik, mint nálunk a szarvasmarha fedeztetési dija nem 5 P, hanem csak 3 P. Az önköltségi ár és a tényleges fedeztetési dijak közötti különbség, amely egy összegben kitesz a szarvasmarhánál évi 810 P-t, a lónál évi 1500 P-t, összesen 2300 P-t, — a községi háztartás költségvetésében, illetve az adófizetőknél talál fedezetet. Az az összeg, amelyet nem fedeznek a fedeztetési dijak, arányosan szétosztatik az összes adófizetők között. Uradalmainknak, akik nem veszik igénybe az apaállatokat, azonban az adózásnál némi terhet számukra is jelent az apaállattartás, — egyedüli terület, ahol anyagilag hozzájárulnak a kistenyésztők munkájához s azt elősegitik. S községi képviselőtestületünk becsületére legyen hangoztatva, e tétel ellen nagyobb birtokosaink a költségvetés tárgyalásakor soha egy szót nem emeltek, jóllehet az apaállattartás ilyen megoldása ma már kevés községnél divik. Egyes községek a vadászati dijakat engedik át e célra, más községekben pedig külön állattenyésztő társulat van, amely teljesen az érdekeltekre támaszkodik s költségvetése független a községétől.

A község egyeteme a köztenyésztést készpénz, abrak és széna alakjában évi 2300 P. összeggel támogatja. E hozzá-

járulásnak $^2/_3$ része a lótenyésztésre, $^1/_3$-a a szarvasmarhatenyésztésre fordittatik. Viszont a község gazdáinak az állattenyésztésből származó bevétele kb. 80 % arányban a sertés és baromfitenyésztésből származik, amely semmi községi támogatásban nem részesül; a szarvasmarhatenyésztés az állattenyésztésből eredő bevételek 15 % -át, a lótenyésztés legfeljebb 5 % -át szolgáltatja. Meg kell tehát állapitanunk, hogy a köztenyésztés támogatása azt az ágazatot részesiti legtöbb előnyben, amelyik legkevesebb bevételhez juttatja a gazdát s a legtöbb bevételt jelentő ágak még ma is teljesen figyelmen kivül hagyatnak. Ha helyesen értelmezzük az állattenyésztés jelentőségét, akkor a hozzájárulás számára a nagyobb kereskedelmi jelentőséggel biró állatfajokat is érdemesnek kell elismerni. Ehhez természetesen a földmivelésügyi minisztérium állattenyésztést szervező programmjának bővitése szükséges elsősorban. A csekélyebb kereskedelmi jelentőségü ló és szarvasmarha tenyésztés irányitásával hatalmas központi administráció foglalkozik, amely mellett a sertés és baromfi tenyésztést szolgáló intézmények eltörpülnek.

Ha az állattenyésztés fejlesztését szolgáló költségvetési tétel elbirálásakor még tekintetbe vesszük azt is, hogy a községünk gazdáinak a mezőgazdaságból eredő bevétele kb. 75 % -arányban a növénytermelésből és 25 % -a az állattenyésztésből származik s e bevételek aránya szerint keressük a növénytermelést szolgáló költségvetési tételt, amelynek kb. 9,000 P-nek kellene lennie az egyenlő elbánás elve alapján. Ilyen tételt a községi költségvetésben nem találunk. A mezőgazdaság fejlesztését egyedül az a 2300 P-nyi hozzájárulás összege képviseli, amely, mint láttuk a növénytermelés érdekeit teljesen figyelmen kivül hagyja és az egyes állat fajok piaci jelentőségére sincs tekintettel. Ezzel szemben kivánatos volna, hogy e hozzájárulásból az egész mezőgazdaság, lehetőleg a kereskedelmi ágazatok kedvezményezésével, arányosan részesüljön.

Természetesen nem szabad arra gondolnunk, hogy akár a ló vagy a szarvasmarha tenyésztés kevésbbé szimpatikus előttünk, mint az egyéb ágazatok. Nem szabad attól sem tartanunk, hogy a községünk jelenlegi köztenyésztési irányelveinek megváltoztatása szükségképpen ezeknek az — eddig kedvezményezett — ágazatoknak visszafejlődésére fog vezetni. Az kétségtelen, hogy az eddigi rendszer megváltoztatása az érdekeltek nagyobb mérvü közreműködését

feltételezi, ami természetesen nem kerül pénzbe s a köz iránti érdeklődés szellemére is jótékony hatást gyakorol.

Az állattenyésztési kérdések kiegészítéseként — röviden szóvá kell tennünk az állatorvos kérdést is.

A fertőző állati betegségek megelőzése, a tovább terjedés gyors megakadályozása és a beteg állatok azonnali gyógykezelése nemcsak a mezőgazdaságnak, de az érdekelteknek is eminens érdeke. A mezőgazdaságnak ezért bizonyos körzetenkint szüksége van állatorvosra. A gazda szempontjából fontos az, hogy az állatorvos közel legyen és méltányos díjért álljon rendelkezésre. E szükségszerüségnek eredménye a községi körállatorvosok rendszeresitése. Több község együttesen biztositja egy állatorvos megélhetésének legszükségesebb feltételeit, ellátja lakással, amelynek ellenében meghatározott funkciókat teljesit az illető állatorvos. A körállatorvosi körzetek régebben — vidékünkön — 40-50 ezer holdnyi területet alkottak s ujabban az állatorvosi képzettség terjedése és a mezőgazdaság igényeinek emelkedése e körök fokozatos csökkenésére vezetnek s a kisebbedő állatorvosi körök a gazda hozzáférhetőségét s ezáltal a gyakoribb igénybe vételt és a méltányosabb gyógykezelési költségeket eredményeznek.

A mi állatorvosi körzetünk 4 községből áll, az egyik tőlünk 8 km-nyire fekvő községben lakik a körállatorvos, a másik községek közül kettőben a legutóbbi évben egy-egy magán állatorvos telepedett le. A 8 km-nyire lakó hivatalos állatorvos, akinek javadalmazásához községünk 1,000 P-t meghaladó összeggel járul hozzá, nehezen hozzá férhető a gazdáknak. Az igénybevétele a fogattal nem rendelkező kisexistenciáknak körülményes és költséges, de nem is indokolt, mert a magán állatorvosunk is elvégzi az orvosi teendőket ugyanazért a munkadijért, helyben lakik, tehát azonnal rendelkezésre áll és a gazda megtakaritja magának a fuvarköltséget és az orvos utiáltalányát. S ha már a gazdáknak a magán gyógykezelés érdekében nem indokolt a körállatorvos igénybe vétele, annál indokoltabb az állatorvosi körzetek további szükitése. A 13,000 holdnyi községünk egyik szomszédos kisebb községgel szivesen vállalná az önálló állatorvosi kör költségeit, csak azért, hogy az azonnali és jutányos állatorvosi közreműködést biztosithassunk.

A hivatalos állatorvosi körzet szükitése lehetővé teszi azt is, hogy segédállatorvosi állásokat rendszeresitsünk, illető-

leg intézményesen megoldjuk az állatorvosi gyakorlat kérdését. A gazdák és birtokosok nagyon jól tudják tapasztalataik árán s emberileg meg is értik, hogy a főiskoláról kikerült oklevéles állatorvos még nem alkalmas önálló állás betöltésére, mert principális hijján évekig csetlik botlik s a mezőgazdaság részbeni kárára sajátitja el gyakorlati tudását és szerzi meg a munkája közben szükséges biztonságot. Mi a mezőgazdaság, mint a fiatal állatorvosok számára kivánatosnak tartanánk, ha legkevesebb 5 évig mint gyakornokok működnének tapasztaltabb főnökök mellett s ily subordináció érvényesülne a kisebb állatorvosi körök kreálásánál s az állategészségügyi kérdések szakavatottabb ellátása mellett lehetővé válna az is, bogy az állatorvos a szorosan vett állattenyésztési kérdésekkel is többet és kötelességszerűen foglalkozhasson. A külön állatorvosi körzet gondolata községünk kisgazdáinak terve, amely természetesen — semmiesetre sem oda irányul, hogy az állatorvosi megélhetést, amely amugy is gondterhes, — sulyosbbitsa, hanem figyelembe veszi a mezőgazdaság érdekeit, amelyek az állattenyésztés szorgosabb helyi istápolása és a kisexistenciák érdekeinek figyelembe vétele folytán, ezáltal sokat nyerhetnének.

A kisgazdaságok szervezésének kérdéseit, különös tekintettel a helyi mezőgazdasági viszonyokra, néhány elvi jelentőségü kérdés érintése utján végigkisértük a növénytermelés és állattenyésztés egész területén.

Tárgyalásunk során egyszer sem utaltunk a műtrágyázás jelentőségére. A műtrágya használatát az utóbbi években nagyobb gazdaságaink is jelentékenyen vagy teljesen visszafejlesztették; de nem ajánlhattuk a kisgazdaságoknak momentán azért sem, mert vidékünkön csakis mély szántás és bőséges istállótrágyázással karöltve jövedelmező a használata, e feltételeket pedig nem garantálhatjuk. Tengerinél a műtrágyázás — több évi kisérleteinkre támaszkodva — nem jelent több termést, buzánál pedig a mésznitrogénnel kombinált foszfortrágya esetén számithatunk biztosan kisholdankint 100—150 kg. terméstöbbletre.

Ugyancsak nem foglalkoztunk részletesebben a baromfi és gyümölcs termeléssel sem. Ezeket az üzemágakat a széleskörü propaganda általánosan megismertette. A kisgazdaságok erőteljesebb bekapcsolódását akadályozza az uradalmi példák hiánya, ahol a gyakorlati tapasztalatokat nagyobb méretekben elsajátithatnák. A kisgazda a hasznát is látni akarja

a propagált üzemágnak. Megjegyezzük e helyütt, hogy a propagandának semmiesetre nem használhat a magas árak és nagy termelési eredmények örökös ismétlése. A tojás propaganda pl. 10—14 filléres árakról beszélt, s ma — alig néhány hó multán — 3·5 fillérnél tartunk. Hasonló eredménnyel végződött a Horticultura termelő szövekezet akciója is. A gazdákkal magas árak mellett szerződött — főként borsó termelésre, — s a termés átvétele után fizetésképtelen lett. E tapasztalatokon okulva súlyt helyeznek gazdáink arra, hogy a beigért eredményekért álljon jót a tanácsadója.

A gyümölcs vidékünkön igen fejletlen termelési ág. A fák rövid életüek, a termés szeszélyes és férges, a termett gyümölcs export képességéhez szó fér. A helyi szükséglet fedezéséig a csemegeszőlő jó üzlet.

A kisüzem szervezési kérdéseinek ismertetésénél egyfelől tekintetbe vettük a forgó tőke hiányt, a promt pénzszükségletet és nagyobb gazdaságaink példáját, másfelől pedig javaslatainkat a mezőgazdaság mai fejlettségére építettük. Célunk nem a teljesség volt, hanem a jelenlegi üzemrendszer olyan javitása. módositása és kiegészitése, amely emeli a gazda bevételeit és azonnal keresztül vihető, megvalósitható.

A gazda mint üzletember.

A gazda üzleti tevékenységének jelentőségére figyelmünket a gazdasági válság terelte. A konjunktura idejében az eladás nem ütközött nehézségbe, mert a vevő nem bírálta szigoruan a mezőgazdaság termékeit, hanem örült, ha egyáltalán vásárolhatott. Ez időknek vége, s ma már igen sulyos teherként nehezedik a gazda vállaira a gazdálkodás üzleti része. A mezőgazdasági termelés nehéz feladat, a dekonjunktura idejében az értékesités még nehezebb. Azért behatóan foglalkoznunk kell a gazda adás-vételi teendőivel is, mert szorosan összefüggenek azokkal a lehetőségekkel, amelyekkel a bevételek fokozhatók, illetve a károsodások csökkenthetők.

„A gazdát a termelés teljesen lefoglalja, az értékesitést a nálánál mozgékonyabb kereskedő van hivatva intézni...“ állapitja meg korunk közgazdaságtana. A gazda viszont bevallja önmagának, hogy termelői tevékenysége mellett az értékesitési ügyeivel való komoly foglalkozáshoz bőven marad ideje, — évközben is, eltekintve a közel öthónapos téli kényszermunkaszünettől; csak anyagilag gyenge a kezdeményezéshez, szervezetlen és az ületi dolgokban járatlan.

Az üzleti tevékenység másik nehézsége a mezőgazdasági termelés sajátos természetében rejlik. A mezőgazdaság nincs abban a helyzetben, mint az ipar és kereskedelem, nem tudja a termelés tempóját a fogyasztáshoz szabni, nem tudja a termelési költséget és eladási árat összehangolni. Tultermelés esetén kénytelen önköltségi ár alatt értékesiteni. A nagy és kiskereskedelem árai között 10—30 °/° eltérés van, a nagy iparnak is megvan az előállitásra vonatkozó fix számitási módszere. (pl. előállitásiár a tényleges munkabér + anyagköltség összegének kétszerese). A gazda

nem határozhatja meg termelvényeinek eladási árát és nem védekezhet a tultermelés ellen, nem térhet ki a katasztrófális árzuhanás elől sem. S ha már a termelés kilengései ellen nem védekezhet kellőképen, annál inkább indokolt az a törekvés, hogy az adás-vételi tevékenysége révén minden elérhető hasznot biztositson magának és semminemű olyan tevékenységet át ne engedjen más tényezőknek, amelyet önmaga is könnyűszerrel elvégezhet.

A gazda üzleti tevékenységét három csoportba foglalhatjuk össze:

1. A termelvények alkalmazása a piac és a kereslet követelményeihez. E kérdések tisztázásával foglalkozik a tulajdonképeni üzemtan, a mezőgazdasági termelés szervezésének tudománya. A termelő erők okszerű kihasználása és a termelés egységesitésének, a tipus termelésnek megvalósitása tartozik a közeljövő feladatai sorába. Helyesen szervezett gazdasági üzemről akkor beszélhetünk, ha a termelvényeket a vásárló fogyasztóink igényei szerint választjuk meg. A mezőgazdasági termelésnek alkalmazkodó jellegünek kell lenni, mert a minőségi értéket mások (a vevők) állapitják meg.

2. Az értékesités: a termés eladásra való előkészitésének, az üzlet megkötésének és a lebonyolitásnak kérdései.

3. A vásárlás: a gazdasági üzem és háztartás fogyasztási szükségleteinek kérdései.

A gazdálkodás szervezésének kérdéseivel a megelőző fejezetben foglalkoztunk. Az értékesités és fogyasztás ügyeinek pedig közös alapelvek szerint kell intéződni. Juhos tanár adatai szerint a kisüzem 26 %-al drágábban vásárol és 20 %-al olcsóbban értékesit a nagyüzemnél. Az adás-vétel alapelveinek tehát e hátrányok kiküszöbölését kell célozni.

a) Mindenekelőtt ismernie kell a gazdának a kereskedelmi szokványokat, mert az ár azokhoz igazodik. Pl. a piros, gömbölyüszemü, sulyos buza 1—2 P. felárat élvez. Községünk kisgazdái kb. felerészben olyan buzát termelnek, amely megüti a minőség buza mértékét, a kereskedelmi forgalomban mégsem jut a magasabb ár kifejezésre, hanem a kisgazdától minden tétel egyféle áron kel el. Egész más a piaci ára a 80 kg-nál könnyebb és a nehezebb angol sertésnek, a kisgazdaforgalomban azonban csak egyféle forgalmi ár van. A jobb ár ma még a kereskedelem indokolatlan hasznát képezi és lefaragása a legközelebbi jövő feladatai

közé számitandó. Minden eladásra kerülő terméknek több féle minőségi fokozata s ennek következtében többféle ára is van, nem csak azoknak, amelyeket elad a gazda, hanem azoknak is, amelyeket vásárol. Gondoljunk csak a kocsikenőcs, olaj, kötélistráng, stb. cikkekre. Ügyelnünk kell arra, hogy az adás-vételi ügylet mindig meghatározott és mintázott árura vonatkozzék. A minta egyaránt köti az eladót és vevőt. Az üzlet megkötésekor foglaljunk minden körülményt irásba, két példányban: az üzlet tárgyát, az ellenértékét, a fizetés módját és a teljesités körülményeit. Törekedjen a gazda a termelésnél a legkeresettebb szokványok és féleségek előállitására, a fogyasztási cikkeknél pedig ne a legolcsóbbat keresse, hanem győződjön meg kipróbálás utján arról, hogy melyik féleség a legmegfelelőbb. A praxisomból egy példa: viszonyaink között a 40 dkg-os kender istráng használata bizonyult a leggazdaságosabbnak, jóllehet árban nem a legolcsóbb.

A kereskedelmi szokványok ismerete sok csalódástól és károsodástól megóvja a gazdát. Lehetővé teszi az üzletkötésnél az áru pontos körülirását és meghatározását. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a termelvények egyes minőségi fokozatainak előállitása nem abból áll, hogy a gazda pontosan ismeri azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák a termények értékskáláját. Az ismeretekhez igazodó céltudatos és tervszerü cselekvés és munka is szükséges. Valamely mezőgazdasági terményből csak akkor lesz kiválóbb minőségi fokozatú árú, ha annak előállitása során a gazda annak sajátságaira állandóan figyelemmel van és eladás időpontjára azt megfelelően osztályozza, válogatja vagy előkésziti. Csakis ezuton szerezhetők meg azok a gazdasági előnyök, amelyek a jobb minőségű mezőgazdasági termékek adás-vételéből származnak.

A kereskedelmi szokványok ismerete sokkal könnyebb feladat, mint a termelés technikájának elsajátitása, de azok a károsodások, amelyek a gazdát érhetik az üzleti téren a hiányos ismeretek miatt, legalább oly sullyal esnek a latba, mint a helytelen termelési eljárások alkalmazásából eredő veszteségek. Ha a gazda teljesen tisztában van a kereskedelmi szokványokkal, akkor értékesitési ügyeit kedvezőbben biztosabban és önállóbban intézheti. Felesleges igénybe vennie a figyelmes és udvarias kereskedő előzékenységét és közreműködését az áru előkészitésében, vagy a vásárlandó

cikk megválasztásában, mert — tudva van, — hogy mindez számára anyagi károsodást is jelent. Az áru előkészitését a gazda saját kezelésében sokkal olcsóbban elvégezheti, mint számára elvégzi a kereskedelem. Van erre a gazdának bőven ideje s a termelvények szakszerü előkészitését a kereskedelmi forgalom számára éppen olyan elengedhetetlen kötelességének kell elismerni, mint bármely más gazdasági tevékenységet: pl. a vetést vagy aratást. Nagyobb gazdaságaink igy is cselekszenek. A kisebb gazdánál a helyzet nehezebb bár, de még mindig sokat lehetne javitani azon.

b) További lehetősége a gazda hasznot jelentő üzleti tevékenységének a vaggontételben való üzlet kötés. A kicsinybeni és a nagybani árak között 10-20 % különbség van. Pl. ab állomás vaggonba rakva eladott buza, 15 tonnás kocsirakomány, fizetendő duplikát ellenében, ára q-kint 1-1·5 P-vel magasabb, a községben mázsánkint eladott buza áránál. A bebálazott és vaggonba rakott cirokkalász ára 3-5 pengővel magasabb. A kicsinybeni és a nagybani árkülönbség képezi a kereskedelem munkadiját, költségtéritését és hasznát. E tétel jelent holdankint 10-15 pengőt, tehát azért, hogy ez az összeg részben visszamaradhasson a gazdának, érdemes valamit cselekedni. A cselekedetek a szövetkezeti értékesités munkakörében tartoznak és a gazdák összeműködésén alapulnak.

A nagybani értékesités kezdete abból áll, hogy egymással összeáll néhány jóviszonyban lévő gazda, akiknek terméke kb. egyformán sikerült s együttesen adnak el — vagontételben: buzát, tengerit, cirkot, sertést, stb. Nem nehéz és nem lehetetlen vállalkozás s feltétlenül előnyösebb, mintha az illető gazdák egyenkint cselekednének. Szórványosan, itt-ott láthatunk már ilyen alkalmi egyesüléseket. Ha ezeknek az alkalmi egyesüléseknek a módszerét általánositjuk, máris sokat használtunk a gazda érdekeknek. Ha a vaggontételbe való értékesitésnél nem kevert, hanem egyöntetü árut kinálhatunk eladásra, még további előnyöket szerezhetük a kisgazda számára.

Minden üzlet kötés előtt tájékozódni kell a gazdának a piac állásáról és hangulatáról, amelyet ugy szerezhet meg, hogy pl. az eladandó áruból 2-3 jóhirü vevőnek mintát küld és árajánlatot kér. Hangsulyoznunk kell még azt is, hogy a kistermelőknek a nagyban való értékesitésre lehetőleg nem az értékesités idejében kell szervezkedni hanem jóval korább-

ban, bogy a termék előkészitésében is minél tökéletesebb azonosságot, hasonlatosságot valósithassanak meg. A kistermelő eladásait rendszerint akkor eszközli, ha pénzre van szüksége; a nagybani értékesités szervezőjének tehát igen fontos az érdekelt kisgazdák fizetési kötelezettségei felett pontos ismeretekkel rendelkezni s ez esetben könnyen lehet olyan időpontokat találni, amikor a gazdák pénzigénye általános. E hasonló fizetési időpontokat közös eladással kell lefedezni s ha erre megelőzőleg és pontosan megállapodás történt, akkor a közös akció nem képezhet semmi nehézséget, vagy akadályt.

Nemcsak a gazda eladásainál, hanem a vásárlásainál is előnyt jelent a nagy tételben való üzlet kötés és hasonló módon, mint az értékesitésnél, a beszerzésnél is lehetséges az, hogy egyes, mindenkit érdeklő cikkek vásárlására alkalmilag társulnak a gazdák s azokat maguk között széjjelosztják. A számadások vezetése nyujt a gazdasági üzem szükségleteibe betekintést s a beszerzésnél minden közös akció pontos fizető készséget tételez fel, mert egyesek mulasztása csak a többi érdektárs rovására történhet; azonban tekintettel arra, hogy csakis a gazdasági üzem elodázhatatlan szükségleteiről lehet szó, a fizetés teljesités még a mai gazdasági helyzetünkben sem képezhet akadályt.

A vásárlásnál is minden esetben árajánlatok kérése és öszehasonlitása után döntsünk a szükséglet kielégités módja és a beszerzési forrás felől. Az üzletet mindig irásban kössük meg, mert az mindkét felet védi és kötelezi. Kisgazdával ma is sokszor megesik, hogy a kereskedő a szóval megkötött és foglaló nélküli üzlettől az időközi kedvezőtlen áralakulás miatt egyszerüen visszalép. Természetesen ilyen eljárás irásbeli, mintázott és leelőlegezett üzletnél nem lehetséges.

A kereskedelem a gazdasági életben közvetitő szerepet tölt be. Felkutatja a távoli piacokat és a helyi feleslegeket oda eljuttatja. Célja, hogy mindkét fél, az eladó és vevő, egyaránt jól járjon. A háboru utáni konjunktura idején elharapódzott lánckereskedelem a közvetitők számát megsokszorozta, ugy, hogy ma kb. háromszor annyi van, mint amennyire a rendszerezett forgalom zavartalan lebonyolitása érdekében szükség volna. A közvetités költségei pedig, nemhogy csökkentek volna, hanem a nagy létszámemelkedés ellenére emelkedtek. Egy külföldi gyáros elbeszéléséből tudtuk meg, hogy 2 évtizeddel ezelőtt 6 vaggon cirokkalász közvetitési költsége ugyan-

annyi volt, mint ma a kettőé s ami a legérdekesebb, a dijat nem előzetesen szokták megállapitani, hanem a megbizott egyoldaluan számitotta fel azt feladatának teljesitése után. A jelenlegi magas közvetitési költségek a mezőgazdaságot sok tekintetben károsítják. A közvetitők megsokasodását egyfelől a konjunktura tette lehetővé, másfelől pedig a gazda kényelemszeretete és kapzsisága. Ma a kereskedelem nemcsak közvetit, hanem kever, osztályoz, tisztit, bálaztat, fuvaroz, vaggoniroz, jóllehet ennyiféle szerepe nem kellene, hogy legyen, mert az árut a kereskedelmi forgalom számára előkésziteni és ab. állomás áruba bocsájtani a gazda kötelessége volna.

A mezőgazdasági termelvények közül egyedül a dohány kivétel, amelyet a gazda a legkényesebb igényeknek megfelelően osztályozva, bálazva bocsájt forgalomba, illetve ad át az állami dohánytermelő hivatalnak.

A dohány termelése monopolium, amelynek jogát az állam át engedi a gazdáknak. A dohány termelés szervezése — mezőgazdasági szempontból — ideális és figyelemre méltó. Körzetekben a termelés egységes elvek szerint történik. A termelést az állam szakközegei irányitják és ellenőrzik, akik bizonyos előirások betartását — a gazdák érdekében — megkövetelik. Ezeknek az előirásoknak az eredménye a dohány minőségi fokozatainak gondos elkülönitése, amelyet nem a közvetitő, hanem a gazda köteles elvégezni. Az államnak a dohány minőségi fokozatainak elkülönitésére irányuló törekvése közel egy évszázaddal visszanyulik s lassu és kitartó felügyeleti munka eredménye. Már 1485-ben a „Császári dohánytermelő hivatal“ a következő tartalmu leiratot küldte a megyéhez:

A dohány termésre szükség vagyon. Kivánatosnak véli, hogy . . . „a dohánytermelőket arra lehessen birni, mikép terméseikre nagyobb gondot forditsanak. Különösen pedig a dohány levelek leszedése után a terméssel azon gondossággal bánjanak, mint más dohánytermelő országokban régóta szokás. S igy azon kedvezéseket, amelyeket eddig az ügyvivők a dohánylevelek szorgos kiválogatása utján ügyesen a maguk hasznára forditottak, a tulajdon termelők élvezhessék. Az osztályozva behozott levelekért a cikk minemüségéhez képest a hivatal többet fog fizetni.“ A leirat további része azt közli, hogy az I. II. III. osztályba milyen anyag sorolható.

Amit a kincstári dohány termelőhivatal óhajt a terme-

lőtől, azt más dohánytermelő országok gazdái már régóta megcselekszik; hangsulyozza az irás azt, hogy az osztályozott áruért többet fog a termelő kapni s főként azért tartaná szükségesnek az osztályozást, hogy ezáltal az a haszon is a termelőnek juthasson, ami eddig az ügyvivőket illette.

A dohány kereskedelmi szokványainak megállapitása egyedül az államtól függ s nincs jelentékeny változásoknak alávetve, ellenben a sok egyéb mezőgazdasági termény kereskedelmi szokványainak megállapitása több átvevő igényeitől függ, amelyek természetesen nem olyan állandók, mint a dohány minőségi fokozatai. Mig a dohánynál a termelőt egyenesen rászoritotta a kincstár arra, hogy ugy termeljen, amint érdekeinek legjobban megfelel, addig az egyéb terményeknél ilyen tényező nincsen. Ha nem alkalmazkodik a gazda kellőképen s mulasztásokat követ el a kereskedelmi forgalom igényeivel és követelményeivel szemben, senki szemrehányással nem illeti, hanem amit megtenni elmulasztott, elvégzi helyette a kereskedelem, a közvetitő s munkadiját, költségeit, kockázatát és hasznát a gazdától levonja, illetve az árút alacsonyabb árért vásárolja meg. Ezért hangoztatjuk ismételten, hogy van a gazdának elegendő ideje az értékesités teendőinek ellátására, a helyzete is rászoritja minden kinálkozó bevételi lehetőség teljes kihasználására, tehát arra kell igyekeznie, hogy a közvetitő kereskedelmet az eredeti munkaterületére visszaszoritsa s a közvetitői dijakat az évtizedek előtti nivóra csökkentse.[1])

Le kell azonban szögeznünk, hogy a közvetitők számának gyarapodását, a közvetitői tevékenység kiterjedését és a dijak megnövekedését sok tekintetben a gazda kapzsisága segitette elő. Valahogy — a multban nem ment a gazdánál bűn számba a „zsidó“ becsapása. Egy példa: régebben a kereskedő bebálazva vette át a cirokkalászt. Átvételkor 1-2 próba szerint itélt. Abban az időben sok lelkiismeretlen munkás akadt, aki vályogot és téglát rakott a bál közepébe, hogy az minél sulyosabb legyen. Ilyen és hasonló esetekkel maga a gazdatársadalom kényszeritette tulzott óvatosságra és bizalmatlanságra a kereskedőt, ami a közvetitési költségeket a békebelinek sokszorosára emelte. Ki látja ennek kárát, ha nem a gazdatársadalom? A szolidság és becsületesség elengedhetetlenül szükséges hasonló viszásságok kiküszöbölésére.

[1]) Népies mondás: Más kezével csak a parazsat jó kikaparni.

A közvetitőknek tulajdonképpeni munkaterületükre való visszaszoritása előfeltétele az egészséges gazdasági forgalomnak és sok tekintetben elősegitené a gazda boldogulását is.

Azért, hogy a közvetitők — minden kényszer nélkül — gomba módra elszaporodhattak, oktatási rendszerünk és bürokraciánk rideg bánásmódja is felelős. A figyelmes, udvarias, előzékeny, alázatos kereskedői modor mintegy kárpótlás volt a multban a rideg, kurta, udvariatlan hivatalnoki stilusért. Igaz, ma már másképpen van, de a káros következmények megmaradtak.

Azonban, ha a tisztességes szándék és a kereskedelmi szokványok ismeretének birtokában van a gazda, csakis rajta mulik, hogy a közvetités költségeit lényegesen csökkentse. A feladat — különösen a kisebb gazdaságokban — nem könnyű és a tervszerű munkát fölötte neheziti két körülmény, a spekuláció és a dömping.

A spekuláció a jövendő áralakulás kihasználása s a valószinüségre alapitja számitásait. Olyan mint a hazárd játék: vagy jól végződik, vagy rosszul. Pl. a buza ára aratástól ujig q-kint 1—2·5 P. tárolási, beszáradási, kezelési kamat, stb. költséggel emelkedik. A folyó gazdasági évben azonban az ár nem a tényleges költségekkel szaporodott, hanem 6—8 P-vel. Volt már arra is példa, hogy nem emelkedett, de állandóan esett az ár ujig. E természetellenes áralakulás a spekuláció eredménye s már ebből az egy esetből is láthatjuk, hogy a spekuláció hatása a gazdára káros s a kereskedelmet nem egyszer munkanélküli jövedelemhez juttatja. A védekezés ellene nem az, hogy a gazda is beáll a spekulálók sorába, mert ennek csak kárát vallhatja, hanem az, hogy teljesen kikapcsolódik a spekulációs szándékból. A spekuláció kedvező hullámai szeszélyesek és kiszámithatatlanok, sokszor nemzetközi centrumokból mesterségesen irányitják, a normális áralakulással ellentétes irány felé. Ezt a hangulatot a gazda kihasználni nem tudhatja. Ha pl. a gazda 4—5 éven keresztül mindig egyforma rendszer szerint értékesit, mondjuk a fele buzatermést aratás után, a másik felét pedig áprilisban, vagy a hagymatermést mindig tavasszal adja el, vagy mindig nyáron hizlal zsirsertést, stb. akkor az emelkedő és csökkenő áralakulás kiegyenliti egymást s biztosan élvezheti a jó középárat. Megjegyezhetjük, hogy állandóan a legkedvezőbb áralakulás hajszolása és kibőjtölése, tapasztalataink szerint a legügyesebb

gazdának is sok veszteséget okozhat, mig ha ezt tudva kitart a redszeres értékesitési időpontjai mellett, néhány év átlagában veszteség nem érheti és ezáltal a spekuláció káros tevékenységét is a leghathatósabban tompithatja.

Sokszor nyugtalanitja a gazdát üzleti tevékenysége közben a dömping is, amely fogalom az orosz exporttal kapcsolatban vált a nagyközönség előtt ismertté az utóbbi években, jóllehet igen régi. A tisztességtelen verseny egyik formája. Akkor beszélünk róla, amikor valamely kereskedő az áru belső értékétől és reális napi árától szándékosan eltérve ajánl üzletkötést azért, hogy a régi kereskedőtől az üzletfeleket elhóditsa, vagy az uj kereskedővel szemben positióját biztositsa. Oroszország pl. amikor a buza világpiaci ára, mondjuk, 10 P volt, ajánlott 8 P-ért eladásra több ezer vaggon buzát. Vagy: helybeli borjukereskedőnk egyeduralmának letörésére vidéki kereskedők jelentek meg a vasárnapi piacokon; ez ugy szoritotta vissza a reá nézve káros konkurrenciát, hogy néhány alkalommal 100—100 P-t reáfizetett üzletére, magas árért vásárolt, mig azoknak nem lévén elveszitenivaló pénzük, nem vásárolhattak egy darabot sem.

A spekuláció és dömping azok a fegyverek, amelyekkel a mai gazdasági rendszerünk állandóan résen van a gazdatársadalom ellen. A nagy tőke hangulata ma sokkal jelentékenyebb hatással befolyásolja az árak alakulását, mint a kereslet és kinálat törvényszerűsége. A mesterséges áralakulás ellen leghathatósabban a gazdák egységes fellépése nyujthat védelmet. Átmenetileg azonban szükséges volna, a gazdák védelme szempontjából a tisztességtelen verseny szigorúbb megrendszabályozására. Azok az anomáliák és viszásságok, amelyek állandóan kárositják a gazdák nagyobb táborát indokolatlanul, a mesterséges áralakulás előidézése által, csak akkor fognak véglegesen megszünni, ha a kereskedő nem adásvételi üzleteket köt, hanem kizárólag a termelő bizományosaként kapcsolódik be a gazdasági forgalomba, mint megbizott, vagy alkalmazott, nagyobb személyes forgótőkeszükséglet nélkül. Ez esetben nem lehet érdeke sem a nyerészkedés, sem a tisztességtelen verseny, sem a piaci hangulat elferditése, hanem csakis megbizóinak érdeke, tehát sohasem törekedhet a termelő érdekek rovására, vagy a gazda könnyelmű megröviditésére, hanem egész tudásával a termelők javán fárad.

Itt közbevetőleg meg kell jegyeznünk, hogy amikor a spekuláció és dömping meghatározására kitértünk, nem az elméleti közgazdaságtan szabatosságára és sokoldalúságára törekedtünk. E közgazdasági fogalmaknak nagy jelentősége csak a nemzetközi gazdasági életben van, csirájában azonban, főként pedig káros vonatkozásaikban, egy község gazdasági forgalmának keretében is fellelhetők, mint önálló jelenségek. Mi talán nem is eredeti értelmükben és jelentőségükben alkalmaztuk e kifejezéseket, hanem a helyi áralakulás egyes kártékony szimptomáira illesztettük rá; célunk pusztán az volt, hogy egyes a gazdasági forgalommal kapcsolatos jelenségekre ugy mutassunk rá, amint azok a gyakorlatban ténylegesen is előfordulnak.

A kereskedő existenciája bizonytalan, nincs fix fizetés és nyugdij, állása nem életfogytiglani, mint az állami alkalmazottaké s munkaalkalma nincs biztositva, mint a gazdának. Amit a kereskedő elér, egyéniségének teljes latbavetésével éri el. Alkalmazza saját ügyességét és kihasználja a termelő tapasztalatlanságát. A bizonytalan helyzete kényszeriti a közvetitő kereskedelmet a spekuláció és dömping teljesen kihasználására is és korán megtanitotta az együttműködés fontosságára. A kereskedelem — szinte észrevétlenül, régóta megkezdette a különböző érdekszövetkezetekbe való tömörülést (konsorcium, sindikátus) stb. Minden egyes kereskedő ma már egy bizonyos munkaterületen megszervezett konsorcium tagja. Másként nem boldogulhat. Igy egyfelől a reájuk nézve káros verseny kiküszöböltetett, másrészt pedig a termelő gazda teljesen hálójukba került. Csakis igy valósithatták meg azt, hogy bár létszámuk tetemesen emelkedett, ennek ellenére a közvetitési költségek nem csökkentek, s bár existenciájuk bizonytalan, mégis biztosabban boldogulnak a gazdánál.

A bizonytalan existenciából következik az is, hogy a kereskedő a legfejlettebb üzleti és gazdasági értékkel bir. Nagy kár az, hogy a termelő gazda sohasem igyekezett tőle az üzletvitel politikáját elsajátitani, pusztán azért, mert a mi népünk bizonyos ellenszenvet érez a kereskedő iránt.

Helyi igazgatásunk s ez nagyon sok községben talán igy van, a kereskedői existenciát a közszereplés teréről mesterségesen háttérbe szorit otta. A nagyobbforgalmu kereskedőink évi keresete nem becsülendő kevesebbre mint pl. a főjegyzőnk jövedelme s kétségtelen, hogy minden községnek

egyik legfontosabb társadalmi osztálya kell, hogy legyen a kereskedő. A felülről való mesterséges bizalmatlanságkeltés és társadalmi lefokozás ellenére megállapithatjuk, hogy tekintélyük, népszerüségük felette áll a község vezető értelmiségeinek. Megbecsülésük titka ma, hogy együtt sirnak, együtt nevetnek a néppel s ha a gazdának nem jól megy, a kereskedő is szükölködik. Kivánatosnak tartjuk, hogy az egyenlő elbánás elvét kivétel nélkül alkalmazzuk minden egyénre és társadalmi osztályra a magyar törvények szelleme szerint.

A kereskedő követendő szokásaihoz tartozik a szerénység, életmódjában és szokásaiban. Minden pénzt az üzlet részére tart fenn, amig gazdaságilag kissé megerősödik, majd néhány hold földet vesz, hogy existenciáját minden eshetőség ellen biztositsa, s csak azután enged meg magának bizonyos fényüzést és lakását kényelmesebben berendezi. Állami intézményeink pl. a fényes berendezkedéssel kezdik.

Ha a magyar gazda is hasonlóképen cselekedvén, előbb gazdasági, üzemét fejlesztené, azután a földbirtok vagyon mellé pénztartalékot gyüjtött volna, amikor erre lehetőség kinálkozott, ma semmi baja nem volna és minden nehézség nélkül védekezhetne a spekuláció és dömping káros hatásai ellen.

A másik elsajátitandó jellemvonása a közvetitő kereskedelemnek az összetartás. Tény az, hogy a termeléshez elsősorban jó példa szükséges, az értékesitéshez összetartás. A kereskedelem sem tudta másként megszervezni önmagát s egyébb lehetőség a gazda számára sem kinálkozik.

A harmadik jó tulajdonsága a kereskedelemnek a pontos feljegyzések vezetése az üzletmenetről: a könyvelés. Lehetővé teszi a helyes számitást és a helyzet tárgyilagos megitélését. Egyedül a számtartás hivatott arra, hogy a gazdát közelebb hozza gazdaságához és irányitsa az üzemágak változtatásában.

Jellegzetes tulajdonsága még a kereskedő társadalomnak, hogy az egész család érdeklődéssel csüng a családfő tevékenységén s a családtagok legnagyobb része a kereskedelmi pályán marad s gyümölcsözteti a család tradicióit. A gazdánál, különösen a jobbmódu gazdánál a családtagok érdeklődése az ősi foglalkozás iránt meggyengült s a családtagok lehetőleg más pályát választanak, a mezőgazdaság megbecsülhetetlen kárára.

Amint a kereskedő jó tulajdonságait melegen ajánlottuk követésre a gazdatársadalom figyelmébe, épp annyira óvjuk, hogy őrizkedjen azok leggyakoribb hibáinak követésétől, amelyek között első helyeken a megtévesztésre való törekvés, a kapzsiság és a fizikai munkától való félelem, fordul elő.

A fenntiek után levonhatjuk azt a tanulságot, ha a gazda szabadulni akar a reá nézve káros kereskedői tevékenység befolyásától, annak nem az a módja, hogy kárhoztatjuk a kereskedelmet és a kormányzatot, hanem a termelés és üzleti politika terén ugyanazokkal a fegyverekkel száll sikra, mint amelyekkel amazok diadalmaskodtak a mezőgazdaság felett. Ezek az eszközök a szerény üzletvitel, összeműködés, könyvvezetés és szakavatottság.

Ezeken az utakon haladnak azoknak az országoknak gazdái is, ahol a magyarokénál fejlettebb mezőgazdasággal dicsekedhetnek. Magyarország pl. a buzatermelésben a 19-ik, a tengeriben a 22-ik helyet foglalja el a mezőgazdaság nemzetközi ranglistáján. A mezőgazdaság fejlesztése pedig egyet jelent a jövedelmezőség emelésével s ezért a termelési kérdések megvalósítása mellett erősen szorgalmazni kell a gazda kereskedelmi tevékenységének javitását is, mert a gazda szerepe e téren sem kisebb jelentőségű s összekapcsolva a céltudatos termelő tevékenységet a helyes üzleti tevékenységgel az az egyedüli lehetőség, amely révén a mezőgazdaság teljes jövedelmezőségét magának biztosithatja.

A gazda biztositásügye.

A helyes üzleti szellemben szervezett mezőgazdaság nemcsak a termelési rendszerének fejlesztése és okszerű kihasználása, nemcsak az adás-vételi ügyeinek szakavatott intézésével törekszik a jövedelmezőbb gazdálkodásra, hanem biztositás utján elkerüli azokat a megrázkódtatásokat és kárveszélyeket is, amelyeket gazdasági üzemének a tűzvész és jégeső okozhat a berendezésben és a termésben.

Uradalmaink a tűzveszély ellen általánosan biztositanak, a jég ellen szórványosan, mert ez a biztositási tipus drága és aránylag ritka a jégverés. Kisebb gazdaságaink tűzveszély ellen sem biztositanak, ha pénzintézet, vagy egyéb kényszerkörülmények nem működnek közre. Véleményük szerint magasak a dijak. „Inkább a takarékba teszem a biztositás értékét s ha baj van, nem futkosok sehova“ szokta mondani egyik-másik gazda, de valójában nem tartalékol. A kárveszély megelőzésére semmi sulyt nem helyez. Igaz, — utóbbi esztendőben a gazda készpénzfizetési kötelezettségei erősen megszaporodtak s előrelátásból semmire nem áldozhat. Meg kell jegyeznünk, hogy ily esetekben a biztositás sokkalta nagyobb jelentőséggel bir. — A közelmultban nem volt olyan jelentékeny tűzkár, amely a kisgazda elővigyázatosságát jobban a felszinen tartaná.

Községünk legutóbbi három esztendőre vonatkozó tűzkár-statisztikája a következő:

Évszám	Tűzesetek száma	Károsszeg P.
1931	10	5.305·—
1930	8	—
1929	6	—

A tűzesetek oka:

Kéménytűz	2
Ismeretlen	11
Gondatlanság	2
Gyerekjáték	6
Gyujtogatás	1
Tartányrepedés	1
Kazán	1

A tűzesetek száma az elmult három esztendő alatt emelkedő tendenciát mutat. A hozzávetőleges érték a legutolsó évben cca. 5 és fél ezer P. A legnagyobb tűzvész községünk határában — tudomásunk szerint 1930-ban volt cca. 35.000 P-nyi kárszámlával. Az összes kárt megtéritette a biztositó intézet. Bár a legkisebb tűz esetén is a legerélyesebb hatósági nyomozás indul meg, a tűzeset okának kideritésére, mégis a tűzesetek fele részében „ismeretlen" a kigyulás okozója; a tűzesetek negyedrésze pedig gyerekjáték következménye.

Biztositás terén, — tekintve annak elvitázhatatlan jelentőségét, — arra kell törekednünk, hogy a kisgazdaságok is kiterjedtebb mértékben biztositsanak, a kockázat csökkentése érdekében. A mezőgazdaság sulyos terheinek és sok egyéb gátló körülménynek a hatását a biztositási feltételek arányositásával és olcsóbbá tételével kell — és lehet — csökkentenünk. Ma a kisebb gazdaság biztositása kb. 50 %-al drágább, mint az uradalomé, mert különböző a dijtétel és eltérőek az alkalmazott engedmények. Egy példa:

A biztositási dijból levonandó engedmény %-a.

Gazdaság		
100 holdas	1000 holdas	
20 %	25 %	Tiz éves biztositásért.
25 %	40 %	Szövetkezeti és OMGE tagságért.

végeredményben kb. ugyanazon összegű holdankinti üzemtőke mellett a kisgazdaságok épület és általány biztositásának összege holdankint 1·50, uradalomé 1 P. A dij holdankinti összegének elbirálásakor még azt is tekintetbe kell vennünk, hogy a nagyobb gazdaságok biztositása minden esetben kiegészitő biztositással együtt értendő, ami a dijtételt 10 %-al emeli, mig a kisgazdaságoknál a kiegészitő biztositás nem szokásos; a dij holdankinti összege

enélkül is lényegesen magasabb.

A biztositási tétel csökkentése elérhető az eddig követett rendszer megváltoztatásával. Ma a kisebb gazda különkülön biztosit s mivel a növekvő engedmények a biztositott értékek emelkedésével párhuzamosan emelkednek, a biztositásra feladott értékek kicsi összege miatt dij kedvezményekben és a magasabb engedményekben nem részesülhet. Ha azonban együttesen adhatnának fel a kisebb gazdaságok mondjuk 500,000 P-nyi biztositást, ami egy községben könnyen lehetséges, akkor egyben a kedvezőbb biztositási feltételekre is igényt tarthatnának. Nem volna lehetetlen az sem, hogy egész községek biztositását együttesen feladni s ha a dij pontos fizetése garantálható, ezuton a biztositási terhek lényeges redukciója érhető el.

A mai állapotok közepette igen nagy suly helyezendő a biztositásnál a biztositott értékek nagy hullámzására. Ha a gazda, változtatja üzemrendszerének kereteit, módositani kell a biztositásra feladott értéktárgyakat is. A termény és állatárak esése befolyással van a biztositott értékekre, ugyancsak nem szabad, hogy figyelmen kivül maradjon a legkisebb átalakitás vagy épitkezés ténye. E körülményeket azonnal kell az érdekelt gazdának jelenteni — kötvényszámára való hivatkozással — a biztositó intézetnek, hogy ilymódon mindenkor a tényleges állapotok szerepeljenek a kötvényünkben. A bejelentés a gazda kötelessége, ha azt elmulasztja megtenni, az ebből eredő károkért csakis önmagát okolhatja. E téren, különösen a dijmérséklést kivánó értékcsökkenések figyelembevétele terén, bár mily köztudomásuak is legyenek azok, a biztositó intézet nem kezdeményezhet semmit. A biztositó intézeteket a mezőgazdaság, különösen pedig a kisgazdaságok érdekeinek messzebbmenő támogatásában akadályozza a kartel, illetőleg az intézetek egymás közötti versenye. A dijakat egyoldaluan állapitják meg és a községben működő ügynökeik, mint a cég alkalmazottai, egyáltalán nem foglalkoztak soha avval, hogy a biztositási költségek csökkentésével, a biztositások összevonásával a mezőgazdasági általány biztositás jobban terjedjen. Ha ennek az érdekeltek tudatára eszmélnek s biztositási ügynökök kikapcsolásával intézik biztositási ügyeiket, akkor egyfelől a biztositó intézetek adminisztrációs költségeit csökkentik ezáltal, másfelől pedig a biztositási dij kedvező alakulásának utját egyengetik.

II. Nagyobb mezőgazdasági üzemek szervezése.

Általános rész.

A sorrend és kisüzemek fellenditésére irányuló általános szükségszerüség ugy hozta magával, hogy a nagyobb üzemek fejezete hátrább került. E tény semmi esetre nem jelenti azt, mintha a nagyüzemeknek kisebb jelentőséget tulajdonitanánk, vagy azok csak a legcsekélyebb mértékben is ellenszenvesek volnának előttünk. Az egyetemes mezőgazdasági érdek tisztelőjének nagyon könnyü összeegyeztetni a különböző birtokkategóriákat s itt-ott az arányositásra való utalás nem jelenti azt, mintha egyik, vagy másik tipus előttünk szimpatikusabb volna.

A nagyobb mezőgazdasági üzemek szervezésének elméleti és gyakorlati kérdéseinek eddig sokkal több mivelője akadt, mint a kisüzemekének. Nagyon megkönnyitette a szakemberek munkáját a nagyobb területeken való egységes elgondolás szerint való gazdálkodás lehetősége s ideájuk sohasem a kisbirtok, hanem a nagy üzem volt. E fejezetünk tárgya szintén a nagyobb mezőgazdasági területeken való gazdálkodás szervezése s feladatunk annyiban tér el módszereiben az eddigi mezőgazdasági üzemtan problémáitól, hogy a kérdéses mezőgazdasági terület nem egy birtokos kizárólagos tulajdona, hanem sok tulajdonos birtokának összessége. Az eddigiekben is hangsulyoztuk s e fejezetben is ama nézetünknek akarunk kifejezést adni, hogy azonos termelési lehetőségek és klima mellett nem kell szükségképen megváltozni és egész más alakot ölteni a mezőgazdasági kulturának és a mezőgazdaság érdekeinek akkor, ha egyik birtokos földjeiről a szomszédjához átlépünk, hanem a hasonló viszonyoknak szorosabb, tartalmasabb és harmónikusabb érdekközösségben kell megnyilvánulni, mint eddig.

A szomszédos birtokok munkáslétszám és munkabér változékonyságából sok következtetést levonhattunk egyik előző fejezetünk tárgyalása alkalmából. Azok annyi mindent megmagyaráznak, hogy e helyütt a nagyobb mezőgazdasági üzemek közötti nagy eltérésekre, amelyek községünk határain belül észlelhetők, nem kívánunk kiterjeszkedni. Mi sem természetesebb, minthogy a nagyobb üzemek keretein belül is célszerünek és hasznosnak vélünk bizonyos egyeségesitési törekvéseket. Cél olyan gazdasági előnyök biztositása, amelyeket nem munkabér leszállitással és munkáslétszám csökkentéssel valósithatunk meg, hanem a latifundiumok üzemrendszerének meghonositásával, illetve a rendszer egyes mozzanatainak átültetésével. Minderről csak akkor lehet szó, ha a szomszédos birtokosok teljes tudatában vannak azokkal az előnyökkel és kötelezettségekkel, amelyeket az érdekközösség ápolása jelent számukra. Csak ez a tudat döntheti le a szomszédos birtokosok között az elzárkózottság falait s teremthet jóindulatu és barátságos együttmüködést.

A latifundiumok gazdálkodásának legszembeötlőbb sajátossága a munkamegosztás és specializálódás. Ki-ki a maga helyén van s a gazdálkodás minden mozzanata elkülönitve nagyban, egyöntetüen és szakszerüen intéztetik. Más alkalmazott foglalkozik a növendék szarvasmarhával és más a tehenészettel. Sőt még a növendékek évjáratai is elkülönitve egymástól, begyakorlott alkalmazottak gondozása alatt állanak. Más ember irányitja a sertéstenyésztést, ismét más a tehenészetet. A növény termelés egyes ágazatainak alaposabb mivelése is megoszlik az alkalmazottak között. A termeléssel foglalkozó alkalmazott nem foglalkozik a gazdaság üzleti ügyeivel.

A nagy latifundiumok vezetői a mezőgazdaság elméleti tudományágaival állanak szoros kapcsolatban, (élettan, vegytan, stb.) s egyes szakokban specializálódva a gyakorlati mezőgazdaságtan haladásának fáklyavivői és munkájuk a termelési lehetőségek határát jelzi. A legtöbb mezőgazdasági iskolánk szoros érintkezést tart fenn a nagyüzemekkel és a gazdasági intézményeink és egyesületeink a nagyüzem eredményeit népszerüsitik, propagálják. Ebben a megvilágitásban valóban ők a mezőgazdaság tudományának gyakorlati tanitó mesterei. A nagy mezőgazdasági birtokokat nemcsak óriási kiterjedésük nyujtotta lehetőségek predesztinálták a gazdálkodás módszereinek tökéletesitésére, hanem a keze-

lésükben érvényesülő, a tulajdonos felfogásától és képzettségétől többé-kevéssé független elvek, amelyek az egyetemes mezőgazdasági érdek szolgálatában állottak. A tulajdonos rendszerint az ország főbb közügyeivel volt lekötve s a gazdasági ügyeinek intézését a szakképzett tisztikarra bizta. Ezek munkájának eredménye az a nagyüzemi kezelési rendszer, amely gazdaságosságot jelent a munkában, a rezsiben, a berendezésben, egységességet a gazdálkodás minden fázisában, amely végeredményben az alkalmazottak részéről kisebb munkaerőkifejtést és nagyobb munkateljesitményt eredményezett, a tulajdonos részére pedig több jövedelmet.

A nagyobb üzemeknek a munkamegosztás és specializálódás jegyében szervezett rendszerét azért idézzük a községbeli közép, nagy birtokosaink, kezelőink figyelmébe, mert azok ma is — szükségképpen — abban a hiedelemben élnek, hogy minden gazdának ezermesternek kell lennie. S az ismereteknek az a nagy területe, amelyet felölel az egyes gazdáink tudása, természetesen meg kell, hogy elégedjen az egyes ágak átlagos méreteivel és ugyszólván kizárja azt, hogy a gazda egyik vagy másik ágban tökéletesedhessen. Mai viszonyaink között a gazda specializálódási törekvései, ha ambicióinak enged, csak ugy lehetségesek, hogy a gazdasági üzem más részletkérdéseit, többé-kevéssé elhanyagolja s amit, — amint mondani szokták, — megnyer a réven, azt elveszíti a vámon azáltal, hogy sok mindenben alatta marad a normális teljesitménynek. Másik hátránya a specializálódási törekvéseknek napjainkban, hogy nemcsak az érdekelt gazda nem veszi különösebb hasznát, mert egyéb ágazatokban szükségképpen veszteségei vannak, hanem a tökéletesitett üzemiág eredményei sem kielégitőek. Nem jutnak a köztudatba idejekorán az ujabb módszerek és azoknak eredményei, amelyek legtöbbször nincsenek ellenőrizve és hivatalosan megállapitva s a közvetlen szomszédok és érdektársak is a bizalmatlanság és kétkedés egy bizonyos nemével fogadják. S tekintve, hogy minden specializálodási törekvés tetemes anyagi áldozatokkal és évek hosszu során át huzódó tervszerü és kitartó munkával jár, az olyan üzemekben, ahol nem volt meg arra a remény, hogy annak gyümölcsözősége biztositva van, a fenntebb jelzett okok miatt a legutóbbi időkig nem is jutott azoknak számottevő szerep.

A mezőgazdaság egységesitésének és fejlesztésének irányitása nem kiskörzetek szervezésének feladatát tüzte ki célul, hanem az egész ország egyetemét s annak tartalma mezőgazdasági kiállitások és vásárok, a földmivelésügyi miniszter által irányitott és támogatott kisérletek és ujabb üzemágak, a gazdatársadalmi egyletek keretében alakult állattenyésztő egyletek stb. munkaprogramjában van, a maga speciális vonatkozásaiban megrögzitve. S ebben a formájában is sok tekintetben volt segitségére az „ezermester“ gazdának, amennyiben felmentette őt az iránykeresés és kisérletezés munkája alól s készen rendelkezésre bocsájtja a tökéletesebb és jövedelmezőbb üzemi formákat. A rendelkezésre álló eredményeket önként veszik át az egyes érdekelt birtokosok, s mivel közöttük a mezőgazdaságra való rátermettség tekintetében igen nagyok az eltérések, a mezőgazdasági szomszédos nagyüzemek gazdálkodási formája és keretei is fölötte különbözőek.

A különbségeket ugy óhajtanánk fokozatosan csökkenteni, hogy alapelvül fölállitjuk azt a tételt, hogy a nagyobb birtokok tulajdonosának, illetve kezelőinek szerepe, a mezőgazdaság egy-egy részletkérdésében nem ér véget a gazdaságuk határánál, hanem közreműködésüknek teret kell nyernie több gazdaságban, hogy az egységesités és egyöntetüség gyorsabban terjedjen, s a specializálódás és munkamegosztás előnyeit a mezőgazdaság általánosabban élvezhesse. Óhajtásunk abból a tényből fakad, miszerint lehetetlen az, hogy valaki mindenféléhez, ami a mezőgazdaságban előadhatja magát, tökéletesen értsen, s e körülményre való tekintettel kivánatos volna, hogy egy-egy község keretén belül a nagyobb birtokok, vagy pedig egy-egy forgalmi gócpont körül elterülő gazdaságok kezelői a gazdaság szervezés egyes kérdéseit felosztják maguk között. Ki-ki aztán az egyes részlet kérdésében, amelyhez leginkább van ambiciója, évek folyama alatt ugy elméletileg, mint gyakorlatilag tökéletesiti magát, specializálódik. Más személy foglalkozna különös módon a gabonanemüekkel és más a kapásnövényekkel más a tehenészettel és más a hizlalással, stb. Az egyes kérdések szakavatottjai a saját gazdaságuk kezelésén felül a körzetükben, az illető kérdésekre vonatkozóan a többi gazdaságok „felügyelői“ volnának. Minderre az egységesités érdekében volna mulhatatlanul szükség. Ha valami tekintetben nézeteltérés merülne fel egy s más tekintetben az ér-

dek társak között, akkor az illető kérdés szakembere oszlatná el a kételyt azonnal, vagy pedig kisérletek alapján. Fő törekvés mindig az kell, hogy legyen, egyféle képpen megoldható kérdés soha sem intéztessék többféle módon.

A kérdés, illetve a nagyobb üzemi szervezés hasonló megoldásának természetesen az érdekeltek önkéntes elhatározása mellett, előfeltétele az egyöntetü számadási rendszer meghonositása, amely az üzemről alkotott képet egységes keretbe foglalja. A szervezés ilyetén megoldása felé már a multban is történtek lépések s annak végső kialakulása hosszu és fokozatos fejlődési folyamatot igényel s eredményekép nemcsak a mezőgazdaság hasznos és célszerü fejlődését könyvelhetjük el, hanem a gazdáknak az érdekközösség felismerésén alapuló gazdasági és társadalmi együttműködésének megvalósulását is.

Különleges rész.

Az előrebocsájtott elvi jelentőségi kérdések alkalmazásával rámutatunk a nagyüzemi szervezés néhány konkrét kérdésére a növénytermelési, állattenyésztési és üzleti téren.

A növénytermelés terén elsősorban eldöntendő a fajta kérdés, azután a vetőmag mennyiségének és a vetésidőpontjának kérdése.

A különböző előképzettség és ambició és az egyéni tapasztalat ezekben az alapvető és jelentős kérdésekben is a gyakorlati eljárások egész skáláját honositotta meg. Az egyik gazdaságunk pl. már augusztus végén, vagy szeptember első napjaiban elveti az őszi árpát, mig mások az október első napjaiban való vetést tartják a legjobbnak. Az egyik gazdaságunk 65—70 kg. buzát vet kisholdankint, a másik 75—85 kg.-ot, s a fajta kérdésben is a legegyénibb felfogások érvényesülnek. A kapásoknál emellett teljesen megoldatlan kérdés a növény távolság kérdése, az ujabban felkarolt magtermesztés pedig kellően ki nem tapasztalt, bizonytalan módszerekre támaszkodik. Ha nagyobb mezőgazdasági területekre vonatkoztatjuk azokat a megtakaritásokat és előnyöket, amelyeket az eddigi eljárások és módszerek javitásával nyerhetünk, tekintélyes összeget kapunk. Elengedhetetlen azonban az egyes részlet kérdések felkarolása, amelyet nagyobb áttekintés szerzése és állandó kisérletezésre támaszkodva vihetünk előbbre. Lehetségessé válik egységes eljárások, gazdaságos munkamódszerek alkalmazása, továbbá olyan

különleges magvak termesztése, saját szükségletre, amelyeknek kicsiben, egy-egy gazdaság részére való előállitása se nem gazdaságos, se nem célravezető, mert egy gazdának az esetleges berendezéseket és felszerelést létesiteni nem kifizető, ezek hiányában pedig a termék minőségi értéke nem üti meg a mértéket.

Nagyobb üzemeink eddigi fejlődése lassan ugyanezeket a célokat szorgalmazza, azonban az elzárkózottság szeretetét a közös érdek becsülése még nem ellensulyozta olyan mértékben, hogy az általunk kivánatosnak vélt szervezési rendszer megvalósulhatott volna. Jelenlegi rendszerünk fejlődésének sok egyéni felfogás keresztezi utját és gazdaságossága sem kielégitő. Tekintsünk egy példát: Valamely nagyobb üzemünk kipróbálás után nemesitett vetőmagot vásárol, a szokásos félár hozzáadásával. Tegyük fel, hogy a választás a legmegfelelőbb vetőmagra esett. Az utántermésből visszatartatik a saját vetőmagszükséglet s a termés többi része kereskedelmi áru lesz. A mi rendszerünk mellett az utántermés teljes egészében vetőmagnak használtatna fel, ami a termelés egyöntetűségét sokkal hamarabb általánossá tenné, mint a jelenlegi rendszer, amikor a legritkább esetek közé tartozik az, hogy a közvetlen szomszédok idejekorán részesülhetnek a legmegfelelőbb piaci áru egységes termeléséből származó előnyökben.

Az állattenyésztés területén községünk csekély változatosságot mutat fel az egyes fajtákban, sokkal kisebbet, mint a növénytermelés keretén belül, annál nagyobb, szinte minden képzeletet meghaladó az egyedek változékonysága. Pl. ugyanegy fajtába tartozó tehén sulya átlagosan 1—2 q eltérést mutat, a tejelékenység többszáz százalékos kilengéseket tüntet fel, a borjak születési sulya, felnevelési arányszáma, a növendék állatok sulya és méretei azonos időpontokban mérve, stb. stb. szinte össze sem hasonlithatók egymással. Ezek összehangolása képezhetné az állattenyésztés terén megoldandó feladatok lényegét, főbb csoportját. Az eltérések, amelyek nemcsak a szarvasmarha, hanem minden előforduló állatfaj keretén belül fennállanak, három fő okra vezethetők vissza um. a tenyészállat, a takarmányozás és a felnevelés különbözősége.

A tenyészállat egységesitésének ügyét az egyes állatfajok keretén belül más-más gazda feladatává tennők, aki e kérdéseket a berendezések és módszerek tökéletesitésével az

összes érdekeltek számára megoldaná. S az apa és anyaállatok közös forrásból származván az egyedek közötti különbsége gyorsan és tervszerüen csökkenthető. Emellett az egyes állattenyésztési ágakat az illető „specialista“ állandóan figyelemmel kisérné, javitaná, támogatná. S az egyes állattenyésztési ágak takarmányozási és tenyésztési kérdései is megfelelő tanulmányozásban részesülnének.

Természetesen célunkat nem szabad félreérteni. Amikor az egyes állattenyésztési ágazatok egységesitésének szükségességét hangoztatjuk s általunk helyesnek és gyors megoldást eredményező módszernek vélt tervünket vázoljuk, állandóan szem előtt tartjuk a mezőgazdasági üzemek nagy változékonyságát is, amelyet csak hosszu idő multán lehet teljesen közös nevezőre hozni. A kezdeti tevékenység a kitüzött és pontosan megállapitott cél érdekében való olyan cselekvést jelent, amely minden gazdaságban más és más. A sertés tenyésztés terén másképen fog a munkához az a gazdaság, amelyik évek óta valamely sertés tenyésztő országos egyesület tagja, aki rendszeres tenyésztői munkát folytat, van jó anyaga s vannak modern és célszerü épületei, kipróbált takarmányozási eljárásai és tenyésztői módszerei s másként az, aki teljesen kezdetleges és primitiv sertés tenyésztést folytat. Az egyes árak szakavatott intézőinek munkája teljesen hozzá kell hogy idomuljon az érdekelt gazdák egyéniségéhez, a gazdaságuk kulturállapotához. Azok a teendők, amelyek a felnevelés és takarmányozás terén megvalósithatók, azonnal általánossá válnának, az egyéb, különösen a nagyobb tőkebefektetést igénylő kérdések pedig fokozatosan, tervszerüen a legközelebbi jövő programmjában foglalnának helyet. Köztudomásu pl. hogy a célszerü istálló berendezés az állatok fejlődését kedvezően befolyásolja, a hizási időt megrövidíti és a takarmányozás költségét csökkenti; a modernebb istállók tehát bizonyos idő multán megtéritik a gazdának az épitkezés kiadásait, azok létesitése tehát semmiesetre nem luxus, hanem a gazdaságosság követelménye. Kétségtelen azonban, hogy ha jelenleg a gazdaságnak nincs reá pénze, el kell tekinteni a jövedelmezőség e téren való teljes kihasználásának lehetőségétől, még akkor is, ha ez a mezőgazdaságnak tetemes károkat jelent! S ha momentán nem léphetünk minden irányban akcióba, ez még nem jelenti azt, hogy letegyünk minden reményről s megtagadjuk azokat a kötelezettségeket, amelyeket a föld tulajdonosaira annak birtoklása reá ró.

Az állattenyésztés terén a munkamegosztás elvéből folyik a szállitás távolságaihoz való alkalmazkodás. Pl. községünk egyik fele, amely a vasut mentén fekszik alkalmas a tehenészet fenntartására. Mig a másik fele a nagy távolság miatt nem alkalmas. Az előbbi gazdaságok nagyobb méretben berendezkedhetnének a tejtermelésre, s a növendék állat felnevelés és a hizlalás ágazatát pedig azok a gazdaságok folytatnák, amelyek távolabb fekszenek a vasuttól. A csikó felnevelést is célszerü volna egy gazdaságban összpontosítani, amelyik rendes ménes istállót, kifutót és mesterséges legelőt rendezhetne be.

Az egyes állattenyésztési ágak ilyen megosztása és szervezése, el kell ismernünk, a gazdaságosság és mezőgazdaság követelményeinek a legjobban megfelelne, de nem felel meg mindenben felfogásunknak. Igaz, a nagy uradalmak hasonlóképen cselekszenek s ebben a szellemben dolgozva, nagyobb gazdaságaink is mintegy nagy egység részeivé válnának, amelyek közös számadási rendszer szerint dolgozva, minden nehézség nélkül leszámolhatnák egymással a kölcsönösség alapján átadott, vagy átvett terményt és állatokat, azonban ez a rendszer azt eredményezné, hogy azok a gazdaságok, amelyek kedvezőbb fekvéssel rendelkeznek, a gazdaságosság elvére támaszkodva a legteljesebb mértékben kihasználhatnák helyzetük előnyeit s sokkal jövedelmezőbben gazdálkodhatnának, mint eddig, mig a kedvezőtlenebb fekvésü gazdaságok teljesen háttérbe szorulnának amiatt, hogy a növendék állat, stb. kevéssé jövedelmező ágazatban kellene szükségképpen specializálódni, amelyek átadási értékét, ha piaci áron számoljuk le egymás között, az illetők feltétlenül rosszabbul járnak, mint a kedvező piaci konjunkturát élvező üzemágak folytatói. A nagy latifundiumoknál, ahol a mezőgazdaság bevételei egy kasszába folynak, helyes és célszerü a gazdaságosságnak ilyen szellemü kihasználása, azonban olyan gazdasági egységek keretén belül, amelyek tulajdonjoga több személy között megoszlik, ilyen szükségszerüség még a mezőgazdaság eminens érdekeire hivatkozva sem valósítható meg. Marad azonban fenn emellett még sok olyan szervezési kérdés az állattenyésztés keretén belül, amelyek kivül esnek e nehézség területén s amelyek megoldása lényeges haladást jelent. Elsősorban is a társadalmi uton megkezdett és a földmivelésügyi miniszter által elismert és támogatott tevékenységbe való általánosabb bekapcsolódásra gondolunk, bogy azok

az alakulatok a gazdatársadalom minél nagyobb tömegét tudhassák táborukban.

Községünk nagyobb gazdaságainak 1/3-a van érdekelve területarány szerint az állattenyésztő egyesületek munkájában. A nagyobb arányu bekapcsolódást a sok egyéb körülmény mellett ez egyesületek magasnak vélt tagdijai is akadályozzák. Ez a pénzügyi nehézség megszünne azonnal, ha maguk az érdekeltek vállalnának szerepet az egyes részletkérdésekben.

A növény és állattenyésztési kérdésekben való tevékenység már egyedül is hozzájárul ahhoz, hogy a mezőgazdaság termékei a piacon kedvező fogadtatásban részesüljenek, amely fogadtatást a célirányos üzleti tevékenységgel még értékesebbé tehetünk. A módszer a téren sem változik s abból az elvből indul ki, hogy a kereskedelmi forgalomban elérhető árak annál kedvezőbbek, minél nagyobb tételről van szó, továbbá, az áruknak egyes csoportjai különleges természettel birnak és speciális tájékozottságot tételeznek fel. Ezeket az elvijelentőségü tényeket nagyobb üzemeink nem részesitik kellő figyelemben, a gazdaságosság nem kis hátrányára.

Az üzleti tevékenység terén ismét az volna kivánatos, hogy az egyes birtokosok és kezelők felosztják maguk között a beszerzendő és vásárlandó áruk egyes csoportjait és kizárólag egy-egy csoport ügyeinek lebonyolitásával foglalkoznak, nemcsak a maguk, hanem az összes érdekeltek számára. Az egyik foglalkozik pl. a buza értékesitésével és a vasáruk beszerzésével. Ezeknek az áruknak kereskedelmi ismereteiben az illető olyan járatosságot szerez, mint amelylyel bármely szakavatott kereskedő rendelkezik. Bejelentések és személyes kiszállások utján tájékozódik az érdektársak készletéről, annak milyenségéről, továbbá, hogy az illetők egyenkint mikor szándékoznak az árut eladni s mikor, mennyi pénzre van szükségük a vételárból. Ilyen szervezkedés mellett községünk nagyobb gazdaságainak buzaexponense minimálisan 100 vaggon felett disponálna. E körülmény nemcsak az eladási egységárt emelné, hanem az eladást is egyszerübbé és olcsóbbá tenné. Kényelmessé tenné a vásárlást is a vevőnek. Sok levelezés, telefon, távirat és időmegtakaritást érhetnénk el. A vásárlás előnyei az olcsóbb ár és lényeges fuvarköltség megtakaritásba jelentkeznének. A munkamegosz-

tás ilyen módon való szervezése a mezőgazdaságot, sok felesleges, de ma még természetszerü, közvetitői költségtől tehermentesitené. Mindehhez a szomszédos nagyobb birtokosok egymás iránti kölcsönös bizalma és a mezőgazdaság szükségleteinek pontos ismerete szükséges.

Az üzleti tevékenység terén nem külön-külön, hanem együttesen fellépni: nem uj program sem elméletileg, sem gyakorlatilag. Ha a mi elgondolásunk szerint még nem is láthattunk cselekedni, az üzleti tevékenység egyik ágában, a beszerzés terén az utóbbi években lényeges haladást tettünk. Az első nagyobb feleszmélés és cselekedet a „Tiszántuli gazdák beszerző csoportja" alkalmi egyesülés, amely a nagyobb birtokosok több százezer holdat reprezentáló érdektársulása. A beszerzési ügyeiket közösen intéző birtokosok — az előttem fekvő jelentés szerint — az egyes nagyobb jelentőségü mezőgazdasági cikkben — 13—40 %-os árengedményeket értek el. S ez természetes is, ha meggondoljuk, hogy a kereskedelem fél látogatási és ügynöki költségei, amelyek a gazdákat terhelik, — mily horribilisak.

A nagyobb birtokosok és kezelők az üzemszervezés egyes kérdései tekintetében való munkamegosztása nemcsak a mezőgazdasági kultura és jövedelmezőség emelkedését jelentené, hanem annak a ténynek az érvényesülését is, hogy a mezőgazdaság érdekei nem szünnek meg és öltenek más formát akkor, ha az egyik birtokos gazdaságát elhagyjuk, hanem azok tekintet nélkül az egyéni tulajdonra és felfogásra, azonosak maradnak. E téren nem állunk minden kezdeményezés nélkül s a mezőgazdaság előnyére még sokat tehetünk anélkül, hogy a magántulajdon érdekein sérelem esne. A kezdet nehézségein csakis a képzettség, amiben nagyobb birtokainknál nem szenvedünk hiányt és a nemzetgazdaság érdekeinek felismerése és becsülése vezethet át. A nagyobb birtok nemcsak azáltal szolgálja a mezőgazdaság előnyeit, hogy önön javára cselekszik, hanem azáltal is, hogy a kisebb birtokosok számára e téren követendő példával szolgál.

Szövetkezeti ügy.

Eszmevilágunkban a szövetkezet a mezőgazdasági termelés és értékesités rendszerező, összefoglaló kereteként szerepel — jelentősége mégsem áll vitán felül. Napjainkban sokat hallunk pro és kontra a szövetkezeti ügyről. A jelentőségéhez mért komolysággal foglalkoznunk kell tehát a szövetkezés aktuális kérdéseivel is.

A mezőgazdaság versenyképességének biztositása, a kisgazdaságok megsegitésének és talpraállitásának egyedüli lehetőségeként gyakran halljuk emlegetni. Nem felesleges tehát, ha a magunk szempontjainak latbavetésével vizsgáljuk a kérdés jelentőségét, hogy annak lényegével tisztába jőjjünk és az esetleges konzekvenciákat levonhassuk.

A szövetkezet társas vállalat, jellemzi a kölcsönösségen alapuló gazdasági tevékenység, a demokratikus szellem, a tagok egyenjogusága és változó létszáma.

A legjózanabb és legszigorubb üzleti elveket követi, mert célja nem a nyerészkedés, hanem a tisztességen és az összeműködésen alapuló gazdasági tevékenység. A szövetkezet megszünteti a kisemberek gyengeségeit s számukra is biztositja a nagyüzem előnyeit, önállóságra nevel, tanit.

Reánk nézve jelentősebb fajai:

1. Hitelszövetkezet,
2. Fogyasztási szövetkezet,
3. Termelő és értékesitőszövetkezet.

1. A hitelszövetkezetek elterjedését az a körülmény segitette elő, hogy régebben pénzintézet csakis a nagyobb városokban volt. A kisbirtokra nem szivesen folyósitott kölcsönt, mert nem ismerte a gazdát s ha egyáltalán szóba állt vele, csakis jóval magasabb, uzsora kamat ellenében nyujtott kölcsönt, többszörös ingatlan fedezet mellett. Ezt a ki-

rivó és igazságtalan helyzetet a hitelszövetkezetek elterjedése szüntette meg s ma már a kis és nagybirtokos egyenlő feltételek mellett szerezhet birtokára kölcsönt. E tény a szövetkezeti eszmének nagy sikere, amelynek értékéből semmit le nem vonnak a jelenlegi rossz hitelviszonyok, mert azok egyaránt sulytják a bankot és szövetkezetet. A viszonyok javulása pedig minden pénzintézeti formának előnyére fog válni. A szövetkezeti kölcsön megitélésénél elvi jelentőségű ama tény, hogy a hitelképességet a kölcsöntkérő társai állapitják meg. Az ingatlan biztositék mellett tekintettel vannak az igénylő becsületességére és szorgalmára, vagyis az egyéniségére, mig az egyéb pénzintézet főként az anyagi garancia megállapitására szoritkozik. Ezuton a kölcsöntőke produktivitása jelentékenyen emelkedik.

Hitelszövetkezete községünknek is van e mozgalom kezdete óta. Annak vezetése megindulástól kezdve közel 3 évtizedig a község egyik kiváló tehetségü tisztviselőjének kezében volt, aki mintaszerű és gazdasági téren nagyjelentőségü intézménnyé fejlesztette. Szerepét kedvezően befolyásolná a tőkeerősebb és nagyobb birtokos tagok belépése, amelyet mindezideig nélkülözni kénytelen. Sajnos e szempontból nagyon sok a kivánni való. Nagyobb birtokosaink, bár a szövetkezet szivességét sokszor veszik igénybe, pénzforgalmukat más pénzintézet utján bonyolitják le. Nem azért, mintha megbizhatóságát nem becsülnék annyira, mint a városi pénzintézetét, hanem sulyt helyeznek arra, hogy valóságos pénzügyi helyzetüket a község lakossága előtt homály fedje. A titkolódzásuk kétes értékü és kicsinyes előnyeivel szemben a hitelszövetkezetet, de a község mezőgazdaságát is tetemes károk érik.

Hitelszövetkezetünk munkáját a kihelyezések immobilizációja és a takarékosság visszaesése mellett fölötte hátráltatja az a központi szigoru ügykezelési rendtartás, amely a magyar ember számára sohasem volt szimpatikus s terhesebb a közigazgatás formaságainál. Lehetetlen pl. egy hónapra pénzt kapni váltó nélkül a legbiztosabb embernek is; ilyen emberünk kereskedője ezzel szemben nembogy váltót nem követel és kezest, de még nyugtától is eltekint. Vagyis felfogásunk szerint a hitelszövetkezet forgalmának és az iránta megnyilvánuló bizalomnak sokat használna az ügyfelek egyéni elbirálásának némi térhóditása, figyelembe véve a magyarember természetét is, nem pedig továbbra is egy-

forma stylussal kezelni, a notórius nemfizetőket és a tőkeerős és lelkiismeretes ügyfeleket.

A hitelszövetkezetünk, amely községi viszonylatban nagy lehetőségek előtt áll, jelenlegi működésére vonatkozó adatokkal nem terheljük e tanulmányt, azt azonban le kell szögeznünk, hogy a néhány év előtti konjunktura idején, a fennálló törvényeink miatt, nem tudta szerepét a helyi hitelélet irányitásában ugy betölteni, amint az kivánatos lett volna. A tagok a szövetkezet óvatos és körültekintő üzletpolitikáját megkerülték s ha részükre nem folyósittatott az igényelt kölcsön, nyomós közgazdasági okokra való hivatkozással, más pénzintézettől szereztek kölcsönt, egyaránt kárára a szövetkezetnek, a mezőgazdaságnak és önmaguknak. Igy állhatott elő az a helyzet, hogy a nagyobb adóssági terhekkel küzdő gazdáink a szövetkezeten kivül még egy-két más pénzintézetnél is érdekelve vannak.

Az a körülmény, hogy hitelpolitikai felfogásunkat a mezőgazdasági hitel fejezetében kifejtettük s a hitelszövetkezet működésére vonatkozó elvi jelentőségü észrevételeinket fenntebb meg tettük, nem ment fel bennünket a kunágotai hitelszövetkezet háboruelőtti működésének vázlatos ismertetése alól. A szövetkezetet Fülöp Sándor tanitó alapitotta 1985-ben „az összetartás szép reményével, de gyenge erővel.“ Az alaptőkét a község legkisebb existenciáinak heti 20—40—80 filléres befizetéseiből gyüjtötték. Ezekből az összegekből 1914-ig a 743 szövetkezeti tag 99.050 K. üzletrész tőkét és 300.000 K. betétitőkét gyüjtött. A kölcsönök összege pedig 794.000 koronát tett ki, vagyis kétszeresét az üzletrész és betétitőkének. Az egészséges hitelpolitikának a gyümölcse a község reményteljes fejlődését vonta maga után. A szövetkezet alig két évtizedes működése után már a következő eredményről számolhat be: 300 tag házat szerzett, sokan sok darab földet, még többen jószágot, a községet a szövetkezet látja el tekintélyes kedvezményes átmeneti kölcsönökkel, volt olyan esztendő, amikor a község szegényeinek 96 q. buza és liszt ingyenadományképpen osztatott ki, más évben 188 szegény gyermeket a községgel karöltve felruház a szövetkezet, a cirokosztály sokezer korona tartalékot gyüjtött a tagoknak, amelyek végösszege 1917-ben 70.000 korona volt. Belenevelte e szövetkezet a község lakosságába „önmagunk igyekezete, takarékossága, józansága és fegyelmezettségének“ erényét. Egy példa: 24 év alatt 35 ezer

darab váltóból csak 12 db. peresittetett. A végsőkig felfokozta a szövetkezet a tagok takarékosságát[1]), nemesebb vagyonszerzési ösztönét és gazdasági életük sok fázisába beavatkozott segitő kézzel: felkarolta a közös beszerzést, volt esztendő amikor a tagok részére földet bérelt, előnyösebbé tette a cirokértékesitését a feldolgozás által (seprőkötés), a közjótékonyság hatékony gyakorlásával megértőbbé tette a társadalmi osztályokat, ugyannyira, hogy a hitelszövetkezet előnyei közepette alig jöhetett számitásba azaz 1 %-nyi kamatmegtakaritás, amit olcsóbb hitelnyujtása biztositott a tagoknak. Az eléggé nem méltatható vezetés stilusa és önzetlensége Kunágota szövetkezésre alig hajlamos népe segitségével a békebeli Nagymagyarország legkimagaslóbb hitelszövetkezeti typusát hivta életre. Hirdessék e szerény sorok Fülöp Sándor tanitónak, a hitelszövetkezet megalapitójának és több, mint három évtizeden keresztül bölcs vezetőjének maradandó érdemeit.

2. A fogyasztási szövetkezet nemcsak a nyerészkedő kereskedelem egyeduralmát van hivatva ellensulyozni, hanem a közvetitői közreműködés csökkentése is feladatai közé tartozik. A kereskedelem versenytársnélküli munkája különösen sok kárt okozhat a kisembernek, aki keresetének kb. 80 %-át fogyasztási cikkekre költi. A régebbi bolt egyuttal pálinkamérés is volt; a hitelbe való vásárlás és járatlanság, váltó és kezesség sok embert juttatott már koldusbotra. A fogyasztási szövetkezet a falusi boltosok kapzsiságát megfékezte és a hitelbe való vásárlás megszüntetése által pedig kiadásainak jobb megfontolására tanitja a kisexisztenciákat.

1918 év óta Hangya fogyasztási szövetkezet is van községünkben, amely már 2 fiókkal rendelkezik. A Hangyának, ellentétben a hitelszövetkezettel még nincsen saját üzlethelyisége, hanem bérelt épületben székel.

Sajnálattal kell a fogyasztási szövetkezeti forma tárgyalásánál leszögeznünk, hogy azokat a szervezeti előnyöket, amelyeket kb. 1,600 falusi szövetkezet egységes üzletpolitikája

[1]) Községünk lakosságát takarékosságának tetőfokán érte a devalváció, amely sok-sok veritékes munka reményét semmisitette meg. Munkakedvét mégsem vesztette el azonnal, de a kamatozó elhelyezés helyett a „bármi áron“ való földvásárlásokra vetette magát, amely körülmény a konjunkturával karöltve megkétszerezte a normális földárat. És jött az értékcsökkenés, amely nemcsak a megtakaritott munka gyümölcsét vitte el, hanem a kisemberek létalapját is. E két körülmény ismét a becsületes munkába vetett önbizalmat készül megsemmisiteni!

jelent, nem tudjuk gyümölcsözően a gazdatársadalom, illetve a tagok előnyére felhasználni. A minden központi támaszt nélkülöző kiskereskedőnk 5—10 %-al olcsóbb tud lenni szövetkezetünknél és megvan kalkulációjában a rugalmasság, amely a nagyobb tételü vásárlásnál még engedményt is nyujt. Ez a helyzet szülte azt, hogy szövetkezetünk többékevéssé a kedvezményezett társadalmi osztályunk bevásárlási forrása lett, nem a legkisebb existenciák támaszává s üzletpolitikájában inkább alkalmazkodik a konkurrencia árszintjéhez, mint megforditva.

E hátrány kiküszöbölését a fogyasztási szövetkezet sejtszerű átszervezésében látjuk. Fokozni kell a tagok kölcsönösségét, munka tevékenységét s ezáltal csökkenthetők a szövetkezet 15 %-os rezsiköltségei, a bolt berendezése egyes szakokban tökéletesebbé válhat s a nagyköltség többletet felemésztő fiókok is beszüntethetők a forgalomcsökkenés veszélye nélkül. A sejteket — elgondolásunk szerint kb. 100 egymás szomszédságában lakó tag alkotná. Ezek főbb fogyasztási szükségletei összegyüjtendők volnának s egy tételben a Békéscsabai Áruraktárból meghozandók s saját kezelésben szétmérendők. Pl. néhány hozzávetőleges beszerzési és eladási ár.

	Só	Rizs	Kocka-cukor	Kristály cukor	Bors	Paprika	Mosdótál	Lámpabél	Lópokróc	Cérna	Petróleum
Beszerzési ár	0.37	0·55	1.33	1·27	3 08	1 35	2 04	1·15	12·80	1·05	31·50
Eladási ár	0·44	0·72	1·44	1·36	9·—	2·—	2·60	2·—	16·—	1·44	38·—

A beszerzési és eladási árak különbözete jórészben a szövetkezeti tagok beszerzési és elosztási munkadija lenne. A főbb cikkekre nézve megtakarítható a boltbér, személyzeti rezsi, kezelési költség stb. tételek.

E gondolatot szövetkezeti aktualitások cimmel a helyi gazdakörünkben az elmult télen fel is vetettem. Az indoklás során hangsulyoztam, hogy az azokra a fillérekre, amelyeket ezuton a főbb fogyasztási cikkekben nyerhetünk, a gazdának elengedhetetlen szüksége van. Meg kell becsülnünk s nem szabad a szövetkezeti mozgalomtól nagy elő-

nyöket remélni a kölcsönösség fejlesztése nélkül, annak kiküszöbölésével.

A gazdának ma nem szabad a termelési munka szünnapjait politizálásra, sopánkodásra felhasználni, hanem saját javára szüntelenül munkálkodnia kell. A szükséglet gyüjtés és elosztásnál a gyermekek igen könnyen felhasználhatók s a kezdet nehézségein átlábalva nem kerül különösebb áldozatba. A háboru alatt láthattunk sok hasonló alkalmi együttmüködést és a nagyobb birtokosaink a közel multban egyes cikkeket többen összeállva közösen szereztek be, a legujabban pedig szervesen fejleszteni óhajtják a kiküszöbölhető közvetitői beavatkozást. A község kisgazdái békében foglalkoztak hasonló szellemű beszerzés és elosztással s az a háborut követő konjunktura és a Hangya szövetkezet megalapitásának következtében szünt meg. Most pedig a szövetkezeti tagok gazdasági előnyét szolgáló elmélkedés vezetett vissza hozzá.

Azt mondanunk sem kell, hogy a Fogyasztási szövetkezet sejtszerü átszervezésének feladata nem máról-holnapra megoldható kérdés és a vezetésben nehéz feladatok elé állítja ugy a központot, mint a helyi ügyvezetést. Szervesen ki kell terjeszteni a munkakört az egész községre s emiatt szükségképpen módosul a vezetőség megválasztásának módja is. Az ilyen szövetkezetnél kivánatos, hogy a dolgozó, agilis és önzetlen vezetőség választása, amelyet nem csoportosan, az egész községre nézve a szövetkezet közgyülése választ, hanem az egyes szövetkezeti sejtek delegálnak. A sejtek ügyvezetésének ellátása volna a vezetőtag feladata s ezek szervezése, irányitása, ellenőrzése, egységbefoglalása, összehangolása képezné a községi szövetkezeti ügyvezetés munkakörét. Azáltal, hogy az egyes sejtek a nekik megfelelő embert küldhetik be, aki iránt bizalommal vannak, lehetőség kinálkozik a taglétszám tetemes emelésére, és kielégülést nyernek az egészséges politizáló ösztönök. Ezuton a szövetkezet nemes intencióit teljesen a tagok előnyére fordithatjuk.

Nem szabad azonban felednünk, hogy a vezetőség megválasztásánál a jelenlegi fogyasztási szövetkezetünk átvette a községi előljáró választási módszert. A tagoknak az az összegyült kicsiny hányada, aki a közgyülésen megjelenik, dönt a kijelölés alapján az egész községre nézve. Ha ezt a módszert a szövetkezet elveti s kicsiny községi körzetek vezetőiből rekrutálja Igazgatóságát, minden valószinüség szerint

eljárása visszahat a község szervezetére is s azt megreformálja.

Megjegyezzük, hogy a fogyasztási szövetkezetnél javasolt sejtet később fokozatosan több és többoldalu gazdasági funkcióra használhatjuk fel, többek között szerencsésen a termelő szövetkezeti mozgalomnak is szolgálatába állithatjuk. Ezért szorgalmazzuk a fogyasztási szövetkezet ügyvitelének olyan revisióját, hogy az minden körülmények között gazdasági előnyöket nyujthasson, mert e szövetkezeti forma bizalmat keltő működése a mezőgazdasági szövetkezetek erősbbödésének előfeltétele. A meglévő szövetkezeti üzletek kedvezőtlen ügyvitele mellett e mozgalmat tovább fejleszteni igen nagy nehézségbe ütközne.

Ha e szemszögből biráljuk e kérdést, akkor községünk szövetkezetét illetőleg konkrétumokba is bocsájtkozhatunk. Az a körülmény, hogy három Hangya szövetkezeti üzletünk közvetlen tőszomszédságában a hanyatló üzletmenettel szemben gyarapodó, fejlődő, önálló kiskereskedők létezhetnek, mindennél világosabban tanusitja a fogyasztási szövetkezet szervezeti hiányait. Ha valami gazdasági előnyt nyujtana a szövetkezet a „konkurrenciával“ szemben, a vásárló közönség feltétlen előnyben részesitené. Előadásaim kapcsán a hallgatóság politikai felfogásán felülemelkedve, inpozáns tanujelét adta a szövetkezeti eszméért való lelkesedésének, megjegyezvén, hogy ennek ellenére a pénzének nem ellensége. A lakosság eme meggyőződését nem szabad tartós csalódásnak kitennünk, mert az akkor megmásithatatlanul ellenszenvvé változhat a szövetkezeti mozgalommal szemben s ha még tekintetbe vesszük azt is, hogy a szövetkezet üzletvételénél közvagyonról van szó, nem lehet előttünk kétséges a reformok keresztülvitelének sürgős és halaszthatatlan volta.

A mai helyzet ugy állott elő, hogy az egészségtelen terjeszkedés növelte a rezsit és a mult egy-két ügykezelési hibáját magasabb kalkulációval igyekeztünk fedezni. Az igy keletkezett magasabb árak, a vásárló közönség elpártolását eredményezték.

Nem volt meg a kezelésben a kivánt rugalmasság és vezetőségünkben nem volt elég határozottság és erély, az üzletmenet romlásával egyidőben a fióküzletek beszüntetésére. A terjeszkedést eltudták határozni a konjunkturális években, de a leépitéssel talán máig sem foglalkoztak komolyan. Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy egy község

keretében a vevő nem a legközelebbi, hanem a legolcsóbb üzletet keresi fel s egy jóforgalmu üzlet felülmulja nagyobb méretek előnyét. A község távolabbi pontjainak közönségét pedig a sejtrendszer segitségével lehetne a hálózatba bekapcsolni.

Fel kell tételeznünk, hogy ily módon a szövetkezeti vállalkozást, amelynek minden vállalkozással szemben legtöbb esélye van, a fogyasztási szakban életképessé tehetjük. Ha azonban még igy sem kedvezőbbek árai, mi a teendő? Akkor a fontosabb fogyasztási cikkektől eltekintve az egész szakmát át kell engedni az önálló kisexistenciáknak, és ez esetben ezek szervezése, egységesitése képezhetné a célszerü szövetkezeti programmot, s a liquidációból nyerhető felszabadult tőke, mint közvagyon szerencsésen a mezőgazdaság igényeinek megfelelőbb termelő és értékesitő szövetkezeti mozgalom szolgálatába volna állitandó. Különösen azért tartjuk elengedhetetlennek fogyasztási szövetkezetünk megreformálása lehetőségeinek kutatását, mert a mai, egy cseppet sem reményteljes helyzet kialakulása szigoru központi ellenőrzés mellett következett be. Igaz ugyan, hogy a központ lehető autonómiát biztosit a vezetőségnek s az évi leltározás és mérlegkészités, vagyis az üzleti könyvek felülvizsgálása és lezárása képezi a revisió feladatát. A helyi vezetőség pedig minden községben más-más gazdasági érzékkel bir. Pl. azonos központi ellenőrzés mellett a szomszédos község Hangya szövetkezete néhány hónappal ezelőtt költözött saját székházába és tőkeerős vállalkozás, ugyanakkor nálunk a legnagyobb szövetkezeti szószólóink, a magasabb árak miatt nem vásárolnak a szövetkezetben. S ezt az állapotot a revisió még az üzletvitel dicséretével tetézte. Vagyis e rövid pár szóból is kiviláglik az, hogy nem célszerü a szövetkezeti autonómiának minden esetben szabad érvényesülését biztositani s ezért a központi ellenőrzésnek hathatósabb segitő beavatkozására elengedhetetlenül szükség van, ha nem óhajtjuk évekig kitolni a prosperitás lehetőségének megteremtését.

Ne tévesszük egy pillanatra sem szem elől, hogy az a működő szövetkezet, amelyik nem jól tölti be hivatását a gazdasági életben, nemcsak a közvagyon apadását eredményezi, hanem utját szegi minden szövetkezeti és társadalmi együttműködésnek. A szövetkezés érvényesülésére nagyobb terrénum községünkben csak a fogyasztási szövetkezet bizalmat keltő működésén keresztül kinálkozik.

3. Termelő szövetkezet, vagy hasonló mozgalom még ismeretlen községünkben. Néhány évvel ezelőtt egy, a földmívelésügyi miniszterium által támogatott magtermelő szövetkezet községünkre is kiterjesztette működési körét. A gazdák részéről a szerep vállalás tetemes anyagi előnyöket biztositott s igy érthető az akkori nagy érdeklődés a birtokosok minden rétegéből. A szövetkezet külföldi ügyfele fizetésképtelen lett s ez magát e szövetkezeti formát is magával rántotta a csődbe. A mezőgazdaságunk megszokott üzemágainak szövetkezeti szervezésére még nem történt kisérlet. A termelő szövetkezet értékesitési ága sem mint önálló szövetkezeti alakulat folytatja tevékenységét, hanem mint a hitel és fogyasztási szövetkezet munkakörének kiegészitéseként szerepel. A növényi termékekkel a hitelszövetkezet foglalkozik, amely a Futura bizományosa egyuttal, az állati termékek közül a sertés és baromfi értékesitéssel a Hangya szövetkezet kisérletezik.

A termelő és értékesitői szövetkezet terén a helybeli szövetkezeti mozgalmunk legnagyobb hátrányban van s céljait közel sem tudta ezideig olymértékben megvalósitani, mint az előbbi két szövetkezeti ágnál. A nagybirtok sokkal kedvezőbben értékesit a kisbirtokosnál s a gyakran a helybeli konkurrens kereskedő magasabb árat tud fizetni a szövetkezeti szervnél az egyes terményekért. A nagyobb üzem termelési előnyt élvez a kisüzemmel szemben s mindig egyöntetü árut ad el, a konkurencia pedig spekulációval kombinálja az üzleti tevékenységét; ez utóbbi eszközhöz a szövetkezet nem folyamodhat. Kisexistenciák tőkéjét nem szabad kockázatos vállalkozás céljaira felhaszni.

A kisgazdatársadalom csak úgy szerezheti meg a maga számára az értékesitő szövetkezetből származó előnyöket, ha átvesz valamit a nagy üzem termelési módszeriből és a termelés egységesitésnek útjára lép, nem pedig kisgazdaságonkint eltérő minőségü és értékü termelvényeket produkál, amelyek értéke az alacsonyabb értékűéhez igazodik és magával rántja a törekvőbb gazdák jobb termelvényeit is. A kisgazdatársadalom jelenlegi rendszere nem a haladásnak, hanem a visszafejlődésnek kedvez. Az egyik gazda ugyanolyan rosszat igyekszik termelni, mint a másik, mert a jóért sem kaphat többet, nem érdemes áldozni. Az értékesités másik főszabálya pedig az, hogy a gazda kapcsolódjon ki a spekulációs törekvésekből teljesen. Ne a legjobb árat akarja

sohasem elérni, hanem a biztos középárat. Számitásaiban igy sohasem csalódhat, mig a spekulációs szándék kapkodóvá és következetlenné teszi s az ilyen termelő a legalkalmasabb áldozat a mezőgazdaság ellenes spekuláció számára. Ha azonban termelését egységesiti és mindenkor a jó közép ár elérésére törekszik, akkor legjobban megközelitheti a nagyüzem értékesitési eredményeit, ami számára holdankint 10—20 pengő bevételi többletet jelent.

A számottevő multtal rendelkező hitel és fogyasztási szövetkezetünk a község minden lakosa számára egyenlő üzleti feltételeket teremtett, a termelő és értékesitő szövetkezetünk e tekintetben még nagy feladatok előtt áll. A siker abban rejlik, hogy az egész község gazdatársadalmának, kis- és nagybirtokosoknak egyaránt az önkéntes együttműködés utjára kell lépni, minden gazdasági vonatkozásu kérdés terén. Nem a szövetkezeti cégér és üzletrész a legfontosabb, hanem szövetkezeti szellemü és a kölcsönösségen alapuló gazdasági tevékenység. A kezdet az egymás iránt teljes bizalommal biró gazdák kisebb alkalmi egyesüléseiből áll. Néhányan összehoznak, minden közvetitő nélkül 1—1 vaggon buzát, tengerit, cirokkalászt, sertést, stb. Ha azután kicsinyben ki-ki rájött ennek elvitathatatlan gazdasági előnyeire, akkor szó lehet az egész községet magában foglaló termelő és értékesitő szövetkezet megalakulásáról. A szövetkezet vezetősége mindig itt a gazdakörben beszélné meg a teendőket és döntene a cselekvés módja felett. Igy válhatna a „kör“ a gazda-szakszervezet magvává, amely a gazdasági kérdésekben, mint kartel képviselné az egyetemes érdekeket. Igaz, az 1927-ben megalakult helyi gazdakör inkább szórakozó helyül kivánt szolgálni s nem is folyt abban semmi komolyabb megbeszélés, vagy közös munka, azonban ne feledjük, hogy a kartelek csirája is a régi iparosok söröző, kuglizó és biliárdozó egyleteiben található fel. Amikor a tagok gazdasági helyzete romlott, a társas érintkezés formáit, kereteit és céljait másként használták ki, (Legalább igy mondotta gr. Bethlen Pál Debrecenben, a Mezőgazdasági Kamara egy gyülésén.) A gazdáknak is megvan községünkben az ő szórakozó helyiségük, de emellett megvan az ezernyi gondjuk és bajuk is, legfőbb ideje tehát, hogy kisérlet történjék e helyről az együttműködés előnyeinek megszerzése érdekében. Egy külföldi gazda azt felelte arra a közlésre, hogy a magyar gazdát nagyon nehéz a közös gazdasági tevé-

kenységre rábirni: bizonyára nem megy a soruk még elég rosszul ahhoz, hogy az összefogás szükségességét belátnassák!

A szövetkezeti szellem községünkben nem rosszabb, mint átlagosan az országban, azonban meg kell itt jegyeznünk, hogy szövetkezeti előhaladásunk terén a tanitóinknak elévülhetetlen érdemei vannak. Kezdet óta mozgatói, irányitói és intézői a helyi mozgalomnak. A mult év őszén (1931) Budapesten nagy tanácskozások folytak a mezőgazdaság, főként pedig a kisgazda társadalom gazdasági talpraállitásának lehetőségeiről. Az ottan megnyilatkozó gazdasági szaktekintélyek egyhangúan arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a szövetkezeti szellem erősbödése, a termelő és értékesitő szövetkezetek országos szervezése egyengeti legbiztosabban utját a gazdasági helyzet javulásának.

Ugyancsak ezen az ankéton szürődött le ama megállapitás is, hogy a kisgazdaságok hathatós fejlesztésénél szükség volna szövetkezeti-mezőgazdasági szakemberek községenkinti alkalmazására, akiknek hivatása volna a tipus-termelés szorgalmazása és az egész mezőgazdasági üzemet felölelő termelő és értékesitő szövetkezeti mozgalom talajának előkészitése és vezetése, továbbá a serdültebb ifjak és gazdák szakoktatása s a haladni vágyó gazdákból alakitott számtartási központ ügyeinek intézése. E szakembert illetné a gazda titkár, gazdajegyző elnevezés. Munkakörének jellemzése a következő fejezet tartalmát tölti ki.

Felvetődhet ezután előttünk az a kérdés, mi jellemzi eddigi szövetkezeti mozgalmunkat, a községbeli fejlődés tanulságain keresztül szemlélve.

1. A szövetkezet megszületéséhez a gazdasági szükségszerüségen felül és az állami támogatáson kivül feltétlenül megkivántatik a megfelelő közhangulat. Nálunk a szövetkezet vezetése és a vezetésében való részvétel a közéleti szerepies egyik formája, amely az előkelőség bizonyos és elengedhetetlen kelléke. A vezetők teljes tudatában voltak és vannak azoknak a magasabb célóknak, amelyekkel teli-tett a szövetkezeti program. Ezeket pillanatnyilag sem tevesztették szem elől, ellenben volt arra példa, amikor a magasztosabb céloknak a hétköznapiak és a kézenfekvők áldozatul estek. A szövetkezeti vállalkozás elsősorban üzleti vállalkozás, amelynek feltétlenül rentabilisnak kell lennie. Hogy a szövetkezet rentabilis lehessen, arra minden üzleti vállalkozás között a legtöbb valószinüség all fenn; azt azon-

ban nem állithatjuk, hogy szövetkezeti vállalkozásainkban mindenkor a legnagyobb eréllyel őrködtünk a rentabilitás felett s az esetleges aránytalanságokat azonnal ki is küszöböltük. Ezek huzódása a közhangulatot befolyásolta kedvezőtlenül, ami ismét a szövetkezeti mozgalom élénkségére tompitólag hatott. S ezért nálunk is észlelhető, mint általában mindenütt, a nagy lelkesedéssel megindult szövetkezeti élet később lelankadt.

2. A szövetkezeti mozgalmunk másik sajátságos jellemvonása a szakszerü vezetés iránti fokozódó igények hiánya. Az egyik szövetkezetünk évtizedek óta, a másik pedig évekkel ezelőtt már olyan üzleti forgalmat bonyolitott le, amelyek egy-egy vezető tisztviselő existenciáját teljesen biztositotta volna. Az pedig régi igazság s azt hiszem tudott dolog, hogy az üzleti életnek ilyen formájában, mint egy nagyobb forgalmú falusi szövetkezet, lehetetlen az álláshalmozás. A vezetést pedig a község agilisabb tanitói látták el, mellékesen. A jobb években, amikor ugyszolván magától ment a kedvező közhangulatnak örvendő szövetkezet üzletmenete, senki sem látta ennek semmi hátrányát. Amikor megváltozott a konjunktura és a sokkal kevesebb üzleti eredmény többszörös munkateljesitményt és rendkivüli éberséget és alkalmazkodó képességet igényel, akkor ennek a mellékesen ellátott szövetkezeti ügyvezetőségnek hátrányai rohamosan kezdettek jelentkezni. Az egyik szövetkezetünk (hitel) a mult évben feladta ezt a kezelési rendszert és alkalmazott könyvelő szakembert vezetőnek, ami ha későn is, de nem elkésve történt. Természetesen nem lekicsinylő kritika akar ez lenni szövetkezeteink eddigi ügyvezetésével szemben, hisz leszögeztük, községbeli tisztviselőinket minden elismerés megilleti a szerepvállalásért, a szövetkezeti mozgalom kezdetén. Csak éppen a szövetkezeti mozgalom érdekében kötelességünknek tartjuk leszögezni, hogy helyüket át kellett volna adni külön szakembernek a fejlődés kedvező stádiumában, azonnal amikor az üzleti forgalom egy existenciának szerény megélhetését már biztositotta.

Hogy ez nem történt meg, azt emberi szempontból könnyen megérthetjük. Nem szokás, ha valaki egy kezdeményezésben szerepet vállal, félre állani akkor, amikor a kezdet nehézségein tul vagyunk s a vállalkozás gyümölcsözővé válik. Másrészt pedig a szövetkezet vezetése bizalmi kérdés és a tagok szivesebben láttak mindenkor ismert és megszokott

vezetőket. Arra pedig nem emlékezünk, hogy valakit a község ifjusága közül e szakra tanácsoltak volna, azért, hogy legyen helyi szakember. E tekintetben a központoknál sem volt észlelhető a legutóbbi ideig olyan törekvés, hogy abban a pillanatban, amikor valamely köteléki szövetkezet üzleti forgalma megengedi, minden tekintélyük latbavetésével olyan vezető alkalmazását szorgalmazták volna, aki nem mellékesen hanem főfoglalkozásként látja el a vezetői teendőket.

A jelenlegi szövetkezeti vezetőink és a régebbi szövetkezeti jelentések gyakran hangoztatják a mellékfoglalkozásként ellátott szövetkezeti ügyvezetés olcsó voltát. Az olcsó munkaerő pedig a legritkább esetben válhat a szövetkezeti ügy javára. S mivel országos viszonylatban a személyi kiadással való takarékoskodás a szövetkezeti szervezkedés kicsinyes rögeszméjévé lett,az igazi gazdasági szervező erőket megnyerni általánosságban nem sikerült. Nem haladtunk a szövetkezeti önképzés utján s ha saját kárán egy-egy szövetkezet megtanulta e gondolkodás hátrányait, országos viszonylatban kb. ma is ez a helyzet. Hazánk tanulnivágyó fiai előtt vagy az állami tisztviselő kényelmes, biztos existenciájának ideája lebeg vagy pedig magánvállalatok szolgálatába szegődve munkálkodnak — gyakrabban a nagyvárosok, mint a magyar falu érdekeiért.

S ha figyelembe veszük, hogy szövetkezeti vezetőink megelőzően üzleti ügyekkel nem foglalkoztak s ennek ellenére az eddigi szövetkezeteink tekintélyes üzleti vállalkozássá izmosodtak; gondoljuk csak el, mi lett volna a szövetkezeti mozgalmunk akkor, ha a vezetésben való változás a legelső alkalommal megtörténik? Vessünk csak egy pillantást egy néhány olyan kereskedőnkre, aki nem régen, minden vagyon nélkül telepedett le a községben, jóval a szövetkezeti mozgalom megindulása után. Ma biztos üzletkörük és tekintélyes vagyonuk van. Semmi kétség nem férhet ahhoz, hogy a hivatása magaslatán álló szövetkezet ezek vagyonszerzési munkáját és meggyökeresedését fölötte megnehezitette volna!

Jellemző szövetkezeti mozgalmunkra, hogy vezetői nem palástolható ellenszenvvel tekintettek a konkurrenciára s abban a hiedelemben éltek, hogy az üzleti életben könnyen nélkülözhető a nevelés, a hagyományok, a tőkeerő, az összeköttetések és szakavatottság előnyei. Az állami apparátus és a politikai porond számára elengedetlenek, de az oly könnyünek látszó üzleti étetben pótolhatók. Ez a felfogás engedett

tág teret a dilletantizmusnak és a gazdaközönséget sokszor megkárositó kezelési rendszernek.

A gazdának sohasem szabad saját erkölcsi fölényét tulbecsülve a kereskedő társadalomra ellenszenvesen tekinteni, mert az önmagára támaszkodó társadalmi osztály, aki positióját nem kényszerrendelkezések révén teremtette meg, hanem hangyaszorgalommal; lassan de biztosan kifejlesztette szervezetét és alkalmazkodóképességét. Az ő módszerük és eszközeik minden társadalmi osztálynak rendelkezésre állanak s ha a gazda az ő életelveiket magáévá teszi, akkor védekezhet legjobban tulkapásaik ellen, nem pedig ellenszenv szitásával. Az eredményeket meg kell előzniök bizonyos fejlődési fokozatoknak evvel tisztában kell lenni s a szövetkezeti megfeneklésünk is éppen ennek az igazságnak a bizonyitéka.

Ha pl. a mai fogyasztási szövetkezetünk vásárló közönségére rövid pillantást vetünk, túlnyomó számban találjuk közöttük az előkelőbb kisgazdákat és tisztviselőket, vagyis a vezetőség baráti és rokoni hozzátartozóit, mig a nagy közönség, a szegényebbek és a vezetőséggel kapcsolatban nem álló vagyonosabbak a jutányosabb önálló kiskereskedők vásárlói. Ilyen formájában a szövetkezet a község gasdaságilag független, jobbmódu lakosságtöredékének részbeni bevásárlási helyévé lett, nem pedig árszabályozó és a legkisebb existenciákat támogató gazdasági szervezkedés. Falun egyébként az u. n. „népies“ társadalmi élet és a néppel való foglalkozás sem a legszélesebb rétegek összefoglalása, hanem a gyakorlatban mint egynémely ideálisabban gondolkozó lelkész és tanitónak az előkelő bbparasztok mulatságain való megjelenését és szórakozását jelenti. A legalsóbb néprétegünkkel értelmiségünk helyett a kereskedő társadalmunk foglalkozik, az magyarázgatja el neki az aktuális politikai és gazdasági eseményeket olyan megvilágitásban, amint azok az ujságközlemények kapcsán a saját érdekeik tükrében jelentkeznek. A bizonyos „köpködő“, a téli és munkaszüneti napok uccai csoportosulási helye is áttevődött a községháza elől a kereskedők üzletei elé. Kereskedőink e szerepe nem kisjelentőségü s ami a felnőttekkel való érintkezésük értékét illeti, véleményünk szerint felülmulja hatásában tanitóságunkét, akiknek eszmevilága 6—12 éves gyermekek oktatására specializálódott.

A magyar szövetkezeti központok teljesen kielégitőnek és célravezetőnek tartották, ha a falusi szövetkezet igazgató-

ságában a lelkipásztor, jegyző, tanitó szerepet vállal s ezt minden valószinüség szerint szorgalmazták is a felettes közegeik utján. Avval aztán nem számoltak, hogy ez a névleges szereplés csak elvétve hozhat eredményt. A falu fixfizetésü értelmisége, a lakosság nagy tömegével szemben, a maga szakmájában csalhatatlan tekintélyszámba megy, a gazdasági szakmában azonban csak különös rátermettség és állandó önképzés utján érhetik el az értelmesebb gazdákkal szemben ezt az előnyt és kiváltságot. Legtöbbje nem foglalkozik különösképpen e megnem fizetett munkakörrel s szereplése nem hozza meg a kivánt eredményt, hanem annál több csalódást okozhat. Az iskolai, egyházi és községi gondnokságok és előljáróságok szerepe pusztán formaság s a szakképzett alkalmazottak intézik az ügyeket, a gazdasági, a szövetkezeti ügyünk rendezésénél az államhatalom még ma nem találja egyedüli megoldásnak azt, hogy a sajátos magyar viszonyainknak megfelelően, a kulturális és vallási intézményekhez hasonlóan járjon el a törvényalkotásnál. E kérdés szervezése nem alárendeltebb a kulturális kérdéseknél, mert az élet elsőrendü szükségleteinek szervezésével foglalkozik, nem indokolhatjuk tehát semmivel sem az egyenlőtlen elbánás elvét. Ebből kifolyólag állott elő az a helyzet, hogy értelmiségünk a gazdasági pályáktól irtózik azoknak az egész vonalon való rendezetlensége miatt s e pillanatban nincs is elegendő képzett vezetőnk, akiket a gyakorlatban elért eredményeik is igazolnak. Ha nemzetünk gazdasági haladását legjobban kivánjuk szolgálni, akkor a mezőgazdasági élet szervező munkásait ki kell emelnünk abból a hátrányos helyzetből, amelyben ma vannak más életpályákkal szemben.

A szövetkezeteink gazdasági tevékenységük számára teljesen átvették a közvetitői kereskedelem módszereit s szerepük nem jelent uj utakat a községünk gazdasági életében. A szövetkezeti szellem egyik alapvető sajátsága, a kölcsönösség, csakis a tagdij befizetésében nyilvánul meg. S a tag gazdálkodása és a szövetkezet üzletvitele között nem lévén szorosabb összekötő kapocs, mi sem természetesebb, minthogy a váltság tetőfokán a tagok érdeklődése közönbössé vált. A megindulást jellemző lelkes közhangulatot ma hiába keressünk. Annak ébrentartását, ápolását és fejlesztését állandóan szorgalmazni gazdasági előnyök nyujtásával elmulasztjuk.

4. A szövetkezeti mozgalom fejlődése a közvetitők

számát növelte. Kézenfekvő céljai között szerepel ugyan a közvetitői költségek tetemes apasztása, azonban lényeges eredményeket nem tud felmutatni. Sok viszásságot megszüntetett a szövetkezet, azonban a becsületes, élelmes, szerény és ügyes közvetitőben erős ellenfélre talált s mivel a gazdasági életben ellenfelének fegyvereit nem tudta még átvenni teljesen, a helyzete nyujtotta előnyöket a gazdatársadalom javára nem is használhatja ki.

Szövetkezeteink jellemző tulajdonságaként jelezhetjük még a vásárlóközönségük, üzletfeleik tekintetét a vezetők politikai pártállására. Kimondott politikával a szövetkezetnek foglalkozni nem szabad s távol is áll attól; pártállását a község lakossága szerint a vezetők felfogása szabja meg. A vezetők kimondottan kormánytámogatók s a harmonia kedvéért a baloldali irányzatot nem is tűrik maguk között. Ha egy-egy rebellisebb magyar be kerül is a vezetőségbe, azt rövidesen a többség álláspontjának revideálására birja. Ideális szempontból az igy is volna helyesen. A gyakorlatban ma a lakosság 80 °|₀-ának pl. a baloldali irányzat szimpatikusabb s e réteg az ő pártállását „szavaló“ üzletet inkább támogatja. Evvel szemben természetesen sokkal kivánatosabb volna, ha a szövetkezet, amely üzleti életben csodát nem mivelhet, a politikai pártállásnak még a leghalványabb árnyát is elháritja magától, hogy a község egyetemére támaszkodó exakt üzleti politikát folytathasson. Hangsulyozzuk, a mi szövetkezeteink üzleti tevékenysége a pártatlanság jegyében alakul s ezt csak tovább fejleszteni kellene, de ismerünk pl. községi szövetkezeti hitelpolitikát, ahol a vezetőség pártállása határozza meg azoknak a körét, akik hitelt kaphatnak.

Mindezeket a jelenségeket figyelembe véve magunkévá tehetjük az agrár ankétok tanácskozásainak eredményét, amely szerint a mezőgazdálkodás csak akkor fog uj erőre kapni, ha kisebb körzetenkint egy-egy szövetkezeti-mezőgazdasági szakember kezébe tesszük le a szervezés és vezetés feladatát, ott ahol a mezőgazdasággal foglalkozók tulsulyban vannak. Ez elsősorban a kisemberek érdeke, akik még nem ismerik e megoldási lehetőséget. Nem kis hátrány a kipróbált és bevált működési terv hiánya. A mezőgazdaság szervezésének ily megoldása forduló pontot jelent a fejlődésben. Nem dologi, hanem személyi hozzájárulást. Ugyanis kétségtelen az, hogy az államnak a kezdeményezés-

ből anyagi támogatás formájában ki kell vennie a részét, tekintettel a nagy jelentőségű és országos érdekre; s mig eddig a hozzájárulás a mezőgazdaságnak különféle kedvezmények alakjában jutott: vetőmag, műtrágya, gépek, könyvtárak, stb. stb. addig jelen esetben az a működő személyeknek jutna.

Másik kérdésünk: divat e ma a szövetkezeti mozgalom és szervezkedés szükségességének emlegetése, vagy pedig annak mélyen a gazdasági életbe ható gyökere van? Ha a szövetkezet célkitüzéseit vizsgáljuk csupán, a mozgalom fontosságában nem kételkedhetünk, a gyakorlat eredményei azonban nem fedik teljesen az elméleti megállapitásokat és a gazdák magatartása sem mindenkor előnyös e mozgalommal szemben. Az elmélet és gyakorlat ellentétes válaszára a gazdaságtörténet tanulmányozása adhat világos magyarázatot.

A történelem tanulsága szerint a szövetkezet olyan régi mint maga az emberiség. A primitiv ember mindent közösen cselekedett. (Halászat, vadászat, stb.) A szövetkezetek fénykora a középkor volt, a faluközösség és céhek kora. Azidőben a gazdasági tevékenység kimondott célja a becsületes szolgáltatás és tisztességes megélhetés volt, s a gazdasági szervezetek ellenőrző tevékenysége kizárta a üzleti titkolódzás, kapzsiság és nyerészkedés lehetőségét. Ugyanis mindenki, kivétel nélkül tagja volt valamely gazdasági szervezetnek, amely pontosan meghatározta az egyén helyét és szerepét az életben. E szervezet gazdasági élet fénykora idejében volt egyuttal a kereszténységnek legnagyobb befolyása a világi hatalom felfogására, cselekvéseire. A közvetitő kereskedelem szerepe még alárendelt, mert az értékesitést a termelő végezte. Piacra csakis meghatározott minőségü és jó árút lehetett vinni, amelynek minőségét a szervezet ellenőrizte. A gazdasági élet sulypontja a mezőgazdaságra esett s a városi élet akkor még nagyon fejletlen volt. Ezt a kort nevezzük az összeműködés, a kollektivizmus korának.

A következő gazdasági korszak a kapitalizmus kora. A középkor felfogásával szemben, amely megkötötte az egyén cselekvési szabadságát s számára meghatározott utakat engedélyezett, — a kapitalizmus kiküzdötte az egyéniség korlátlan gazdasági érvényesülésének lehetőségeit — Főtényezővé lesz a pénz s előtérben kerül a nyerészkedés. Amerika felfedezése adott nagy lökést az uj gazdasági felfogás fejlődé-

sének. A gyáripar és a nagyüzemek a városi központok tulfejlődésére vezettek és a falut elhanyagolták. A mezőgazdaság jövedelmét a kapitalizmus kisajátitotta a maga számára. A középkorban minden a földmívelésen nyugszik, a kapitalizmus korában a pénzre helyeződik át az egész gazdasági élet sulypontja; pénzintézet a gazdasági élet főtényezője, centruma.

A régi gazdasági rendszer háttérbe szoritása ugy vált lehetségessé, hogy a kapitalizmus a szabadság jelszava alatt megbontotta a szervezett gazdasági egységeket. A gazdákat egymástól különválasztotta, függetlenitette. Rövidesen ezután a nagytőkék birtokosai a szétdarabolt mezőgazdasággal szemben ugyanolyan zárt gazdasági érdek szövetkezetekbe tömörültek, mint a középkori szervezetek (kartel, tröszt, konzorcium, sindikátos, stb.)

A kapitalizmus érdekszövetkezeteinek célja nem a tisztességes megélhetés, hanem a nyerészkedés. A középkori gazdasági rend megbomlása után következő gazdasági szabadverseny nem sokára az ingótőke munkanélküli nyereség vágyát szolgálja. A kész termékekkel való spekulációval növeli nyereségét. A mezőgazdaság számára nem volt megfelelő hitel s bekövetkezett az agár krizis és válságos helyzetbe jutott az egész világon. A mezőgazdaság a kapitalizmus ellen másként nem védekezhet, minthogy a szervezettség hasonló formáit meg teremti a maga számára, mint a kapitalizmus cselekedte.

A kapitalizmust az agrárpolitikusok rendszerint, mint a mezőgazdaság „esküdt“ ellenségét állítják előtérbe. Kétségtelen, az ingatlantőke felett végleges győzelmet aratott és sikerét alkalmazkodóképességének és merészségének köszönhette. Ha céljai megkövetelték, ugy alárendelte individualitását, szervezkedett és tovább szervezett. A mezőgazdaság már régen átvehette volna módszereit és nemesebb fegyvereit, ennek mi sem állt utjában. De nem tette. A gazda hátrányos helyzete napról-napra rosszabbodott s emiatt, felfogásunk szerint elsősorban saját magát illik és kell szemrehányással illetni. A régi kizsákmányoló kapitalizmus alkalmazkodóképességéhez hiven megváltoztak a modern célkitüzések is. Tanulmányunk kefelevonatának simitgatása közben, alkalmilag kezünkbe került német közgazdaságtudományi tanulmány[1]) leszögezi, hogy a modern kapitalizmus nem a

[1]) M. J. Bonn: Das Schicksal des deutschen kapitalizmus (1930).

fejlődő, hanem egy adott gazdasági terrénumot vesz alapul, s célja a növekvő népesség modern életigényeinek kielégitése. A kapitalizmust nem egy forráshoz hasonlitja, amely folyammá dagadva s a viharok által sűrün felkorbácsolva végül is a tengerbe leli sirját, hanem egy tóhoz, jólmegépitett hatalmas kőfalak között, amelynek felszinét védgáttal és zsilippel szabályozzuk, tükörsima és a halászokat nem fenyegeti veszedelem. E hasonlat azt fejezi ki, hogy a jövő kapitalizmusa a szabályozott gazdálkodás szolgálatába kell, hogy álljon. A szabályozott mezőgazdálkodás megvalósítása pedig a szövetkezetek feladata.

A mezőgazdaságnak a falvakból kiindulva, egy nagy szövetkezetbe kell tömörülni. A magyar agrárpolitikusok a szövetkezés, a szervezkedés fontosságát régóta hirdetik; megszerveztek néhány nagy szövetkezeti központot állami hozzájárulással, de a szövetkezés eredményei csak lassan tudják a nagy tömegeket megnyerni. A szövetkezet a gazdák szakszervezete. Gróf Károlyi Sándor, a magyar mozgalom apostola, kb. negyven évvel ezelőtt az általa erőteljesen meginditott szövetkezeti mozgalom idején azt állitotta, hogy a kezdet-kezdetén állunk. Ugyanezt ma is elmondhatjuk a szövetkezeti mozgalmunk állásáról. Egyes külföldi államokban e mozgalom a mieinknél sokkal fejlettebb. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a demokratikus államforma a szövetkezetek kedvező talaja, nálunk még nagy fejlődés előtt áll s fejletlen szövekezeti életünk okait is részben e téren való hátramaradottságunkban kereshetjük.

A modern szövetkezeti mozgalom önkéntes társulás, amely a gazdasági tevékenység egy-egy részletét öleli fel; a középkori szövetkezet kényszertársulás volt s működési köre a gazdasági élet egész területét felölelte. A kapitalista érdekszövetkezetek szintén a kényszertársulás jellegével birnak.[1]) Az érdekeltek többsége minden eszközzel odahat, hogy a tagok sorából senki ki nem maradhasson. A tőke szervezetei, mintegy ellenhatásképen életrehivták a munkaszervezeteit, a munkás szakszervezeteket, amelyek szintén bizonyos kényszerrel dolgoznak. Egyes gyárakban csakis szervezett munkást alkalmazhatnak a munkaadók.

Amig tehát a gazda a függetlenség és szabadság jelszavával ámitotta magát, azalatt az ellentétes érdekek zárt szervezetekbe tömörültek, nem az állam, hanem a saját erejükre

[1]) A kartel súlyos pénzbirságot vet ki a szabályt sértő tagra!

támaszkodva teremtették meg hatalmukat. A gazdasági tevékenység előnyeit kisajátitották, a terheket a mezőgazdaság vállain hagyták. A visszás helyzet akkor bontakozott ki a maga valóságában, amikor a gazda a terhek alatt roskadozva, megszünt pontos adó- és kamatfizetővé lenni. Adófillérjeivel az állami élet legerősebb oszlopa volt s ma a mezőgazdaság megrendülésével az állami életünk is bajba jutott. A helyzet megoldása csakis az lehet, hogy a mezőgazdaság is szervezkedik és minden foglalkozási ágat a maga megérdemelt jövedelmezőségére igyekszik visszaszoritani s a mezőgazdaság jövedelmét csakis a kellő ellenszolgáltatásért engedi ki a kezéből. Be kell látnunk azt, hogy a sikeres gazdasági tevékenység titka — ugy a kollektivizmus, mint a kapitalizmus korában — az érdekeltek együttműködése, szövetkezése. — A gazdának is engednie kell merev függetlenségéből és a szövetkezés utjára kell lépni, akkor nemcsak sikeresen védekezhet az ellentétes érdekekkel szemben, hanem diadalmaskodhat is azok felett.

Kisgazdaságok szervezése terén legfontosabb szövetkezeti forma ezidőszerint a termelő és értékesitő szövetkezet, mert e téren a legelmaradottabb. Emeli a gazdaság hozamát azáltal, hogy biztositja az egyöntetü termelés és nagybani értékesités előnyeit, védi az eladósodástól, rátereli a család figyelmét az egyéni munkaerő kihasználásának jelentőségére és a helyes gazdálkodás fokozottabb figyelmet igénylő módszereire. Kisgazdaságaink munkaerő szükséglete közép- és nagy birtokainkhoz képest csekély. A szövetkezeti szervezkedés azáltal, hogy a munkaerő szükséglet emelkedését és jobb kihasználását is eredményezi, még fokozottabb figyelmet érdemel.

A hitel és fogyasztási szövetkezet aktuális kérdéseit már fenntebb érintettük, a termelő és értékesitő szövetkezeti mozgalom pedig: amely csak csirájában létezik, az értékesitéssel kell, hogy meginduljon. A szervezkedés vezetőjének állandóan figyelemmel kell kisérnie a helyi nagyobb üzemek által megkötött üzletek feltételeit, hogy azokról a gazdatársadalmat tájékoztathassa. Ha látható az, hogy a jobb árakat milyen áru ellenében érték el a nagyobb üzemek, akkor konkrét feladatok bukkannak fel az értékesitési mozgalom számára.

Az egyik momentum az egységes minőségü áru; ha a kisüzemek is elakarják érni azt az árat, melyet a nagyüzemek, elengedhetetlen a gazdálkodási viszonyok javitása. Itt kap-

csolódik be az értékesitési mozgalomba a termelési ág. Egyik a másik nélkül nem lehet teljes egész.

A másik tétele a nagyüzemi értékesitésének a vagontételben való üzletkötés. A kistermelőknél mi ennek az akadálya? Az áralakulás kiszámithatatlansága és a gazdák spekulációs hajlama. Ma körülbelül a kisgazdaságoknak az az értékesitési módszere, hogy egymástól teljesen függetlenül értékesitenek vagy azonnal a termés betakaritása után, ha a gazda terhekkel küzd, — tekintet nélkül az árra, vagy pedig az áremelkedés reményében vár az értékesitéssel és akkor az eladandó készleteket a szükségletekhez képest felaprózza.

A természetes áralakulásnak mi a következménye? A fokozatos áremelkedés, amelyben csak az a gazda részesül, aki tarthatja a termését. Az adósság terhekkel sulytott gazda, aki azonnal kénytelen feleslegeit piacra dobni, ugy, ahogy veszik, az áremelkedés kedvezményeiben, amelyeket a spekuláció sokszor a természetszerü értéktöbblet többszörösére emel, nem részesülhet. A gazdaságilag kedvezőbb helyzetben lévő gazda, amely csoportba községünkben főként a nagyobb birtokosok egynémelyike sorolható, amellett, hogy termése nem a drága hitelterhek törlesztésére fordittatik, még élvezheti a időközi áremelkedések előnyeit is. Évek óta a gazdák nagyobb része sulyos gondokkal küzd s az idő óta az árak ugy alakulnak, hogy a termés betakaritása idején nagyon kedvezőtlenek s később ezek az árak megkétszereződnek.

A kiszámithatatlan és javuló árak minden gazdát önálló spekuláló egyéniséggé fejlesztettek, aki nem számol avval, hogy a váltakozó árak mindig a kedvező helyzetben levő gazdának kedveznek s a mezőgazdaságnak többet ártanak, mint használnak. De ettől eltekintve egyenesen lehetetlenné teszi az értékesités nagy tételekre törekvő szervezését. Ha az azonosság figyelembe vételével kapacitálnánk kistermelőket együttes értékesitésre, még akkor is elenkezéssel találkoznánk, amikor arra igazi komoly ok nincsen. Az esetleges árváltozásokra való hivatkozás az egyedüli és elhárithatatlan mentség és kibuvó.

Ezt az akadályt csakis a gazdák egy közös elhatározása küszöbölheti ki s ez pedig az eladásoknak nem a napi áron, hanem az évi átlag áron való leszámolása, természetesen a minőségi körülményekre való tekintettel. Ha a

gazda minden terméknél magáévá teszi azt az elvet, amely a dohány, cukorrépa, kender, len stb. megszervezett termelési ágak értékesitésénél érvényesül. Ezeknek minden termelő számára, ugyanazt a minőségi fokot feltételezve egyforma ára van a termés betakaritása után és uj előtt egyaránt. Az értékesités ugy történik, hogy azonnal a termés betakaritása után az egész termés az értékesitő, illetőleg a feldolgozó szervezet rendelkezésére bocsájtatik s a gazdának nem érdeke és nem célja a spekuláció, mert az árakat nem befolyásolhatja egy gazdasági év tartama alatt semmiféle befolyás, hanem csakis a minél kedvezőbb minőségre való törekvés.

A termelés szervezését és szabályozását a feldolgozó üzemek teljesitik s az értékesités, tekintve, hogy világosan körülirt termékek előállitásáról van szó, nem a közvetitő kereskedelem, hanem a feldolgozó üzemek megbizottai, az „átvevők“ utján történik. Az egyéb mezőgazdasági termékek hasonló forgalomba hozása is lehetséges, ha eltekintünk attól, hogy átadáskor azonnal a végleges ár számoltassék le s később az évi átlag ár ismerete után az előlegek betudásával történne az ügy végleges befejezése.

Azt a törekvést, hogy minden gazda terményeiért — évi átlagban egyforma árat kapjon, az igazság követelményének is tekinthetjük. Ugyanazért a terményért teljesitett munka és vállalt kockázat egyenlő, nem szabad tehát lehetővé tennünk, hogy az egyik termelő kétszeresét kaphassa terményéért, mint a másik. E körülmény nagyon közel hozná egymáshoz a hasonló gazdasági törekvéseket s a mezőgazdaság számára lehetővé válna a nagybani értékesitéséből származó előnyök megszerzése s azáltal pedig, hogy a gazda adás-vételi ügyei egyszerübbé válnának, több figyelmet engednének szentelni a termelési feladatoknak, ami ismét mezőgazdasági és nemzetgazdasági előnyöket jelent.

Ellentétben a feldolgozó üzemek által megszervezett termelési ágakkal, a szervezetlen mezőgazdasági termelési ágak évi átlagáron való értékesitésének ügyét csakis az érdekelt termelők határozhatják el és válthatják valóra, mig a cukorrépa és dohány stb. termelésének és értékesitésének szervezése a gazdák bevonása és elhatározása nélkül történt. A feldolgozó ipar azért helyezett sulyt az egyenlő évi árakra, mert másként lehetetlen számára a reális kalkuláció. Nem érdeke a spekulációval dolgozó közvetitő kereske-

delemnek sem az értékesités ilyen szellemü átreformálása, mert az egyszerüsitett kereskedői tevékenység a közvetitők számát megritkitaná és leghathatósabban gyengitené a spekulációs törekvéseket, ami ismét a munkanélküli jövedelmeket szüntetné meg. Az a körülmény, hogy az átlagár ügye a közvetitő társadalomban bizonyos szelekciót von maga után és konstruktiv kereskedő társadalmat teremt semmiesetre nem jelenti a munkanélküliek számának növekedését. A jól szevezett gazdasági élet közvetitői szükséglete fokozottabb, csak éppen azok szerepe és képzettsége sokban különbözik a jelenlegi állapotoktól. A gazdáknak azonban minden ellenvetés nélkül ilyen alapon kellene az értékesitésre szervezkedniök.

Átlagár alatt nem országos egységárat értünk, mert a távolság az áru értékét jelentékenyen befolyásolja, hanem egy-egy szövetkezet tényleges üzleti forgalmából adódott középarányost.

Az esetleges aggályoknak eloszlatására ismertetjük valamely mezőgazdasági terméknek, mondjuk a buzának értékesitését a mi elgondolásunk szerint. Aratás után, a legrövidebb idő alatt minden gazda bejelenti az értékesitő szervnél mennyi a buza feleslege, mintát ad át és közli azt is, hogy mikor van szüksége az ellenértékére. Természetes az, hogy a mezőgazdaság készpénz igénye az egész éven át megoszlik s a munkaidény alatt nagyobb, mint a téli hónapokban. Az értékesitő szerv ennek figyelembe vételével teljesiti a buzafeleslegek eladását. Az egyes gazdák szükségletének, a minták hasonlóságának szemelőtt tartásával „lehivja“ az eladandó feleslegeket olyan időpontokban, amikor azok értékesitése a legcélszerübbnek látszik. Ha ezt az értékesitési akciót megfelelő forgó tőkével sikerülne alátámasztani, akkor az értékesités során elsősorban azok a tételek kerülnének leszállitásra, amelyek tárolása a termelőnél nincsen biztositva, a legkisebb existenciák feleslegei s ezesetben az a termelő, akinél a szükség ugy kivánja, hogy a buzaeladás korán megtörténjen annak ellenére, hogy a termelő célszerü magtárral rendelkezik, bizonyos előlegnyujtásával elégitetne ki az illető gazda készpénz szükséglete s feleslegének lehivása a legmegfelelőbb időben történne meg.

Az első pillanatban arra gondolunk, hogy az egész értékesitési reformtervek az előleg előteremtése vágja el az utját. Nem hinnénk. Tekintve, hogy az értékesités szövetke-

zeti szervezése távol áll minden spekulációs szándéktól s a gazdaságos közvetités mellett az igazságos árra törekszik, ezért a szerv célja, hogy érdekeltjei számára a biztos közép árat mindig elérje. Ez pedig a buza esetében ugy valósitható meg, hogy a készleteket az egész éven át elosztva arányosan bocsássa a kereskedelmi forgalomba. Ehhez azonban az is szükséges, hogy a mezőgazdaság szükségletei is ne egyszerre nagy tömegben legyenek fizetendők, hanem e célnak megfelelően az egész gazdasági éven át arányosan megoszolva. Ezt a körülményt tekintetbe véve az értékesitendő termésnek csak egy igen kis értékhányada szükséges előleg szükségletére, amelynek egyrészét a tőkeerősebb gazdák és egyrészét a feldolgozó vállalatok stb. szolgáltatnák.

Abban a pilanatban, amikor a gazdák értékesitő és termelő szövetkezete magáévá teszi az évi átlagárak ügyét, az értékesités időpontjait nem az egyes termelő határozza meg, hanem a szövetkezet s a tagok annak engedelmeskedni tartoznak. Az egyes tagok érdekeit természetesen a szövetkezet a legnagyobb figyelemben részesiti, de nem fog abba soha bele menni, hogy az egyéni érdekek az összesség, a szövetkezet többi tagjainak érdekének rovására érvényesüljenek. Az értékesités ilymódon a nagybani értékesités előnyeit megszerezhetné.

Másik aggodalom az, hogy mi fogja az egyes termelőket megnyugtatni aziránt, hogy az értékesités igy reá nézve előnyösebb lesz, mint az eddigi rendszere, mert felfogásuk szerint az eladáshoz különös egyéni ügyesség is szükséges. Mi lesz akkor, ha az egyéni ügyesség teljesen kikapcsolódik? Ez a kérdés azért érdemel figyelmet, mert az adás-vétel lebonyolitása az egyes termelőknek különös szenvedélyévé vált. Az alkudozás, a kereskedői és ügynöki látogatások és megbeszélések a gazda egyhangu foglalkozását többé-kevéssé változatossá tették!

Feleletünk erre az, hogy az értékesités átszervezése és az eddigi szokások módositása a mezőgazdaság eminens érdekeinek a tökéletesebb érvényesülése miatt szükséges, az nem kisérlet, hanem egyes megszervezett termelési ágak és a nagyüzemi értékesitési módszereknek a mezőgazdaság egyetemére való alkalmazása, azért, hogy azokból származó előnyöket minden egyes gazda számára egyformán hozzáférhetővé tehessük. Az értékesités átszervezése az eddiginél semmiesetre nem lehet kedvezőtlenebb. Ez garantálható. Előttünk

nagyon valószinünek látszik, hogy az átlagár bevezetése fogja megoldani általánosságban rövid néhány év alatt a termelés szabályozásának problémáját (minőségi termelés, tultermelés) és minimumra csökkenti az évközi áringadozásokat. Ami pedig a gazda üzleti dolgokban való szerepét illeti, a szövetkezetnél nemcsak lehetőség van erre, de egyenesen a szövetkezeti forma folyománya. Az csak a tagok érdeklődése és állandó közreműködése mellett életképes.

Az eladásra kerülő felesleg bejelentése és mintázása, vagy körülirása a szövetkezeti értékesités esetén a gazda számára az elérhető legjobb árat biztositja s számára az adás-vételt nagyon leegyszerüsiti. A közvetitő kereskedelem hivatása azonban szövetkezeti értékesités általánossá válása esetén módosul, bővül. Figyelmének ki kell terjednie a termelés minden mozzanatára és ismerni kell az összes érdekelt gazdaságok pénzügyi helyzetét a főbb vonásokban. Az értékesitést a mezőgazdaság legnagyobb előnyére másként nem lehet ellátni s e körülmény sokkal képzettebb közvetitői testületet igényel, mint az eddigi falusi kereskedőink szinvonala. A mezőgazdaság sokkal többet vár a közvetitőktől, mint amennyit ma nyujtanak, mert sem a termelés javitásával nem foglalkoznak, sem a mezőgazdaság pénzforgalmának szabályozásába be nem folynak.

Értékesitésnek évi átlagáron való szervezését természetesen nem egy-egy falusi termelő és értékesitő szövetkezetnek, egyéni akcióként, kell csupán programmjába iktatni, hanem a nagy szövetkezeti központoknak erőteljes propagandát kell inditani annak érdekében, hogy fokozatosan és mielőbb az egész mezőgazdasági termelés részesülhessen a szervezett értékesités előnyeiben. Az értékesités ez a módja ismeretlen a gazdáink előtt s a központok erélyes bekapcsolódására azért van szükség, mert a mi népünk megszokta azt, hogy minden kezdeményezés „felülről" jön, másrészt pedig olyan nagy apparátust igényel az országos szervezés, ami az összes hivatalos és társadalmi gazda intézmények aktivitását igényli.

A mezőgazdasági értékesités szervezésére vonatkozó törekvések az érdekelt gazdától fegyelmet és alkalmazkodást kivánnak az eladás idő pontja és az áru minősége és előkészitésével szemben. Ezek a kivánalmak már termelési követelmények is. Arról, hogy a magyar gazda miért nem hajlamos a termelőszövetkezeti megkötöttség iránt, a

Mezőgazdasági Népoktatás c. lap a következőt irja 1932 februári számában: „A termelő szövetkezetek ma sem tudnak a magyar talajban prosperálni, pedig életképességük biztositásához minden gazdasági feltétel rendelkezésükre áll. Hiányzik azonban a kellő tudással és szigoru morális érzéssel rendelkező gazdák tömege, amelyre a szövetkezet az értékesitésre kerülő anyag kitermeléséhez teljes biztonsággal támaszkodhatnék ... más uton pedig lehetetlen a termelő gazdától egyfajta és egyminőségü anyagot kapni.“

A termelő és értékesitő szövetkezet a céltalan egyéni gazdálkodás helyett a tervszerü gazdálkodás meghonositására törekszik. A tervgazdálkodás szakértői elgondolások szerint a kibontakozás egyik pillére. A tervszerüség pedig az eddig szabad és független egyénektől a szabadcselekvés egy bizonyos — önkéntes hozzájáruláson alapuló — korlátozásnak való alá vetését jelenti s cserébe a gazda a mezőgazdaság jövedelmezőségével való szabadrendelkezés jogát nyeri. Mai rendszerünk ugynevezett szabadsága mindent lehetővé tesz a gazdának, jót-rosszat, célszerüt, feleslegeset, aránytalanságot, tékozlást, csak éppen a mezőgazdaság jövedelmezőségével nem rendelkezhet szabadon és majdnem hogy bérmunkássá degradálódott. Kézenfekvő, hogy az ilyen szabadság, amely a létalapjait semmisitheti meg, többé nem lehet előttünk kivánatos, viszont a tervszerü gazdálkodást követő termelőszövetkezet minden korlátozó, szabályozó rendelkezése a gazdaszámára elérendő anyagi előnyök érdekében történik s azért eddig is elkövetett a gazda mindent egyénileg, tehát semmiesetre sem kell aggódnia a szabadságának, mint egyetlen kincsnek elvesztésétől. Az egyéniség ezer más téren még mindig kellően és szabadon érvényesithető.

Korunk szövetkezeti vezérei kivétel nélkül egyetértenek abban, hogy a szövetkezeti administráció átszervezendő uj feladatokra. Ezeket az uj feladatokat mi a hitelszövetkezetnél a zárt munkaterületen való folyószámlarendszer tervszerü terjesztésében, a fogyasztási szövetkezet sejtszerü átszervezésében és a termelő és értékesitő szövetkezet átlag ár alapján való megalapitásában látjuk. Ezeket az aktualitásokat megfelelő propagandával divattá kell tenni gazdaközönségünk előtt s a puszta szóbeszéd mellett adókedvezményekkel is előmozditani. Megjegyezhetjük, hogy elgondolásaink a mezőgazdaság talpraállitásának módszereiként már egyes országokban komoly megfontolás tárgyát képezik, ame-

lyeket az eddigi tényállás szerint a kezdeti stádiumban radikális kormányrendszabályokkal léptettek életbe.

Európának egy államában pl. az állam szerződik a paraszttal a termés fix átvételére s ad egységes vetőmagot, szakértői segitséget és előirja a munkálatok bizonyos egységes szempontok szerinti végzését. A legujabban Amerikai Egyesült államokban történt kisérlet a mezőgazdaság olyképpen való szervezésére: melynek vezéreszméje: biztos terményt a biztos vevőnek. Összpontosították az eladást és megszüntették az individuális áralakulást. Csak az állam és az állam által felhatalmazott kereskedők és társaságok vásárolhatnak. A Pesti Napló 1833. február 12-iki számában Elek Ferenc tollából megjelent rövid cikk a következőket fejtegeti: „Módot kell találni arra, hogy a gazda a napi ártól függetlenül, pontosan az évi átlagárat kapja meg buzájáért, tekintet nélkül az értékesités időpontjára. Eleget lutrizunk a termelésben.“ A cikkiró az önsegély alapján szervezendő országos buzaszövetségre gondol.

A szövetkezeti szellemnek nemcsak a kisgazdaságokban, hanem a nagyüzemek szervezésénél is szerepet kell juttatni. A változékony és egységes termelés és nagybani értékesités biztositva van, azért itt a szövetkezeti elveknek a célkitüzései mások, mint a kisüzemeknél s a demokratikusabb kezelési módszert és a szigoru és józan ügyvitelt vannak hivatva fokozni. A nagyobb gazdasági üzemekben még ma is a középkor militarista szelleme él, amely semmiféle ellenvéleményt nem tür,[1]) s ezért a szövetkezeti szervezés előfeltétele az, hogy a magántulajdonnal való korlátlan rendelkezési jog eddigi rendszerét szabályozzuk. Ma ugyanis a nagyüzem birtokosától függ a gazdálkodás helyessége és az alkalmazottak sorsa, ha az rátermett gazda és szereti hivatását, akkor javára válik a mezőgazdaságnak és a népességnek a korlátlan rendelkezési szabadság elve; ez azonban a ritkább eset. Ha pedig a tulajdonos nélkülözi a jó gazda jellemvonásait, a gazdálkodás vissza fejlődik, a háztartási kiadások

[1]) A mezőgazdasági nagyüzemek militarista szelleme egyoldalu s csak addig a mértékig érvényesül, ameddig a birtokosnak szimpatikus. A kapitány parancsol, de engedelmeskedik is. A militarista szellemnek ez a másik oldala, amely kötelez is, nagyon szánalmasan érvényesül s akkor is egyéni felfogás és nem tárgyi alapelvek szerint. Ugyanigy az engedelmeskedni tartozók emberi jogai is szerfelett mértékletesen érvényesülnek, ellentétben a közkatona célszerü szolgálati rendtartásával.

tulnőnek a megengedett határokon a birtok eladósodik, az alkalmazottak fizetése csökken, a számuk fogyatkozik s szolgálatuk rosszabbodik, önhibájukon kivül, mert a vezetés rossz. A magántulajdonnal való korlátlan rendelkezési jog tehát sulyosan érintheti mások jogait és érdekeit is, ami még akkor sem megengedhető, ha alkalmazottak az illetők. Végeredményben magának a birtokosnak is hátrányát szolgálja, mert előbb-utóbb kicsuszik a föld a család kezéből. S ha a jelenlegi magánjogi felfogás a nagybirtokok kezelésében káros lehet ugy a birtokosnak, mint az alkalmazottaknak és a mezőgazdaságnak, indokolt a rendelkezési szabadság szabályozása olyan értelemben, hogy az csakis a birtok és népesség előnyét szolgálhassa, mert ellenkező esetben a gazdasági-károkon felül a társadalmi egyensuly és béke megbomlására vezethet. Amig régebben az államfő a nemzeti vagyon korlátlan ura volt, ma pedig a nemzet első szolgája, aki csakis az alkotmány mesgyéjén járhat, ugy nem utopia az sem, hogy a nagy mezőgazdasági üzemek szervezésében is bizonyos alkotmányosságot megvalósithassunk. A népesség önrendelkezési jogának fokozatos térhóditása megköveteli azt, hogy a nagy birtok szervezésében az alkalmazottak közreműködése és érdekei érvényesüljenek. Ugy kellene a nagyüzemet gazdaságilag megszervezni, mintha egy kis állam volna! Igy érhetné el a nagyüzem a gazdasági fejlődés legmagasabb fokát, amivel együtt járna a közvélemény kibékülése a nagyüzemmel.

A jól szervezett nagyüzemek hasonló elveket régóta érvényesitettek.[1]) Pl. van gazdatiszti szolgálati szabályzat, nyugdij, méltányos cselédbérek, aggkori segély, a cselédlakások nem célszerütlenebbek az istállóknál stb. stb. A tulajdonos jövedelmének fokozása sohasem az alkalmazottak érdekeinek rovására történt. Miért ne lehetne általánossá tenni e rendszert?

Másként a mezőgazdaság érdekeinek érvényesülését nem biztositathatjuk. Mindenekelőtt pontosan meg kellene határozni a tulajdonos jogait és kötelességeit, a hozadékból őt megillető részarányt és az üzem tartalékolási arányát.

Igaz ugyan, hogy a mai értelemben a nagybirtok ilyetén szervezése, mintegy zárgondnokság volna a nem ráter-

[1]) A magyar latifundiumokon a legujabb időkig nagyrészben külföldi származásu jószágkormányzók szervezték a termelési és szociális szempontból egyaránt mintaszerű gazdálkodást.

mett tulajdonosra nézve. Ehhez a zárgondnoksághoz azonban sokkal nagyobb érdekek fűződnek, mint a hitelezőé. Nagybirtokosaink — természetszerüen — tiltakoznak minden korlátozást emlitő terv ellen s az egyéni rendelkezési joguk leglényegtelenebb csorbitásában is a magántulajdon elvének sérelmét látják. Azért hivatkoztam az állami élet fejlődésére és egyes nagybirtokok példájára, hogy amint a demokratikusan szervezett állam legkedvezőbb a fejlődésnek, ugy a hasonlóan szervezett nagybirtok is a legszerencsésebben szolgálhatná a gazdasági fellendülés célját.

A nagybirtok szövetkezeti szellemü szervezése összeegyeztetése a kapitalizmus és kollektivizmus előnyeinek. A birtokos létérdekét nem sérti, csak káros tevékenységét akadályozza meg, mert ezzel mások létérdekei szenvedhetnek csorbát, ezzel szemben a mezőgazdasági népesség anyagi helyzetén lényegesen nem könnyithet ugyan, de azáltal, hogy a sorsuk intézésében megillető szerepet nyernek, társadalmi megnyugvást, békét és megértést eredményez. Ezekkel az előnyökkel számolva a nagybirtoknak természetesen önként, társadalmi uton kell meghonositani a szövetkezeti szellemet, mert hisz a szövetkezeti szellemnek nem a kényszer, hanem az önkéntesség a leglényegesebb jellemvonása. Ne feledjük azonban, hogy ma a körülmények szinte parancsolólag kényszeritenek erre az utra, a késedelem nem fogja a nagyüzem előnyét szolgálni, ha azonban az átszervezés megvalósul, akkor a nagyüzem ismét, ha más köntösben is, mint eddig, elfoglalja helyét a nemzet életében s megszünik az egyes birtokkategóriák között ma fennálló ellentét és lehetővé válik az egyetemes mezőgazdasági érdekszövetség kialakulása.

Ha tehát mezőgazdasági életünket a szövetkezeti politika eredeti célkitüzéseinek megfelelően fokozatosan átszervezzük, kis és nagybirtokot egyaránt, akkor kibontakozik előttünk az a helyesbitett és igazságosabb gazdasági rendszer, amelynek alappillérjei a tervgazdálkodás és a positiv tulajdonjog.

A tervgazdálkodás felfogásunk szerint — mint kezdeti stádium — néhányezer holdas gazdasági egységek tömörülését, szövetségét jelenti, amelyek a termelés, fogyasztás és értékesités egyes, kölcsönösen megállapitott fázisait egységes szellemben intézik. Ezek az egységek azután önállóan és függetlenül, a legjobb érdekeiknek megfelelően gazdálkodnak, min-

den felsőbb indokolatlan imperializmus kizárásával, a gazdaságosság és célszerüség elvei szerint, mintahogy gadálkodnak ma az ugyanilyen, de egy birtokos tulajdonát képező nagybirtokok. A gazda egyéni munkájának szabályozása azért történik, hogy a gazdálkodási eredmények és jövedelmezőség minden birtokos számára egyforma lehetőséget jelentsenek. E keretben magától értetődően megvalósul az egyöntetü és kellően osztályozott értékesítés és az átlagárak kérdése.

A positiv tulajdonjog, a másik alappillér, földtulajdon rendezési jogának olyan értelmezése, hogy azt csakis jól lehessen felhasználni. Nem gondolunk itt a magántulajdonnal való rendelkezési jognak kirívó viszásságaira, hanem pusztán a mezőgazdaság célszerü szervezésének ideálja lebeg szemünk előtt, amelynek utját állja ma még a birtokosok kénye-kedvétől függő cselekvésnek természetszerü lehetősége. Az ilyen tulajdonjog ellen irányulnak azok a heves politikai küzdelmek, amelyek burkoltan az általános választójogot irják zászlajukra. Ha azonban alapelvül elfogadjuk a gazdasági élet célszerü szervezése érdekében, hogy minden tulajdonosnak nemcsak előjoga, hanem kötelessége is birtokának célszerü vezetése a tanulmányunkban vázolt körülbelüli szabályok szerint, s ha ezt meg nem tenné, akkor köteles vagy olyan alkalmazottat fogadni aki azt felelősséggel ellátja, vagy pedig olyan bérlőnek azt kiadni, akkor fölötte nagy fejlődési lehetőségek bontakoznak ki a mezőgazdaság életében. A fenti axioma semmiesetre sem járna forradalmi megrázkódtatásokkal, csupán az volna természetszerü következménye, hogy a ma már amugyis törekvő birtokost az alkalmazkodás és együttműködés számára egyszeribe alkalmas anyaggá varázsolná és a kényszer intézkedésekre felfogásunk szerint csakis a legritkább esetben kerülne a sor.

Hogy tehetjük életrevalóbbá a gazdatitkári intézményt?

Eddigi fejezeteinkben felszinre vetődött mezőgazdaságunk számos feladata, a termelés és értékesités sok konkrét kérdése, amelyek szervezésének tárgyi alapelveit fejtegettük. Jelen fejezetünk a mezőgazdasági szervezkedés személyi előfeltételével, állandó szakfunkciónáriusának kérdésével foglalkozik, a következő fejezet pedig a szervezés intézményes ellenőrző apparátusának kérdését tárgyalja.

Az előadottakból ugyanis önként következik a mezőgazdaság községenkinti szervezésének szükségessége, a speciális helyi érdekeknek megfelelően. E szervező munka helyi irányitója e feladatok ellátására képzett tisztviselő (gazdatitkár), akinek tevékenysége kiterjedt a mezőgazdaság egész területére.

A gazdatitkári elgondolás szerzője dr. Grabovszki Miklós, a födmivelésügyi miniszterium néhai vezető tisztviselője, avval indokolja meg tervezetét, hogy a falu kisgazdatársadalma nélkülözi a szaktudáson alapuló vezetést s e hiányt pótolnunk kell; megállapitja, hogy a gazdatitkári pálya, mint ilyen, egészen új valami. E — ma még nem létező, de nagy jelentőségü — életpályának célkitüzéseit és feladatait vizsgáljuk e fejezetben, nem különben az anyagi dotáció lehetőségeit.

Azok a javaslatok és tervek, amelyeket a gazda boldogulása érdekében felvetettünk, községünk viszonyaira való különös tekintettel, teljesen meddő ábrándok és „pusztába kiáltó szó“ maradnak akkor, ha nem gondoskodunk valamilyen személyi megoldásról, aki kötelességszerüen felszinen tartja és szorgalmazza, szervezi és vezeti, nyilvántartja és összeegyezteti a mezőgazdasági érdekeket. Előttünk fekszik a földmivelésügyi miniszter egy kiadványa, melynek címe:

Három év Magyarország mezőgazdasági politikájában 1906—1909. E több mint negyed századdal korábbi beszámoló ugyanazokkal a problémákkal foglalkozik — országos viszonylatban, — mint amelyek tanulmányunkban mint időszerű kérdések szőnyegre kerültek. A mezőgazdasági szervezettségünk fölötte nehézkes előhaladását a személyi megoldás hiányosságában kell keresnünk.

A gazdatitkári munkakörre vonatkozó elgondolás sem egészen uj keletű.

Érdekes Erdélyi János jószágigazgatónak a mezőgazdaság szervezésére vonatkozó elgondolása uj telepités keretében, melyet „Nemzeti Iparunk“ cimü munkájában (1843) fejt ki.

A telepitést egy képzelt 10,000 holdas területen a következőkép ajánlja: 3 drb. egyenkint 120 házból álló község, minden lakos kapjon 5 hold örök földet és 12 hold bérföldet, 12 évi szerződés mellett; 5 db. 500 holdas nagybérlet 18 évre kiadva. Iparosok és kézmüvesek számára külön telephelyet s végül a telepitő maga 880 holdon gazdálkodna, nemes vetőmagot, apaállatot, magtermelést, ipari növényeket, gyümölcsöst létesitene stb. szóval mintaszerü gazdálkodást folytatna.

Vagyis a telepitő a telepesek gazdasági haladását személyes ügyének tekintené s ezáltal az ilyen kisebb körzetek egységes szervezése és egyöntetű munkája önmagától adódna. Másként ezt nem is oldhatjuk meg. Véleményünk szerint Erdélyi elgondolása a gyakorlati gazdálkodás alapos ismeretén nyugszik és ugyanezt a célt kivánja szolgálni a gazdatitkári elgondolás is.

Erdélyi elgondolása, mint ideális célkitűzés a későbbi állami telepitések fejlesztési programjába szervesen beilleszkedik.

A legujabb állami telepítésekről szóló jelentés, pl. a következőket mondja: a telepesek közvetlen vezetése a köztük lakó telepkezelő tiszt (állami tisztviselő) feladata. Támogatja őket tanáccsal, őrködik, hogy illetéktelen követelésekkel ne zaklassák őket, hogy a község és egyház számadásaiban a takarékosság követelményei betartassanak, oda hat, hogy a telepes minden kötelezettségének eleget tegyen s jó előre figyelmezteti a következményekre. A kezelőtiszt tartozik a telep fejlődését minden téren előmozditani: (tenyészállatok beszerzése, baromfi tenyésztés, szövetkezetek alakitása, egyszóval mindenben, ami a kisgazdaságok felvirágoztatásához szükséges, (1906-ban a telepesek tartozása 7·5 %, ami bizonyitja, hogy az állam a telepités helyes módját megtalálta.)

A telepkezelő gazdasági szakképzettséggel biró tisztviselő, aki kötelességként a telepesek anyagi érdekeinek óvása és ápolása révén az állam pénzügyi érdekeit is szolgálta. Szerepe gazdasági természetü volt tulnyomórészben.

A kisgazdaságok érdekeinek hasonló szakavatott tisztviselő által való előmozditását szolgálná a gazdatitkári elgondolás is. Hogyan oldjuk meg e kérdést ma? A gazdasági ügyek szervezése meglehetősen szétforgácsolódott: a földmivelésügyi minisztérium, mezőgazdasági kamara, gazdasági felügyelő, szövetkezetek, kereskedelem, főszolgabiró, községi előljáróság és a kultuszminiszter, illetőleg a tanitóság között. Helyi, minden gazdasági üggyel kapcsolatos szálat a kezében tartó exponens nincsen, hanem egyrészt távolról, másrészt pedig helyi, de nem szakképzett tisztviselőkkel intéztetnek az ügyek, szükkeblűségből és nem tudni mi más okokból még. Költségtakaritás nem döntő tényező, mert a másik oldalon sokkal nagyobb a veszteség, vagy a szakképzettség hiánya, még kissé valószinü, a káros előitélet a legnagyobb szerepet tölt be.

Külföldön legérdekesebb megoldás e téren az U. S. A. gazdasági tanárja,[1]) aki a községek szaktanácsadója és ellátja a helyi szakoktatást. Kiszáll pl. valamely községbe és ha a gazdák többsége magáévá teszi az ügyet és elhatározza a költségekhez való hozzájárulást, ott a szervezett gazdálkodás kezdetét veszi. A tanár költségeihez a Központi kormány 40 %-al hozzájárul. (A tanitók és lelkészek javadalmazása ott 100 %-ig az érdekeltek hozzájárulásából adódik.)

Mindenesetre, ha talán aktualitása nem éppen időszerű is a kérdésnek a hivatalos felfogás szerint, a napilapok hasábjain vissza-visszatérő témája a magyar agrárpolitikának. Legutóbb éppen egy kisgazda agressal a terv ellen az egyéni szabadság elvesztése cimén, ez a gazda egyetlen kincse, amely a válság dacára is megmaradt. A szervezettség és szabályozottság nem szabadság vesztés! Nagyon szeretnénk ha az aggódó kisemberünkkel megismertethetnénk néhány ma is prosperálló gazdasági vállalkozásnak, mondjuk banknak, vagy kartelnek a szervezését. Ott az egyéni .kényelem a gazdasági érvényesülésnek föltétlen alárendeltje. Az egyes tagok működése pontosan körülvan irva és a termelés értéke meghatározott. S mégis, felszólalt e már egy-egy kartel tag a szabadság kincsének elvesztése miatt? A gazdák annál-

[1]) Dr. Siegescu: A mezőgazdasági szakoktatás az U.S. A.-ban. 1926.

többet a kartelek folytogató gazdaság politikája ellen. Vagy pl. a nagyvárosi közlekedés rend; amely a haladási tempót és a gyalogos átkelési helyet és módot szabályozza a balesetek csökkentése és a közlekedés gyorsasága miatt. Aggódnak-e a nagyváros lakói emiatt a szabadmozgásuk korlátozása címén? S ez a szabályozás külön személyzet beállitását igényelte. A gazdálkodás kárvalottjainak csökkentése érdekében kell hasonlóan szabályozni és irányitani a termelés tempóját, de ez a termelők érdekét és nem kártékony guzsbakötését célozza. Hogy ehhez a megfelelő személyzet nélkülözhetetlen, az természetes. E terv ellen a gazdának nem felhorkanni, hanem érte küzdeni és mellette kardoskodnia kell.

A gazdatitkári munkakörre vonatkozó elgondolás bennfoglaltatik a Mezőgazdasági Kamara munkaprogramjában is: A továbbiakban Kamarának e kisérletekkel az volna a célja, hogy kisérleti körzeteket alkot.... amelyek vezetésére egy szakember volna állitandó, aki ezeknek a kisérleteknek a beállitását, irányitását és az eredmények értékesitését szakszerüen végezhetné. („Kamarai jelentésből.")

Hasonló szerepet szánt földmivelésügyi igazgatásunk a gazdasági felügyelőknek, egy-egy járás területére, azonban az életben a felügyelőségek működése — általánosságban — e szerepet nem váltotta valóra, mert a felügyelőnek szánt munkakör sokszorosan felülmulja egy ember munkaerejét. Amint az egyházi szervezet számára nem elegendő járásonkint egy-egy lelkész, a gazdasági élet szervező irányitására még kevéssé! Viszont a gazdasági életnek a szervezettségekből származó előnyökre igen nagy szüksége van s minél jobban rosszabbodik a gazdák helyzete, annak jelentősége még inkább fokozódik. — Megjegyezhetjük, hogy a földmivelésügyi igazgatásunk, de a nemzet közvéleménye is tudatában van annak, hogy a gazdasági felügyelőségek szerepe a jelenlegi keretek között nem felel meg hivatásának, a reform mégis késik.

S mindezek ellenére a gazdatitkárság előharcosainak két éves multra visszatekintő küzdelme eddig meddőnek bizonyult; meg van bár az életrehivatottságnak minden követelménye, azonban eddig sem központi igazgatásunk, sem a helyi érdekeltségek részéről nem találkozott kellő megértéssel. A földmivelésügyi miniszter támogatásával 1930-ban Budapesten gazdatitkári központ alakult s rövidesen közel 100

gazdatitkár kezdette meg működését az ország minden részében. Az első gazdatitkárok részére azidőben havi kb. 100 P. államsegélyt helyeztek kilátásba, ami azonban az állam pénzügyi helyzetére való hivatkozással elmaradt. Idővel a központ is megszünt s a gazdatitkárok is megszüntek működni. E tényre való tekintettel foglalkozunk e helyütt gazdatitkári intézmény életrevalóbbá tételének lehetőségeivel.

A gazdatitkári intézményt faluszövetségünk, mint törvénytelen gyermeket kezelte s mostoha fogadtatásának részbeni előidézője volt központi igazgatásunk az anyagi támogatástól elzárkozó passiv ellenszenve.

A gazdatitkári elgondolás kedvezőtlen fogadtatásának egyik okául azt kell betudnunk, hogy azt, mint a kisebb gazdaságok kizárólagos szakemberét állitották be, jólehet annak működésére az egész mezőgazdaság — tekintet nélkül a földbirtok nagyságára, igényt tart. Ma még az egyetemes mezőgazdasági érdek szolgálata fölötte nehéz, mert a különböző birtokkategóriák közötti kisebb-nagyobb aránytalanságok lefaragásának és kiegyenlitésének szorgalmazása, ha e törekvések egyéni kezdeményezésből fakadnak, egyesek részéről ellenszenvesen biráltatnak el. Ezeket az elvi jelentőségi aránytalanságokat az előbbi fejezetekben kimutattuk, azok megszüntetése kivánatos és elkerülhetetlen. E ponton azonban a törvényhozásnak kell a gazdatitkári munkakört megerősiteni és alátámasztani időszerü törvényekkel és rendelet módositásokkal.

Az okszerüen gazdálkodó nagybirtok a gazdatitkár kisgazda szervező munkájában konkurenciát lát. A kisgazdaságok termelés nivójának emelése ugyanis kisebb-nagyobb hasznoktól megfosztja a nagyobb birtokkategóriát; u. m. vetőmagfelár, tenyészállatfelár, a helyi piac előnyei, minőségi értékcsökkenés, stb. Pl. a legutóbbi időkig a nagyobb gazdaságok részéről jó üzletnek bizonyult a nemesitett vetőmagvak utántermésének értékesitése. A másod, harmad évi utántermésekből a kisebb gazdaságok kb. 20 % felárral vásároltak, ami a nagyobb üzemnek nemcsak a nemesitési felárat téritette meg, hanem a nemes mag termeléséből származó előnyök élvezése mellett tekintélyes hasznot is biztositott. A kisüzemek szervezése ilyen és hasonló előnyöket természetszerüen mérsékelni törekszik s minden olya ügyet, amelyet szakszerü vezetés mellett önmagukra támaszkodva teljesithetnek a kisgazdák, programjába iktat.

A nagyobb birtokosoknak a gazdatitkári elgondolástól való emiatti tartózkodó magatartása azonban nem indokolt, mert bár számukra az eddigi előnyös helyzetünk némi háttérbenszorulását is jelenti a gazdatitkár tevékenysége, meg kell jegyeznünk, hogy legfeljebb muló természetü és legtöbbször indokolatlan előnyök csorbulásáról lehet csak szó, amelyek további fenntartása nemcsak még jobban aláása a kisgazdaságok helyzetét, hanem tovább mélyiti a mezőgazdasággal foglalkozók közötti ellentétek szakadékait is.

Egyébként pedig a gazdatitkári intézmény a jól szervezett nagybirtoknak legerősebb támasza. Községünkben pl. nem igen van kisgazda, vagy mezőgazdasági munkás, aki a nagybirtok feldarabolásának hive volna. Helyi példákkal és adatokkal kimutattam előadásaim során, mit jelent a jól szervezett nagybirtok a termelés és a munkás szempontjából, a jelenlegi kisbirtok termelési rendszerrel szemben. A nagyobb gazdaságok bekapcsolódása — saját érdekükben — helyes és indokolt, annál is inkább, mert a vármegyei gazdasági egyesületek papiros programjában az egész gazdatitkári tevékenység szelleme amugy is bennfoglaltatik, amely egyesületek elsősorban a nagyobb birtokosok érdekszövetségei.

De csakis a szellem és az elgondolások. A gyakorlati megvalósitás módja kb. az, hogy az egyleti vezérférfiak, csanádban középbirtokosok, bizonyos szereposztást végeznek maguk között a közgyülésen s azután készenlétben a munkára várakozó állásponton maradnak és féltékenyen vigyáznak arra, hogy más intézmény, szervezet vagy személy munkába ne kezdjen e téren. Az érdekképviseleti tevékenység magasabb ambiciók gyümölcse támogató tevékenység, a mezőgazdaság szervezése pedig szakavatott és gyakorolt tisztiszemélyzetet igényel, amelyet az érdekeltek önkéntes költséghozzájárulásából Magyarországon beállitani és foglalkoztatni nem lehet.

A község összes mezőgazdasági területének bekapcsolódására nemcsak költség megoszlás szempontjából van szükség, hanem az az egyetemes és minden gazdára nézve egyértelmü mezőgazdasági érdek követelménye.

Továbbá, — csak így válhat valósággá a nagybirtok agrárpolitikai szerepe és célkitüzései: amely szerint az az egységes termelés és szakszerü gazdálkodás gyakorlati iskolája . . . Az elhanyagolt és lerongyolódott kisbirtok csak na-

gyon lassan juthat oda önmaga erejéből, ahova a nagybirtok segitsége és példája rövid idő alatt felemelheti.

A magyar nagybirtok agrárpolitikai célkitűzései között sokszor szerepel a kisüzemek pártolásának és segitésének, a szociális belátásnak a kötelezettsége. A nagyiparosnak nem kötelessége a kisiparos pártolása s csak nehezen érthető célkitűzés előttük, hogy a mezőgazdasági nagyüzem, amely termelésben sohasem követhette a gépipari haladás előnyeit, a minél nagyobb alkalmazott létszám foglalkoztatása miatt, emellett még a kisbirtoknak is szervezője kell, hogy legyen. Kétségtelen, hogy mezőgazdaságunk nem hagyhatta teljesen figyelmen kivül az ipar példáját és ha annak szociális szerepét fokozni óhajtjuk, ugy a nagyiparral szemben elfoglalt álláspontunkat is revizió alá kell vennünk az egyes termelési ágak egyensulya miatt. (Agrárolló eredete.)

Két évtized óta figyeljük az ipar és a mezőgazdaság fejlődését. A mezőgazdaság fejlesztése a több és több munkáskezet igénylő üzemágak felkarolása jegyében alakult s egyes gépeket, pl. aratógép, hatósági intézkedéssel leállitott, de a munkások ellenszenve is kizárja a használatot, addig az ipar racionalizálásának semmiféle megfontolás nem vetett eddig gátat s nap-nap után olyan gépek alkalmazása rendszeresittetik, amelyek a munkáskezek ezreit teszik feleslegessé. Nem tudjuk, hogy a legujabban tervbevett iparszervezési kormányprogram kiegyenliti e ezt a foglalkozásbeli aránytalanságot? Amint mezőgazdaságunk nem tarthatja szem előtt az amerikai farmer alacsony termelési költségeit, mert nem térhet ki a népesség alkalmazásának és ellátásának kötelezettsége elől, úgy az iparunknak sem célszerü a nyugati államok előállitási költségeinek megközelitésével apasztani a munkások számát.

Azt természetesen nem állithatjuk, hogy a nagybirtok a gazdatitkári intézménynek kifejezett ellensége, erről szó sem lehet, mindössze annyit kivántunk csak leszögezni, hogy a gazdatitkári intézmény meghonositására irányuló legelső erőfeszitésekből, amelyek 1930—32-ig tartottak, a nagyobb birtok nem vette ki a részét s nem azonositotta magát a megvalósitandó programmal, valószinüleg azért, mert amint már rámutattunk, azt mint a kisgazdaságok kizárólagos szakemberét állitották homloktérbe.

A nagyobb birtokosok passiv magatartása mellett a községek ezidőszerinti vezetői sem karolták fel az uj hiva-

tást érdeme szerint.[1]) A paraszt bizalmatlanságának és szervezetlenségének felemlitésén kivül nagy mérvü eladósodottságával indokolják felfogásukat. Bizton állitják tárgyi ismeretek hiányában, hogy a mai helyzeten mit sem változtat a szaktudás. Ez természetesen csak egyéni vélemény s ha a gazdatitkári intézményt felülről, az igazgatásunk központi szervei részéről az alsóbb hatóságok figyelmébe ajánlják az első kisérlet eredményesebb lett volna amiatt, hogy a községek vezetői, akiknek magatartása és véleménye mértékadó és iránytszabó, kötelességszerüen felkarolták volna.

A falu jelenlegi vezetőinek aggályaival szemben is megállapithatjuk, hogy nélkülöznek minden érdemleges alapot. A gazdatitkár senki létérdekét nem érinti, senki szakmájába bele nem avatkozik, hanem arra törekszik csupán, hogy a gazdálkodással kapcsolatos kérdésekbe senki bele ne avatkozzék kontár kézzel; mindenki a saját mesterségét folytassa teljes erejéből. Nem valószinü az sem, hogy a gazdatitkár az eddigi tekintélyek rovására használná fel a népszerüségét, sőt, mivel a gazdálkodás megszervezéséhez a legszélesebb társadalmi rétegek összeműködése szükséges, a „nadrágos emberek" érdekeit nálánál senki hathatósabban nem szolgálhatja.

A széles látókörü, képzett gazdasági szakemberek térhóditását az államhatalom sem nézi e pillanatban jó szemmel, bár azok ma csakis a helyes állami gazdálkodás utjait követhetik. Talán éppen amiatt. — Ha a bevételek fokozásával a gazdálkodás egyensulya nem biztositható, akkor a kényszer költségek és adók csökkentésének kell következni. Ma az államhatalom a nagyobb mérvü adócsökkentésére irányuló törekvésekben nemzetellenes mozgalmat lát, nem pedig a mezőgazdaság megsegitésének egyik módját. Mivel azonban egészséges államháztartás csakis kiegyensulyozott magángazdaságon nyugodhat, ez az aggodalom sem jogos.

Ezzel szemben kisgazdáink, akiknek érdekében a legnagyobb jelentőségü a gazdatitkár munkálkodása, igen szivesen veszik annak működését addig, amig

[1]) Évekkel ezelőtt komoly formában tárgyaltunk e vidéken járási mezőgazdasági szakértők rendszeresitéséről. A szomszédos községben pl. az egyik tisztviselő a következő feltevéssel vágta el a községi hozzájárulás megszavazásának utját: „Hát aztán jobb lesz talán kendnek, ha egy pestikölök fog dirigálni?"

az pénzbe nem kerül.[1]) Ilyen munkára parasztunk nem szivesen áldoz. Nemhogy a termelő erők okszerütlen kihasználása miatt be nem vett összegeket mérlegelni tudná, hanem még az orvost, állatorvost is csak a legnagyobb bajok alkalmával veszi igénybe, — rendszerint elkésve; ilyen esetekben is hitelbe. A kisgazda eme fukarságát természetesen igyekszik kihasználni mindenki, akinek a gazdatitkár müködése anyagi érdekét, vagy személyes ambicióit sérti s mind eme körülményeknek köszönhető, hogy az egész gazdatitkári elgondolás ugyszolván zátonyra jutott. Nem komoly, hanem kicsinyes érdekek áldozata lett.

Falun különösen, de másutt is, ha a gazdasági élet rendszerezésének szükségességét hangoztatjuk igen sok esetben a gazdasági élet utópistáinak, a forradalmi szocialistáknak árnyképét idézzük fel, amely látomás a független gazdaérdekeket, illetve a kisgazdát a legártatlanabb szervezkedési mozgalomtól is elidegeniti, nehéz tömegmozgalmat kezdeményezni. Az értelmesebb gazdák megmozdulása és összefogása az előitélet leküzdéséért elengedhetetlen.

Tanulmányunk előző fejezeteiben feltártuk mezőgazdaságunk jelenlegi állapotát és szervezetlenségének hézagai önmaguktól rávilágitanak a konkrét tennivalókra; előttünk a gazdatitkári munkakör jelentősége egészen más köntösben mutatkozik és könnyü nekünk annak érdekében felemelni szerény szavunkat.

Az eddigiekben láttuk, hogy az első kisérlet nem talált szivélyes fogadtatásra és a falu társadalmi rétegei sem tekintenek bizalommal a vállalkozás sikere elé. Nem titkolhatjuk el azonban, hogy az első sikertelenségnek és a vezető helyi tényezők aggályainak különösebb jelentőséget nem tulajdonitunk. Hisz bizonyára nem ők vágyódtak a malomellenőr existenciája után sem, mégis egy rendelettel többszáz malomellenőr jelent meg a falvakban. Nem szabad szemelől tévesztenünk, hogy a mezőgazdaság és általában a magyar gazdasági élet sorsa teljesen a kormányzat kezében van. Magyarországon független mezőgazdasági érdekképviselet ugyszólván nincs. Nemtekinthető annak sem a mezőgazdasági kamara, sem a vármegyei gazdasági egylet. A kamarai járulék közadók módjára hajtatik be, mig az egylet a várme-

[1]) A kisgazda nem a mezőgazdasági tanácsadásra helyezné a sulyt (mikor szántson, hogyan kezelje a trágyát stb.), hanem — amint nekünk egyik gazdánk, olvasmánya alapján fejtegette — az értékesitési ügyekben való támogatásra.

gyétől évi szubvenciót, irodahelyiséget stb. kap. A makói gazdasági egylet pl. 36.000 P. segélyt kapott székházépitésére és 16.000 kölcsönt az államtól. Ha a magyar mezőgazdasági érdekképviselet az állami támogatástól elesik, akkor vagy szélső ellenzéki irányban tolódik el, ami nem kivánatos, vagy pedig életképtelenné válik. Igy tekinthetjük az államot, mint a mezőgazdasági reál-politika ügyvezetőjét s a gazdatitkári kisérlet csődje is a mostoha felkarolás következménye. Kormányzatunk nem találta szimpatikusnak.

Avval szokták leszerelni ennek az uj hivatásnak a jogos kivánságait, hogy nincs ma semmiféle anyagi fedezet számára. Ám ha valaki helyesnek tartja, tessék bebizonyitani. Mutassa meg mit tud és éljen is meg belőle.[1])

Hasonló elgondolás helyén való volna akkor, ha még egy oly nehéz és fontos és hálátlan foglalkozási ágat felmutathatnánk, mint a mezőgazdaság szervezése. Az egyes részletkérdésekkel foglalkozók: tanitó, jegyző, orvos, állatorvos, ügyvéd, katonatiszt, jogász, stb. mind találnak helyet az állami gyámkodás védőszárnyai alatt, csak a gazdaszakember (gazdatiszt, gazdatitkár) marad meg egyszerü magánalkalmazottnak, jóllehet a mezőgazdaságból élünk!

Az ilyen elgondolás csakis akkor volna indokolt, ha az állam semmiféle foglalkozási ágat nem részesitene több előnyben a gazdaszakemberénél. Ha a gazdatitkár meg tud élni fix fizetés nélkül, éljen meg a tanitó, jegyző, stb. foglalkozási ágak mivelője is az érdekeltek önkéntes hozzájárulásainak összegéből. Ily módszer mellett megláthatnánk, melyik foglalkozási ágak fontosak az élet szempontjából s azt hisszük, nem volna ok a gazdaszakemberek részéről a legkisebb

[1]) Az az elgondolás, hogy a gazdatitkár valamely faluban az első években tejesen ingyen dolgozzon addig, amig a gazdák megértőkké lesznek és anyagilag is támogatni fogják, az életben nagyon naivnak bizonyult. A munka kezdése ismeretterjesztő előadásokkal kell, hogy megindulhjon, mert a gazdaközönség kellő tájékoztatása nélkül meg sem mozdulhatunk. Ámde ezek az ingyenes előadások nem lehetnek szimpatikusak a falvak értelmisége előtt, mert a hallgatóság ezekután őtőlük is mintegy elvárja, hogy oktassa őket. Ezek az ismeretek azonban kivül esnek az ő ismereteik körén, de munkakörük le is foglalja őket annyira, hogy azután még tanulni, sem eshet nekik szivesen. A nép körében pedig inkább agyon hallgatják, mint propagálják, inkább lebecsülik, mint nagyraértékelik azok gyakorlati értékét és értelmét s mivel a néphez a megszokottságuknál fogva és egyéb kapcsolatokból kifolyólag mégis közelebb állanak mint az uj „jöttmentek“, azok ideális munkájának sikere vajmi csekély eredményt igér.

aggodalomra sem. Ma még ez az elv nem valósitható meg, mindaddig pedig nem helyes a gazdaszakembereket mostohább elbánásban részesiteni az egyébb foglalkozási ágaknál. Nem pedig azért, mert a gazdatitkár nem élhet azokkal az eszközökkel, amelyekkel a magyar parasztot valamely irányban befolyásolni akaró személyek szoktak alkalmazni. Gondoljunk csak az utóbbi évtizedek képviselő választásainak megvalósithatatlan és rózsás igéretekkel dolgozó korteseire, az üzletemberek csalárd fogásaira vagy a szocialisták bontó eszméire. Ezek módszerei — sajnos — a magyar falu népét nagyon elnevelték s ez uton a gazdatitkár nem haladhat. A becsületes és őszinte helyzetkép nyujtása mellett csakis olyan gazdasági kérdésekkel foglalkozhat, amelyért bármikor jótáll. A sok igérethez szoktatott falunak a reális valóság azonban nagyon kevés ahhoz, hogy áldozatkészségét megmozgassa. De nem lehet érdeke az államhatalomnak sem az, hogy a gazdatitkár a kenyér érdekében letérjen az épitő utról s éppen ezért minden eszközzel arra kell törekedni, hogy a mezőgazdasági termelést a legalaposabban megszervezze s e munkában a gazdaszakembereket kellő szerephez és arányos munka ellenértékhez juttassa, anyagi és erkölcsi támogatása révén.[1])

Ha a fenti elgondolást a magunkévá tesszük, akkor a községi költségvetést vizsgálva fogunk lehetőséget találni a gazdatitkár alkalmazására, nem a kiadások emelése, hanem egyes tételek átcsoportositása utján.

Kimutatás

a községi költségvetésnek a gazdatitkár számára való átcsoportositásra alkalmas tételeiről:

Község neve	Terület k. hold	Lélekszám	Gazd. ism. iskola P a	Isk. kivüli népokt. n	Apaállat hozzájár. g	Testnevelés ő
Kunágota	13.232	6900	740	640	2.400	4.000
Aszód	2.708	4592	1527	333	2.100	6.223

[1]) Bud János: Sok vonatkozásban a mai bajok onnan származnak, hogy a gazdasági élet egy nagy területén a szabad erők érvényesülnek, a másik tér erősen szerveződik. A kormányzat feladata az organizáció előfeltételeinek megteremtése.

A kimutatásból elsősorban községünk adatait kiragadva láthatjuk, hogy a gazdasági ismétlő iskola költségeiként 740 P. szerepel. Az elemi iskola elvégzése után kötelezően előirt a kultuszminiszter gazdasági irányu, három évre terjedő ismétlő iskolát. Az ismétlő iskola előadói néptanitók, akik működésükért pótlékot kapnak. A tanterv szerint a tanulók alkalmas időben tanulmányi kirándulásokat tesznek a tanitó vezetésével a községbeli gazdaságokban, télen pedig elméleti oktatásban részesülnek. A gazdasági ismétlő iskola költségei teljesen a község terhét képezik és alkalmat nyujtanak arra, hogy e munkába a gazdatitkár bekapcsolódhasson. Legalább is e költség tétel nagy változékonysága erre enged következtetni. Aszód községben pl. amelynek területe $^1/_5$-e községünkének s lakosságának csak kb. 20 %-a foglalkozik mezőgazdasággal, a gazdasági ismétlőiskola kiadási tétele több mint kétszerese községünk e tételének, hol a lakosság 90 %-a foglalkozik mezőgazdasággal.

Megjegyezhetjük ehelyütt, hogy vannak olyan törekvések, amelyek minden 120 növendéket számláló községben kivánatosnak tartják az önálló gazdasági népiskola létesitését külön szaktanitó vezetésével, amelynek költségei — pontos adatok szerint évi 2400 P-re rugnak. (Egy növendék napi 5 órai oktatása központi költségekkel együtt: 12 fillér.) Ne feledjük azonban, hogy a gazdasági oktatás kötelezettségünknek még nem tett 100 %-ig eleget akkor sem, ha községünkben is megalakitanók az ismétlőiskola helyett a kötelező 3 évi gazdasági oktatást, mert a gyermekeknek nyujtott ismeretek, amelyek rövidesen elmosódnak, nem biztosithatják a felnőtt gazdák szakszerü munkáját és annak szerves egymásbakapcsolódását. S ha évi cca. 60,000 P-t fordit is községünk az elemi oktatás költségeire, evvel a szerfelett magas áldozattal még sem nyujtja lakosságának az élet és érvényesülés elengedhetetlen alapismereteit és előfeltételét azért, mert a felnőtteket teljesen számitáson kivül hagyja és elhanyagolja, holott a küzdelem terhe az ő vállaikon nyugszik s a kibontakozás sikere is az ő kezeiben van. Igaz az ő oktatásuk nagyobb tudást igényel, mert a felnőtt ember semmit nem vesz készpénznek s a tanulással szemben is egészen mások, reálisabbak az igényei. Az oktatás programmjának teljessége kedvéért, tekintettel a hozzáfüződő nagyjelentőségü érdekekre elengedhetetlen ebben az irányban közoktatásunk szerves továbbfejlesztése.

A további tétel a testnevelési kiadások 4.000 P-t kitevő

tétele. A gazdasági egyensúly megrendülése nem indokolja e nagy hozzájárulást akkor, amikor a termelés szervezéséről fedezet hijján nem gondoskodhatunk. E tétel legnagyobb részét községi és tantestületi tisztviselők kapják levente oktatói dijak cimén. A hetenkint egyszeri átlag 2 órai oktatás dija 4 P, amelyet hó végén egy összegben folyósitanak. Ugyanakkor az iskolánkivüli népies oktatásért előadásonkint megállapitott 4 P. dijat a legjobb esetben 6—8 hó multán folyósitja a község. Ily módon természetesen nem a legszerencsésebben szolgáljuk a felnőttek oktatásának ügyét.

A testnevelési szempontok sérelme nélkül, csupán szervezési kérdések alkalmazásával a magas költségeket lényegesen csökkenthetnénk és a megtakaritásokból juttathatnánk a gazdatitkárnak.

A további tétel a köztenyésztésre szolgáló apaállatok tartásának költségeihez való 2.400 P-ős hozzájárulás összege. Aszódon, ahol az állatlétszám sokkal kisebb, de a népesség szegényebb a hozzájárulás összege 2.100 P. Községünk adatai mellett maradva, e tételt úgy fogjuk fel, mint a mezőgazdaság támogatására szolgáló hozzájárulás összegét, amelynek a gazdálkodás minden ágát és a lakosság egyetemét kell szolgálnia. Ily szemszögből vizsgálva e tételt nem a legszerencsésebb megoldásnak tekinthetjük. A lakosságunk bevételeinek kb. 80 %-a a növénytermelésből származik s csak 20 %-a az állattenyésztésből, a helyi költségvetésünkben azonban a növénytermelés fejlesztését szolgáló tétel nem szerepel. Az állattenyésztés támogatása és szervezése terén is kissé konservativ felfogás uralkodik, mert a hozzájárulás teljesen figyelmen kivül hagyja azoknak az állattenyésztési ágaknak támogatását, (sertés, baromfi), amelyekből a gazda legtöbbet termel a piacra. De nemcsak a mezőgazdaságot, a község lakosságát sem szolgálja e költségvetési tétel igazságosan. Az állattenyésztés fejlesztését szolgáló hozzájárulás összegét községünk 1527 családfenntartó lakosa fizeti be köztartozások alakjában s annak előnyeit legfeljebb 400 élvezi csupán. Kivánatosnak látszik tehát a hozzájárulás olyan értelmü felhasználása, hogy annak előnyeiből az egész mezőgazdaság és az érdekeltek összessége, hozzájárulásuk arányában részesülhessen. Községünkben e célt ugy oldhatnánk meg a legszerencsésebben, ha a gazdatitkár kezébe letennénk a mezőgazdaság fejlesztésének feladatát, annak juttatnánk a hozzájárulás összegét s ő a külkereskedelmileg fon-

tos ágazatok kedvezményezésével sokkal általánosabb sikerrel megvalósíthatná a gazdálkodás fejlesztésének kérdését, amint az eddig történt a ló és szarvasmarhatenyésztés egyoldalu támogatásával.

Szerepel költségvetésünkben még egy tétel: a puszta gazda fizetése kb. évi 300 P, amely a gazdatitkár javadalmazását szolgálhatná, mert az esetben természetszerüleg megszünne e tisztség, illetőleg a gazdatitkár munkakörébe soroltatnának annak teendői.

(A községi legelő okszerü kezelésére vonakozó részletes elgondolásunkat az Alföld ezirányu kérdéseivel foglalkozó állami szaktisztviselő előtt is feltártuk, aki azt avval vetette el, hogy községeknél ilyet nem lehet megvalósítani, mert nincs aki csinálja!)

Nem hagyják figyelmen kivül a gazdatitkári költségeket felkutató elgondolások a helyi biztosításkötési és zárgondnoki teendők az eddiginél tökéletesebb ellátásért járó, mindenesetre a gazdaközönségnek méltányosabb dijjárulékait sem. Ma ezek az összegek magukban is elegendőek egy szerény existencia megalapitásához.

Tekintettel arra, hogy a gazdatitkári hálózat megváltoztatná a mezőgazdasági kamarák képét és szerepét is, az egyenes adóként kivetett 1.394 P-nyi kamarai hozzájárulás összege sem hagyná el teljes összegében a községet s módosulna a földmívelésügyi igazgatás munkaterülete is, annak sok részletfeladatát a gazdatitkárra bizhatnánk s igy, az állami adókból e célokra szolgáló összegek rendeltetése is megváltozna.

Nem látszik keresztülvihetetlen megoldásnak az sem, hogy a jövőben a községi pénztárnok havi 80 pengővel dotált állását a közeli nagyobb gazdaságok valamelyikében becsülettel megöregedett gazdatiszttel töltsük be, akinek ezáltal öreg napjaira elegendő létminimumot teremthetünk. Adófizetés közben, meg egyébként is sok hasznos tanácsot adhat a község polgárainak s a község Előljárósága benne a mezőgazdaságot érintő kérdésekben is eléggé meg nem becsülhető támaszt lelne. A pénztárnoki stallumot jobbmódu kisgazda tölti be, aki kétségtelenül rövidséget szenvedne e megoldással, nem téveszthető azonban szemelől, hogy az illető megélhetése azért biztositva lesz továbbra is és az ő vesztesége árán ugy a község előljárósága, mint a gazdaközönség sokat nyerne. Igaz, ma a pénztárnok a község közönségének egyik fő po-

litikai funkcionáriusa, aki az általa nyujtott anyagi garancia mellett a közhangulatnak is legjobban meg kell, hogy feleljen egy-egy községi választási periódus tartamára. A gazdatiszti megoldással szerencsésen megoldódna a garancia kérdése is és a közérdek kérdése is s a napipolitikával és a közhangulattal szemben a községi Előljáróság kebelében a szaktudásnak feltétlen előny biztositandó.

Láthatjuk tehát, hogy egy kis jóakarattal elháritható volna nagyon könnyen a költségvetési hiány akadálya a gazdatitkári intézmény utjából, ha az összes érdekelt faktorok dolgoznának az életrehívásán.

De lássuk röviden, mi is volna tulajdonképpen a gazdatitkár kötelessége s mérlegeljük azt, érdemes e dolgozni az érdekében s vizsgáljuk, hogy a reá fordított költségek hol térülnek meg az érdekelteknek?

Ez alkalommal tapasztalati tényeken alapuló felfogásunkat ismertetjük.

A gazdatitkár feladata rendszerességet vinni a községek gazdálkodásába. Mindenki bizonyos tervszerü összeműködés alapján gazdálkodjon, ne pedig saját felfogása szerint. A jelenlegi rendszerünk szakadozottságával és változékonyságával nem szolgálja a gazdák jól felfogott érdekét.

A gazdatitkári hálózat tulajdonképen nem jelentene egyebet, mint a „vidék“ mezőgazdasági szempontból való rayonirozását, amint azt az ipari és kereskedelmi érdekeltségek a maguk számára már megcselekedték. (Olaj, műtrágya stb. ügynökhálózat).

Községünkben az eddigi fejtegetések figyelmes átolvasása után feltétlenül indokolt és racionális volna a gazdatitkár működése. Annak céltudatos szervező munkája ma is jelentene cc. 20,000 P. nyereséget a mezőgazdaság számára.

A gazdatitkár tevékenysége a község üzemstatisztikai viszonyaihoz kell hogy igazodjon. Mi ugy képzeljük a munka megkezdését, hogy felfekteti a törekvőbb 40—50 gazdaság számadását és központilag vezeti. Ezeket a gazdaságokat tüzetesen ismerni és tanácsokkal és közreműködéssel irányítania kell. Ezeknek a gazdaságoknak számtartási eredményei képeznék az egész község mezőgazdasága számára a gyakorlatilag megvalósitható és követendő célokat.

A mezőgazdaság egész községeket átfogó fejlesztése csakis szakértői közreműködéssel valósítható meg. Hogy a munka konkrét céljai kibontakozzanak, szembeállítjuk köz-

ségünk egy 800 holdas jól felszerelt gazdaságának üzemrendszerét a nálunk általános kisüzemi kezelés rendszerével:

Nagyüzem	Kisüzem
Növénytermelés:	
Okszerü talajmívelés, trágyázás, növényápolás, egyöntetü munka és vetőmag.	Sekély talajmivelés és hiányos, kevés trágya, sokféle munka és vetőmag.
Állattenyésztés:	
Egyöntetü állomány, jó takarmányozás, gondos tenyésztői tevékenység.	Sokféle anyag, kedvezőtlen takarmányozás, tenyésztőkedv semmi.
Értékesités:	
Vaggontételben egyöntetü terméket ad el közvetlenül a fogyasztónak vagy a nagykereskedőnek.	Kicsinyben értékesit, kevert árut, előkészités nélkül helyben.
Munkáslétszám:	
40 család állandó alkalmazott, 17 család falusi nyári munkás	40 család á 20 hold (1100 □-öl.)
Üzemvezetés:	
Számtartás vezetés, előirányzathoz mért üzemrendszer, szaklap, birtokos társakkal és gazdasági szakértőkkel való állandó érintkezés.	Semmi.
Berendezés:	
Modern gazdasági épületek, villanyvilágitás és vizvezetés a majorban. 2 traktor, semmi adósság.	Jó lakóház, elhanyagolt istállók, különösen a sertés és baromfi ól, avult gazdasági felszerelés, sok adósság.

Még tovább is folytathatnánk az összehasonlitást, mi volna a helyzet ha a példának felhozott 800 holdas gazdaság 20 holdas parcellákra osztva kisüzemi kezelés alatt állana. Az első pillantásra látható, hogy a kisüzemi kezelés megközelitően sem szolgálná az intenzivebb mezőgazdasági kultura célját any-

nyira, mint a nagyüzemi kezelési rend. Az üzem jelenleg kb. ugyanazt a rendszert követi mint a kisgazdák, csak teljes szakszerüséggel; ipari vállalat, vagy különös munkaszükségletet igénylő termelési ág nincsen s mégis ha e terület kisüzemi kezelésbe vétetne, feleslegessé válna az a 17 család falusi arató munkás, aki ma nélkülözhetetlen, mert a majorban lakó 40 család 20—20 kis hold föld minden munkáját könnyűszerrel elvégezné, a helyi szokások szerint. A kisüzemi kezelés tehát jelentős mértékben csökkentené a munkaalkalmak számát!

S a fennti példán okulva megállapithatjuk, hogy aki a nagyüzemek feldarabolásának hive, az ellensége nemcsak az intenzivebb mezőgazdasági kulturának, hanem a mezőgazdasági népesség érdekeinek is. Nem felosztani, hanem jól megszervezni kell a nagybirtokot.

Láthattuk már többizben a földosztás következményeit Magyarországon, a jobbágy felszabaditás után és a földreform befejezésekor. Ha egy birtok tipust tönkre teszünk, még nem lesz életképessé a másik. A jó gazdálkodáshoz nem elegendő a föld birtoklása! A szövetkezetekkel foglalkozó fejezetben azért tértünk ki a nagyüzemek kérdésére, mert a jó szervezéssel minden nagybirtok hivatása magaslatára emelhető s akkor a népesség és közgazdaság érdekeinek legjobban megfelel.

Visszatérve a kezelési tipus példájára, abból nagy általánosságban bontakoznak ki a megvalósitandó feladatok, a száuitartási eredmények világitanak rá teljesen a lehetőségekre és a legközelebbi tennivalókra. Olyan tényeket nyer ott a gazdatitkár, amelyeket nem lehet félremagyarázni és amelyek elől nem lehet húzódozással kitérni.

A kezdet számadatokra való épitése kikapcsol a munkából minden kellően be nem igazolt, kockázatos és lutriszerü szervezési kérdést. A növény termelés keretében a számtartási egylet tagjai lehetőleg azonos származásu nemes vetőmagot használnak. A munkák idejét és módját amennyire lehet a különböző gazdaságok egyformán végzik. Igy szemlélhetővé válik az egyöntetü munkából és az egészséges termelésből származó minden előny, amelynek értéke holdankint 9-14 P-re tehető. Az állattenyésztésnél ugyancsak az a cél, hogy a gazdaságok munkáját párhuzamossá tegyük. pl. egyforma sulyu és fajtáju anyagot hizlalni hasonló módon. Egyszerre értékesiteni. Ha a gazdatitkár kellő mezőgazdasági

gyakorlattal rendelkezik, semmi nehézséget nem jelent számára a gazdálkodás ilyen szellemü szervezése.

Törekednie kell a mezőgazdaság anyagszükségletét a működési területén közösen beszerezni, bizonyos termelési szerződések kötésére az egész községet megnyerni (mák, répamag, stb.)

Nem egy gazdának feltünt már üzleti életünk sok célszerütlensége. Pl. cséplés előtt a néhányszáz holdas gazdánál is csak olajügynök jelentkezik legalább 6-8 — másodmagával — autón, ezek horribilis költségei az árban benn-foglaltatnak és a gazdát terhelik. De elesik a gazda, különkülön kötve az üzletet attól a téritéstől is, amelyet rabat cimén nyujt a kereskedelem nagyobb kötések esetén. Milyen más volna a helyzet, ha a gazdák állandó ügyvivője intézné ezeket az ügyeket, aki emellett mint szakember, sok más téren is tehet hasznos szolgálatokat.

Téli feladat volna a számadási eredmények feldolgozása, gazdaköri előadások tartása,[1]) az állattenyésztési teendők és termelés előkészitő munkák mellett.

A gazdatitkár teljes munkaerejének kihasználása és a mezőgazdasági termelés hathatósabb előmozditása érdekében szerencsés megoldásnak tartanánk, ha a tejellenőrzés és sertéstenyésztés fejlesztése is feladatkörébe utaltatna községenkint, amiáltal sokkal általánosabb sikerrel és olcsóbban megoldhatók volnának e feladatok. Az egyik jól szervezett középbirtokunk tejellenőrzésért kb. évi 128 P-t, a sertéstenyésztő országos egyesületi tagdij cimén kb. 100 P-t fizet, amely magas költségek leromlott mezőgazdaságunk számára kétségessé teszik ezeknek az intézményeknek a működését olyan időben, amikor e társadalmi uton megindult fejlesztő munka eredményeire a legnagyobb szükség volna.

De vessünk egy pillantást pl. a szarvasmarha tenyésztő egylet működésére. A tehenenkinti tagdij évi 6—8 P. Az

[1]) Nevelés alatt nem pusztán az iskolai oktatást, hanem a felnőtteknek azt az állandó továbbképzését kell tartanunk, amelyet ellátni jórészben már nem is a kizárólagos tanerők feladata, hanem a hivatása magaslatán álló értékesitő szervezet teljesit. A tárgyi szakismeret mellett fontosságban nem kisebb jelentőségü előttünk a gazdai együttműködés, a kooperativ munka szerepe, ami egyértelmü bizonyosfoku tudás általános alkalmazásával. Ez uton válik igazán közvagyonná a gazda szakavatott munkájából származó anyagi előny. Megjegyezhetjük, hogy a mezőgazdasági kooperativ tevékenységet hangoztatni soha nem késünk, de a hétköznapi életünkből teljesen hiányzik.

egyesület ellenőre 3—4 héten keresztül minden nap más-más gazdaságban időzik, vándorol a vármegye területén szerte-széjjel lakó tagokhoz s kizárólag a próbafejés és a szarvasmarha tenyésztéssel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik. 13.000 holdas községünkből cca. 1480 kat. holdnyi terület kapcsolódott be e munkába.

Ha e feladatokat a község területén működő gazdatitkár hatáskörébe utalhatnánk, az ellenőrző szakember életmódja emberiesebbé válna, nem kellene örökösen vándorolnia, olcsóbb volna ez ellenőrzés és jóval szélesebb rétegek, a kisgazdák is igénybe vehetnék; az ellenőr hasznos tevékenysége sokoldalúbbá válna. Kiszállván valamely gazdához nemcsak a zsirvizsgálat és próbafejés érdekelné, hanem az állattenyésztés egyébb ágai sem kerülnék el a figyelmét, valamint az együttműködés tárgyát képező összes termelési és fogyasztási kérdések intézésével is foglalkozhatna egyidejüleg.

A gazdatitkár hathatósan előmozdithatná és olcsóbbá tehetné a mezőgazdasági kisérletügyet is. A jelenlegi végrehajtó közeg pl. nincs tisztában a speciális helyi viszonyokkal és költséges is. Végeztet kisérleteket buzafajtára vonatkozóan a Növénynemesitő Intézet és az Alföldi Mezőgazdasági Intézet növénytermelési és talajtani osztálya. A tiszviselő 1—2 napos kiutazása 30 P. egy kb. $^3/_4$ órás szakelőadás 10 P költséget jelent az államnak a rendes havi illetményeken felül, s a mai formában illuzórikus, hogy a mezőgazdaság valamily formában megnyeri e ezeket a befektetéseket?

S ha mindezekhez a feladatokhoz még hozzászámitjuk azt a tényt, hogy a szomszédos gazdálkodási rendszere a gazdatitkár munkája nélkül nagyon lassan közeledik egymáshoz s a gazdasági érdekközösség gondolata nehezen hódithat teret, meg kell értenünk, hogy annak munkája nem ideális elgondolás, hanem a gyakorlati élet követelménye. Elég legyen ehelyütt csak a munkáskérdés cimü fejezetben tárgyalt munkáslétszám és munkabér 20—30 %-os szóródására utalnunk. Amikor az inségakciók és munkanélküliségek idejét éljük, igen fontos a gazdatitkárnak a községbeli mezőgazdasági bizottságban kifejtendő tevékenysége, amelyben áthidalni és helybeli példák alapján megszüntetni igyekszik a szembeötlő aránytalanságokat.

Feladata volna még a helyi termelési és értékesitési

állapotok állandó figyelemmel kisérése, a követendő célok megállapitása és szóval és irásban való ismertetése. A központi statisztikai hivatal nagyon sok adatot gyűjt a községek gazdálkodására vonatkozólag; ezek az adatok azonban helyben feldolgozva, vagy pedig megőrizve nincsenek. Nincs e célra alkalmazott munkaerő s a jelenlegi közigazgatási irnokainkat, akik ezeket az adatokat összegyűjtik, nem is érdeklik különösképpen s a nem dijazott mellékes munka megbecsülésével teljesitik azt.

Figyelembe véve a gazdatitkár teendőit, az mint nagyon szép hivatás bontakozik ki előttünk. Munkaköre nem sokban hasonlit a gazdasági felügyelő mai tevékenységéhez. A gazdatitkár üzemitisztviselő, aki a körzetének folyamatos mezőgazdasági ügyvezetője.

A gazdatitkári intézmény bármily fontos, kiépitése az összes gazdaérdekeltségek összefogása és átszervezése nélkül meg nem oldható. A földmivelésügyi igazgatás és mezőgazdasági kamarák, a gazdasági egyesületek és agrár szövetkezetek tömörülése szükséges az intézmény eredményes munkájához, s megszervezése nem egyéb mint a gazdakartel megtestesülése. Amint az egyéb, foglalkozási ágak eredményes gazdasági tevékenysége is az érdekeltek összeműködésén nyugszik, a mezőgazdaság sem prosperálhat másként.

A költségvetés tételeit vizsgálva azt láttuk, hogy a meglévő tisztviselők létérdekének jelentős csorbitása nélkül megoldható lenne a gazdatitkári javadalom, mégis, nem a pénz fizetés, hanem 30-50 holdas kisgazdaság használatra való átengedése volna a gazdatitkár alapfizetésének legszerencsésebb megoldása. Ekkora gazdaságban már érdemes cselédet tartani s a legtöbb községben megoldható is volna. Igy egyfelől, mint példa adó, legjobban szolgálhatná a termelés szervezésének célját s szoros összeköttetésben maradna a való élettel. Községünkben pl. a közlegelőből ily nagyságu terület kihasitható volna anélkül, hogy az állattenyésztés érdekeit sértenők, mert a megmaradó rész okszerűbb kihasználás utján legalább képviselne ugyanannyi értéket, mint az eredeti terület. De van községünkben a kincstár tulajdonát képező u. n. „kortesföld“ is, amelyet a közigazgatási tisztviselők birnak kedvezményesen haszonbérbe az egyéb illetményeik mellett. A telepités idején a jegyzők közreműködését honorálta a kincstár e javadalommal, amely mai napig fennmaradt. (Egyesek szerint a választások alkalmából ki-

fejtett tisztviselői agilitás jutalma, innen ered az elnevezés?)

Egyéb esetekben pedig az alacsony földárak mellett olcsón biztositható volna a szükséges terület. A gazdatitkár ilyen dotáció mellett gondoskodhatna az apaállatkérdésről is, amely a gazdasági felügyelők hatáskörébe tartozik, az eddiginél megfelelőbb és olcsóbb módon. Ezuton volna legcélszerübben elérhető az, hogy a gazdatitkár bármely községben meggyökeresedhetne s kellő önképzés utján a helyi speciális gazdálkodásban magát tökéletesitve a községbeli gazdák szövetségének szakavatott ügyvezetője és méltó reprezentása lehetne.

Egész kis községekben a helyi gazdálkodás szervezését külön tisztviselővel megoldani, nem lehet. Ily helységekben legalább is az volna megvalósitandó, hogy az egyik tanitónak legyen a földmives iskolának megfelelő képesitése. A tanitó aranylag a legtöbb szabad idővel rendelkező tisztviselő, akinek ha kettős képesitését megfelelő anyagi ellenszolgáltatással honorálhatjuk, ugy a termelés szervezésének, mint az oktatásnak ügyét a legszerencsésebben szolgáljuk. E célból azonban szükség volna az egyik gazdasági főiskolánk megfelelő átszervezésére. A kultuszminiszter gazdasági szaktanitói hasonló elgondolással kreáltattak, azonban a jelenlegi elgondolás mellett vagy a mezőgazdasági, vagy a pedagógiai szempont szenved csorbát. Megjegyezzük azonban, hogy az ily egyesitett képesités csakis a kis községek érdekében volna helyénvaló.

A diplomás gazdák szempontjából — természetesen — csakis az olyan gazdatitkári stallumok jöhetnek szóba, amelyek a nagyobb községekben kinálkoznak. Az ilyen községekben az, egy egész embert igénylő uj munkakör, amely alapelveiben gazdatiszti tevékenység. A jó gazdatiszt, jó gazdatitkár is egyuttal. Tekintettel arra, hogy a gazdatitkár figyelme több gazdaság között megoszlik, tevékenysége nehezebb, mint az uradalmi kezelő tiszté.

Ha a gazdatitkári intézmény kiépittetik, sok gazdatiszt felcseréli az uradalmi praxist a gazdatitkár munkakörével. (E helyütt megjegyezzük, hogy felfogásunk szerint a jó gazdatiszti törvény alkotását ugyanazok az okok gátolják, mint a gazdatitkári intézményt.) A méltányos megoldás azonban sok munkaalkalmat jelent, amely a gazdaszakemberek elhelyezkedési lehetőségeit tekintélyesen növeli. Az egészen fiatal gazda nem jó gazdatitkár, ahhoz legkevesebb 5 évi jó

praxis szükséges. A gazdatitkárság felé vonzódó szakemberek figyelmét fel kell hivnunk még az előadó képesség rendszeres fejlesztésének fontosságára, mert a téren a sikeres tevékenység titka a „kereskedelmi ügynök“ meggyőző, rábeszélő módszerének alkalmazásában rejlik az uradalmi gazdatiszt parancsoló, rendelkező intézkedéseivel szemben.

A fenntiek előre bocsájtása utan nyilvánvaló, hogy a gazdatitkári intézmény életre hivásán együttesen kell dolgozni és munkálkodni minden kis- és nagybirtokosnak, valamint földmivelésügyi igazgatásunknak. A falu tulnyomó részben a mezőgazdaságból él, annak szervező szakembere nem lehet nélkülözhető vagy éppen felesleges tényező. Ezért általánosságban a gazdatitkárság érdekében szükségesnek tartjuk a széleskörü, tárgyilagos propagandát, amely meggyőzi az érdekelteket, utat nyit az áldozatkészségnek és elháritja azokat a kicsinyes előitéleteket és akadályokat, amelyek az intézmény kiépitését akadályozzák.

Az intézmény kiépitésének legcélszerübb módja az, ha a gazdatitkárok a meglévő és működő szövetkezetek munkájába bekapcsolódnak s abból a positióból kezdik meg szervező munkájukat. Viszonyaink között nagyon fontos, hogy a képzett gazdák ki ne térjenek a mezőgazdaság szervezésének kötelezettsége elől, semmi áron. Igaz ugyan, hogy a terhes munkakör és sokoldalu képzettség mellett ma még olyan javadalmazást sem élvezhetnek, mint a tanitó vagy jegyző, azonban e helyzet megváltoztatásáig bele kell nyugodni a gazda szakembereknek abba, hogy az állam mostoha gyermekei vagyunk, de meggyőződésünk szerint már nem sokáig.

A mezőgazdaság revíziója.

Az időszerü és lényeges rendszerváltozást jelentő gazdasági kérdések megvalósitásánál, jóllehet indokoltnak és szükségesnek véljük az államhatalom törvényes beavatkozását, meggyőződésünk azonban az, hogy a természetes fejlődést legjobban akkor szolgálják a gazdasági élet egyes fordulatai, ha azok előidézésében legnagyobb szerepet játszik a tárgyi alapon nyugvó közvélemény befolyása s a törvényes kényszer eszközök csakis a legvégső esetben alkalmaztatnak.

A mezőgazdaság revisiójának kérdése a gazdatisztek existenciális kérdéseinek kutatása közben vetődött fel előttünk a maga teljes jelentőségében, habár eddigi fejtegetéseink során többször rámutattunk az egyéni felfogás érvényesülésének számos olyan hátrányára, amely mások érdekeibe ütközik.

A revisió szükségszerüségének levezetése érdekében közöljük egyik előadásunknak idevonatkozó részét, amelyet a gazdatisztek országos kongresszusát megelőzően tartottunk 1932 május havában.

„Mivel felfogásom szerint a gazdatitkári intézménynek meg kell előznie, vagy legalább is egyidőben megszületni a jó gazdatiszti törvénnyel, kissé részletesen foglalkoztam annak alapvető kérdéseivel. A gazdatitkári intézmény a diplomás gazda felesleget pillanatnyilag levezetné s nem lévén a mai áldatlan állapotok konkurrenciája, amely a gazdatisztek soraiban lehetetlen tülekedést és dömpingszerü versenyt eredményez, a nagyobb birtokosok számára pedig mind kedvezőbb fizetési és szolgálati feltételeket nyujt, — mindjárt kedvezőbb volna a tárgyalási szféra mindkét fél részére. Másfelől pedig az egész mezőgazdasági termelés átszervezését és a termelés irányitását célzó mozgalom sokkal he-

lyesebb mederben haladhat, ba azt maguk a gazdasági szakemberek kezdeményezik és vivják ki. A válságos helyzetünk a nemzet közvéleményét a mezőgazdaságra terelte, ma már kivétel nélkül, minden társadalmi osztályunk a mezőgazdasági termelés okszerübbé tételétől várja az összes égető probléma megoldását. A mezőgazdasági szakembereknek ebbe a kedvező és szükségszerü programmba teljes erővel bele kell kapcsolódni.

Amint az előadottakból kitünik, a gazdatitkári intézmény lehetővé teszi a kisbirtok gazdálkodásának szervezését, a kis- és nagybirtok közötti összhangot s egyes kisebb körzetenkint a gazdaszakemberek összetartását és a gazdatiszti kamarával tartandó kapcsolat ébrentartását. Az egységes gazdatiszti front kialakulását a sok egyéb akadály mellett eddig az tette lehetetlenné, hogy a jó állásban lévő gazdatisztek nem igen törődtek az olyan kari érdekekkel, amelyek számukra megoldottak. Állásuk előnyeiből kifolyólag olyan társadalmi pozició kivivásán fáradoznak, amely az átlagos gazdatiszti nivót meghaladja s azok fájó problémáitól az érdeklődésüket eltávolitja.

Ha a gazdatisztek és gazdatitkárok közös nagy érdekszövetsége megvalósul, akkor szó lehet a szakképzett tisztviselők, szövetkezeti vezetők és tanerők életrehivásáról s mind ama pozició betöltéséről, amely szakképzettséget kiván, de ezidőszerint másképzettségű tisztviselők látják el a munkakört.

A mezőgazda szakemberek eddig tényleges működési teret kizárólag a nagybirtok egyrészénél találtak. Itt sem általánosságban és rendezetlen szolgálati viszonyokkal.

A sérelmes állapotok a hibás jogrendszerben gyökereznek, amely minden esetben védi és támogatja a tulajdonos korlátlan rendelkezési jogát. A diplomás szakember azonban nem teheti magáévá mindenben a rendelkezési jog korlátlan szabadságát; csak addig, amig a birtokos intézkedései a gazdaságnak, illetőleg az ott munkálkodó népességnek előnyére válnak. Emiatt nem szimpatikus a diplomás gazdatiszt minden birtokos számára s nem pedig igényessége áll az érvényesülés utjában. A gazdatisztnek sokszor kell a birtokossal ellenkező véleményen lenni a gazdaság és az alkalmazottak érdekében. Ezt az érdeket törvényhozásunk és jogrendszerünk nem védte eléggé s az eddigi küzdelemben a gazdatiszt huzta a rövidebbet. A rendezetlen állás következményeként

mind jobban megalkudni volt kénytelen s az existenciális érdekeknek nagy nemzeti érdekek estek áldozatul. A nem okleveles gazdatiszt gondolkodhat ugy a birtokos gazdálkodási és pénzfelhasználási módszerével szemben, hogy „övé a kár is, meg a haszon is," a diplomás gazdának azonban a gazdálkodás pénzügyi egyensulyára is figyelemmel kell lenni s az alkalmazottak békés megelégedettségét és a birtok jövőjét is szem előtt kell tartani. Amikor a gazdatiszt támogatására jó törvényt követelünk, az existenciális érdekek mellett eltörpülnek azok az előnyök, amelyeket jelent a reform az egészséges nemzeti birtokpolitika és mezőgazdasági szociálpolitika szempontjából.

Mindezeket figyelembe véve, az eljövendő gazdatiszti törvénynek a szakembert meg kell erősiteni hivatásában, mert az nemcsak gazdasági szakértő, hanem a mezőgazdaság pénzügyi vezetője és a tulajdonosnak revisora és munkatársa, másszóval a jó gazdatiszti törvénynek a tulajdonos szabad rendelkezési jogát pontosan meg kell határozni és körülirni, a mezőgazdaság és népesség érdekében. Érvényesülni kell tökéletesebben annak a felfogásnak, hogy a földbirtok vagyon a nemzeté is! A helytelenül gazdálkodó és fényüző életet élő birtokos lába alól előbb-utóbb kicsuszik a föld, az eladósodott birtokon a gazdálkodás lehetőségei és az alkalmazottak munkaviszonyai erősen leromlanak. Nem egy esetben pedig a tulajdonos beteges vagyogyüjtő ösztöne tür meg igen szánalmas állapotokat. Tudomásunkra jutott pl. egy több százezer pengő tartalék tőkével rendelkező „zsugori" nagybirtokos esete, akinek ujabb birtok vásárlását azért nem véleményezte kedvezően a vármegye gazdasági albizottsága, mert meglévő birtokain nagyon rosszul gazdálkodik és az épületeket nagyon elhanyagolja.

Azonban bármily nagy jelentőségü a gazdatiszti törvény ilyen szellemü revisiója, nem fog könnyen menni. A többször megismételt és eredménytelenül végződött ankétok a legfényesebben bizonyithatják az évek óta felszinen lévő probléma nehéz megoldhatóságát.

Ha az összehasonlitás kedvéért vizsgáljuk az Ipar helyzetét, azt látjuk, hogy ott a gyáros rátermettsége és képzettsége sokkal nagyobb arányu, mint a mezőgazdasági nagyüzemek tulajdonosainál. Az alkalmazott szakembernek, a mérnöknek munkaviszonya és javadalma sokkal megfelelőbben van rendezve, mint a mezőgazdaságban. A gyáros szabad rendelkezési jogával szemben, mint egyenrangu felek álla-

nak szemben a mérnöki kamara és munkásszakszervezet.

A mezőgazdaságban Magyarországon ezek az intézmények még nem léteznek, jólehet a nemzetnek sokkal nagyobb érdeke fűződik a helyes mezőgazdasághoz, mint az iparéhoz. A gazdatiszti törvénynek tehát a mezőgazdasági szakemberek existenciális érdekeinek biztositásával egyidejüleg rendeznie kell a tulajdonosok netáni kicsinyes vagy önző érdekeinek ellensulyozására a gazdatiszti kamara és mezőgazdasági munkásság jogos érdekeinek érvényesülését is.

A gazdatiszti pálya agrár államunkban ma egy lesajnált és kilátástalannak vélt foglalkozási ág, amelyet ha a nemzet érdekeinek megfelelően rendezünk és megerősitünk, biztosithatnánk a nemzet legtehetségesebb fiainak e pálya felé özönlését is.

A gazdatiszti törvénynek az életet kell alapul venni. Ismerünk jól szervezett uradalmakat, ahol van rendes fizetése az alkalmazottaknak, van szolgálati szabályzat, van nyugdij, ezeket az életben bevált és kiforrott rendszereket kell áttanulmányozni, átdolgozni és általánosságban kötelezővé tenni!"

A gazdatiszti értekezlet megtartása előtt leszögezett elvi követelményeket az ujabb gazdatiszti törvénnyel szemben két dolog jellemzi, az egyik a rendelkezési jog korlátozása, a másik a revizió gondolatának felvetése.

Mindkét javaslat tekintetében már életben lévő szabályozások további kiterjesztéséről és általánosabbá tételéről van szó. A magán tulajdonnal való rendelkezési jog amugy sem abszolut korlátlan, csakis addig a határig, amig mások érdekének veszélye nem forog fenn. Mások érdekeinek, vagyis a közérdeknek jelentősége más-más az egyes foglalkozási ágak szerint.

Ha pl. az őstermelésnek egyik ágát, az erdészetet figyeljük meg, látnunk kell azt, hogy annak a közérdek szerinti szabályozása már évtizedek előtt olyan alapelvekből indult ki, (1879 év XXXI. tcz.) amelyek kiterjesztése a mezőgazdaság egész területére fölötte időszerü és kivánatos.

„A célszerütlen erdőhasználat miatt érlelődött meg annak a szükségessége, hogy az államhatalom az erdők gazdasági használatába és kezelésébe, ugy a birtokos saját érdekében, valamint országos érdekből is, beleavatkozzék . . . s az erdőgazdaság ügyét a magán és közérdek összeegyeztetésével és megvédelmezésével törvényhozás utján szabályozza."

„Az erdők nemcsak a birtokosnak nyujtanak hasznot, hanem közvetve és közvetlenül előmozditják a közjólétet is."

A kötött forgalmu erdőknél abból a felfogásból indult ki a törvény:

„A jelen birtokosok csak haszonélvezői az erdőnek s hogy az utódokat meg ne kárositsák...“

A törvény közvetlen végrehajtó közegei a kir. erdőfelügyelők, akik a gazdasági üzemtervek betartását megfelelő hatáskörrel ellenőrzik.

Az erdőtörvény alapjául szolgáló elvi megállapitásokat egytől egyig alkalmazhatjuk a mezőgazdaságra is. A magán és a közjólét összeegyeztetése a tulajdonjog szabályozásával járt s keresztül vihető volt a rendelkezési jog korlátozása már évtizedekkel ezelőtt anélkül, hogy a jogrendszeren sérelem esett volna, kivánatos és szükségszerü is, de lehetséges is a mezőgazdasági üzemek hasonló, illetőleg az időszerű kivánalmaknak megfelelő szabályozása. Példát a gazdasági élet más ágazatiból is idézhetnénk, mert nem egyenlő mértékben terjeszkedett ki a törvény gondoskodása az egyes foglalkozási ágakra, hanem az egyiket jobban, a másikat kevéssé szabályozta, aszerint amint a közvélemény nyomása és az érdekeltek befolyása megkivánta, illetve megengedte.

A másik követelmény mezőgazdasági termelés szabályozásával szemben a revizió szükségszerüsége. A gazdatiszti törvényhez való hozzászólásunkban egyhelyütt arra hivatkoztunk, hogy a gazdatiszt nemcsak alkalmazottja és munkatársa, hanem revizora is a tulajdonosnak. Ha kettőjük között valami nézeteltérés adja elő magát, kell, hogy egy tárgyilagos fórum legyen, amelyik elbirálja a kérdést. Jelenleg az a viszás helyzet uralkodik, hogy mindig a munkaadónak van igaza. Ha pl. egy olyan esetet veszünk alapul, amelyikben a munkaadó is és a gazdatiszt is szakképzett gazda, ilyen esetekben kell, hogy legyen egy fórum, amelyik mindakettő felett áll véleményezés dolgában, s amely fórumot nem kötik a subjektiv benyomások, hanem pusztán a mezőgazdaság érdekei.[1]) Ezt a kivánalmat ugy vélnénk kielégiteni, hogy a mezőgazdasági nagyüzemet is — törvényesen — nyilvános számadásra kötelezett vállalatnak minősítenénk, amelynek ügyvitelét, hasonlóan, mint a Pénzintézeti Központ

[1]) A közelmult hónapokban kényszerült községünk legképzettebb és legagilisebb idős gazdatisztje ilyen „subjektiv“ elbirálás miatt felcserélni évtizedes állását az állásnélküliséggel. Munkájának közbecsülésben részesülő érdemei és „közhasználatban“ átment vivmányai az ifju és hagyományokhoz ragaszkodó principálisát semmire nem kötelezték.

a bankokét, egy szakavatott és mértékadó intézmény időnkint felülvizsgalná.

E szükségszerüség elől nem térhetünk ki arra való hivatkozással, hogy a mezőgazdaság és a pénzintézeti vállalkozás más-más természetü gazdasági célokkal foglalkozik s ami lehetséges a bankoknál, az nem mindig célszerű a mezőgazdaságban; hogy mennyire időszerű volna a mezőgazdaság számára is a Pénzintézeti Központhoz hasonló szerepű intézmény kreálása, azt akkor láthatjuk világosan, ha áttanulmányozzuk a Pénzintézeti Központra vonatkozó 1920 évi XXXVIII. tc. elvi rendelkezéseit.

Az intézmény szövetkezetként alakul az állam és a bankok hozzájárulásával.

A cél a pénzintézetek érdekeinek, az állam pénz- és hitelügyi érdekeinek ápolása és előmozditása....

A Pénzintézeti Központ evégből tagjainál felülvizsgálatot, revisiót tart, a pénzintézet üzlet és ügyvitelét állandóan figyelemmel kiséri, az adataikat feldolgozza.

Közreműködik abban, hogy a pénzintézetek ügyvitele lehetőség szerint egyöntetű elvek alapján történjék.

Bizonyos esetekben tagjainak hitelt nyujthat.

Közreműködik abban, ahol a felülvizsgálat eredménye szerint szükséges, az egyes intézetek egészséges alapokra legyenek helyezhetők, vagy más intézettel egyesüljenek, vagy felszámoljanak.

Vállalatok, testületek magánosok megkeresésére elvállalja a könyvvizsgálatot.

A törvény értelmében betétkönyvre befizetéseket a jövőben csakis a Pénzintézeti Központ tagjai fogadhatnak el.

A törvény felülvizsgálati utasitása a következő csoportokra oszlik:

I. A könyvek felülvizsgálata.

II. A belső ügykezelés felülvizsgálata.

III. Az üzletvezetés felülvizsgálata.

IV. A mérleg, eredményszámla és leltár felülvizsgálata.

Részletezés: I. Az intézet milyen könyveket vezet, a könyvvezetés kifogástalanul történik-e? kizárólag okmányok alapján és megfelelő helyen. Nincsenek-e hézagok, törlések?

II. Vannak-e az alapszabályokban valamely rendelkezések, amelyek körülhatárolják a vezetőség ügykörét? Betartatnak-e ezek? Ki vezeti tényleg az üzletet? Miképen, mely tartalommal van szabályozva ezen közeg hatásköre?

Kellő ellenőrzési intézkedések állanak e fenn, különösen az utalványozás és pénztári kezelés tekintetében? . . .

A kimutatott értékek meg vannak-e? Az okmányok meg vannak-e és jogilag kifogástalanok-e? . . .

III. Van-e ügyrend? A bruttó forgalomnak milyen %-át teszik ki az intézet költségei és milyen kategóriákra oszlanak?

IV. Mérleg és eredményszámla felülvizsgálata az alaki-, a számszerü- és érdemlegességére szoritkozik . . .

A rendes felülvizsgálat tények megállapitására szoritkozik és a felülvizsgáló személy nincs jogositva a felülvizsgált intézetnek utasitást adni. A revizorok szolgálatuk megkezdésétől harmadik személyekkel szemben titoktartásra kötelezteinek. A jelentések csakis a pénzintézeti központ vezérigazgatójának, elnökének és illetékes legfőbb főtisztviselőjének bocsájthatók rendelkezésére, és nem terjeszthetők még az igazgatóság elé sem.

A felülvizsgálat eredménye alapján a vezérigazgató észrevételeit elsősorban az illetékes intézet igazgatójával közli és bekéri a szükséges bővebb információt. Ha ez nem vezet eredményre, akkor az igazgató nyilatkozattételre szólitja fel az intézetet, azután a pénzintézeti központ elrendelheti, hogy észrevételei szószerinti szövegünkben közöltessenek az intézet igazgatóságával és e gyülés záros határidő alatt egybehivassék.

A bankok reviziójára vonatkozó törvényhozást tovább fejleszti a 45.000/1931. I. M.-nek a hites könyvvizsgálókról szóló rendelete, amely az egészséges vállalati üzletmenet és a részvényesek érdekeinek hathatósabb fejlesztését célozza. A 46000/1933 sz. rendelet is a részvénytársaságok és közüzemek gazdaságosabb működésének elősegitése érdekében adatot ki: rendszeres állami felügyeletet vezet be oly üzemeknél, ahol az állam anyagilag érdekelve van. Ha az anyagi érdekeltséget nemcsak az állampénz befektetésének tényéből meritjük, hanem miként Sopron városa a XVII-ik században, mint földesur, legfőbb vagyonának a birtokain munkálkodó népességet tekintette, — hasonló értelemben, ha a legfőbb állami vagyonnak a népesség vitális érdekeinek épségét tekintjük, máris egy fontos alapot nyertünk a mezőgazdasági nagyüzemek reviziója szamára is. Angliában a nagyobb gazdasági vállalkozásokat revizorok ellenőrzik, nálunk ezt az irányzatot a Pénzintézeti Központ alapitása kezdi meg s a fokozatos szélesbbités folyamatban van. A mező-

meghatározzák. Ezt a feladatot csak érdektelen és kivülálló szerv teljesitheti, mint a biráskodást. Erre azért volna szükség, mert a jelen birtokos osztályunk nem azért nem tárgyilagos, mert annak emberi nehézségei vannak, de nem is őszinte és titkolódzó. A közélet porondján küzdő s a legideálisabb elvekért harcoló gazdát összehasonlitva saját gazdaságában mutatkozó egyéniségével sokszor meg kell győződnünk arról, hogy a szavak emberét a tettek emberétől ég és föld választja el egymástól; lépten nyomon a világ szemébe való porhintésről szerezhetünk tanubizonyságot.

Jellemző mezőgazdaságunkra az intelligensebb alkalmazottaktól való irtózás, nem igen szereti azokat sem a birtokos, sem nagyon sok a gazdatisztek közül. Legfőként vonatkozik ez a megállapitás a tulajdonos kezelése alatt álló birtokokra. Mentség: a mezőgazdaság nem tudja megfizetni embereit. Az eredmény a tulajdonos kényurasági szerepének további fenntartása és nagyon sok olyan szociális kérdésnek a meg nem bolygatása, amelyek megváltoztatása régóta időszerü. Jellemző, hogy evvel szemben az ipar és kereskedelem az intelligenciához és minél magasabb képzettséghez előszeretettel ragaszkodik, bár jobban nem tudja megfizetni a mezőgazdaságnál, de élvezi annak előnyeit a munkaszervezésnél és a termelésnél.

A revizió alapja a rendszeres gazdasági számtartás. Már ez maga nagy segitő társa a gazdának. E szemszögből kiindulva Vass Pál, a Pénzintézeti Központ revizori tanfolyamának volt előadója kb. egy évtizeddel ezelőtt egy rövid, tartalmas ujságközleményben a „Köztelek" mezőgazdasági szaklapban kifejtette a mezőgazdaság revíziójának szükségességét és jelentőségét. E megnyilatkozás válasz és cselekvés nélkül maradt.

A mezőgazdasági érdekvédelem hiányosságát azonban homályosan érzi törvényhozásunk s a Mezőgazdasági Kamarákról szóló 1920. XVIII. tc. e megérzés jegyében született meg.

A kamarai törvény I. fejezete a vármegyei, járási és községi mezőgazdasági bizottságok alakitásáról intézkedik. A bizottságok a mezőgazdasági lakosság és munkásság egyetemes érdekeinek képviseletére hivatottak. Jogositva vannak tárgyalás alá venni mindazokat a kérdéseket, amelyeket területünkön a mezőgazdasági termelést, a gazdasági rendet, a mezőgazdasággal kapcsolatos beszerzést, értékesitést és hitel-

ügyet, gazdák, a cselédek és munkások helyzetét, egymáshoz való viszonyukat, valamint gazdatársadalmi és népjóléti viszonyaikat érintik.

A bizottság köteles a közigazgatósági hatóságoknak a mezőgazdaságra vonatkozó rendelkezéseit figyelemmel kisérni, és azt a körülményt, hogy a mezőgazdaságot érintő törvényes rendelkezések megtörténtek e a kellő időben, amikor azt a mezőgazdaság érdekei megkövetelik.

Megkereséseket és javaslatokat intézhet a közigazgatósági hatóságokhoz.

Felebbezésekkel élhetnek a sérelmes hatósági intézkedésekkel szemben, amelyeket azok tárgyalás alá venni kötelesek s az eredményről a bizottságok értesitendők.

A hatóságok kötelesek kikérni intézkedéseik előtt a bizottság véleményét.

A bizottság köteles tárgyalás alá venni mindazokat a kérdéseket, amelyeket a hatóság vagy egyesületek hozzá intéznek. Többségi határozatot hoznak, azonban kivánatra a kisebbségi vélemény indokaival együtt a határozathoz csatolandó.

A mezőgazdasági bizottságok tagjaiból választják a kamarai tagokat. A mezőgazdasági kamarák a kormányzatnak és a földmivelésügyi igazgatásnak támaszai, egyébként céljaik megegyeznek a bizottságokéval. Jelenségeket kötelesek figyelemmel kisérni.

A kamarák a részletkérdések tanulmányozására osztályokat alakithatnak; a cselédek és munkások is kivánhatják a szakosztály megalakulását, amelynek tagjai csakis az ő soraikból választhatók.

Az országos mezőgazdasági kamara feladata a mezőgazdaságot érintő kérdéseket országos szempontból tárgyalni és a kormányzatnak a mezőgazdaság irányitásában segédkezet nyujtani. Különös feladat a többi kamara működésének figyelése és felügyelete. Költségeit felerészben az állam, felerészben a kamarák egyenlő arányban viselik. (A gazda köteles a cselédjének a munkaszüneti napokon és legfeljebb még négy napon szabadságot adni, hogy kamarai tisztét elláthassa.)

A mezőgazdasági kamarai törvény a mezőgazdasági érdekképviselet rendezése. Nem tesz különbséget a mezőgazdaság különböző üzemi tipusai között, hanem mindig az egyetemes érdekeket szolgálja. Figyelemmel kisér, tárgyal,

javasol s a mezőgazdaság előmozditása érdekében mennyivel mostohább eszközökkel rendelkezik, mint a Pénzintézeti Központ. A kamarák célkitűzései sokoldaluak, nehezen áttekinthetők, a Pénzintézeti Központé egyszerűek és átfogó sajátsággal birnak. „Figyelemmel kiséri az üzletvitelt és az anyagot feldolgozza, közreműködik az ügyvitel egyöntetűsége érdekében és abban is, hogy a vállalatok ügyvitelében a közgazdaság érdekeinek megfelelő elvek érvényesüljenek.“ A cél érdekében a legapróbb részletében analizálja a magánvállalatokat. A pénzintézeti törvényre vonatkozó ismertetésünk tulajdonképpen a revizió módszerének feltárása érdekében történt. A mezőgazdasági kamarák, véleményünk szerint azonos hivatás betöltésére vannak predesztinálva. Az 1920 évi törvény a kormányzati hangulat megfelelő előkészitését szolgálja.

Ha olvasgatjuk a Mezőgazdasági Kamarák évi jelentéseit, hivatásuk jelentősége és eredményessége nagy arányokban bontakozik ki előttünk, de mindjárt más képet nyerünk szerepükről akkor, ha figyelemmel kisérjük a kamarai szervezet alsóbb tagozatainak, a mezőgazdasági bizottságoknak működését. A kamarai tevékenység eredménye kétségtelenül a bizottságok sikeres működésén nyugszik.

A gyakorlati életben a kamarai törvény végrehajtása sok kivánnivalót hagy s a közigazgatási és födmivelésügyi hatóságok nem tulajdonitanak annak különös jelentőséget. 7000 lelket számláló községünkben pl. a mezőgazdasági bizottság nincs is megalakítva. A járási bizottságunk működési jegyzőkönyveit kutatva, a főszolgabirói hivatal másfél évre visszamenően mindössze egy jegyzőkönyvet mutathatott fel. A jegyzőkönyv röviden annyit tartalmaz, hogy a bizottság a községi faiskolák üzemterveit felülvizsgálta és mindenben megfelelőeknek találta. S igy van ez a megyei bizottságunkkal is. E jegyzőkönyvek kutatása közben az a benyomásunk támadt, hogy a közigazgatósági hatóságunk igyekszik oda hatni, hogy a kamarai tevékenységet hivatali teendői közé sorolja s ezáltal az érdekeltek bekapcsolódásának elejét vehesse.

Azt a körülményt, hogy a Kamarák a gyakorlati életben messze elmaradnak a hozzájuk fűzött várakozások eredményei mögött, Gesztelyi Nagy László kamarai igazgató a következőképen indokolja a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 1931 évi jelentésében: „... a kamarák nem hatóságok, nincsenek oly jogkörrel felruházva, amellyel a magyar

mezőgazdálkodás érdekében szerkesztett javaslataikat minden körülmények között érvényesithetnék."

Kétségtelen azonban az is, hogy ezidőszerint a kamarák nélkülözik a kellő anyagi hozzájárulást is, feladataik megvalósításához..... „a kamara nem mehet el minden egyes gazdához, a gazdának kell eljönni a kamarához, hogy javukra és érdekükben valamit tenni tudjunk," állapitja meg ugyancsak Gesztelyi igazgató. Ezzel szemben a Pénzintézeti Központ funkcionáriusa, a revizor felkeresi az érdekelteket, a helyszinen győződik meg a tényállásról.

A Pézintézeti Központ és Mezőgazdasági Kamara munkássága közötti párhuzam megvonása nem az egyik vagy másik intézmény birálatát szolgálja, mert köztudomásu, hogy feladatát mindkét szervezet kielégitően teljesiti. Fejtegetésünkben azért került egymás mellé e két különböző hivatást betöltő és törvényes rendelkezéssel életrehívott intézmény, mert a mezőgazdaság számára is szükséges volna a revizió kötelező bevezetése s e feladat megvalósitására a Mezőgazdasági Kamarai szervezet volna a legalkalmasabb alapintézmény. E munkakör reábizása uj terület volna számára s hites revizorai segitségével a törvényben megszabott feladatát teljesen, minden községet átfogóan megoldhatná.

A mai mezőgazdasági kamara a mezőgazdasági bizottságaiban nélkülözi az előadó szakembert s a helyi érdekképviseletekben éppen azért nem érvényesülnek az egyetemes mezőgazdasági érdekek. A bizottságok, az összetétel sokoldalusága mellett, kicsinyes és részrehajló szellemet képviselnek. E körülmény tette vérszegénnyé működésüket annyira, hogy a községek a megalakitásukat ma már nem is tartják célravezetőnek.

A törvény elgondolása pedig az volt, hogy a Mezőgazdasági Kamara pártatlanul és igazságosan fogja képviselni a mezőgazdaság egyetemes érdekeit. Kebelében a mezőgazdasággal foglalkozók minden rétege egyenlő aránnyal van képviselve: munkás, kis- és nagyobb birtokos egyaránt. Hogy világosabb legyen előttünk, miért lett felesleges és életképtelen községünk lakosságának hétköznapi gondjaihoz legközelebb álló testület vizsgálat tárgyává tesszük azt olyképen, hogy összehasonlitjuk az egyéb községi működő testületekkel: a községi képviselőtestület, Hangya és Hitelszövetkezeti vezetőség, Olvasóköri tisztikar, egyházitanács és iskolagondnoksággal és ezek összeállitását kapcsolatba hozzuk avval a

kamarai szervezettel, amilyennek a mezőgazdasági bizottságnak kellene lennie községünkben.

Kimutatás

a községi tanács és egyéb testület szervezetéről :

Sor	Megnevezés	Tagok											Jegyzet
		száma			előadó szakképzett		foglalkozása						
		kinevezett	hivatalból	választott	igen	nem	tisztviselő	földbirtokos	kereskedő	iparos	munkás	kisgazda	
1	Előljáróság	—	3	8	2	—	1	—	—	—	—	8	
2	Képviselőtestület	—	20	20	-	—	2	18	1	1	—	18	
3	Hitelszövetkezet	—	1	15	1	—	4	1	—	2	—	8	
4	Hangyaszövetkezet	-	1	21	—	1	6	—	—	2	—	13	
5	Iskolagondnokság	6	7	4	1	—	7	4	—	—	—	5	
6	Rom. kath. egyház	—	1	12	1	—	1	1	—	—	—	10	
7	Református egyház	—	1	10	1	—	2	—	—	—	—	8	
8	Olvasókör	—	1	24	—	1	8	—	1	3	—	12	
	Összes:	6	35	114	6	2	31	24	2	8	—	82	
	o/o arány	4	22	74	—	—	25	16	1	4	—	54	
	Község lakosságának o/o-os összetétele:						4·3	1·8	2·4	7·1	65·4	19	

A mezőgazdasági bizottságokról tudnunk kell, hogy olyan községekben, ahol azt a vármegyei közigazgatási bizottság szükségesnek tartja, községi mezőgazdasági bizottságot kell alakitani. A bizottságnak hivatalból tagja a jegyző, a biró és a gazdasági ismétlő iskola igazgatója, választott tagjai felől pedig részletesen intézkedik a törvény. Községünkben a lélekszámnak megfelelően 20 rendes és 20 póttag volna választandó. A választásra jogosultak 5 csoportra osztandók, hogy a mezőgazdaság egyes rétegei a számarányuknak megfelelően választassanak. A község egyéb testületei- és bizottságaiban erről nem történt törvényes intézkedés s itt van az első elvi ellentét, ami a bizottság munkáját eleve megnehezíti. Teljesen uj szokást kiván meghonositani az érdekvédelem terén, amelynek kapcsán az eddigi tulnyomó testületi számarányu kisgazda és birtokos csoport jelentékeny térveszteséget szen-

ved, ugyanakkor minden egyéb kollektiv szervezést igénylő községi, szövetkezeti, iskolai stb. kérdésnél névleges döntő szerepet játszik. Ezt a testületi szellemet vagy meg kell honositani minden a községet közelebbről érintő testületi érdeknél, vagy pedig, a mezőgazdasági bizottság papiros szervezeténél is elejteni. A helyzet az, hogy inkáb a mezőgazdasági bizottságot ejtettük el, hogy a látszólagos hatáskörű szervezeteinket megbojgatni ne kelljen. A másik körülmény, ami eleve meghiusitotta a mezőgazdasági bizottság működését, a szakavatott előadó hiánya. A községi testületnek a jegyző, a szövetkezeteknek az ügyvezető, az egyházi tanácsoknak a lelkészek, az iskola ügyének a tantestület feje az előadója, illetőleg ezeknek az ügyeknek az intézője. E testületek irányitó és ellenőrző szerepet vannak hivatva teljesiteni s a mezőgazdasági bizottságnak célkitüzéseit nem intézi senki, nincs tehát konkrét anyag, hiányzik a cselekvés, az élet belőle s mint formaság életképtelennek bizonyult s ha ma előhozzuk a község egyik-másik funkcionáriusa előtt, egy kézlegyintés a felelet.

A község legnagyobb jelentőségű, mondhatnánk ugy is, hogy „legpatinásabb“ testülete a képviselőtestület. E testületünkben kirivóan megvan a magyarfalu képviseleti rendszerének minden fogyatékossága. Az az elv érvényesül, hogy csak annak vannak jogai, akinek földben van a vagyona. A nagyobb adófizetők mint virilisek tagjai, a választottak közül pedig 18 tekintélyesebb kisgazda, az egyéb foglalkozási ágakat 1-1 iparos és kereskedő képviseli, akik egyuttal kisbirtokosok is, bennszülöttek és a kisgazdaképviselőkkel számottevő rokonsági kapcsolattal is dicsekedhetnek. Kérdezhetjük, el várhatjuk-e egy ilyen összetételü testülettől olyan község lakosságának hatékony érdekképviseletét, amelynek túlnyomó többsége mezőgazdasági munkás és törpebirtokos? Nem ; még pedig azért nem, mert egy község testületi ügyvezetéséhez előképzettség kell, rátermettség kell s e tényezők a választásnál nem jönnek komolyan számitásba, másodszor pedig a mezőgazdasági vagyonok tulajdonosai nemzetgazdaságunk fakultativ munkásai. Ugy értjük ezt, hogy a föld tulajdonosának nem szükségképpen kell dolgozni, csak ha jónak látja. Ha nem látja jónak bérbeadja földjét s akkor is megél rendszeres munkálkodás nélkül ; községünkben már 40 kishold földből is, teljes függetlenségben. Községünk képviselőtestülete $^{2}/_{3}$ részben ilyen tagokból áll, akiknek a

munkaalkalom mellett vagy anélkül is a megélhetés biztosítva van. Az előképzettség hiánya és e fakultativ munka üzése kerékkötője az egyetemes községi és népességi érdekek munkálásának, meghiusítója a képviselőtestületi munka eredményességének,[1]) a megoldás nem az volt, hogy nevelés utján előkészitett társadalmat jobb arányban állitjuk a község élére, hanem az, hogy törvényhozásunk a községi testülettől elvette a fontosabb ügyek intézését a régi forma érintetlenül hagyásával. Hogy az egyoldalu összetételü testület mennyire életképtelen és hivatásának meg nem felel, abból láthatjuk, hogy gazdáink egyéni körülményeik között mennyire eladósodtak s a válság sokszorosan vállaikra nehezedik s eközben nem találtak megoldást és kivezető utat saját bajaik megoldására szerveződni és küzdeni. Ha pedig egy társadalmi osztály a saját folyó ügyeit és bajait nem tudja elintézni és megoldani a lehetőségeken belül, annak domináló testületi közszereplését % arányán felül semmi esetre nem szabad helyeselnünk, még akkor sem, ha évszázados tradiciók állnak mellette, hanem domináló szerepük mellőzésével minden rétegünket ugy meg kell nevelni, hogy az a testületben való szereplésre alkalmas legyen.

A községi testületből kintrekedt iparos, munkás és kereskedő társadalmunk az életben sokkal szervezettebb, vagy szervezkedésre alkalmasabb anyag, mint a földtulajdonosai; a hivatalos szervezetekbeni domináló szerep az életben ártalmára vált a gazdának, aki talán ma sem elégedetlen névleges szereplésével. A kereskedő osztályunk szoros hitközségi szervezete a megélhetés érdekében is fontos szerepet tölt be, iparosságunk testülete, munkásságunk szakszervezete és felfogása pedig ellenzéki irányba tolódott. Ellenszenves előtte az a tisztviselő és gazda, aki a községi testületet jelenti számára.[2]) Munkásunk szervezése az iparos és kereskedő osztályunk kezébe csuszott át. Az ezektől kapott eszmék jellemzéséül csak annyit emlitünk meg, hogy azok kizárólag a fővárosi napilapokból meritik meggyőződésüket

[1]) Spenczer: Mindenki bizonyos gondolatkörben születik, amelyet egy keveset tágithat; ha az egyén befejezte fejlődését, számottevő mértékben már nem is bővíthet.

[2]) Jellemző a vezető csoportokra a „Habsburg“ jelző.

és kivétel nélkül ellenzéki sajtót olvasnak.[1]) A község társadalmi helyzete nem mondható kiegyensúlyozottnak s ezért a képviselőtestületet az összes egyéb testületek hiányainak kiküszöbölésével az egész lakosságot átfogó szervezetté kell alakítani s ha a képviselőtestület mint ilyen megszületett, akkor a községnek nincs is szüksége külön mezőgazdasági bizottságra, csak szakelőadóra s az egyes fontosabb ügyeket mint a 40—50 tagu testület egyik albizottsága venné tárgyalás alá.

Az összes testületi ügyek intézésének a községi képviselőtestületbe való egyesitése mellett szól a gyakorlatiasság elve. A kimutatásban felemlitett különböző testületi intézést kivánó ügyeket nem más és más, hanem ugyanazok a községi lakosok intézik. 16 tag két testületben, 5 tag három testületben, 4 tag négy, 4 tag öt és 2 tag hat testületben szerepel. Az összesen 31 „álláshalmozó“ tag közül 8 tisztviselő (1 magán, 7 állami), 1 birtokos, 18 kisgazda, 3 iparos és 1 kereskedő. A 155 testületi tag közül e 31 tag a hangadó, dolgozó és legértékesebb elem, amely az összes testület munkájából kiveszi a részét. A többi tag teljesen passiv, vagy „fejbólintó“. Nem szabad felednünk a testületi tagsággal járó munka önkéntes és ingyenes, produktiv munkát a tagtól nem lehet követelni s az teljesen egyéni hajlamaitól fűtve és érdekeitől vezérelve tevékenykedik, természetesen egyéni és osztály érdek sérelmét működése eleve kizárja, bármilyen kérdésről is legyen szó, ha a testület bajokkal küzd, vagy a tag személyen sérelem esett: lemond.

E fejtegetésünk a helyesebb községi testület reformját készitette elő. Tanulmányunkban lépten-nyomon szóvátettük a mezőgazdasági bizottságot, utaltunk egyes ügyeket a hatás-

[1]) E megállapításunkhoz az alábbi megjegyzést fűzzük: Községünk lakossága cca. 30 féle naponta megjelenő és időszaki ujságot járat 269 példányszámban, leszámitva a vallásos és szépirodalmi lapokat. E sajtóterméknek csak 3·7 %-a készül vidéken, bir lokális jelentőséggel, 96·3 %-ot az ország fővárosában szerkesztenek. A vásárolt lapok 63 %-a napilap. 15 %-a heti, 22 %-a pedig havi folyóirat. Az összes ujságok 34·6 %-a szaklap. A szaklapok 64 %-a politikai célt is szolgál s éppen a mezőgazdasági szakirányu lapok. A lapok pártállását tekintve: 48·5 % pártatlannak mondható, 30 % baloldali és 21·5 % jobboldali pártállásu. A független értelmiség, iparos, kereskedő és a munkásságunk olvassa a baloldali irányzatu lapokat. Legnagyobb példányszámban jelenik meg a Friss Ujság (31 %), a Föld és Szabadság (18·5 %), a Hangyaujság (7·4 %), a Pesti Napló és Igazság (5·3 %) és Pesti Hirlap (4·3 %).

körébe. Fentebb szóvátettük a mezőgazdasági kamara átszervezésének szükségességét. Legyen a kamara a helyi mezőgazdasági tisztviselők testülete s munkájában támogató bizottsága ne különüljön el a községi képviselőtestülettől, hanem mint annak egy albizottsága szerepeljen. A mezőgazdasági kamarai 1920 évi törvény a bizottságokra helyez sulyt, nem pedig az előadóra. Ugyan az, mint hivek lelkipásztor nélkül, vezető nélkül. A községi testület reformja — hisszük sokat használna a gazdának és mezőgazdaságnak s talán az egész magyar közéletnek. Előző fejezetünkben azért tárgyaltuk részletesen a községi (körzeti) gazdasági előadó teendőit, dotációját, szerepét, jelentőségét, hogy megértessük, miszerint egy hozzáértő és pártatlan szervező szakember nemcsak ellensulyozza, de hatékonyságában messze felül mulja a gazdaérdekek érvényrejuttatását s a számbeli tulsuly apadása a köznek csak javát szolgálja. Igy láthatjuk a község gazdasági szakemberében egyuttal a közigazgatási reformmunk előfeltételét is. Mielőtt a mezőgazdasági érdekszolgálatot ily formában nem biztositathatjuk, avult törvényeinket sem bolygathatjuk meg, káros következmény nélkül. E szakemberek fokozatosan hites szakértőkké alakitandók, akiknek irányitó, nevelő, összefoglaló intézményévé volna fejlesztendő a mai mezőgazdasági kamara.

Megjegyezhetjük, hogy a mezőgazdasági kamara nem lehetett azzá 10 év óta, amint azt a törvény intenciói körvonalazták és a mezőgazdaság érdekei óhajtanák, abban nagy része van annak, hogy tisztiszemélyzetére az állami tisztviselők státusza és fixrendszerü illetményei a kiterjesztettek. Ilyen körülmények között nem érthették át eléggé, mit jelent a keresetnek, a földhozamának azaz ingadozása, amely Magyarországon sujtja a gazdát. Ők egyéni körülményeiket illetően állandó positiót élveznek a gazdához képest. Az egész magyar mezőgazdaság vágyik valamiféle stabilizálás után, amelyet ipari és kereskedelmi érdekeltségek hosszabb rövidebb időszakokra megvalósitottak a maguk számára s ahogy mi látjuk a helyzetet a mezőgazdaság is, eleinte egy egy év tartamára, később pedig hosszabb időközökre állandó árnivót biztosithatna az üzemi szervezkedés tökéletesitése révén. Ha a mezőgazdasági érdekképviseletek és a magyar gazdaérdek valamennyi hivatalos és nemhivatalos exponense, tiszviselője egyéni körülményei között jövedelmének olyan ingadozásával sujtatna, mint a mezőgazdaság és nem fix, sta-

bil keresetet élvezne, nem kételkedhetünk abban, hogy az egyéni viszonyaik stabilizációján keresztül az egész mezőgazdasági termelésre irányuló szervezkedésünk egészen más, jobb, hatékonyabb, korszerűbb mederben haladna. Így pedig könnyen lehetséges számukra a napiesemények fölé emelkedés, azokkal való bibelődés eredmények, megoldások nélkül is, és némi elrugaszkodás az igazi célkitüzésektől.

Nemcsak a mezőgazdaságnak tökéletesebb szervezkedését nem mozditották hatékonyan elő, az agrár érdekek mezőgazdasági képzettségü tisztikarához a foglalkozás rokonságánál fogva legközelebb álló gazdatisztikar eminens érdekeiért sem küzdenek hivatásukhoz méltóképpen. A gazdatiszt a magyar mezőgazdaság tulajdonképpeni szervezője, megvalósitója, üzemvezetője, azé a mezőgazdaságé, amely talapzata egész magyar államiságunknak, amelyből meriti megélhetésének elemeit mindenki, aki ebben az országban él. Ezzel szemben az tény, hogy a gazdatiszti munka nincs megfizetve, nincs szabályozva, nincs megvédve, a gazdatiszti érdek szervezhetetlennek van elismerve. Akkor, amikor a mezőgazdasági termelés mindent biztosithat, csak a termelést vezetők existenciáját nem, csodálkozhatunk azon, hogy mezőgazdaságunk szomoruan zilált állapotban van s az érdekvédelem intézménye a Kamarának 10 évi munkássága ügyét nem vitte előbbre?

A közeljövő mezőgazdasági kamaráját olyannak képzeljük, mely a dillettantizmusnak még az árnyékát sem türi meg magán s üzemi testületté alakul. Irányitja a mezőgazdasági értékesitést és termelést, ellenőrzi a gazdálkodást, propagálja a szélesebbkörü alkalmazásra megérett eredményeket. Be kell olvasztani szervezetébe a kisérletügyet, a gazdasági felügyelőséget, egyesületi tevékenységet és szoros kapcsolatot kell teremtenie az oktatásüggyel és közigazgatással.

Azt a feladatot amelyet a Pénzintézeti Központ betölt a bankoknál, a mezőgazdasági üzemeknél a számtartási egyletek töltik be egyes külföldi államokban; a feldolgozott üzem statisztikai adatok segitségével birálják és előmozditják a tagok helyes gazdálkodását.[1]) Németországban

[1]) A haladás iránt fogékony nagyüzemek munkájuk szakszerűségét eddig is felülvizsgáltatták, ellenőriztették a mezőgazdasági életünk kiválóságaival: gyapjuminősités, lóosztályozás, szarvasmarhabirálat, tenyészállattörzskönyvelés, talajminták, ellenőrzött növénytermelési és műtrágyázási kisérlet stb. keretében. Az egész üzemet átfogó ellenőrzés, a munka és munkásviszonyokba is betekintő ellenőrzés és a szomszédos üzemek párhuzamosságát is figyelembe vevő ellenőrzés nálunk ismeretlen. Magyarországon a körültekintő nagybirtokos anyagiügyeibe legfeljebb „jogtanácsosának", ügyvédjének engedett betekintést.

ezeket az intézményeket az állam anyagilag is jelentékenyen támogatja; a legtöbb külföldi államban azonban az érdekeltek elhatározásán és anyagi hozzájárulásán mulik ezek prosperitása. Nálunk a mezőgazdasági tudósaink e példák szellemétől és eredményeitől vezérelve vallják és hirdetik az üzemstatisztikai adatok jelentőségét, birtokosaink azonban adataikat olyan magánügynek tekintik, amelyek közlését nem tartják célszerűnek (üzleti titok?); merőben nélkülözzük azt a közszellemet, amely ilyen intézményeket létesit és fenntart. Ezért elengedhetetlen és szükséges, a tradiciók lehető tiszteletben tartása mellett, ezirányu törvényhozási intézkedés, amely az egyéni felfogásnak a közszellemhez való közeledését megkönnyiti.

Ne ingasson meg felfogásunkban, hogy a normális években mindenféle revizor nélkül is lehetett jól gazdálkodni, ma pedig igen valószinű, hogy a szakavatottság legmesszebbmenő és legtárgyilagosabb alkalmazása sem emelheti a mezőgazdaság jövedelmezőségét a régi szinvonalára. Ez igaz, de nem ellenérv a revisió szükségessége ellen. Előttünk elsősorban nem a régi jövedelmezőség visszaállitása lebeg, hanem a mezőgazdaság vitális érdekeinek megóvását várjuk a revisiótól. Annak lezüllesztését és elsorvasztását nem tartjuk semmi körülmények között megengedhetőnek. De ki határozza meg ma az elengedhetetlen üzemi kiadásokat és azok arányát, amelyekhez nyulni semmi körülmények között nem volna szabad? Ilyen tényező hiján ma a mezőgazdaság olyan drasztikus intézkedéseket tesz, amely az öncsonkitással határos azért, hogy hitelezői fizető szándékát kétségbe ne vonják.

A törvényes intézkedés alapgondolata az kell, hogy legyen, miszerint a mezőgazdasági üzem egy bizonyos tőkeértéken felül sokkalta nagyobb mértékben szolgálja a közérdeket az egyéni érdeknél, amelyet a tulajdonos képvisel. Erre való tekintettel nem engedhető meg, hogy az üzem érdeke annyiféleképpen nyilatkozzon meg, és annyiféle formát öltsön, ahány tulajdonos van ily mezőgazdasági vagyon birtokában, mert kézenfekvő, hogy a közérdek egy nemzet keretében csak egyféle lehet. Kell tehát lenni egy intézménynek, amelyik tárgyilagosan, minden egyes üzem speciális viszonyainak szemelőtt tartásával előirja meghatározza a közérdeket s annak érvényesülését ellen is őrzi.

Ezt az elvet az erdőtörvény az erdészeti üzemeknél

évtizedekkel megelőzően dülőre juttatta s a pénzintézeti vállalatok mellett a részvénytársaságok mind nagyobb és nagyobb számára tervezi a törvényhozásunk a kötelező mérlegvizsgálatot kiterjeszteni. A mezőgazdasági üzemek revíziójáról — komoly formában eddig nem hallottunk, de annál sürübben felvetődik a nagyüzemek feldarabolásának gondolata. Felfogásunk szerint gazdasági és népességi előnyöket sokkalta inkább szolgál a revisió bevezetése, mint egyéb törekvések, azért, mert lehetetlenné teszi azt, hogy a mezőgazdasági vagyon hozadéka a közérdek rovására használtassék fel.

A revizió bevezetése csökkenti a mezőgazdasági foglalkozás fakultativ jellegéből eredő nemzetgazdasági és társadalmi hátrányokat, nagy lépéssel előbbreviszi azt az emberi törekvést, hogy a gazdasági élet egész vonalán egyféle erkölcsi felfogás érvényesülhessen, hathatósan támogatja a legnagyobb és jelentősebb foglalkozási ágnak, a mezőgazdaságnak szervezkedését. A revisió biztosithat bennünket arról, az egyéni érdek sérelme nélkül, hogy minden generáció csakis saját munkájának gyümölcsét élvezhesse, hogy azokat az értékeket, amelyeket az elődöktől örökölt hiánytalanul megtartsa és tovább adja a következő nemzedéknek, mindezeket egybevéve állithatjuk, hogy a revisió bevezetése szolgálja leghathatósabban a gazda nevelésének és a gazdálkodás fejlesztésének ügyét. Ezért tegyük elvben magunkévá és a lehetőség szerint dolgozzunk érte.

BEFEJEZÉS.

Kunágota község agárpolitikájának tárgyalása során a mezőgazdaság községenkinti szervezésének, rayonirozásának elvi kérdései kerültek automatice szőnyegre. A szervezési kérdések papirravetését e feladatok és munkakör szélesebb körben való megismertetésének szükségessége tette kötelességünkké. Rámutattunk az egyes problémákra azért, hogy azokkal az érdekeltek behatóbban foglalkozhassanak és igyekezzenek jobb megoldásokat találni. E problémák mindmegannyi „mozgóbogár" helyeztettek el az érdekeltek fülében, akiknek önmaguktól kell azoktól megszabadulni. Az egyes izolált vállalkozások sikere reménytelen, ha azonban egységesen fellépnek a gazdaérdekeltségek és kormányzati tevékenység, a munkaterv kellő birálati teherpróbája és módositása után, akkor hozzáfoghatunk a szükséges intézmény kiépitéséhez, amely teljesiti a mezőgazdasági szervezkedés iráuyitásának feladatát és revisióját, egységes szempontok alkalmazásával, a magán és közérdek összeegyeztetésével s bizhatunk abban, hogy intézményünk nem fog szemet hunyni a megoldandó feladatok előtt.

E tanulmány megszületéséről annyit elmondhatunk, hogy az elmult (1931-32) két gazdasági év telén személyes ambicióból, községünk olvasókörében 24 gazdasági előadásban kifejtettem azokat az ismereteket, amelyeket szerény felfogásom szerint minden magyar gazdának ismernie kellene, hogy tárgyilagosan megitélhesse a napieseményeket, hogy tudomással birjon azokról a valószinűségekkel, mit hozhat számára a jövő és tisztában legyen avval, mit kell tennie társadalmi osztálya és egyéni boldogulásáért, hogy világosan láthassuk mire kötelezi a gazdát a jövő?

Előadásainkat olyképpen szerkesztettük, hogy a község

üzemstatisztikai adatait összegyüjtöttük s azokat 10 évi működés egyéni tanulságainak szemszögéből világítottuk meg. Az elsőpillanatra ujszerüen hangzó egynémely javaslatunk mind könnyen megvalósitható, mert alapjául a magyar mezőgazdaság realitása szolgált, amelyet egyszer végre ki kellene emelni az évszázados tradicióknak abból az állapotából, amely a más termelési ágakkal folytatott versenyében ártalmára van és nem mindenben szolgál mezőgazdasági politikánk előnyére.

Sajnáltam előadásaim anyagát elmosódni s arra gondolva, hogy azok feldolgozása és leirása utján talán használhatok valamit a gazdának és azoknak, akik a mezőgazdaság jövőjét alakitják, nem is számolva avval, hogy e tevékenység önképzésemet hathatósan szolgálta, rendeztem, összesüritettem előadásaim szerény tartalmát.

Foglalkozásomra nézve gazdatiszt vagyok, anyagilag igen szerény körülmények között; eleinte támaszt kerestem e munkához a nyomdai költségek összegéig. Barátaim jóakaratu figyelmeztetése, hogy kár Magyarországon ilyen célra pénzt és munkát áldozni, nem befolyásolt, mert meggyőződésem, valamivel mindenkinek támogatni kell a nemzet jólfelfogott céljait. Én nem vérezhettem a világháboru harcmezején, nem helyezhettem munkám gyümölcsét hadikölcsönbe, mert fiatal vagyok, de hogy ne érezzem magyarmivoltomat hátrányban a világháboru kárvallottjaival szemben, amennyire képzettségem és helyzetem megengedte, behatoltam a magyar falu belső életébe és annak javát akarva szolgálni, közrebocsájtom megfigyeléseimet.

A tanulmány cime nem fedi teljesen a tartalmat s annak egészen lokális jelentőséget kölcsönöz. Két fontos körülmény miatt nem változtattuk meg: 1. agrárpolitikai vezérgondolatunk, „keveset markolj, de azt jól megszoritsd.“ Eddigi agrárpolitikai funkcionáriusainkra ideális elgondolásokkal oly terjedelmü munkaterületet jelöltünk ki a multban, amelyet szervezniök meghaladja az emberi lehetőségek határát s igy a funkcionáriusok létezése és fenntartásával nem haladt karöltve az elgondolásaink gyakorlati érvényesülése. 2. Kimutatni — egy község viszonyaira alkalmazva — azt, ha a magyar mezőgazdasági politika kitüzött és a folyamatos megvalósitás stádiumában lévő céljait egy-egy község körzetében maradéktalanul végrehajtjuk, milyen feladatokkal találkozunk, mennyivel gyorsithatjuk meg haladásunk, szer-

vezkedésünk tempóját, és mily jótékonyan szolgálhatjuk egész közéleti berendezkedésünk egészséges fejlődését?

A tanulmány kézirata a mult év október óta 2—3 példányban sok kézben megfordult az Országos Mezőgazdasági Kamara igazgatójától — Dr. Kerék Mihályig, a Faluszövetségnél, a Hangyaközpontnál, a Vármegyénél, a Gazdasági Felügyelőségnél, Professornál, Mezőgazdasági szerkesztőnél stb. stb. A Kamarától az e kérdésekkel való további foglalkozás eredménye érdekében utbaigazitást és a mezőgazdasági irodalom támogatását célzó költségvetési tételből némi segitséget kértem a kiadáshoz. Az Igazgató úr figyelmesen átolvasta a kéziratot, — amint levelében jelezte, de anyagi nehézségeik miatt nem nyujthatott támogatást. Általánosságban, mint efféle kisérletekkel történni szokott, a felkért szakemberek elfoglaltsága nem engedte meg a kézirattal való beható foglalkozást és nem nyerhettem, több, mint félesztendei próbálgatás után sem egyetlen „éles“ birálatot, vagy a további önkéntes munkálkodáshoz direktivákat. Ugyannyira, azaz érzésem támadt, hogy központi szakembereink a fejtegetett kérdések jelentőségét — talán — nem ismerik eléggé alaposan. Nagy örömmel olvasta el tanulmányomat Serényi Gusztáv mezőgazdasági szerkesztő, akit azért kértem fel birálatra, mert cikkeiben állandóan napirenden tartja a falu ügyes-bajos dolgait, legtöbb segitségemre Dr. Siegescu Miklós földmívelésügyi minszteri titkár volt, aki a tanulmány első 70 oldalas vázlatát igen gondosan áttanulmányozta és stiláris és elvi szempontból közölte észrevételeit. Véleményére azért kellett sulyt helyeznünk, mert az U. S. A. mezőgazdasági oktatásáról irt 1926-ban megjelent értékes munkájában az amerikai községek gazdasági tanárjának jellemzésével igen helyesirányu agrárpolitikai érzékéről tett tanubizonyságot. Segitőim fáradozásáért ezuton mondok hálás köszönetet.

Tanulmányunkban kizárólag a mezőgazdaság ügyével foglalkoztunk. Minden törekvésünkkel odahatottunk, hogy elfogulatlanul tárgyaljuk a mezőgazdaság specialis problémáit Nem vezetett semmiben az a meggyőződés, hogy csakis a gazdának, a földtulajdonosainak és mivelőinek van joga az élethez, érvényesüléshez és boldoguláshoz, a sokat emlegetett közérdek mindenekfölöhelyezése azt hisszük mindenki előtt, aki nem ért egyet velünk, ezt a tévhitet kizárja. Meggyőződésünk az, hogy a mezőgazdaság kénytelen jövedelmének

jórészét más faktoroknak átengedni, berendezkedésének hiányosságai folytán. E viszás helyzet megszüntetését és mezőgazdasági szervezetünk hézagainak pótlását szükségesnek és időszerünek tartjuk. A mezőgazdasággal foglalkozók többségének jól felfogott érdekeit kutattuk.

A felvetett problémák két csoportba oszthatók. Az első csoportba tartoznak azok a kérdések, amelyek jobb megoldása független a konjunkturától és válságtól, mert a gazdasági élet megdönthetetlen törvényszerüségeiből következnek, tehát minden körülmények között indokolt és célravezető a velük való beható foglalkozás. Ide sorolandó a kisebb gazdasági területek célszerü érdekközösségének munkálása, tervszerü, egyöntetű elvek alapján, a birtoktipusok közötti aránytalanságok kiegyenlitése, a munkásügy, adózás és a gazdálkodás terén. A megoldás legnagyobb részben az érdekeltek feladata volna, — sajnos, — ma a gazda e feladatokat aránytalan közterheire való hivatkozással könnyü lelkiismerettel elháritja magától, begombolkozik, elzárkózik minden efajta kezdeményezéstől és azt adói ellenében az államtól várja.

A másik csoportba tartoznak azok a kérdések, amelyek a dekonjunktura speciális szimptomái. Idetartozik a gazdálkodás kényszerterheinek mérséklése, a föld tehermentesitése. E téren a kormányzatunknak döntő szerepe van. E kérdések rendezése juttatná ismét életkedvhez az érdekelteket és fogja előbbre vinni a mezőgazdaságunkat.

Fejtegetéseink módszere mindvégig a következő: mily problémák bukkannának fel községünkben az elfogulatlan szakember előtt, hol és hogyan foghatnánk a szervezés munkájához? Ily szemszögből tekintve tanulmányunkat a falu reformkátéjának szántuk. A helyi kérdéseket elvi magaslaton és leplezetlen őszinteséggel részleteztük. A tanulmány nyelvezete fogyatékos, magán viseli az első kisérlet minden bélyegét, a kifejezések sem találók minden esetben, — számadatainkkal, amelyek beszerzése privát ember számára sok nehézséggel járt, pusztán arányokat kivántunk demonstrálni; hibáinkat mentse mezőgazdaságunk fejlesztésére irányuló szándékunk, amelyet jobban megszervezni legfőbb kötelességünk.

Tisztában vagyunk avval, hogy tanulmányunk sok részletkérdésbe való behatolása nem fogja népszerüségünket szolgálni, de megjegyezhetjük, hogy a népszerütlenség előrevetett árnyéka nem zavart bennünket abban, hogy kezünket

községünk gazdasági életének üterén tartva, észleléseinket minden szépitgetés nélkül közrebocsássuk, azért, mert felfogásunk szerint nem a kellemes, hanem az igaz tények feltárásával szolgáljuk legjobban községünk és mezőgazdaságunk érdekeit.

Mint gazda ismerjük a magyar mezőgazdaságot és tudjuk, hova kellene sürgősen nyulni cselekvő kézzel, hogy haladhassunk és a gazdasági fejlődéssel lépést tarthassunk. Egynéhány megoldási módszert ajánlottunk, amivel tulajdonképpen a mezőgazdaság célkitűzéseinek leegyszerüsitését kivántuk szolgálni. Hozzáférhetően felvetett kérdésekről az érdekeltek könnyebben nyilatkozhatnak. Az természetes, hogy tanulmányunknak ennél messzebbmenő jelentőséget nem tulajdonitunk. A helyes agrárpolitikát nem az egyén, hanem az érdekeltek határozzák meg, azok az érdekeltek, akik Magyarországon nagyon szivesen játszák a néma gyermek szerepét, akinek az anyja sem érti a szavát. Ha körükből tanulmányunk nyomán fel fog hangzani egy-két szó a magyar agrárpolitika mezején, munkánk nem volt meddő.

(A nagy többség lelkét magával ragadó és önkéntes áldozatokra is kötelező programm csak igy születhet).

Mezőgazdaságunk jövője nem reménytelen s olyannak látjuk jelen helyzetünket, amelyen nagyon sokat orvosolhatunk, látjuk az értelmes birtokosok és gazdáknak őszinte vágyát a szervezett mezőgazdaság után s a munkanélküli szakemberek nagytömegét, akik érvényesülésükért csekély ellenérték fejében törhetetlen ambiciójukat állitanák a mezőgazdaság szolgálatába, — mi sem természetesebb, mint szerény képességünkkel és minden ambiciónkkal sürgetjük a jobb megoldás előkészitését. Megoldást csakis a szakavatottság általánosabb megbecsülése eredményezhet akkor, ha annak intézményes szerepét az érdekeltek és kormány vállvetett munkájával biztositjuk.

Tartalom:

Bevezetés	3	oldal
Kunágota község fejlődéstörténete	5	„
A népességi, birtokmegoszlási és kezelési viszonyok	44	„
A falu gazdasági életének négy alapproblémája	57	„
A mezőgazdasági munkáskérdés	60	„
Adózás	124	„
Mezőgazdasági hitel	142	„
A mezőgazdasági termelés szervezése kisgazdaságokban	157	„
A gazda mint üzletember	204	„
A gazda biztositás ügye	216	„
Nagyobb mezőgazdasági üzemek szervezése	219	„
Szövetkezeti ügy	229	„
Hogy tehetjük életrevalóbbá a gazdatitkári intézményt?	259	„
A mezőgazdaság reviziója	281	„
Befejezés	302	„

A könyv ára: **3 pengő**, megrendelhető a szerzőnél.
Cime: **Dr. Szeder Pál, Kunágota.**